

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bugün bile Sarıkamış'tan alınacak
dersler vardır. Sarıkamış bir
destandır. Onların hepsi bir
kahramandı.

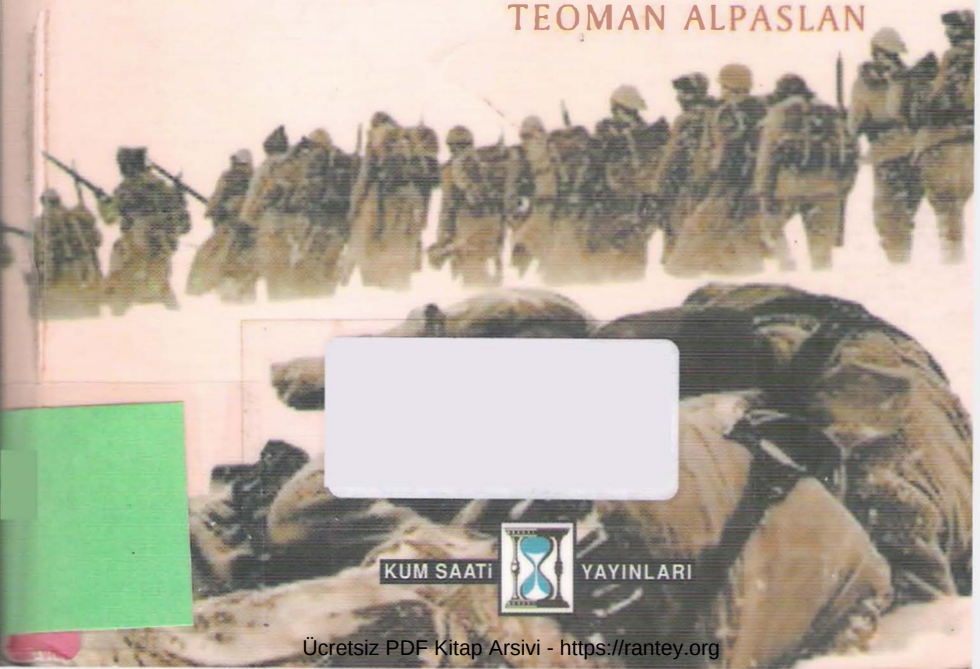
Prof. Dr. Bingür SÖNMEZ

SARIKAMIŞ

Bir Destandır..!

"Bu Destan'ın Bilinmeyen Öyküsü"

TEOMAN ALPASLAN

KUM SAATI

YAYINLARI

SARIKAMIŞ

Bir Destandır

"Bu Destan'ın Bilinmeyen Öyküsü ve Sonrası"

Teoman ALPASLAN

SARIKAMIŞ
Teoman ALPASLAN
İstanbul, 2008

© Kum saati Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

1. Baskı, 2008

Editör

İlhan Bahar

Kapak

Mustafa Saldamlı

Mizampaj

Emir tali

Kapak Baskı

Umut Matbaacılık

İç Baskı

Çalış Ofset

Davutpaşa Cad. Yılanlıyazma Sk. No: 8 Topkapı / İstanbul
0 212 482 11 04

Kapak resmi : Prof. Dr. Bingür SÖNMEZ özel arşivi.

Yazar iletişim : teoalpaslan@hotmail.com

© / Kum saati Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

KUM SAATİ YAYIN DAĞITIM LTD. ŞTİ.

Sümer Mahallesi 18. Sokak No:4 Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0212 416 39 13 - 0212 416 39 14
Fax: 0212 415 56 95

E-mail: ilhanbahar61@mynet.com

- İÇİNDEKİLER -

Amacımız;	15
Kurtuluş İçin İttifak Arayışları	21
Rusya Ve Osmanlı Rus Savaşları	25
Navarin Baskını Ve Sarıkamış'ın İşgali	28
Rusya'dan Yardım İsteniyor	31
Kırım Savaşları	31
İttihat Ve Terakki Cemiyeti Ve II. Meşrutiyet	36
(Birlik Ve İlerleme Partisi Ve Anayasa'nın İlanı)	46
Halaskar Zabitan Ve Babıali Baskını Ve İttihat Ve Terakki İktidarı: 23-Ocak-1913	46
Sarıkamış'ta Esaret Başlıyor	51
Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması: 3 Mart 1878	60
Berlin Antlaşması (13-7-1878)	60
Balkan Savaşları	67
Müstemleke Valisi Atanıyor	69
Anadolu'da Çıkar Bölgeleri	72
Savaşın Siyasi Ve Ekonomik Nedenleri	74
Savaşın Milliyetçilik Nedenleri	77

Ve Savaş Başlıyor	79
Yavuz Ve Midilli Olayı: 11 Ağustos 1914	80
Ayastefanos Rus Abidesi	85
Almanların Savaş Planı	87
Almanlar İle İttifak: 2 Ağustos 1914	89
Taahhütname Alınıyor	90
Rusya'ya Karşı Savaş Hazırlıkları	93
Odesa Ve Sivastopol Bombalanıyor: 29 Ekim 1914	96
Ruslar Planı Biliyor, Ancak Karşılık Vermiyor	99
İstanbul Sarsılıyor	101
Rusya Savaş İlan Ediyor: 1 Kasım 1914	103
Savaş İlan Ediliyor:11 Kasım 1914	105
Cihat İlan Ediliyor: 14 Kasım 1914	106
Sarıkamış Savaş Planlaması	109
Sarıkamış Saldırı Planı	111
Tatbikatlar Ve Savaşa Hazırlık	114
Köprüköy Savaşı: 11 Kasım 1914	116
3.Ordu'ya Bağlı Aşiret Alayları	119
Sarıkamış'ta Rus Yapılanması	121
Savaş Coğrafyası	128
Savaşa Doğru	133
Enver Paşa Cepheye	135
İkmal Gemileri Batırılıyor	138
Yokluklar Hükümeti	139
Ordu Komuta Kademesi	142
3. Ordu Mevcudu	146
Toplam Kayıp Hesaplaması- 1.Yol	150
Toplam Kayıp Hesaplaması- 2.Yol	150

Toplam Kayıp Hesaplaması- 3.Yol	151
Son Sözü Önce Söylemek	154
Ve Harekat Başlıyor: 22-12-1914	156
Harekatın Birinci Günü: 22-12-1914	156
A-9.Kolordunun 22 Aralık 1914 Harekatı	156
B- 10.Kolordunun 22 Aralık 1914 Harekatı	158
C- 11.Kolordunun 22 Aralık 1914 Harekatı	159
Harekatın İkinci Günü: 23-12-1914	161
A-9.Kolordunun 23 Aralık 1914 Harekatı	161
B-10.Kolordunun 23 Aralık 1914 Harekatı	161
C-11.Kolordunun 23 Aralık 1914 Harekatı	164
Harekatın Üçüncü Günü: 24-12-1914	165
A-9.Kolordunun 24 Aralık 1914 Harekatı	165
B-10.Kolordunun 24 Aralık 1914 Harekatı	166
Gece Yapılan Süngü Saldırısı	167
Savaş Planı Rusların Eline Geçiyor	168
C-11.Kolordunun 24 Aralık 1914 Harekatı	169
Harekatın Dördüncü Günü: 25-12-1914	170
A-9.Kolordunun 25 Aralık 1914 Harekatı	170
Taarruzun Durdurulması... ..	173
B-10.Kolordunun 25 Aralık 1914 Harekatı	174
C-11.Kolordunun 25 Aralık 1914 Harekatı	175
Harekatın Beşinci Günü: 26-12-1914	176
A-9.Kolordunun 26 Aralık 1914 Harekatı	176
B-10.Kolordunun 26 Aralık 1914 Harekatı	179
Allahüekber Yürüyüşü Başlıyor:Gece Saat:03.00	182
C-11.Kolordunun 26 Aralık 1914 Harekatı	184
Harekatın Altıncı Günü: 27-12-1914	185

A-9.Kolordunun 27 Aralık 1914 Harekatı	185
B-10.Kolordunun 27 Aralık 1914 Harekatı	187
C-11.Kolordunun 27 Aralık 1914 Harekatı	189
Harekatın Yedinci Günü: 28-12-1914	190
A-9.Kolordunun 28 Aralık 1914 Harekatı	190
B-10.Kolordunun 28 Aralık 1914 Harekatı	190
C-11.Kolordunun 28 Aralık 1914 Harekatı	194
Harekatın Sekizinci Günü: 29-12-1914	195
A-9.Kolordunun 29 Aralık 1914 Harekatı	195
B-10.Kolordunun 29 Aralık 1914 Harekatı	196
C-11.Kolordunun 29 Aralık 1914 Harekatı	199
Umutların Tükenmeye Başladığı Gün	199
Harekatın Dokuzuncu Günü: 30-12-1914	199
Harekatın Onuncu Günü: 31-12-1914	202
Harekatın Onbirinci Günü: 1-1-1915	204
Ve Yenilgi Kabul Ediliyor	206
Harekatın Onikinci Günü: 2-1-1915	206
Enver Paşa Kaçırılıyor	207
Ek-1.Sarıkamış Şehitlikleri Ve Özet Şehit Sayısı Tabloları..	213
Ek-2: Osmanlı Devleti'ni Yıkan Emperyal Baskı:	221
Ek-3: Osmanlı Devleti Ekonomisini Çökerten Ve Parasızlık- tan I.Dünya Savaşına Almanların Yanında Mecburen Girilmesine Sebeup Olan Kapitülasyonlar	221
Ek-4: Batıda Egemen Olan Türk Düşmanlığı'nın Kökeni.	231
Ek-5: I. Dünya Savaşından Sonra, 12 Adanın Yunanistan'a Verilmesi Ve Türkiye'nin (Milli Şef'in) Kayıtsız Kalması ...	235
Ek-6: Kafkas Cephesi'nde Aşiret Alayları Bölgesinde Ve Çevresinde Yaşayan Aşiretler Ve Milis Birlikleri	239
Ek-7: Sarıkamış Kuşatma Harekatı'nın Olduğu Bölgedeki İl- çelere Bağlı Köylerin Eski-Yeni Köy Adları	243

A: Erzurum İli Horasan İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi	245
B: Erzurum İli Köprüçay İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi	248
C: Erzurum İli Narman İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi	250
D: Erzurum İli Oltu İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi.	252
E: Erzurum İli Olur İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi.	254
F: Erzurum İli Pasinler İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi.	256
G: Erzurum İli Şenkaya İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi	259
H: Erzurum İli Tortum İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi	261
İ: Kars İli Sarıkamış İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi	264
K: Kars İli Selim İlçesi Eski Ve Yeni Köy Adları Listesi ...	266

İŞTE TÜRK

“Bu memleket, dünyanın beklemediği, asla ümit etmediği bir müstesna mevcudiyetin yüksek tecellisine sahne oldu. Bu sahne en az yedi bin senelik Türk beşiğidir. ¹

Beşik; tabiatın rüzgarlarıyla sallandı. Beşiğin içindeki çocuk tabiatın yağmurlarıyla yıkandı. O çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından evvela korkar gibi oldu; sonra onlara alıştı.

Onları tabiatın babası tanıdı. Onların oğlu oldu.

Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu; şimşek, yıldırım, güneş oldu. Türk oldu. Türk budur; yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan bir güneştir...”

Mustafa Kemal Atatürk

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ekrem Memiş, “Anadolu Türklerin ikinci yurdu değildir. Anadolu Türklerin anayurdudur. Anadolu’da bundan 8 bin yıl önce de Türk devletinin varlığı belgelerle kendini gösteriyor. Bu yanlış öğrencilere öğretiliyor. Anadolu’ya Malazgirt Zaferi’yle girildiği yanlışını düzeltmeye çalışıyorum. Elimizdeki metinler M.Ö.2 bin 200’lere ait bir olayı anlatıyor. Akat Kralı Mezopotamya’dan gelmiş. Fırat nehrini geçmiş ve Anadolu’ya geçmiş. Anadolu’da o zaman küçük küçük şehir devletleri var. Bu küçük şehir devletlerinden on yedisi Hatti Kralı Pampa’nın önderliğinde bir araya gelmişler ve Akat Kralı’na karşı vatanlarını korumak için mücadele etmişler. Bu 17 kraldan biri de çivi yazılı metnin 15. satırında geçen Türki Kralı İlşu-Nail’di. Burada geçen Türki kelimesinin Türk olduğuna şüphe yok. 2 bin yıl da buradan koyduğumuzda 4 bin 250 yıl önce Anadolu’da Türk kavmi olduğu gerçeği karşımıza çıkıyor. Türk tarihini Hunlarla başlatıyoruz. Hunlar Orta Asya’da büyük bir devlet kurmuşlar ama ilk değiller. Yetkililerin bu serzenişe kulak vermesi gerek. Çocuklarımıza yanlış bilgiler veriyoruz. Biz buralara sonradan gelmedik. Hep vardık. Bu toprakların o tarihlerden bu yana bizim olduğu gerçeğini görmezlikten gelemeyiz. Ders müfredatlarına bunlar işlenmeli” şeklinde Mustafa Kemal’in senelerce önce söylediği “Anadolu’nun yedi bin senelik Türk yurdu” olduğu görüşünü delille desteklemiştir.

“Geleceğimizi emanet edeceğimiz çocuklarımıza özellikle 1912 ile 1938 arasındaki tarihimizi çok iyi öğretmemiz gerekir. Aksi halde Osmanlı İmparatorluğu’nun   k  ş nedenlerini anlayabilmeleri, Cumhuriyeti özümsemeleri, sahip olup geleceğe taşıyabilmeleri mümkün değil.”

Prof. Dr. Bing r SÖNMEZ
Sarıkamu  Dayanışma Gurubu Başkanı

Sarıkamış Cephesi'nde şehit düşen büyük dedem Giresun merkez Çandır Çalış (Orta) Köyü'nden Çolakoğullarından Hasan oğlu 1870 doğumlu Ahmet ile birlikte büyük amcalarım 1893 doğumlu Hacı Ali ve 1896 doğumlu Hüseyin (Alpaslan) ve tüm Sarıkamış şehit, gazi ve mücahitlerinin aziz ve kutsal anılarına...

Unutulan Sarıkamış kahramanlarını bıkmaz ve tükenmez bir enerji ve gayretle tüm Türkiye'ye hatırlatan; onların aziz ve kutsal anılarının sıcaklığını yüreklerimizde hissetmemizi sağlayıp bizleri köklerimizle buluşturan, Sarıkamış Dayanışma Gurubu Başkanı Sn. Prof. Dr. *Bingür Sönmez* ve gurubun gönüllü tüm üyelerine...

Amacımız;

Tarihimizin en trajik, ama destansı olaylarından biridir Sarıkamış Çevirme Harekatı...

Bu gün, aynı konumda olsak, askeri ve stratejik açıdan, yine aynı plan uygulanacaktı...

Bu gerçekten maalesef kimsenin haberi yok.

“Vurun abalıya” misali birilerini, öğrenmeden, araştırmadan suçlayıp duruyoruz. Harekatın yapıldığı coğrafyada, aynı koşullarda başka askeri seçeneğin maalesef olup olmadığını araştırmıyoruz.

Erzurum, Ardahan ve Kars arazi yapısından bihaber olanların ahkam kesmelerine aldırmayın.

Onlar, ömürlerinde Türkiye haritasını önlerine alıp, Sarıkamış ve çevresini incelemiş bile değiller.

İncelemiş olsalar, en azından 22 Aralık 1914 ile 5 Ocak 1915 arasındaki olayları daha serin kanlı değerlendireceklerdi. ²

Kimsenin avukatı değiliz; ancak 2000-2400 m. rakımlı, ağır kış şartlarının hakim olduğu coğrafyada, yoğun kar yağışı ve tipi altında hedeflerine ulaşmak için yürüyen “kahramanların” yazdığı bu destana saygılı olmalıyız.

Destanlar kahramanlık öyküleridir.

1685 ortalama rakımlı Pasinler ovasından kuzeye doğru yürüyerek önce 2000 m. rakımlı dağları aşarak 1600 m. rakımlı Narman önlerine, oradan da 1300 m. rakımlı Oltu’ya varıp, burada 36 yıldır esaret altında yaşayan kardeşlerini kurtaranlar kahraman değil de ne?

² Bir TV konuşmasında, Sn. Prof. Dr. Bingür Sönmez; “bana tarihçilerin bazılarının elektronik postalar geliyor ve sana ne diyorlar. Ben, onlar yapmadığı için yaptım. Ben, 22 Aralık 1914 ile 5 Ocak 1915 arasını” en iyi bilenlerdenim” mealinde bu gerçeği dile getirmiştir.

Bu kahramanların yürüyüşü “destan yazmak” değil mi?

Ancak 1300 m. rakımlı Oltu’da başlayan ve kuş uçuşu 50 km. sonra 2250 m. rakımlı Kızılçubuk (Kızılkilise) Köyü’ne 36 yıldır “esaret altında yaşayan” kardeşlerini kurtarmak için yürüyenler destan kahramanı değil de ne?

Eksi 15-20 derece ve tipi altında 1760 m. rakımlı Gaziler (Bardız) çukurundan yürüyüşe geçerek, iki saat içinde kuş uçuşu 16. km. doğuda bulunan 2250 m. rakımlı Kızılçubuk Köyü’ne ulaşanların yaptığı “destan” değil de nedir?

Oltu’ya aldıktan sonra Göle yönünde yürüyüşe geçerek 22 km. sonra Olur kavşağına, oradan da yoğun tipiye aldırmadan yürüyüşüne devam ederek 16 Km. sonra Penek³ kavşağına varıp, 8 km. güney doğu yönünde bulunan Doğanköy yerine, 1 km. daha yürüdükten sonra Akşar’dan (Kosor’dan) güneye dönerek 7 km. içinde 465 m. tırmanıp 1765 m. rakımlı Ormanlı (Ersinek) Köyü’ne ulaşan Allahüekber Dağları kardelenlerinin amacı, esaret altında yaşayan kardeşlerini kurtarmak değil miydi?

Bu “ulvi” amaç, yapılan yürüyüşü destanlaştırmıyor mu? Tarihimize ve kahramanlarımıza haksızlık etmeyelim.

“Evimizden çıkarken, üzerimize palto alırken, eksi 20-25 derecede hayatlarını kaybeden bu kahramanları hatırlayalım.”⁴

Ormanlı (Ersinek) Köylüleri, “bu tipide yürümeyin, dinlenin, yarın gidersiniz” diye yalvarırken, onlar 1765 m. rakımlı Ormanlı Köyü’nden yürüyüşe geçip, 4 km. sonra Allahüekber Dağlarını oluşturan tepeleri birbirinden ayıran vadilere ulaşip, bir kardelen misali kendilerini uğruna yola çıktıkları kardeşleri için feda etmediler mi?

³ Akşar’ın (Kosor’un) 1 km. kadar batısında bulunan Doğanköy yol kavşağı.

⁴ Bu cümle, Sarıkamış dayanışma Gurubu Başkanı, Sayın. Prof. Dr. Bingür Sönmez hocaya aittir.

Penek-Doğanköy Kavşağından plan gereğince güneye dönüp, 10 km'lik yürüyüş sonrasında 1850 m. rakımlı Şenka-ya üzerinden Gaziler'e (Bardız'a) yürüselerdi, Sarıkamış'ta bulunan Rus güçleri imha edilmiş olacaktı.

Peki bu hatayı yapan kim? 10. Kolordu komutanı Hafız Hakkı Paşa.

Çevirme hareketi planı, Oltu alındıktan sonra doğu yönünde yürüyüşe geçip, 1760 m. rakımlı Gaziler (Bardız) çukurunda 9. Kolordu ile buluşulmasını öngörüyordu.

Nitekim 9. Kolordu zamanında, eksi 15-20 derece soğukta yürüyerek planlandığı şekilde Gaziler'e gelip, bayrağımızı göndere çekmişti.

Ancak, Hafız Hakkı Paşa 10. Kolordu'nun 30⁵ ve 31. Tümenleri'ni Göle yolu üzerinde Rusları takip etmek için yürüyüşe geçirdi. 19 Aralık 1914 tarihli Çevirme Harekatı planında bu yoktu.

10. Kolordu'nun bu yürüyüşe katılmayan 32. Tümeni de zamanında 25-26 Aralıkta Gaziler (Bardız) çukuruna varıp, 9. Kolordu birliklerine yetişememişti.

10.Kolordu'nun diğer iki tümeni ise, verilen emir gereğince Allahüekber dağlarını aşmak için gece Saat:03.00'te yürüyüşe geçmişler, çok zor doğa koşullarında, kar, tipi ve eksi 30 derece soğukta Allahüekber dağlarını aşabilenler Başköy ve Beyköy'de toplanmışlardı.

Buraya gelene kadar önce Narman önlerinde Ruslarla savaşmış, Narman'ı ele geçirdiler. Sonra'da Oltu yönünde savaşarak hareket edip Oltu'yu ele geçirip, 2.850 Rus askerini esir aldılar.

⁵ Yazarın 1870 doğumlu büyük dedesi ve 1893 ve 1896 doğumlu büyük dedesinin kardeşleri, 30. Tümen emrinde görev alan ve 19 Kasım 1914'te Giresun'dan cepheye uğurlanan 3.000. kişilik Giresun 89. Alay mensubuydu. 25/26 Aralık 1914 gecesi Allahüekber Dağları'nı aşarken şehit düştüler. Yazarın adını taşıdığı dedesi de İstiklal Savaşı mücahidi ve Mustafa Kemal'in Koruma Birliği mensubuydu.

Bunları yaparken sırtlarında kabanları bile yoktu. Yoğun kar yağışı altında, eksi 15-20 derecede soğukta bu başarıyı elde etmişlerdi.

Oltu'yu ele geçirdikten sonra, Göle-Ardahan yönünde çekilen Rus güçlerini takip etmeye başladılar. Penek'te mevzilenen Rus güçlerine "süngü" saldırısı yapıp, mevzilerinden geri attılar.

Akşar (Kosor) boğazına gelince, verilen emir gereğince Allahüekber dağlarının kuzey yamacında bulunan Ormanlı köyüne vardıklarında, köylülerin hazırladığı sıcak yemekleri yiyecek takatleri bile kalmamıştı.

Buradan, Allahüekber dağlarının güney yamacındaki Başköy ve Beyköy köylerine yürüdüler.

Bu yürüyüşe katılanların yarısı bu yürüyüş sırasında şehit düştü.

Başköy'de toplananlar Sarıkamış'ın doğusunda bulunan Selim'i ele geçirip, Rusları esir almışlardı.

Beyköy'de toplananlar ise, Yağbasan sırtlarında mevzilenen Rus güçlerine saldırıp, Rusları bu sırtlardan geri attı.

Tüm bunlar, bilinen ezberin aksine "kurşun atılarak" gerçekleştirildi.

İşte bu nedenle bu "kahramanların", Sarıkamış yürüyüşü bir destandır!

2140 m. rakımlı Sarıkamış'ta konuşlanıp, çevresindeki yerleri tahkim etmiş düşmanı imha etmek için başka seçenek acaba var mıydı?

"Hava gücünden yoksun bir ordunun" başka bir askeri seçeneğinin olmadığını ⁶, Eylül 1920'de yaptığımız 3.Sarıkamış ⁷ harekatı sırasında bir kez daha yaşadık.

⁶ 3.Ordu Komutanlığından istifa eden Hasan İzzet Paşa'da aynı planı kabul etmiş, ancak kış koşullarından dolayı "başarı sağlanmasının imkansız olduğu" gerekçesi ile istifa etmiştir.

⁷ İkincisini Rusların 1917 Ekim devriminden sonra gerçekleştirdik. Mondros imzalandıktan sonra, İngilizler Karsı işgal ettiler. Çekilirken de yerlerine Ermenileri çağırdılar ve bölgeyi onlara teslim ettiler. Çağırılan Ermenilere karşı 3. Harekatı yaptık.

Eylül 1920 harekatı, destan yaratan 3. Ordu yiğitlerinin Sarıkamış Çevirme Harekatı Planlarının “doğru ve uygulanabilir” bir plan olduğunu bir kez daha ispat etti.

Demek oluyor ki, Sarıkamış Çevirme Harekatı Planı doğru, uygulaması yanlıştı. Bu yanlışlık 90.000. Mehmet’e ⁸ mal oldu.

Eğer 1914’te Hafız Hakkı’nın ⁹ yaptığı hatadan ders alınmış olsaydı; 27-28 Eylül 1920’de üçüncüsü yapılan Sarıkamış harekatına katılan 29. Alayımız ¹⁰ Allahüekber dağlarının güney yamaçlarında yolunu kaybetmez, Beyköy yerine, daha batıda bulunan Kürkcü köyüne gitmezdi.

Bu hata, 28 Eylül 1920’de Ermeni kuvvetlerinin Sarıkamış önlerinde kuşatılmasını engelledi. Ermeni kuvvetleri de rahatça doğruya, Kars yönüne çekildiler.

Tıpkı 25 Aralık 1914 akşamı olduğu gibi.

⁸ Sebebi anlaşılabilir bir şekilde, son zamanlarda şehit olarak sadece “cephede savaşıırken” hayatını kaybedenler dikkate alınmaktadır. Bu moda, Çanakkale ile başladı. Peki, cepheye gitmek için yola çıkan ve yolculuk sırasında hayatını kaybedenler nedir? Yada cepheye kaybolanlar ve akıbetinden haber alınamayanlar şehit değişimlidir? Mesela; Mustafa Kemal’in tanımı ile Büyük ve Kanlı Sakarya Savaşı sırasında 5.713 şehit, 18.480 yaralı ve 828 esire ilaveten 8.629 kayıp verdik. Bu kayıplar asla asker kaçağı değildi. Olsaydı, mutlaka köylerinde ele geçecek ve yargılanacaktı. Yunanlılara sığınanlarda olmadığına göre, bunlar yoğun ateş sırasında hayatını cepheye kaybeden ve kimlikleri belli olmayanlar değil mi? Artık, Genelkurmay Başkanlığı’nın bu duruma bir açıklık getirmesi gerekmektedir.

⁹ 1879’da Manastır’da doğan Hafız Hakkı Paşa, 23 yaşında kurmay yüzbaşı oldu, Balkanlar’daki çetelerle uğraştı, bir ara Viyana’ya askeri ataşe olarak yollandı ve 1914’te henüz yarbay iken Genelkurmay İkinci Başkanlığı’na getirildi. 7 Aralık 1914’te Kafkas Cephesi’ndeki 10. Kolordu’nun kumandanı oldu ve Sarıkamış bozgunundan sonra ‘Paşa’ yapılarak 3. Ordu’nun kumandanlığına tayin edildi. Ancak paşalığı 1,5 ay kadar sürecek, akıbeti Allahüekber Dağları’nda can veren askerlerin akıbetiyle aynı olacak ve tıfusa yakalanan Hafız Hakkı Paşa hayata 1915’in 15 Şubat’ında, Erzurum’da veda edecekti. (Murat Bardakçı-Hürriyet; 26-12-2004)

¹⁰ Alay’ın komutanı ise, Binbaşı rütbesindeyken İttihat ve Terakki yanlısı olduğu gerekçesiyle, Damat Ferit hükümetince emekli edilen Erzurum’lu Küçük Kazım’dır. Erzurum Kongresi sırasında Mustafa Kemal, “delege olarak Kongreye katılabilisin” diye istifa edip, yerini bırakmış; kendisi de Tortum delegesi olarak kongreye katılmıştır. Daha sonra, I. TBMM’de Mustafa Kemal’e muhalif Erzurum milletvekilleri ile aynı safta yer almıştır. İnönü döneminde Erzurum Belediye Başkanlığı yapmıştır.

Şahsi hesaplar içinde bulunanlar bu gerçeği sakladı.

25 Aralık akşamı verilen Taarruz emri tam hedefine ulaşacakken, emrin geri alınması için ricada bulunup, taarruzun durdurulup sabaha ertelenmesini seyreden komutan, sonra anılarını yazıp günah çıkarmayı yeğledi.

Yada kimse haritayı önüne koyup, “acaba neden?” sorusunu sormadı.

Harekatla ilgili belgelerde geçen, eski köy ve yerleşim adlarını bile günümüzde kullanılan isimlerine çevirmeyi düşünmedi.

Kimse her nedense gençlerin olayı haritaya bakarak öğrenmesi için gayret göstermedi. Çünkü belgelerdeki isimlerle, harita örtüşmüyordu.

Harita üzerinde İd, Kosor, Bardız, Ersenik, Divik, Kızılkilise ya da Çerkezköy olmadığı gibi, Novaselim’de yoktu.

Köprüköy ve Azapköy zaferleri de ¹¹ unutulup, tarihin tozlu raflarına terk edildi.

Ya da gerçekten kimsenin aklına bunlar gelmedi.

Herkes “birilerinin kişisel hınç kampanyası sırasında” söylediklerini tekrar etti.

Bu gerçek bilinmediğinden, bilenlerinde “bildiğini” zannettiğinden olsa gerek, birileri çıkıp “On binlerce can aldı planlardaki yanlış” diye yazmaktadır.

Kimselere kızgınlığımız yada dargınlığımız asla yoktur.

Bu coğrafya ile “gönül bağımız” vardır.

Amacımız sadece doğrunun bilinmesini, öğrenilmesini sağlamak, ezberi bozmak; gençlerin destanın yazıldığı coğrafyayı harita üzerinde görmesini sağlamak ve destanı yazarların hakkını teslim etmektir.

¹¹ 25 Temmuz 2008’de bu zaferlerin anısına Pasinler’de yapılacak anma toplantısına katılmaktan sonsuz onur duyacağım. Programın hazırlanmasında emeği geçenlere minnettarım.

Onlar, kurşun attıktan sonra "şehit" düştüler.
Tek kurşun atmadan asla değil.
Bu böyle biline...

Kurtuluş İçin İttifak Arayışları

Balkan Savaşlarından önce İttihatçılar, Osmanlı Devleti'ne kesin olarak son verileceğini anlamışlardı.

Denize düşen yılana sarılır misali, bunlardan birisiyle ittifak yapma çareleri aradılar. Amaçları; Osmanlı Devleti'nin parçalanıp yok olmasını önlemektir.

Batılıların İslam düşmanlığının ¹² farkında olduklarından, Abdülhamit'in baskıcı yönetimi karşısında Mason Localarında örgütlenip, Masonluğu ¹³ kabul etmişlerdi.

Önce Maliye Bakanı Selanikli Cavit Bey aracılığıyla Ekim 1911'de İngiltere'nin kapısını çaldılar. Aldıkları cevap ¹⁴; "yeni yükümlülük altına giremeyecekleri" gerekçesiyle "hayırdı".

Çünkü İngilizler için öncelik; Mısır ve Arabistan ¹⁵ üzerinden, yani Süveyş Kanalıyla Hindistan bağlantısının güvenliği idi. Bu güvenliği, Almanların Bağdat Demiryolu hattı tehlikeli duruma getiriyordu.

İttihatçıların Osmanlı'yı Almanlarla birlikte diriltmesi olasılığı, İngilizleri Rusya ile ittifaka "mecbur" kılan temel nedendi. Bu sebeple, Osmanlı'nın "mutlaka İngiltere'nin düşmanları ile aynı safta yer alması kararı aldılar." ¹⁶

¹² ABD Büyükelçisi Margenthau; "Cinayet, Kur'an tarafından Muhammet dininin bir parçası olarak kabul edildiği sürece, Müslümanların Hristiyanları yada Yahudileri idare etmesine izin verilmemelidir" diyordu.

¹³ İttihat ve Terakki'nin, Yüce Kurul anlamındaki 10 kişiden oluşan Heyet-i Aliye'sinin biri dışındaki tüm üyeleri Mason'du. Mason olmayan üye ise Bursa'lı Tahsin Bey'di. (Kaynak: Tarihçi Zafar Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, Cilt:3, s.:15)

¹⁴ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi tarihi (1914-1980), Ankara 1994, s.: 107

¹⁵ İngilizler, Kızıldeniz kıyısında, Mekke'nin 60 km. kadar batısında bulunan Cidde'yi merkez seçip, bu yolun güvenliği için gerekli faaliyetlere çoktan başlamışlardı. An Nahda el Arabiya (Arap Yeniden Dirilişi) örgütünü kurdurmuşlar ve her türlü desteği veriyorlardı. Şerif Hüseyin ne derlerse "emredersiniz" diyordu.

¹⁶ Frederic James Moberly, Irak Seferi, (Çeviren Cemal) İstanbul 1928, s.:36 v.d.

1914 yılı başında, Şubat ayında Ermenilere “özerklik” veren antlaşma ¹⁷ Rusya ile imzalandı. Bu antlaşmanın verdiği sıkıntı ile ittifak teklifi bu defa Temmuz 1914’te Cemal Paşa aracılığıyla bu defa Fransa’ya yapıldı. Alınan cevap, “bu teklifi Rusya kabul etmediği” gerekçesiyle “hayırdı”.

Bunun nedeni, Fransa’nın Rusya’da, Osmanlı topraklarında yaptığı yatırımın dört katı tutarında yatırım yapmış olmasıydı. Yani, Fransa’nın Rusya’daki ekonomik çıkarları daha fazlaydı.

Sırada Rusya ile ittifak vardı. Talat Paşa, Rus Çarıyla Yalta’da ¹⁸ bu teklifin mümkün olup olmadığını araştırdı. Cevap, “İngiltere ve Fransa ile müttefik olduklarından dolayı onların rızası olmadan olamaz” gerekçesiyle yine “hayırdı.”

Osmanlı Ordusu’nun ıslah edilmesi ve geliştirilmesi için 1914 yılı başında İstanbul’a bir Alman heyeti gelmişti. Osmanlı Ordusu’nun Almanya’nın desteği ile “diriltilmesi” olasılığı, Rusya’nın mengeneyle sıkışacağı anlamına geliyordu.

Bu olasılık Rusya’nın dikkatinden kaçmadı. Ruslar hemen karşı hamle yaptı. Mart 1914 başlarında Rusya’nın girişiyle Romanya, Yunanistan ve Sırbistan arasında ittifak çalışmaları başlatıldı.

Rusya’nın dış politikası artık, Fransa ve İngiltere ile görüşülerek belirlenecek; Osmanlı Almanya cephesine itilecekti. Böylece bir taşla iki kuş vurulacak; hem Almanlar ve hem de Osmanlı yok edilip ¹⁹ parçalanacaktı.

Geride ittifak yapılacak tek güçlü devlet olan Almanya kalıyordu. Almanya, Osmanlı Asya’sının paylaşılma işlemini elden geldiğince geciktirme düşüncesindeydi.

¹⁷ Ayrıntısı ilerde verilecektir.

¹⁸ Ukrayna’ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin güneyinde, Karadeniz kıyısında sahil şehri

¹⁹ İlerleyen sayfalarda Karadeniz baskını dolayısıyla ayrıntısı anlatılacağı gibi, Rusya Karadeniz baskını’ndan haberdar olduğu halde, Osmanlı Donanmasına ateş açmamıştır. Bu eylem, “tespitimizi” doğrulamaktadır. Yani Rusya ve müttefikleri, Osmanlı Devleti’ni Savaşın içine “çıkarları gereği” çekmişlerdir.

Öncelikle, Bağdat demiryolu hattının inşaatı tamamlanmalı, hat boyunca belirlenecek olan bölgelerdeki ekonomik ayrıcalıklar elde edilmeli, buralara Alman göçmenler²⁰ yerleştirilmeli, Alman yatırımcılar yatırımlar yapmalı, İstanbul-Bağdat demiryolunu İzmir ile bütünleştiren, Afyon-İzmir hattı satın alınmalıydı.

Bu durum Rusya'nın çıkarlarına aykırıydı. İttihatçılar, Almanların Anadolu'daki yatırımları artırmayı düşünüyorlardı. Alman yatırımları artarsa, Anadolu'nun Rusya tarafından işgal edilmesinin imkansız olacağı hesaplanıyordu.²¹

Alman diplomatlar ise, Osmanlı'nın yakında paylaşılacağını tahmin ediyorlar, ancak kendileri için uygun çıkar bölgesi belirleyemiyorlardı.

İtilaf devletlerinin de Osmanlı Devleti'ne borç vermeme-leri, Osmanlı'nın günlük işlerini dahi yürütecek parayı bulamaması, zorunlu olarak Alman ittifakına yol açtı.

Bu mali sıkıntı Almanların da işine geliyordu. Çünkü, Almanya ve Avusturya etraflarındaki itilaf devletleri çemberinden "Osmanlı ile ittifak" yaparak kurtulacaklarını hesaplıyordu.²²

Almanya, Anadolu'daki doğal kaynaklardan yararlanacak; Rusya desteğindeki Sırbistan engelini aştıktan sonra da Süveyş Kanalı yoluyla Afrika kıyılarına ulaşacaktı.²³

Ayrıca, Almanya'nın Afrika'da Tanzanya, Namibya, Gine, Kongo, Togo ve Kamerun'da sömürge çıkarları vardı. Bu toprakların en kestirme yoldan bağlantısı ise, Osmanlı Devleti üzerinden ve Süveyş Kanalı ile yapılabilirdi. Bu yol ise İngilizlerin denetimindeydi.

²⁰ Enver Paşa, Alman göçmen konusunu Kazım Karabekir Paşa'ya söylemiş, ancak Karabekir'in yüzünü buruşturması üzerine "Anladım. Sus" diyerek bu karardan vazgeçmiştir. (Bak. Turgut Özakman, Diriliş, Bilgi yay., 14. Baskı., s.:77)

²¹ İttihatçıların bu öngörüsü doğru olup, bu nedenle Rusya, Fransa ve İngiltere işbirliğine gitmişti.

²² Bazı kaynaklarda geçen "Osmanlı'nın insan gücünden yararlanma" şeklinde öne sürülen gerekçe hayal ürünüdür. Çünkü o zamanlar Alman nüfusu 60, Arap dünyası hariç Osmanlı nüfusu ise 15 milyondur.

İttihatçılarda, Almanya'nın savaş galibi olması durumunda Osmanlı'dan pay alacağı endişesi de vardı. Bunu önlemek için ittifak yapma düşüncesindeydiler.

Bilinen ezberin aksine, ittifak için başka seçenekleri olmadığı gibi, devletin çarkının işlemesi için paraya, savaşı kazanmaları için de "askeri mühimmat ve donanmaya" ihtiyaçları vardı.

Rusya, Almanların asıl amacını tahmin ettiğinden, stratejik çıkarları gereği Osmanlı'nın Sivas ilinin doğusuna yatırım yapmasına müttefiki İngiltere ve Fransa aracılığıyla engel oluyordu.

Kendisi ise Osmanlı sınırları boyunca yollar yapıyor, sürekli olarak "savaş" hazırlanıyordu.

Asıl amacı ise, Ermenileri de kullanarak Orta Asya Müslümanları ile, Osmanlı'nın birleşmesini önlemek ve araya engel koymaktı.

Her şey Rusya'nın öngördüğü gibi giderken, hiç kimsenin tahmin bile etmeyeceği bir olay oldu. Edirne geri alındı. Edirne'nin geri alınması Rusların bu konudaki korku ve endişele-

²³ Emperyalizm veya yayılcılık bir devletin yada ulusun bir başka devlet ya da ulus üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda etkide bulunması, kendi çıkarları için her türlü ayak oyunlarını yaparak istediğini elde etmesidir. Genel görüş olarak üç evrede tanımlanır; coğrafi keşiflere kadar olan dönem, coğrafi keşifler sonrası ve 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde başlayan vahşi emperyalizm evresi. Emperyalizm son evresinde gelişen sanayisi için yeni kaynaklara gereksinim duymuş, bu gereksinimleri elde etmek içinde 'böl ve yönet' politikası uygulamıştır. Önce Afrika'yı sömürgeleştirdiler; 1870 başlarında Afrika'nın yüzde 10'u sömürge iken, 1885 Berlin senedi ile yüzde 90'ı sömürgeleştirildi. Emperyalizm, çıkarları doğrultusunda Afrika'nın fiilen işgalini yasal hale getirdiler. Nede olsa güç ve para onlardaydı. Kısa zamanda Fransa Senegal'den başlayarak Mali, Çad ve Madagaskar, İngiltere Mısır işgaliyle, Sudan, Zimbabwe, Malavi, Kenya ve Uganda'yı, Almanya Tanzanya, Nabitya, Gine, Kongo, Togo ve Kamerun'u işgal etti. Eski sömürgeci Portekiz bu paylaşımından dışlandı; İspanya'ya Kuzey Afrika kıyıları verildi. Afrika'nın bölüşülmesi anlaşmasından sonra sıra Osmanlı'ya gelmişti. Emperyalizmin ihtiyaç duyduğu doğal kaynaklar için Osmanlı Devleti elindeki uçsuz bucaksız toprakların kullanılmasına düşüncesi oldukça cazipti.

rini artırdı ve alternatif politikasını uygulamaya koydu. Ermeni Taşnaksutyun ²⁴ kongresinin toplanmasını sağladı.

Haziran-Temmuz 1914'te yapılan bu kongreye, Trabzon, Erzurum, muş, Van, Sivas, Harput (Elazığ), Diyarbakır, Kayseri, Beyrut şube üyeleri katıldı ve şu karar alındı; "savaş sırasında Rusya'nın işgal edeceği Osmanlı topraklarında "Ermenilere bağımsızlık verilmesi koşuluyla" Rusya ile ittifak yapılacaktır". ²⁵

Çar ise; "özgürlük saati sonunda sizin için de çaldı" cümlesi ile memnuniyetini açıkladı.

Rusya ve Osmanlı Rus Savaşları

Sarıkamış ve çevresi, Kafkasya'nın ön bahçesi ve Erzurum-Pasinler platosuna egemen stratejik bir konumdadır. Bu nedenle, Rusya'nın bu topraklarda daima gözü olmuştur. Rusya'nın bu "emperyal" amacı, Osmanlı Devleti'nin en çok savaştığı ülke unvanını almasına neden olmuştur. ²⁶

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında ilk savaş 1676-1681 yılları arasında yapıldı. Bu savaş sonunda Ukrayna iki ülke arasında paylaşıldı.

Bu savaşlardan sonra 1710-1711 yılları arasında Purut savaşları yapıldı. Baltacı Mehmet Paşa, 100.000 kişilik bir or-

²⁴ Radikal milliyetçi Ermeni siyasi örgütü. Ermenistan'ın bağımsızlığını sağlamak amacıyla 1890'da kuruldu. Halen gerek Ermenistan Cumhuriyeti'nde gerek diasporadaki Ermeniler arasında aktif bir siyasi partidir. Ermenice adıyla Taşnaksutyun veya kısaca Taşnak adıyla da bilinir. 1890'da Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te Krisdapor Mikaelyan, Simon Zavaryan ve Stepan Zoryan tarafından kuruldu. Kuruluş amacı Osmanlı Devleti'nde Ermeniler için özerk bir bölge kurulmasını sağlamak, Ermeni yerleşimlerini muhtemel saldırılarına karşı korumak, ve bu uğurda çalışan Ermeni fedai gruplarını bir çatı altında toplamaktır. Sosyalist ideolojiyi savunan grup Çarlık Rusyası'ndaki Halkçı (Narodnik) hareketin ideoloji ve örgütlenme modelinden etkilenmişti. (<http://tr.wikipedia.org>)

²⁵ Bu karar, tehcirin en önemli sebeplerinden biridir.

²⁶ Ekte Osmanlı-Rus savaşları kronolojik olarak verilmiştir.

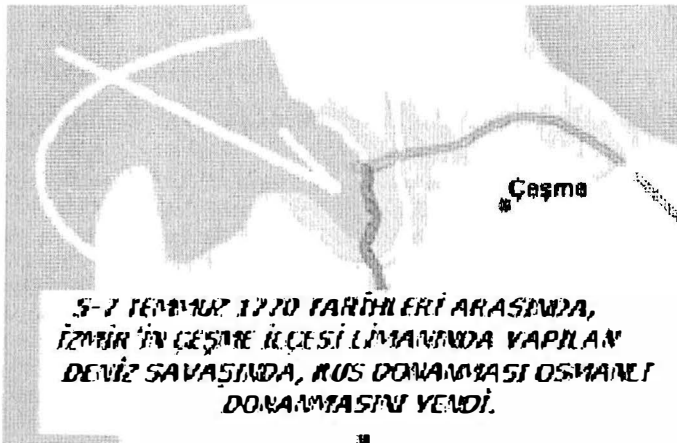
duyla Tuna'yı geçip Eflak'a girerken, Osmanlı donanması da Karadeniz'e açıldı. Osmanlı güçleri Kırım ordusunun da desteği ile Rus birliklerini Prut nehri kıyısında çember içine aldığundan, Rusların teklifi üzerine 21 Temmuz 1711'de Prut Antlaşması imzalandı ve Azak ²⁷ kalesi Osmanlı'ya geri verildi.

Rusların 20 Mayıs 1736 tarihinde Kırım'a saldırması ile Kırım savaşları başladı. Savaşın başlamasından bir yıl sonra Ruslar Kırım'a girdiler. Avusturya'nın Osmanlı'ya batı cephesinde yenilmesi üzerine Rusya barış istedi ve 18 Eylül 1739 tarihinde Osmanlı, Rusya ve Avusturya arasında Belgrat Antlaşması imzalanıp savaşa son verildi.

Bu olaydan 30 yıl sonra Kırım savaşları tekrar başladı ve Ruslar Kırım'a tekrar girdiler.

5-7 Temmuz 1770 tarihleri arasında, İzmir Çeşme limanında yapılan deniz savaşını Rus donanması kazandı.

17 Temmuz 1774 tarihinde Küçük Kaynarca antlaşması yapılarak savaşlara son verildi. Antlaşma gereğince Osmanlı, ülkesinde yaşayan Hristiyanları ve kiliseleri himaye etme-

yi taahhüt etti. En önemlisi de Rusya'ya kapitülasyon hakkı verilip 15.000 akçe savaş tazminatı ödendi.

Osmanlı, kaybettiği topraklarını geri almak için 1787-1792 tarihleri arasında Ruslara saldırdı. İngiltere ve Fransa bu savaşlarda Osmanlı yanında yer almasına rağmen, Avusturya Rusya yanında savaşa katılınca, Beserabya (Moldova) Rusların eline geçti.

4 Ağustos 1791 tarihinde Avusturya ile Zıştovi antlaşması yapıp kaybedilen topraklar geri alınıp, Rusya'ya açık ya da gizli hiçbir yardımda bulunmayacağına dair bir garanti alındı.

Avusturya'nın da savaştan çekilmesinden sonra Rusya ile 10 Ocak 1792 Yaş antlaşması yapıldı.

1774 Küçük Kaynarca, 1779 Aynalıkavak, 1783 Ticaret ve 1784'te Kırım ile Kuban Nehri'nin sınır olması hakkındaki antlaşmalar yenilenip, Tiflis Hanlığı'na, Çıldır Valileri veya Beyleri tarafından taarruz olunmaması ve Kuzey Afrika'daki Garb Ocaklarının, ²⁸ Rus ticaret gemilerine taarruzda bulunurlarsa zararın ödenmesi taahhüt edildi.

Böylece, Osmanlı Devleti fiilen dağılma sürecine girdi.

24 Eylül 1805 tarihinde Osmanlıların Rus yanlısı Eflak ve Boğdan beylerini görevden almasından sonra, yaklaşık 40.000 kişilik Rus askeri Eflak ve Boğdan'a girdi. Bu gelişme üzerine III. Selim 22 Aralık 1805 tarihinde boğazları kapatıp Rusya'ya savaş ilan etti.

²⁷ Don Nehri kıyısında Azak Denizi'ne 7 km. uzaklıkta bulunan şehir.

²⁸ Bu Garp Ocakları da neymiş diyeceksiniz. Anlatayım: Osmanlı devrinde Batı Anadolu'nun üretim dışı kalmış, bağı bahçesi olmayan Yörük ve Türkmen taifesi gençleri İzmir'de şimdi ismi var, cismi yok Cezayir hanında toplanıp korsanlık yapmak üzere Garp Ocakları Teşkilatı'na katılırdı. Bu teşkilat Cezayir, Tunus, Trablusgarb (Libya) kıyılarını yani Batı Akdeniz'i denetimi altında tutuyordu. 1815'te Viyana kongresinde korsanlık yasaklanınca, bu ocaklarda faaliyetlerine mecburen son verdiler.

Rus donanması Osmanlı donanmasını 11 Mayıs 1807 tarihinde Çanakkale Boğazı ve 19-29 Haziran 1807 tarihleri arasında da Limni adası önlerinde yapılan deniz savaşlarında yenildi.

Rusya'nın Fransa ile olan sorunları ve Osmanlı ordularının savaşlardan yorgun düşmesinin verdiği sıkıntılar sonunda iki devlet 28 Eylül 1812 tarihinde Bükreş antlaşmasını imzaladı. Beserabya (Moldova) Ruslara bırakıldı. Sırlara özerklik verildi.

Navarin Baskını ve Sarıkamış'ın İşgali

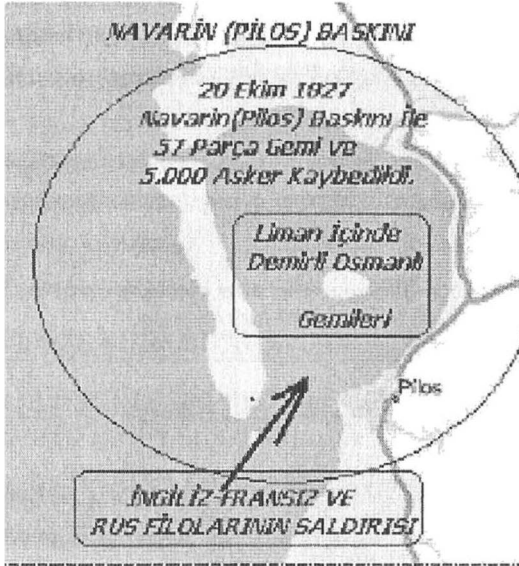
6 Temmuz 1827 tarihinde Mora'daki Yunan ayaklanması çıktı. Bu ayaklanmayı desteklemek ve bağımsız Yunanistan kurdurmak amacıyla İngiltere, Fransa ve Rusya arasında antlaşma imzalandı.

Antlaşmaya göre, Mora'da isyan çıkaran Rumlar ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşma yaptırılacak, kabul etmediği takdirde isyancı Rumlara yardım edilip, Osmanlı Devletine baskı yapılacaktır.

Müttefikler, bu isteklerini bir nota ile Osmanlı Devletine bildirdiler. Bu istekleri reddedilince, 20 Ekim 1827 günü İngiliz, Fransız ve Rus donanmaları, Yunanistan'ın İyon Denizi kenarında bulunan Navarin ²⁹ limanında demirli bulunan Osmanlı ve müttefiki Mısır Valiliği donanmasına saldırdılar.

Bu baskında, 57 parça Osmanlı gemisi ve beş bin asker kaybedildi. Böylece Osmanlı deniz gücünden yoksun ve donanmasız kaldı.

²⁹ Yunanistan'daki Mora Yarımadasının batı kıyısında yer alan Pilos şehri.

baskınından sonra Çanakkale Boğazı Rus gemileri-
Ayrıca, Ruslardan savaş tazminatı istenmesi üzeri-
Nisan 1828 tarihinde Osmanlı Devletine savaş açtı.
Aluska³⁰, Erivan ve Ardahan yönünden ilerleyip 27
8 günü Kars'ı kuşatıp, 7 Temmuz 1828'de ele geçirdi-
bir yıl kadar karargah kuran ve takviye edilen Rus bir-
i yıl Osmanlı topraklarına doğru harekete geçti.
ran 1829 tarihinde Sarıkamış'ın doğusunda bulunan
zü ve Sarıkamış bölgesi Rusların eline geçti.
ı Ruslar, 27 Haziran 1829'da Erzurum'u hiçbir direniş-
adan ele geçirip, Bayburt-Muş hattına kadar ilerledi-
muz'da 25.000 kişilik bir başka Rus ordusu Balkanları
a geçip, Burgaz'ı ve Sliven'i³¹ teslim aldı.

i Gürcistan ile Ermenistan arasında bulunan ve Ahıska Türklerinin
stan'ın ortasında yer alan bir ildir. Osmanlılar dönemindeki adı İsl-

28 Ağustos'ta Edirne'ye kadar ilerleyen Rus ordusu İstanbul'a yaklaştı.

Padişah II. Mahmut Rusların bu ilerlemesini durdurmak için 14 Eylül 1829 tarihinde koşulları çok ağır olan Edirne Antlaşmasını imzaladı. Kafkasya'da işgal edilen yerler Ruslara bırakılıp, Erzurum-Kars ve çevresi 1830 yılı Nisan ayında Osmanlı'ya geri verildi.

Ayrıca bağımsız Yunanistan kurulması kabul edilip, Eflak, Boğdan ve Sırbistan'a imtiyazlar tanındı. Ruslar, Balkanlarda işgal ettikleri yerleri geri verdiler. Yunanlıların hamisi

olan İngiltere, Fransa ve Rusya, Mayıs 1832’de Yunanistan’a son şeklini veren antlaşmayı imzalayıp, Yunanistan’ın kuzey sınırı olarak “Arta-Volos hattı” ³² kabul edildi.

Yunanistan’a Attik ve Mora yarımadaları ile bu yarımadaların çevresindeki tüm adalar ile Ege’nin ikinci büyük adası Eğribos dahil olmak üzere yüzlerce ada Yunanistan’a bağlandı. Kurulan Yunan Krallığı’na da Bavyera ³³ Kralı Louis’in oğlu Otto seçildi.

Rusya’dan Yardım İsteniyor

Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın isyan etmesi üzerine Osmanlı, Rusya’dan yardım istedi. Rusya’nın Osmanlı’ya yardıma gelmesi üzerine, Rusya’nın bölgede nüfuzunun artmasından endişelenen batılı devletler Mehmet Ali Paşa ile Osmanlıları Kütahya Antlaşması ile barıştırdılar. Mehmet Ali Paşa’ya Mısır ve Girit valilikleri, oğlu İbrahim Paşa’ya da Cidde valiliği ile Adana vergi toplama hakkı verildi.

Rusya ile 8 Temmuz 1833 tarihinde İstanbul’un Hünkâr İskelesi antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti bir saldırıya uğrarsa Rusya asker ve donanma gönderecekti. Rusya’nın bir saldırıya uğraması durumunda ise, boğazlar İngiltere ve Fransa’ya karşı kapatılacaktı. Böylece “boğazlar sorunu” ortaya çıktı.

Kırım Savaşları

1853-1856 yılları arasında Osmanlı ile Rusya arasında Kırım savaşları yapıldı. İngiltere, Fransa ve Piyemonte ³⁴ ve Sardinya ³⁵ Osmanlı yanında savaşa katıldı.

³² Arta Yunanistan’ın batısı Akdeniz (Adriyatik) kıyısında, Preveze körfezi kıyısında Epir bölgesinde yer alan şehir ile Yunanistan’ın Eğriboz adasının kuzeyi arasındaki çizgidir.

³³ Bugünkü Almanya’ya bağlı merkezi Münih olan Eyalet.

³⁴ Şimdiki İtalya’nın kuzey batısında bulunan Piyemonte, İtalya’nın 20 bölgesinden biridir. Bölgenin başkenti Torino kentidir.

³⁵ Akdeniz’in, İtalya’nın batısında bulunan ikinci büyük adasıdır.

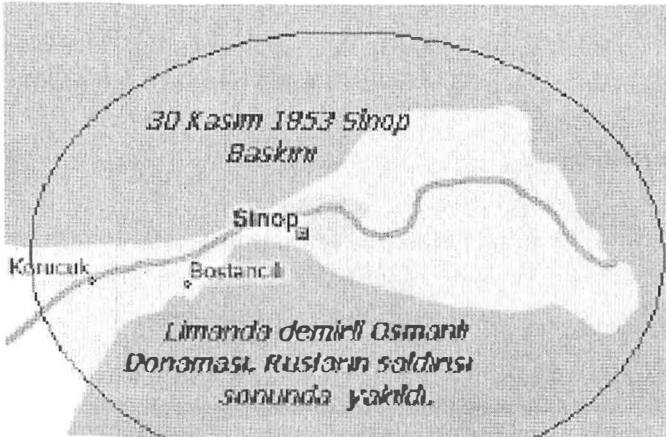
Bu işbirliği, Avrupalı devletlerin Rusya'yı Avrupa ve Akdeniz dışında tutmak amacıyla verdiği bir savaş halini almıştır. Kırım Savaşı ayrıca, Osmanlı Devleti'ne yardım etmekten çok, Avrupa'nın siyasal statüsü ile ilgili idi.

İngiltere için önemli olan Avrupa'da güç dengesiydi. Bu dengenin İngiltere aleyhine bozulmasına izin verilemezdi. Bu nedenle, Avrupa'nın statükosu tek taraflı iradelerle değil, "Avrupa uyumu" içinde diplomasi yoluyla yapılmalıydı.

Özellikle 1848 yılında çıkan "Macar" ayaklanmasının Rusya tarafından kanlı bir şekilde bastırılmasıyla yara almış olan Avrupa özgürlükleri korunmalı; dengeleri Rusya'nın tek başına bozmasına izin verilmemeliydi.

Rusya 19 Mayıs 1853'te İstanbul elçisini geri çağırıp, 22 Haziran 1853'te Eflak ve Boğdan'ı işgal etti. Osmanlı ise Rusya'ya ultimatom verip, "15 gün içinde işgal ettiği yerleri boşaltmasını" istedi.

Ruslar, bu isteği kabul etmeyip savaş ilan etti. 30 Kasım 1853'te Sinop limanında bulunan Osmanlı donanmasını yaktılar.

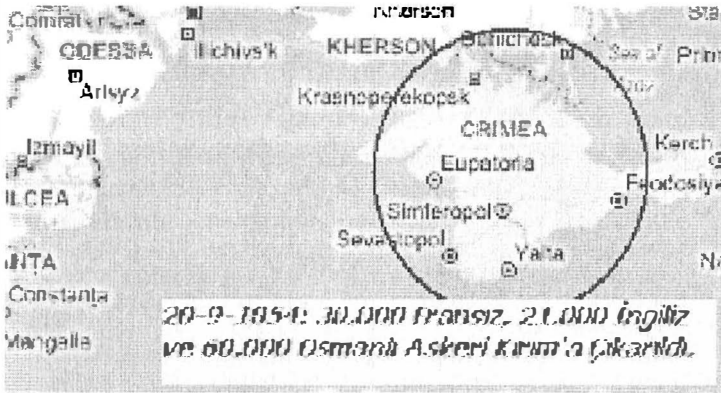

Çar'ın emriyle Rus ordusunun "Tuna nehrini geçip ilerlemesi" üzerine, İngiltere ve Fransa 12 Mart 1854'te Rusya'ya savaş ilan ettiler. ³⁶ İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti yanında savaşa girerken, Avrupa kamuoyunu tatmin edecek ve özel menfaatler sağlayacak tedbirleri almayı da ihmal etmediler.

Bu amaçla 12 Mart 1854'te İstanbul'da; 10 Mayıs 1854'te Londra'da ve 14 Haziran 1854'te de Avusturya ile antlaşmalar imzaladılar.

Avusturya ile yapılan antlaşma ile, Tuna eyaletlerinin Rus ordusundan boşaltılması öngörüldü. Avusturya, gerekirse asker göndermeyi de taahhüt etti. Bu nedenle 15 Mart 1855'te Sardunya'da ³⁷ ittifaka katıldığını açıkladı.

Bu sırada, Osmanlı Devleti'ne ait Yunanistan'ın kuzeyindeki Epir ³⁸ , Etolya ³⁹ ve Teselya ⁴⁰ eyaletlerinde yaşayan Rumlar isyan etti. Yapılan uyarılar dikkate alınmayınca, Fransızlar Pire limanına asker çıkarıp Yunanistan'ı abluka altına aldılar. Bu hareket Yunanistan'ı tarafsızlığa mecbur etti ve Rusya bir müttefikini kaybetti.

³⁶ Savaş ilanından önce, Ruslar 1851'de Kudüs'te kutsal Ortodoks yerleri ve tüm Ortodoksların Rusya himayesine verilmesini istediler. Ve hatta bu istekleri sonunda Kudüs'le ilgili istekleri yerine getirildi. Bugün, Antalya'nın Demre ilçesinde bulunan Noel Baba Kilisesi de bu dönemde Ruslar tarafından yeniden yapılmıştır.

³⁷ Bugünkü İtalya'ya ait olan Sardinya adasıdır. Akdeniz'in Sicilya'dan sonra ikinci en büyük adası olup, 1948 Anayasası ile İtalya tarafından kısmi bölgesel özerklik verilmiş olup, Sardunyalılar İtalya anayasasına tanınan iki ulustan biridir. Bölgede Sarduca ve Katalanca'nın bir lehçesi olan Algeroca konuşulur. Adanın merkezi Cagliari şehridir.

Rus ordusunun Silistre'ye kadar ilerlemesi üzerine İngiliz ve Fransızlar Gelibolu yarımadasına asker çıkarıp, ⁴¹ Varna bölgesine gönderdiler.

20 Eylül 1854'te 30 bin Fransız, 21 bin İngiliz ve 60 bin Türk askerinden oluşan müttefik kuvveti 89 harp ve 267 nakliye gemisiyle Kırım'a çıkarıldı. Ancak Kırım Savaşı düşünlüğü gibi kısa sürede tamamlanamadı.

1855 ilkbaharında 140 bin kişilik bir müttefik kuvveti daha bölgeye çıkarıldı. Ruslar mağlup oldu ve çekilmek zorunda kaldılar. Kafkas cephesinde ise Ruslar başarı kazandılar ve Kars'ı ele geçirdiler.

Çar ölünce, yerine geçen oğlu barış antlaşması teklif etti. 15 Mayıs'tan 14 Haziran 1855'e kadar Viyana'da barış için hazırlık görüşmeleri yapıldı. Osmanlı Devleti'nden de antlaşmadan önce, Islahat Fermanı'nı ⁴² ilan etmesi istendi. 30 Mart 1856 tarihinde Rusya ile Kırım Savaşı'nı kazanan Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa arasında antlaşma imzalandı.

Antlaşmaya göre, taraflar savaş sırasında işgal ettikleri topraklardan çekilecek, Osmanlı Devleti, Avrupa devletler topluluğunun bir üyesi olacak, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupa devletlerinin ortak garantisi altında olacaktır.

³⁸ Yunanistan'ın kuzey batısında, Adriyatik kıyısında önemli ölçüde Arnavut azınlığının yaşadığı şehir.

³⁹ Yunanistan'ın Adriyatik Denizi kenarında Korint körfezi kuzeyindeki bölge.

⁴⁰ Yunanistan'ın Batı Makedonya, yani Selanik şehri güneyinde kalan, Ege denizi kenarındaki bölgesi.

⁴¹ Bugün Gelibolu Yarımadası Morto koyu kuzey yamaçlarında bulunan Fransız mezarlığında yatan askerlerin mezar başlarında "ölkeleri için öldüler" yazılı olup, bazı kaynaklarda bu mezarların Kırım Savaşı'nda ölen Fransız askerlerine ait olduğu yazılıdır. Ancak, Çanakkale kara savaşları sırasında 25 Nisan 1915'te buraya Fransız birlikleri çıkmış, burada kanlı savaşlar olmuş, bu mezarlar bu savaşlarda ölen Fransız askerleri için Lozan Antlaşması hükmüne göre yapılmıştır. Ancak mezarlar üzerine yazılı olan "ölkeleri için öldüler" yazısına nasıl izin verildiğine dair bir belgeye rastlanmamış olup, emperyalist Fransız güçlerinin 252.000 askerimizin şehit düşmesine ve ülke kaynaklarının heder olmasına sebep olan Gelibolu çıkarmasını, bizi, Türkleri imha etmek için, İngilizlerle birlikte yaptığı dikkate alınınca, bu yazının kaldırılması gerekmektedir. Hem işgalci ve emperyalist ol, hem de insani duygular için izin verilen mezarlarına bu yazıyı yaz. İnanılmayacak kadar çok (?) hoşgörülüüz.

28 Şubat 1856'da ilan edilen "Islahat Fermanı" ilgili devletlere tebliğ edilecek ve devletler de bunu kabul edeceklerdir. Bu ferman, ilgili devletlere, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma hakkı vermeyecektir.

Karadeniz tarafsız olacak ve askerlikten tecrit edilecektir. Karadeniz'deki tüm tersaneler yıkılacak ve hiçbir devletin donanması bulunmayacaktır.

Eflak ve Boğdan'a özerlik verilecek ve hiçbir devlet Eflak⁴³ ve Boğdan'ın iç işlerine karışmayacaktır.

Kırım Savaşı'nın sonunda ilan edilen Islahat Fermanı, Osmanlı reform hareketlerinde çok önemli bir yer tutar. Islahat Fermanı'nın amacı, imparatorluk içindeki herkese Osmanlı yurttaşlığı vererek, yasalar önünde dine bakılmaksızın eşitlik sağlamaktı. Islahat Fermanı ile Batı'da dolaşan liberal düşünceler Osmanlı topraklarında da yayılmaya başladı.

Kırım Savaşı, İtalya birliğine giden yolu hızlandırmıştır. Savaşa asker göndererek İngiltere'nin sempatisi ve Fransa'nın etkin desteğini kazanan Sardinya-Piyemonte Krallığı, savaşı izleyen yıllarda İtalya birliğini kuracaktır.

Savaşın galiplerinden olan Osmanlı Devleti, aslında savaştan çok büyük zarar alarak çıkmıştır. Çok pahalı olan bu

⁴² Islahat Fermanı, 18 Şubat 1856'da yabancı devletlerin hazırladığı ve Osmanlı Devleti'nin kabul etmek zorunda kaldığı bir ıslahat programıdır. İngiltere, Fransa ve Avusturya Kırım Savaşı sonlarına doğru Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki farklılıkların her alanda ortadan kaldırılmasını öngören bir fermanı sultanın yayınlamasını, barış için ön şart koşmuşlardı. Müttefiklerin bu istekleri kabul edilip; "Hristiyanlara Bedel-i Nakdi (Bedelli askerlik) hakkı yanında; vergilerin herkesin geliri göre toplanması, mahkemelerin herkese açık olması, herkesin mahkemelerde kendi inancına göre yemin etmesi, Hristiyan azınlık mensuplarının devlet memuru olabilmesi ve kendi okul, kilise ve hastanelerini açma hakkı verilmesi, herkesin din ve inancında özgür olması, Hristiyanların da il genel meclislerine seçilebilmesi ve azınlıklara küçük düşürücü söz söylenmemesi" kabul edildi.

⁴³ Romanya'nın güney bölgesine Osmanlı zamanında verilen isim. Eflak adı, Slavlar'ın Romen halkı için kullandığı Vlah veya bölgede yaşayan Ulahlardan gelmektedir. Boğdan ise, Eflak'ın doğusu olup, Prut nehrinin batısı 1859'da Eflak ile birleşmiş ve Romanya'yı oluşturmuştur. Prut nehrinin doğusu ise Beserabya olup, bugünkü Moldova'dır.

savaşı yürütebilmek için Osmanlı devleti, ödeme yeteneğinin çok üstünde borç almış, endüstrileşmeyi kaçırdığı için ekonomisi çöğdüş kalmış, bu borçların altından kalkamayarak 1881 yılında II. Abdülhamit döneminde Düyunu Umumiye idaresinin kurulmasıyla, Avrupalı devletlerin mali denetimi altına girip yarı sömürge devlet haline gelmiştir.

17 Ocak 1871 tarihinde Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Almanya, İtalya, Avusturya, Fransa, 30 Mart 1856'da yapılan Paris Antlaşması'nın sınırlayıcı hükümlerini değıştirdiler.

Buna göre Osmanlı Devleti, Çanakkale ve İstanbul boğazlarını barış zamanında dost ve müttelik devletlerin savaş gemilerine açmak konusunda serbest bırakıldı. Karadeniz, eskiden olduğu gibi, bütün devletlerin ticaret gemilerine açık hale getirildi.

Bu antlaşma ile Rusya, 1856'daki Paris Antlaşması ile Karadeniz'deki hükümlerlik haklarını sınırlayan hükümlerden kurtuldu. Rusya, bu başarısını Kırım Savaşı'nın bir intikamı gibi değerdendirdi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ve II. Meşrutiyet

(Birlik ve İlerleme Partisi ve Anayasa'nın İlanı)

Sarıkamış Çevirme Harekatı'nı yöneten kadrolar İttihatçıydı. Yakın tarihimize damgasını vuran, Abdülhamit'i tahtından indiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni (Birlik ve İlerleme Partisi) kuran kadrolar Hürriyet ve Vatan Şairi Namık Kemal'in ⁴⁴ fikirlerinden hareketle bu cemiyeti gizli olarak kurdular.

⁴⁴ Namık Kemal, 21 Aralık 1840'da Tekirdağ'da doğdu. Türk Milliyetçiliğinin öncülerinden, Genç Osmanlı hareketi mensubu, ünlü yazar ve şairdir. Namık adını ona şair Eşref Paşa vermiştir. Asıl adı Mehmed Kemal'dir. Babası, II. Abdülhamid döneminde müneccimbaşılık yapmış olan Mustafa Asım Bey'dir. Özellikle "İntibah" isimli romanı ve "Vatan, Yahut Silistre" isimli tiyatro oyunu ile tanınır. 1888'de mutasarrıflıkla sürgüne gönderildiği Sakız Adası'nda vefat etmiştir. 1868 yılında Hürriyet adlı gazetede yayınlanan bir makalesinde Namık Kemal İslam'ın başlangıç dönemlerinde bir çeşit cumhuriyet olduğunu ve eğer halkın egemenliği ilkesi kabul edilirse, kimsenin bir cumhuriyet yönetimi kurulmasına karşı gelme hakkı olmayacağını yazmıştı.

Cemiyetin kurulmasına en büyük emeği yılmadan, bıkmadan kılıktan kılığa girerek mücadele eden, ağzı laf yapan, Abdülhamit tarafından iki defa idama mahkum edilen ve 1926 yılında Mustafa Kemal'e İzmir suikastını ⁴⁵ yapanlar arasında olduğu gerekçesiyle idam edilen Selanikli Dr. Nazım ⁴⁶ verdi.

İttihat ve Terakki'nin (Birlik ve İlerleme Partisi) çekirdeğini, 21 Mayıs 1889'da Ohrili İbrahim Temo ve dört askeri tıbbiyeli arkadaşınca kurulan ve amacı Abdülhamit'e zorla anayasayı (Kanuni Esasiyi) ilan ettirmek olan İttihadı Osmanlı Cemiyeti (Osmanlı Birlik Derneği) oluşturdu.

⁴⁵ Mustafa Kemal'i, İzmir gezisi sırasında öldürmek amacıyla planlanmış olan bu eylem, 15 haziran 1926 tarihinde Mustafa Kemal Balıkesir'de bulunduğu sırada öğrenildi. Suikast planı içinde yer alan, Giritli şevki isimli motorcu, İzmir Valisi Kazım Dirik'e eylemi haber verdi. Eylemciler, Mustafa Kemal'e İzmir'e geldiğinde, ziyaret edeceği o zamanlar Mevlevi Sokağı olarak bilinen, bugünün Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan Kemeraltı Çarşısı önünden geçerken suikast yapmayı planlamıştı. Suikastı planlayanlar arasında I. Meclis'te muhalif üye Ziya Hurşit, Gürcü Yusuf, Laz İsmail ve Çopur Hilmi vardı. Yakalananlar ve bu olayla ilgili olduğu şüphesiyle yargılananlar arasında, Kâzım Karabekir, Adnan Adıvar, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Bekir Sami Kunduh, Cafer Tayyar Eğilmez, Vasıf Karakol gibi Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen isimleri de vardı. Bunlar, yargılama sonunda beraat ettiler. Ziya Hurşit ve on dört arkadaşı 14 Temmuz 1926'da idam edildiler. O sırada yurt dışında bulunan Rauf Orbay ise, gıyabında 10 yıl hapse mahkum oldu.

⁴⁶ Doktor Nazım Bey, 1872'de Selanik'te doğdu. İttihat Terakki Cemiyeti'nin önde gelenlerinden. Son Talat Paşa hükümetinin Maarif Nazırı (Millî Eğitim Bakanı)'dır. 1916-1918 arasında Fenerbahçe Kulübü Başkanlığı yapmıştır. İttihat ve Terakki'nin hep perde arkasında kalan, ama bütün yaşamsal eylemlerinde imzası olan komitacıdır. Tunalı Hilmi, Abdullah Cevdet gibi aydınları örgüte üye yaptı. İkinci Meşrutiyet'ten sonra kurulan yeni kurulan hükümette, istememesine karşın Maarif Bakanı oldu. 31 Mart (13 Nisan 1909) isyanı sırasında örgütün genel sekreteriydi. Hürriyet ve İtilaf fırkasının iktidar olmasıyla başlayan ittihatçı avı sırasında 9 Kasım 1912'de Yunanistan'da yakalandı. Babıali baskınının ardından iktidara gelen ittihatçıların çabalarıyla serbest bırakıldı ve yurda döndü. Son ana kadar Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalması gerektiğini düşündü ve böyle olacağına inandı. 1918'de, Talat Paşa hükümetinde maarif nazırı oldu. 1922'de Berlin'de Ermeniler tarafından düzenlenen suikasttan kurtuldu. Suikast olayından sonra Mustafa Kemal, Doktor Nazım'ın yurda dönmesine izin verdi. Cumhuriyetin ilanından sonra da bacanağı dışişleri bakanı Doktor Tevfik Rüşdü Aras başta olma üzere eski ittihatçılarla görüşmeye devam etti. 1926 İzmir Suikastı ardından tutuklandı. İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı. Hakkında, ittihatçılarla aynı evlerde bulunmaktan başka bir kanıt bulunamadı. Ama yine de üçüncü kez idama mahkum edildi. Uğur Mumcu ve Falih Rıfkı Atay'a göre Doktor Nazım suçsuzdu. 26 Ağustos 1926'da idam edildi. "http://tr.wikipedia.org" dan özetlendi.

Bu cemiyete 1893'de askeri tıbbiye öğrencisi olan Selanikli Dr. Nazım üye oldu. Cemiyet; İtalyan "Carbonari-Kömür-cüler" isimli gizli teşkilat yapısından esinlenerek hücre sistemi esasına ⁴⁷ göre kuruldu. Bir üye hücre dışındakileri tanı-mıyordu. Gizlilik esastı.

Cemiyet daha rahat çalışmak amacıyla Dr. Nazım'ı Pa-ris'e gönderdi. Paris'te Sorbonne'da tıp öğrenimine devam eden Dr. Nazım, bir yandan da Paris'te bulunan "Pozitivist" ⁴⁸ cemiyeti üyesi Ahmet Rıza ile anlaşp, örgütlenmelerini daha da ileriye götürdü. Abdülhamit'in 'yaramaz çocuklar' dediği komitacılar, ölüm dahil her şeyi göze almışlardı. Öl-mek var, dönmek yoktu. Zaman zaman dönenler olduysa da, hayal kırıklıkları kısa zamanda geçti.

Paris'te Ahmet Rıza ve Dr. Nazım önderliğinde "Osman-lı Terakki ve İttihat Cemiyeti" (Osmanlı İlerleme ve Birlik Derneği) kuruldu. 1 Aralık 1895'de yayın hayatına başlayan Meşveret Gazetesi de bu cemiyetin görüşleri yayınlanmaya başladı. Auguste Comte'un "düzen ve ilerleme" (The Union and Progress) sözü gazetenin başlığının altında yer alıyordu.

Comte, bugünlerde 'küreselleşme' olarak bilinen insanlı-ğın birliğini savunuyordu. Tüm yaşamını bu konuya ayır-mış, geniş kitleleri etkilemiş, hatta Brezilya Bayrağı'na 'dü-zen ve ilerleme' ilkesi bu etkileşim sonunda 1880'lerde ulusal birliğin sembolü olarak yazılmıştır.

Comte'a göre: "mutlak olarak geçerli tek bir toplum tipi vardır. Bütün insanlık bu toplum tipine ulaşmalıdır. Ona gö-re teolojik ve askeri sıfatlarla belirginleşen bir toplum tipi or-tadan kalkmaktadır. Bir başka tip toplum, bilimsel ve sanayi toplumu doğmaktadır. Doğan bu toplum bilimseldir. Pozitif bilim ve toplumsal bilim öğretisinden yanadır. İnsan düşün-

⁴⁷ Abdülhamit'in kurduğu Hamidiye Alaylarında komutanlık yapanların kur-duğu, Şeyh Said İsyanı arka planında bulunan ayrılıkçı Azadi örgütü de bu örgüt-lenme yapısını esas alarak örgütlenmişti.

⁴⁸ Pozitivism Auguste Comte'un 19. yy. da ortaya attığı düşüncedir.

cesi üç evreden geçmektedir. Birinci evrede insan düşüncesi olayları insanın kendisi ile kıyaslanabilecek varlık ve güçlerle karşılaştırarak açıklar. İkinci evrede, doğa ve soyut nesnelere başvurur. Üçüncü evrede ise olayları gözlemler ve aralarında var olabilecek düzenli ilişkileri belirleyerek, onları yöneten yasaları bulur. İşte bu pozitif düşünce yöntemidir.

Comte'un felsefi görüşüne göre Batı Avrupa sanayi toplumu örnek bir özelliğe sahip olup, bütün insanlığın toplumu haline gelecektir. Pozitif düşünce ürünü olan batı bilimi insanlığın tümünün bilimi haline gelmiştir. Eğer insan doğası temelde aynı ise, insani birlik için, insanlığın bütünü batının yolunu izleyecektir."⁴⁹

Comte'un bu düşüncesi, küreselleşmenin ve Avrupa Birliği'nin de temeli olmuştur. Küreselleşme olgusundan 90 yıl önce bu fikirlerin İttihatçılarla kabul edilip, benimsenmesi ise son derece ilginçtir.

İttihatçıları yani birlikten yana olanları, diğer bir deyişle düzencileri etkileyen Comte'un batı toplumu hakkındaki fikirleri bugünlerde Avrupa Birliği politikasının da kaynağını oluşturmaktadır. Bu fikirler her zaman bilerek yada bilmeyerek politikacıları etkilemiştir.

Cumhuriyet'i kuran ittihatçı kadroların yönünü batıya çevirmesinin yani "batı toplum tipi ve uygarlığını" hedef edinmesinin dayanak noktası da bundandır.

Paris'teki cemiyetten bir yıl kadar sonra, 1896 yılında gizli bir cemiyet kurma hazırlığında olduğu gerekçesiyle jurnalenen Talat (Paşa) ⁵⁰ Edirne'de tutuklandı. İki yıl cezaevinde

⁴⁹ Ayrıntı için bakınız: Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s.:77 v.d.

⁵⁰ 1874'de Edirne'nin Kırcaali vilayeti'nde doğan Mehmed Talat Paşa (1874-1921) İttihat ve Terakki kurucularından ve önde gelen siyasetçilerindendir. Meclis Vekilliği, Dahiliye Nazırlığı, Posta Vekilliği ve 1912'de Sadrazamlık yapmıştır.1921 yılında, yerleştiği Almanya'da bir Ermeni komitacı olan Soghomon Tehlirian tarafından öldürülmüştür. Kemikleri, 1943 yılında alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye'ye geri getirilir ve Hürriyet-i Ebediye şehitliğine defnedilir.Evi olmadığı için kendisine ev almayı teklif eden padişahın bu isteğini reddedecek kadar dürüst bir devlet adamıydı. (<http://tr.wikipedia.org/talat-paşa>)

yattıktan sonra Edirne’de, “Dirilen Makedonya” mason locası üyesi Talat (Paşa) “Osmanlı Hürriyet Cephesi’ni” kurdu. Buradan diğer arkadaşlarının yanına Selanik’e geçip, faaliyetlerini Selanik’te gizli gizli sürdürdü.

Abdülhamit, Paris’te çalışmalarını yürüten Dr. Nazım ve arkadaşlarına bu defa hükümetler aracılığıyla baskı yapmaya başladı. Dr. Nazım Belçika ve Cenevre’ye geçti. Buradan tekrar Paris’e dönerek çalışmalarını sürdürürken idama mahkum edildi. İdam hükümlüsü Dr. Nazım, Selanik’te askeri birlikler arasında propaganda yapmak için gönüllü olarak kılık değiştirip, adını da Hoca Mehmet Efendi yaparak gizlice Selanik’e diğer arkadaşlarının yanına geldi. Buradaki hareketin başı Talat’la tanıştı. Gizli teşkilatın üyeleri arasında Ömer Naci ⁵¹, İsmail Canbulat ⁵², Midhat Şükrü ⁵³ ve kendisi gibi 1926’da idam edilen Selanikli Cavid’te ⁵⁴ vardı.

⁵¹ 1878 yılında İstanbul’da dünyaya geldi. Bursa’daki Işıklar Askeri Lisesi’nde okurken, okuldan kovulmasının düşünüldüğü bir sırada bir hocasının arka çıkmasıyla 1895 yılında Manastır İdadisi’ne sürüldü. Ne var ki Ömer Naci’nin bu yeni okulda ilk ilgilendiği kişilerden biri de o tarihlerde aynı okulda okuyan Mustafa Kemal oldu. Ömür boyu sürecek bir dostluk hemen o günlerde başladı. Ömer Naci güzel konuşmasıyla Mustafa Kemal’i etkiledi. Ömer Naci Subay çıktıktan sonra İttihat ve Terakki Fırkasına girdi; burada yönetim kurulu üyeliğine kadar yükseldi; İttihat ve Terakkicilerin hükümeti ele geçirmelerini sağlayan Babıali Baskını’nı düzenleyenlerin başında o vardı. Subay olarak Kafkas Cephesinde, İran’da bulundu. 1916 yılında Kerkük’te bulunduğu bir sırada Tifüse yakalanıp vefat etti. (<http://www.biyog-rafi.info/kisi/omer-naci>)

⁵² 1880’de İstanbul’da doğdu. Harp Okulu’nu bitirdikten sonra, Manastır ve Selanik’te görev yaptı. Meşrutiyetin ilanından sonra Harp Okulu’nda tarih öğretmenliği yaptı. 1909 yılında askerlikten ayrıldı ve Bıyıkada Kaymakamlığı’na atandı. 1912 yılında İzmit milletvekili olarak mebuslar meclisine girdi. Balkan Savaşı’na gönüllü yedek subay olarak katıldı. Savaşın sona ermesiyle Milli Emniyet ve birkaç ay sonra Emniyet Genel Müdürlüğü’ne atandı. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı oldu. İsveç Elçiliği’ne atandı. 30 Temmuz 1918 İçişleri Bakanlığı’na getirildi. 30 Eylül’de bu görevden ayrıldı. Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından tutuklandı ve İngilizler tarafından Malta’ya sürüldü. Sürgünden döndükten sonra 1923 yılında İstanbul milletvekili olarak TBMM’nin ikinci devresine katıldı. Rauf Bey’le birlikte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurucusu ve yöneticileri arasında yer aldı. İzmir’de Atatürk’e düzenlenen suikastla ilgisi olduğu iddiasıyla İzmir’de İstiklal Mahkemesi kararıyla 1926’da asılarak idam edildi.

Edirneli Talat (Paşa) başkanlığındaki gizli örgütün merkez idaresi İsmail Canbulat ve Selanikli Rahmi üçlüsü tarafından yapılıyordu. Selanik'teki "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" ile Paris'teki "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti" 27 Eylül 1907 yılında birleşti. Cemiyetin adı artık 'İttihat ve Terakki' (Birlik ve İlerleme Partisi) olmuş, Paris dış, Selanik ise iç merkez olarak belirlenmişti. Selanik merkezli cemiyetin Yüzbaşı Resneli Niyazi ⁵⁵, Enver (Paşa) ⁵⁶ ve Kazım (Karabekir)

⁵³ 1872 yılında Selanik'te doğdu. Mithat Şükrü Bleda II. Meşrutiyet döneminin önde gelen siyasetçilerindendir. İttihat ve Terakki'nin kurucuları arasında yer almış ve genel sekreterliğini yapmış, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 3 döneminde Serez, Drama ve Burdur mebusluğu yapmış, Malta sürgünleri arasında yer almıştır. 1935 - 1950 yılları arasında Sivas milletvekilliği yapmıştır. 19 Şubat 1956'da İstanbul'da vefat etmiş, vasiyeti üzerine Hürriyet-i Ebediyye şehitliği-ne gömülmüştür.

⁵⁴ Cavit Bey, İttihat ve Terakki liderlerinden olup, II. Meşrutiyet döneminde Maliye Nazırlığı yapmış bir siyasetçidir. Selanik doğumludur. İzmir suikastı sonrasında İstiklal Mahkemesi tarafından 14 Temmuz 1926'da başta Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Çopur Hilmi, Şükrü Bey, Aynı Arif, İsmail Canpolat olmak üzere 13 kişiyle birlikte idam edilmiştir. (<http://tr.wikipedia.org>) İdamından sonra Fransız Meclisi'nde saygı duruşunda bulunulmuştur.

⁵⁵ Ahmet Niyazi Bey 1873 yılında bugün Makedonya sınırları içerisinde kalan Manastır ili yakınlarındaki Resne kasabasında doğmuştur. Bu nedenle Resneli Niyazi Bey olarak anılır. İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden olup II. Meşrutiyet'in ilanına yol açan ayaklanmanın lideri olarak ün yaptı. Yanına aldığı İttihatçı 200 subay ve 200 sivil ile birlikte dağa çıktı. Dağda yaşayan geyiğin kendisine alışmasından sonra, sürekli olarak bu geyikle birlikte dolaştı. Hatta günlük konuşmalarda geçen geyik muhabbetinin kaynağı, Resne'li Niyazi'nin geyiği ile birlikte arkadaşları ile yaptığı sohbetlerdir. II. Abdülhamit'in Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmasından sonra döndüğü Selanik'te "Hürriyet Kahramanı" olarak karşılandı. 17 Nisan 1913'te Arnavutluk'un Avlonya limanından İstanbul'a gitmek üzereyken öldürüldü. Kendisine kimin ateş ettiği bilinmediğinden, günlük konuşmalarda geçen "Ne şehittir ne gazi, ... yoluna gitti Niyazi" cümlesi bu olaydan sonra kullanılır olmuştur. Bazı kaynaklarda koruması tarafından öldürüldüğü yazılsa da, bu kesinlikle doğru değildir

⁵⁶ Enver Paşa (22 Kasım 1881, İstanbul - 4 Ağustos 1922, Tacikistan), Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Türk asker ve siyaset adamı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucu ve önderleri arasında bulunmuş, 1913'te Babıali Baskını adı verilen darbeye cemiyetin iktidara gelmesini sağlamış, 1914'te kendi inisiyatifiyle Almanya ile askeri ittifaka önyak olarak Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesine öncülük etmiş, savaş yıllarında "Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili" sıfatıyla askeri politikayı yönetmiştir. Dünya Savaşı'nın yenilgi ile sonuçlanması üzerine 1918'de yurt dışına kaçtıktan sonra, Almanya ve Rusya'da tam niteliği bugüne dek bilinmeyen bazı mücadelelerde bulunmuş, Sovyet hükümetinin desteğini kaybettikten sonra Asya Türklerini ayaklandırmak amacıyla gittiği Türkistan'da bir çatışma esnasında yaşamını kaybetmiştir. 1914'te Padişah Abdülmecit'in torunu (Şehzade Süleyman'ın kızı) Naciye Sultan'la evlenerek Osmanlı hanedanına damat olmuştur. Bu evlilikten Türkân Mayatepek ve Mahpeyker Ürgüp adlı kızları ve Ali Enver Akoğlu (1921-1971) adlı bir oğlu vardır. (www.wikipedia.org)

ile Binbaşı Süleyman Askeri ⁵⁷, Hüseyin ve Sadık tarafından da Manastır şubesi kuruldu. Üye olmak için önce cemiyete üye biri tarafından önerilmek, önerilen kişi hakkındaki araştırma olumlu ise yemin töreni ve kabul işlemi yapılıyordu.

Tören için adaya bir kişi rehberlik ediyor; aday ve rehber yemin yerine yaklaşıncaya adayın gözleri bağlanıyor; aday yemin edilen yeri bilmesin diye biraz dolaştırılıyordu. Yemin edilen yere geldiğinde kapı iki defa rehber tarafından çalınıyor, "hilal" parolasından sonra birlikte içeri giriliyordu. Adaya cemiyete girmekte kararlı olup olmadığı sorusundan sonra "evet" cevabı alınırsa tören başlıyor; aday sağ elini Kur'an-ı Kerim'e, sol elini de tabancanın üzerine koyarak yemin ediyordu. Artık dönüş yoktu. Dönmenin sonu ölümdü.

Selanik'te İttihatçıların (Birlik ve İlerleme Partisi'nin) örgütlendiği bu sıralarda yabancı devletler Osmanlı'yı yutmak için planlar yapıyordu. 1905 yılında Rusya'da Çarlık yönetimine karşı yapılan ihtilal kanla bastırılmıştı. İç isyanı bastıran Rusya, yönünü Osmanlı'ya çevirdi. Balkanlardaki Slavların ağabeyi olduğundan, onları özgürlüğe kavuşturmak istiyordu. Rusya'nın desteği ile Bulgar, Sırp, Yunan ve Arnavut isyanları birbirini izledi. İttihatçılar ise "kanuni esasının (anayasanın) ilanı ile bunların son bulacağını, bütün sorunların çözüleceğini" zannediyordu. Tüm mücadeleleri anayasanın ilanı içindi. Ülkeyi yönetecek kadroları oluşturma hazırlıkları yoktu.

Yabancı emperyalist devletler, bugünde yaptıkları gibi, önce çeşitli gurupları isyana kışkırtıyor, isyan edenler için insan hakları kartını ileri sürüyor, sonrada asker gönderirim

⁵⁷ Süleyman Askeri Bey (1884 - 14 Nisan 1915, Basra) Türk asker, Teşkilat-ı Mahsusa'nın önde gelen isimlerinden. 1909'da Bağdat jandarma alayını yeniden düzenledi. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşına katıldı, daha sonra Bağdat valiliğine atandı. Ardından gönüllülerden oluşan Osmanlık adlı bir tabur oluşturarak Basra'yı savunmayı çalışırken başarısız olunca intihar etti. (http://tr.wikipedia.org/Askeri_Bey)

yada müdahale ederim tehdidinde bulunuyor ve sonunda da reform dayatması yaparak, azınlıkların yönetimde temsil edilmesini şart koşuyordu. Yabancılar bu planları yaparken, Dr. Nazım İzmir'e "Tütüncü Yakup Ağa" takma adıyla gizli cemiyetin propagandası için gönüllü olarak geldi.

Dr. Nazım İzmir'de propaganda yaparken, Abdülhamit'in has adamı jurnalci başı ve Yüzbaşı Enver'in (Paşa'nın) eniştesi Selanik Merkez komutanı Albay Nazım, 397 kişilik jurnal listesi hazırlayıp, bunu saraya bildirmenin hazırlığı içindeydi. Bunu öğrenen ittihatçılar, kayınço Enver'in yardımı ile Albay Nazım'a 29 Mayıs 1908'de suikast yaptılar. Tetiği "fedai gurubundan" Teğmen Mustafa Necip⁵⁸ çekti. Ancak Albay Nazım ölmedi.

Suikastta parmağı olduğu ortaya çıkan kayınço Yüzbaşı Enver (Paşa) rütbeleri söküp, kendisinden önce dağa çıkan Resneli Niyazi gibi dağa çıktı. Artık meşrutiyetin (anayasal düzenin) ayak sesleri duyulmaya başlandı. Dağa çıkan ittihatçı sayısı günden güne artarak devam etti.

8 Haziran 1908'de Rus Çarı ve İngiltere Kralı Estonya'da buluşup, Osmanlı'yı parçalama planı yaptılar. Plana göre Makedonya'da devletler kurulacak; Irak İngilizlere, boğazlar ise Rusya'ya bırakılacaktı. İttihatçılar ise zaten dağa çıkmaya başladıklarından "Ya vatan, ya ölüm" paro-

⁵⁸ İttihatçılar iktidarı tekrar ele geçirmek için harekete geçtiler. Balkan Savaşı'ndaki yenilgileri ve Edirne'nin Bulgaristan'a terk edilmesini fırsat bilerek hükümetle karşı darbe planladılar. Baskın cemiyet merkezinde hazırlandı. Enver Paşa, Talat Paşa, Filibeli Hilmi, Sapançalı Hakkı, Mithat Şükrü Bleda, Yakup Cemil, Mustafa Necip, Kara Kemal, Doktor Nazım, İzmitli Mümtaz, Silahçı Tahsin, Samuel Israel ve Ömer Naci baskını düzenleyen önde gelen kişilerdi. 23 Ocak 1913 günü Enver Paşa ve İttihatçı fedailerden Yakup Cemil'in başı çektiği grup, cemiyetin Nuruosmaniye'deki merkezinden ata binerek Babıali'ye yöneldi. Bu arada Talat Paşa da bir grup ittihatçıyla Babıali'ye gitmişti. Kabine toplantı halindeyken Enver Paşa ve yanındakiler Babıali'ye girdiler. Sadaret (Başbakanlık) yaveri Ohrili Nafiz Bey müdahale etmek istediysede öldürüldü. Harbiye nazırının yaveri Kıbrıslızaade Tefvik Bey de vuruldu. Bu arada Tefvik Bey'in tabancasından çıkan kurşunla ittihatçılardan Mustafa Necip öldü. (<http://tr.wikipedia.org>'dan özetlenmiştir.)

lası ile İngilizlere ve Ruslara  ltimatom verip, Osmanlı Devleti'ni parçalama planına karşı " l m dahil" her türlü mücadeleyi yapacaklarını ilan ettiler.

 ttihat ların bu düşüncesini ve ayaklanma yapacaklarını Yıldız Sarayı   rendi. Saray,  ttihat ları, bu "yaramaz çocukları" yola getirmek için, okuma ve yazma bilmeyen alaylı Mare al  em i Paşa emrinde 80 taburluk kuvveti, Makedonya'da da a çıkan asi ittihat lar üzerine gönderme kararı aldı. Haberi   renen ittihat lar, fedai gurubundan gönüllü tetikçi Te men Atıf (Kam ıl)'a  em i Paşa'yı öldürme emrini verdi. 7 Temmuz 1908'de, Te men Atıf ⁵⁹  em i Paşa'yı öldürdü.

Haberi alan Abdülhamit, bu defa Mare al Osman Fevzi Paşa'yı Makedonya'ya gönderdi. Yolda Osman Fevzi Paşa, Resneli Niyazi ve Eyüp Sabri birliği tarafından esir alınıp da a kaldırıldı.  ttihat lar Abdülhamit'in adamlarına pe  pe e suikast yapıp öldürmeye ba ladılar.

20 Temmuz'da Firzovik'te ⁶⁰ toplanan büyük Arnavut kurtlayı, meşrutiyet derhal ilan edilmezse isyan ederek  stanbul'a yürüme kararı aldı. Olaylar devam ederken, Cemiyetin Selanik merkezi Talat Paşa başkanlığında 21 Temmuz 1908'de toplandı. "Abdülhamit'e me rutiyetin ilanı ve anayasanın yürürlüğe konması, aksi halde 24 Temmuz 1908'de ayaklanma ba latacakları ve bunun  stanbul'a telgrafla bildirilmesi" kararını aldılar.

⁵⁹ 1884 doğumlu olup, 1947'de vefat etmiştir.  ttihat  fedailerden olup, Cumhuriyet döneminde 6 ve 7. dönem Çanakkale Milletvekili i yapmıştır. Mezarı 31 Mart Vakasında  lenlerin anısına  stanbul'un  i li ilçesinde Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde dikilmiş olan Abide-i Hürriyet diğer adıyla Hürriyet-i Ebediye Abidesi anıtı haziresindedir (mezarlı ındadır).

⁶⁰ 2. Meşrutiyet'in ba ladı ı Firzovik , bugünkü Kosova Devleti'ne bağlı Ferizaj kentidir. Osmanlı zamanında Balkanlarda, Rumeli demiryollarını Avusturya  irketi i letiyordu. Bu  irket, şehirde bir konser düzenlemiş ve tren istasyonuna, Arnavutların  a kın bakışları altında Avusturya bayrakları asmı tı.  ttihat larda bu durumu fırsat bilip; " Avusturya burayı işgal edecek, padi ahımız bunu  nemeye çalışıyor, ancak çevresinde bulunanlar buna engel oluyor, bunu  lemek için Saray'a telgraflar çekilmelidir!" mealinde propagandaya ba ladılar.  fte bu propaganda bir anda tüm Makedonya'ya yayıldı.

Ertesi gün, dağa çıkanları yakalamak için İzmir'den gemilerle gönderilen 18.000 asker, Selanik'te karaya çıkar çıkmaz "silah bırakıp, kardeş kanı dökmeyeceklerini" söylediler. Abdülhamit'in güvendiği dağlara kar yağmıştı. 22 Temmuz'da II. Abdülhamit sadrazam Avlonyalı ⁶¹ Ferit Paşa'yı azlederek yerine daha liberal bir isim olan Sait Paşa'yı getirdi.

23 Temmuz'da Selanik ve Manastır hükümet konaklarını ele geçiren isyancı İttihatçılar, meşrutiyetin ilanını talep ettiler. Sonuçta, tüm kozlarını kaybeden Padişah Abdülhamit, 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan edip, anayasayı yürürlüğe koydu.

23 Temmuz 1908'de Anayasayı yürürlüğe koyduran ittihatçılar amaçlarına ulaşmıştı. Ancak şimdi ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Kadroları yoktu. Abdülhamit Sadrazamlığa Sait Halim Paşa'yı atadı, siyasi suçlular için af ilan edildi; artık İttihat ve Terakki'nin gücü hissedilir olmuştu.

Bakanları da ilan edilen anayasa gereğince Sadrazamın ataması gerekirken, Abdülhamit bir fırsatını bulup, 1 Ağustos 1908'de yayınladığı Hattı Hümayun ile Harbiye (Savaş) ve Bahriye (Deniz) Bakanlarını kendi atadı. Amacı, en önemli bu iki bakanlığı kontrolünde tutmaktı.

Ancak, yılların komitacısı Talat, Cavit ve Rahmi Bey'ler, Edirne'den ⁶² İstanbul'a gelip Sadrazam Sait Halim Paşa ile görüşmeye karar verdiler. Görüşme öncesinde de bütün gerekli tedbirleri alıp; "Tam bir saat bekleyeceksiniz. Çıkmazsak girersiniz" talimatını Talat Paşa dışarıda bekleyen fedailere verip, görüşme başladı ve gerekli ihtarda bulunuldu.

Abdülhamit'e, sadrazamı görevden aldırıp, yerine Kamil Paşa'nın atanmasını kabul ettirdiler. Ekim 1908'de, ilk kongrelerini Selanik'te yaptılar. ⁶³ 23 Temmuz 1908'de II. Meşru-

⁶¹ Osmanlı Muradiye Camisi ile ünlü, Arnavutluğun Vlore kenti.

⁶² Edirne'ye Selanik'ten gelmişlerdi.

⁶³ Taylan Sorgun, İttihat ve Terakki, Kumsaati Yay., 5. baskı, İstanbul 2007, s.:150 v.d.

tiyet'in ilanından sonra, Kasım ve Aralık 1908 aylarında mebus seçimi yapıldı. ⁶⁴ Ahrar Fırkası ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin katıldığı seçimlerde, İttihat ve Terakki çoğunluğu sağladı ve 4 Aralık 1908'de 3. Meclis-i Mebusan açıldı.

Meclis, 31 Mart Olayı ve II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi sonrasında Mayıs 1909'da Kanuni Esasi üzerinde değişiklikler yapıp, Padişah'ın ve Ayan Meclisi'nin yetkilerini azaltıp, kendi yetkilerini arttırdı. 1908 sonbaharında Bulgaristan bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Bosna Hersek ve Girit sorunları ortaya çıktı. Bu durum Padişah yanlılarının ekmeğine yağ sürdü. Kör Ali adındaki cami hocası ortaya çıkıp; " din elden gidiyor" propagandasına başladı. Derviş Vahdeti'nin Volkan Gazetesi de işin içine girince İşte bu 31 Mart (13 Nisan) 1909 isyanı çıktı. ⁶⁵

Bu karmaşadan yararlanan ve pusuda bekleyen emperyalist devletler "parçala ve yönet" politikasını uygulamaya koydular. ⁶⁶ İttihat ve Terakki (Birlik ve İlerleme Partisi) doğrudan hükümete girmeyip, dışarıdan kurulan hükümeti destekleyerek hükümet üzerinde etkinlik kurdu. 31 Mart isyanından sonra, 27 Nisan 1909 tarihinde II. Abdülhamit ⁶⁷ tahattan indirilip, Ali Fethi'nin (Okyar) ⁶⁸ koruması altında İttihatçılar tarafından Selanik'e Alatini Köşkünde ⁶⁹ yaşamak üzere sürgüne gönderildi.

Halaskar Zabitan ve Babiali Baskını ve İttihat ve Terakki İktidarı: 23-Ocak-1913

"1912 Mayıs ve Haziran aylarında, İttihat ve Terakki Fırkası'na ⁷⁰ muhalefet eden bir grup subay "Halaskâr Zabitan Grubu" adıyla bir araya gelip, bir "muhtıra" yayınladı. Su-

⁶⁴ 175 üyeli 4 Aralık 1908 - 1912 dönemi Meclis-i Mebusanında 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 5 Yahudi, 4 Bulgar, 3 Sırp ve 1 Vlah mebus bulunmaktaydı. İdeolojik altyapısı dönem içinde şekillenmeye devam edecek olan İttihat ve Terakki Fırkası yaklaşık 60 mebusun desteğine sahipti. Meclis-i Mebusan aşağıdaki üyelerden oluşmaktaydı.

bayların tespitiye göre: "Meşrutiyet yönetimi bu memleket için son bir adım olduğu halde, Abdülhamit devrinde olduğu gibi memleket buhran geçirmekte ve bu şartlar içinde olan vatanın kurtarılması yine en çok zabitanaya (askere) düşmekte" idi. Muhtıradaki meclisin dağıtılması, Kamil Paşa başkanlığında yeni bir hükümetin kurulması da isteniyordu.

İttihatçılar buna boyun eğdiler. Gazi Ahmed Muhtar Paşa başkanlığında yeni bir kabine kuruldu. Ancak kabine güvenoyu alamadı. Sadrazamın isteği üzerine Padişah meclisi feshetti.

⁶⁵ 31 Mart Olayı: Meşrutiyetçi hareketin en güçlü kanadı olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı tam olarak geçiremeyerek dolaylı bir denetim kurması, politik istikrarsızlığa yol açtı. Bu koşullar bütün muhalefet gruplarının kısa sürede İttihat ve Terakki'ye karşı birleşmelerine zemin hazırladı. Derviş Vahdeti'nin yayımladığı ve yer yer Prens Sabahaddin'in ademi merkeziyetçi görüşlerine de yer veren Volkan Gazetesi, İttihat-ı Muhammedî Cemiyeti'nin yayın organı durumuna geldikten sonra özellikle din adamları ve İttihat ve Terakki'nin uygulamalarından zarar gören alaylı subaylar üzerinde etkili oldu. 12 Nisan'ı 13 Nisan'a bağlayan gece, Taksim Kışla-ıındaki Avcı Taburu'na bağlı askerler subaylarına karşı ayaklanarak kendilerine önderlik eden din adamlarının peşinde Heyet-i Mebusan'ın önünde toplandılar ve ülkenin şeriatı göre yönetilmesini istediler. Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti ayaklanmacılarla uzlaşma yolunu seçti ve hükümet üyeleri tek tek istifa etti. Adliye Nâzırı Nâzım Paşa İttihatçı Ahmet Rıza Bey sanılarak isyancılar tarafından linç edildi. Aynı şekilde mebus Emir Şekib Arslan Bey de gazeteci Hüseyin Cahid sanılıp öldürüldü. Tahsilsiz ve alaylı olan askerlere halk arasından cahil ayak takınundan hamalları ve bazı dindar kimseler de din elden gidiyor propagandalarının etkisiyle katılmıştı. Ayaklanma Heyet-i Mebusan üzerinde de etkili oldu. O gün İttihat ve Terakki üyesi mebuslar, can güvenlikleri olmadığı için meclise gitmediler. Bazıları İstanbul'dan uzaklaşırken, bazıları da kent içinde gizlendi. Bu arada ayaklanmacılar İttihatçı subaylarla mebusları buldukları yerde öldürüyorlardı. İstanbul'da denetimi elinden kaçırarak İttihat ve Terakki asıl güç merkezi olan Selanik'teki 3. Ordusu'yu harekete geçirdi. Böylece ayaklanmayı bastırmak üzere Hareket Ordusu kuruldu. Ayaklanmacılar 23 Nisan'ı 24 Nisan'a bağlayan gece İstanbul'a girmeye başlayan Hareket Ordusu'na başarılsız bir direniş çabasından sonra teslim oldular. Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Ayan da bir gece önce Yeşilköy'de toplanarak Hareket Ordusu'nun girişiminin meşruluğunu onaylamışlardı. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra sıkıyönetim ilan edildi ve ayaklanmacıların önderleri Divan-ı Harp'te yargılanarak ölüm cezasına çarptırıldılar. Muhalefet hareketi önemli kayıplara uğradı. Ama en önemli gelişme, Meclis-i Umumi Milli adı altında birlikte toplanan Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Ayan'ın 27 Nisan'da II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesini, yerine V. Mehmed'in geçirilmesini kararlaştırmasıydı. Ayrıca II. Abdülhamit'in İstanbul'da kalması da sakıncalı bulunarak Selanik'te oturması uygun görüldü. (<http://tr.wikipedia.org>)

⁶⁶ Teoman Alpaslan, Topal Osman Ağa, Kumsaati yay., İstanbul 2007, s.:40 v.d.

⁶⁷ II. Abdülhamit 21 Eylül 1842 yılında doğmuş ve 33 yıla yakın saltanatı kaldıktan sonra 13 Nisan 1909'da İstanbul'da çıkan ve 31 Mart olayı olarak bilinen isyana göz yumduğu iddiasıyla, 27 Nisan 1909'da saltanattan indirilerek sürgüne gönderilmiştir. 10 şubat 1918 tarihinde vefat etmiştir. İslam inancıyla asla bağdaşmayacak ölçüde harem kurmuş ve 13 eşlidir. 8'i erkek ve 7'si kız olmak üzere toplam 15 çocuğu vardı.

Tam o sırada Balkan Savaşı başladı ve Bulgar ordusu hızla Çatalca önlerine kadar geldi. Bir süre sonra Edirne düşman eline düştü.

Balkan Savaşları'nda beceriksizlik gösteren, İngiliz yanlısı Kamil Paşa başkanlığındaki hükümet, Trakya'da ilerleyen Bulgarlara İstanbul'a girmemeleri için Edirne ve Çatalca'yı teklif etmek üzereydi.⁷¹

Planı öğrenen "İttihatçılar iktidarı tekrar ele geçirmek için harekete geçtiler. Balkan Savaşı'nda yaşanan hezimet ve Edirne'nin Bulgaristan'a terk edilmesini fırsat bilerek hükümete karşı darbe planladılar. Baskın cemiyet merkezinde hazırlandı. Enver Paşa, Talat Paşa, Filibeli Hilmi, Sapançalı Hakkı, Mithat Şükrü Bleda, Yakup Cemil, Mustafa

⁶⁸ Ali Fethi Okyar, 29 Nisan 1881, Makedonya Pirlape'de doğdu. 1898'de Harbiye Mektebi'ne girdi ve 1900'de Piyade Teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1904'te Kurmay Yüzbaşı olarak Selanik'te bulunan 3'üncü Ordu emrine verildi. Burada İttihat ve Terakki Cemiyetine katılarak, 1908 Devrimi'ni hazırlayan kadro içinde yer aldı. 12 Ocak 1909'da Paris Askeri Ataşesi oldu. 6 Ekim 1911'de Enver Bey ve Mustafa Kemal ile birlikte Trablusgarp'a gelerek savunma kuvvetlerinde görev aldı. 13 Nisan 1912'de yapılan seçimde Manastır Milletvekili oldu. 13 Ekim 1913'te Sofya Elçisi oldu. İttihatçı gizli örgüte mensup olduğu iddiasıyla 10 Mart 1919'da tutuklandı, 2 Haziran 1919'da Malta'ya sürgüne gönderildi. Malta sürgünlüğü 30 Mayıs 1921'de serbest bırakılmasıyla sona erdi. 15 Ağustos 1921'de İstanbul Milletvekili olarak TBMM 1. Dönem'e katıldı. 10 Ekim 1921 - 4 Ekim 1922 arasında Dahiliye Vekilliği yaptı. TBMM 2. Dönem'de yeriden İstanbul Milletvekili seçildi. 1 Kasım 1923'te TBMM Başkanı seçildi. 1 Kasım 1924'te yine Başkan seçildi. 22 Kasım 1924'te İsmet Paşa yerine Başbakanlığa getirildi. Fethi Bey Paris Büyükelçiliğine atanarak Türkiye'den uzaklaştırıldı. 9 Ağustos 1930'da Atatürk'ün talimatıyla büyükelçilikten istifa ederek Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu ve partinin genel başkanı oldu. Muvazaa amacıyla kurulan partinin, İzmir Mitingi'nden sonra gerçek bir muhalefet hareketine dönüşmeye başlaması üzerine, yine Atatürk'ün talimatıyla 17 Kasım 1930'da partisini feshetti. Tekrar yurt dışına gitti. 31 Mart 1934'te Londra Büyükelçiliğine atandı. Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eski hasımlarıyla barışma politikası uyarınca 4 Ocak 1939'da Bolu Milletvekilliğine atandı; büyükelçilik görevinden ayrılarak yurda döndü. Aynı yıl seçilen 8. Meclis'e de Bolu Milletvekili olarak girdi. 2. Refik Saydam Kabinesinde Adalet Bakanı oldu ve bu görevini 12 Mart 1941'e kadar sürdürdü. 7 Mayıs 1943'te İstanbul'da vefat etti. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Fethi_Okyar'dan özetlendi)

⁶⁹ İtalyan asıllı Alatini'nin yaptırdığı köşk. Bu köşk, Abdülhamit için Alatini'den satın alınmış ve adı Ordu Köşkü olarak değiştirilmiştir.

⁷⁰ "Parti" anlamındadır.

⁷¹ Ayşe Işır, Radikal-2, 6-5-2007

Necip, Kara Kemal, Doktor Nazım, İzmitli Mümtaz, Silahçı Tahsin, Samuel Israel ⁷² ve Ömer Naci baskını planlayan önde gelen ittihatçılardandı.

23 Ocak 1913 günü Enver Paşa ve İttihatçı fedailerden Yakup Cemil'in başı çektiği grup, cemiyetin Nuruosmaniye'deki merkezinden ata binerek Babıali'ye yöneldi. Bu arada Talat Paşa da bir grup ittihatçıyla Babıali'ye gitmişti. Ayrıca Babıali binası ⁷³ civarındaki önemli noktalara altmış kadar İttihatçı yerleştirildi. Ömer Naci'nin etkili ve coşkulu hitabeti ile coşan halkın da katılımıyla ellerinde bayraklarla tekbir getiren kalabalık Babıali'ye vardı.

Kabine toplantı halindeyken Enver Paşa ve yanındakiler Babıali'ye girdiler. Sadaret (Başbakanlık) yaveri Ohrili Nafiz Bey müdahale etmek istediye de öldürüldü. Harbiye nazırının yaveri Kıbrıslı zade Tefik Bey de vuruldu. Bu arada Tefik Bey'in tabancasından çıkan kurşunla ittihatçılardan Mustafa Necip öldü. Vurulanlar arasında kapıyı bekleyen polis komiseri Celal Bey'de vardı.

Harbiye Nazırı Müşir Nazım Paşa gürültü üzerine kabine toplantısından balkona çıkıp baskıncılara karşı direnir "ne oluyor" demeye kalmadan Yakup Cemil tarafından alınandan vuruldu. Silah sesleri üzerine kabine üyeleri dağıldılar.

Enver Paşa, Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa'nın makamına zorla girip, kafasına tabanca dayayıp, sert bir ifadeyle milletin kendisini istemediğini ve istifa etmesi gerektiğini bildirdi. Kamil Paşa asker tarafından gelen teklif üzerine

⁷² Samuel Efendi veya diğer adı ile Samuel Israel (İzisel) İttihat ve Terakki döneminde Emniyet amiri olup gerçekten Moda'da yaşamaktaydı. Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikast sonrasında katilleri yakalamak için iz sürerken çıkan çatışma sırasında sağ dizinden yaralandı ve ömür boyu topal kaldı. Samuel Efendi, Emniyet camiasındaki adıyla Kemal Bey, tedavi için gittiği Paris'te vefat edip orada toprağa verildi. Neyir İzisel oğlu olup, ünlü triko markası Neyir'in kurucusudur.

⁷³ Osmanlı Başbakanlık Binası. Şimdiki İstanbul Valiliği binası.

istifaya mecbur kaldığını padişaha hitaben yazdı. İttihatçılar buna ahali sözcüğünü de ilave ettirdiler. Böylece istifa gerekçesi “ahali ve asker tarafından gelen teklife” dönüştü. Bu sırada İttihatçıların ünlü hatiplerinden Ömer Naci ve Ömer Seyfettin Babıali önünde toplanan kalabalığı coşturmaya devam ediyordu: “Yaşasın Millet!.. Yaşasın İttihat ve Terakki!” diye bağırıyordu.

Kısa sürede İstanbul İttihatçıların denetimine geçti. Padişah V. Mehmet (Reşad) İttihatçıların isteği üzerine Mahmut Şevket Paşa’yı kabineyi kurmakla görevlendirdi. Aynı gece Cemal Paşa, İstanbul muhafızlığını, Azmi Bey polis müdürlüğünü ve Halil Kut merkez kumandanlığını ele geçirdiler.”⁷⁴

Talat Paşa Dahiliye Nazırı (İçişleri bakanı) oldu. Böylece, ittihat ve Terakki’nin beş yıllık iktidarı başladı.

İttihat ve Terakki yönetimi 1913-1918 arasındaki dönemde ülkenin kaderinde o denli etkili olmuştur ki; milletvekilleri (Meclis-i Mebusan üyeleri) parti listesinden seçilmesine karşın, Meclis dışındaki Merkez-i Umumi (Genel Merkez) denilen İttihat ve Terakki’nin beyni durumundaki merkez tarafından yönetilmekteydi.⁷⁵

Yukarıda kısaca özetlendiği gibi, İttihatçılık, birlikten kaynaklanan güçle kalkınmayı (ilerlemeyi) hedefleyen ve “şan ve şeref için değil, sadece ve sadece vatan için çalışma” ülküsü sebebiyle hatası ve sevabıyla birlikte yakın tarihimize ve hatta Cumhuriyet dönemine de damgasını vurmuş bir siyasi ekoldür.

⁷⁴ www.wikipedia.org/wiki/Babiali_Baskını - 25k

⁷⁵ Hüsnü Merdanoğlu, Kuvayı Milliye, Ümit yay., Ankara 2006,s:32, dipnot 17.

Sarıkamış'ta Esaret Başlıyor

1877-1978 Osmanlı-Rus Savaşı, yani 93 Harbi, "Rumi takvime ⁷⁶ göre 1293 yılına denk geldiğinden Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak bilinir. Hem Tuna Nehri kıyılarında, hem de Kafkasya cephesinde yapılmış ve Osmanlı Devleti için büyük bir yenilgiyle sonuçlanmıştır.

Hem büyük bir toprak kaybına neden olmuş, hem de Rus ordusunun İstanbul'un eşiğine, Yeşilköy'e kadar gelerek Osmanlı Devleti'nin varlığını tehdit etmesiyle sonuçlanmıştır. İstanbul'un elden çıkması İngiliz desteği ile önlenmiş, ancak Kıbrıs İngilizlere bırakılmıştır.

Bu savaş; Osmanlı'nın Balkanlardaki egemenliğini giderek yitirmesine, Batum, Kars ve Ardahan'ın 43 yıl işgal altında yaşamasına yol açmıştır. Savaş yılları ve öncesi, imparatorluğun

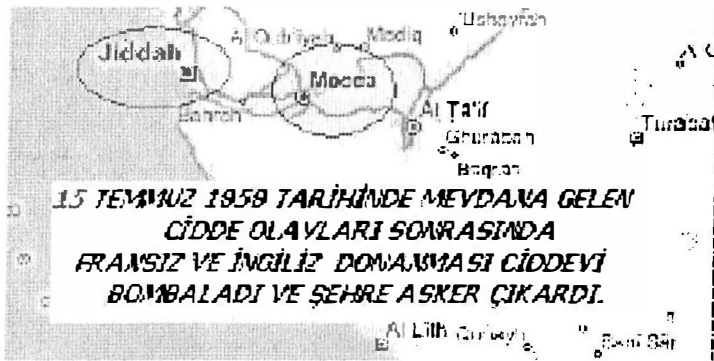
⁷⁶ Tanzimat'a kadar Hicri takvim kullanılırken, Tanzimat'ta (Osmanlı reformlarıyla, yeniden yapılanması ile) yılbaşı Mart ayına alınarak Rumi takvime geçildi. Takvimler arasında zaman farkı vardı. Hicri ile Miladi takvim arasında 11, Rumi ile Miladi arasında 13 gün fark vardı. Cumhuriyette Miladi takvime 26 Aralık 1925'te geçildi. 1 Martta başlayan Mali takvim uygulaması ise 1983'e kadar devam etti. Takvimlerdeki eksik yılları ilk düzelten Sezar'dır. Sezar peş peşe gelen 4 yılın ilk üçünü 365, sonuncu yılı 366 yapmış. İÖ 45 yılını 85 gün artırdı, bu takvim Jülyen takvimi olarak 1600 yıl kullanıldı. Rumi takvime göre aylar şöyleydi: Mart ,Nisan , Mayıs , Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ,Teşrin-i Evvel (Birinci Teşrin-Ekim), Teşrin-i Sani (İkinci Teşrin-Kasım) , Kanun-ı Evvel (Birinci kanun-Aralık), Kanun-ı Sani (İkinci Kanun-Ocak) ve Şubat

devlet harcamalarını kontrol altına almak ve dış borç ödemelerinden bunalan hazineye “günübirlik kaynak” sağlamak için ardı ardına “istikrar paketleri” açıkladığı devirlerdi.

Devleti ayakta tutmak için, günümüzün peş peşe çıkan “uyum paketleri’ne” benzeyen “İslahat Tedbirleri” alınıp uygulamaya koyulduğu dönemlerdi. İstanbul içine düştüğü bu sıkıntılar sebebiyle Eflak ve Boğdan voyvodalıklarının “Romanya Prensliği”⁷⁷ adı altında birleşmesini engelleyememişti.

Balkanlar kaynarken Arap yarımadasında, 15 Temmuz 1858’de Kızıldeniz kenarında, Mekke’nin batısında bulunan Cidde’de meydana gelen olaylarda, Fransız ve İngiliz konsoloslarını öldürüldü. Bunun üzerine Fransız ve İngiliz donanmaları şehri topa tutup karaya asker çıkardı.

Bununla da yetinmeyen Fransa ve İngiltere, olayla ilgili soruşturmayı kendileri yapıp, yakaladıkları sorumluları 12 Ocak 1859 günü idam ettiler. Osmanlı Devleti, topraklarında bunların olmasına seyirci kaldı. Lübnan’da Dürzilerle⁷⁸ Maruniler⁷⁹ arasındaki çatışmayı durdurmak için Fransa’nın Beyrut’a asker göndermesi engellenemedi. Suriye’nin işgali ise, Lübnan’ın bir kısmına özerklik verilerek sağlanabildi.

⁷⁷ Eflak ve Eflak'ın doğusu olan Boğdan'ın, Prut nehrinin batısında kalan bölümü 1859'da Eflak ile birleşmiş ve Romanya'yı oluşturmuştur. Prut nehrinin doğusu ise Besarabya olup, bugünkü Moldova'dır.

Girit'te, "Yeni Nizam" adı altında başlayan demokrasi denemesi sonrası adada varlığı sembolik hale gelen Türk askerinin çekilmesi için Osmanlı'ya baskı yapıyordu. Hiçbir askerimizin bulunmadığı Belgrat'ta, kalede Sırp bayrağı yanında dalgalanan Türk bayrağına tahammülsüzlük yüzünden protesto gösterileri yapıyordu.

İstanbul'da Bulgarlar bağımsızlık ⁸⁰ taleplerini Rus Sefaretî'nin önünde toplanıp kurtarıcı olarak gördükleri Çar'ın sağlığı için ayin yapacak noktaya vardırırmışlardı.

Nihayet, Rusya elçisi General Ignatyef, Moskova'ya gönderdiği raporda Osmanlı İmparatorluğu bürokrasisinin avucunun içinde olduğunu, "Hepsi sefaretimizin emri altındadır" cümlesiyle ifade edebilecek derecede etkiliydi.

⁷⁸ Dürzi inancındaki Dürziler, kendilerine Muvahhidin yani birleştiriciler, tek tanrıcılar derler. Yunan felsefesi ve diğer dinlerden de etkilenmişlerdir. Şiiiliğin, İsmailiye grubundan köken almıştır. Dürzilik 10. yüzyılda Fatımi halifelerinden El Hakim ve onun veziri Hamza tarafından kurulmuştur. Doğu Akdeniz bölgesinin önemli gruplarından olan Dürziler özellikle Lübnan ve Suriye'ye yayılmışlardır. (www.wikipedia.org) Bugün Lübnan'da "halkın % 59.5'i Müslüman'dır. Müslümanların % 60'i Şii, % 40'i Sünni'dir. Yaklaşık % 7 oranında da Dürzi (Derezi) vardır ki bunlar da Müslümanlar arasında gösterilmektedir. Ancak Dürzilerin inanç ilkeleri İslam'ın inanç ilkelerinden çok uzaktır. Lübnan nüfusunun % 20'sini Maruni Hristiyanlar oluşturur. Maruniler Arap katoliklerdir. Ancak bazı konularda diğer Katoliklerden ayrılmaktadırlar. Yaklaşık % 5.5 oranında Grek ortodoks, % 3.4 oranında Grek Katolik, % 3.4 oranında da Ermeni Ortodoks mevcuttur. 14-5-2008, www.habervitrini.com "

⁷⁹ Maruniler Lübnan ve Suriye'de yaşayan, Katolik kilisesinin Doğu ayin usulüne bağlı Hristiyanlardan bir grup. Roma papazlarından Jan Maron veya Suriyeli Keşiş Aziz Marun'a nispetle Maruniler diye anılan bu topluluğun tarihi M.S 4. yüzyılın sonlarıyla 5. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Papa Onüçüncü Gregorius 1584'te Roma'da Maruni İlahiyat okulunu kurdu. Bu okul 20. yüzyıla kadar Cizvit idaresi altında gelişerek bilim adamları ve dini liderler için bir eğitim merkezi oldu. Bu okul Milletlerarası Gazir Papaz okulu kuruluncaya kadar (1845) Maruni rahiplerini yetiştirdi. 1875'te Beyrut Saint-Joseph Üniversitesi haline dönüştü. Marunilerin anadili Arapça olmakla birlikte, kilisede batı Süryani ayin usulü uygulanır. Son zamanlarda Arapçada kilise dili olarak kullanılmaya başlanmıştır. Roma kilisesiyle her zaman yakın ilişkileri bulunmasına rağmen II. Vatikan Konsilinden sonra kendi ayin usullerini uygulama hakkını elde ettiler. Beyrut'taki Saint Joseph Üniversitesi'nin idaresi Fransız Cizvitlerinin elindedir. Marunilerin sayısı 1 milyon civarındadır.

⁸⁰ Bulgar milliyetçiliği, İstanbul Robert Koleji'de okuyan, Amerikan Misyonerleri tarafından eğitilen öğrenciler tarafından başlatılmıştır.

Rusya ilk olarak 1875 Temmuzunda "zemin yoklaması" yaptı. Saraybosna'nın Mostar ilçesine bağlı bir köyün halkı kendilerinden mükerrer vergi istendiği iddiasıyla silahlanıp ayaklandı. Osmanlı kuvvetleri üzerlerine gidince, Rusya ültimatı verdi. Osmanlı kuvvetleri mecburen isyancıları serbest bıraktı. Ama isyancılar bununla yetinmeyip Bosna-Hersek'in bağımsızlığını istediler.

Ruslar yangını büyütmeye kararlıydı; Mostarlı köylülere akıl hocalığı ve öncülük yapmak üzere özel yetiştirilmiş bir grubu bölgeye göndermek istediler. Ancak bir şekilde bunu öğrenen Sadrazam Mithat Paşa, Tuna'yı geçmek üzere olan bu grubu tutuklattı. Ruslar yanlarındaki silah ve cephaneyle yarım gün Osmanlı kolluk kuvvetleriyle çatıştıktan sonra teslim oldular.

Fakat sonuçta, Ignatyef'in baskısıyla hepsi serbest bırakıldı. Bu olayın Avrupa basınındaki yankıları devam ederken Selanik'te Bulgar asıllı bir kızın din değiştirerek bir Türk delikanlıyla evlenmeye kalkması ortalığı karıştırdı. Bulgar, Rum, Sırp asıllı gençler törenin yapılacağı yere gitmek için istasyonda bekleyen gelin ve damada saldırdı. Çıkan olaylardan ürken kız Amerikan Konsolosluğu'na sığındı.

OSMANLI BOSNA-HERSEK HARİTASI 81

Bu defa, Müslümanlar durumu öğrenip ayaklanıp, Amerikan Konsolosluğu'nun kapısına dayanıp gelinin teslimini istedi. Alman ve Fransız konsoloslar öldürüldü. Bu gelişmeleri fırsat bilen İstanbul'daki Rus elçisi Ignatyef, Osmanlı başkentinde can güvenliği kalmadığı gerekçesiyle 300 Karadağ asıllı silahlı muhafız getirtti.

Selanik olayı orada kalmadı, çetelerin saldırısına tahammül edemez hale gelen Bulgaristan'daki Müslümanlar silahlanıp ortalığı savaş alanına çevirdiler. Tam bu sırada Sırp Prensi Milan, Osmanlı askerlerinin Bosna-Hersek'i tamamen boşaltmalarını istedi.⁸² Bölgede zaten sembolik seviyede Türk birliği vardı ve asayiş sağlama amacıyla çalışıyorlardı. Ama Osmanlı, ultimatoma ret cevabı verince, Milan, Türk askerlerinin Sırbistan aleyhine faaliyetleri organize ettikleri iddiasıyla, ele geçirdiklerini tutuklatıp, 1876'nın 30 Haziranı'nda Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.

Sırlar kendi başlarına kalırlarsa ne kadar güç kaybetmiş olursa olsun Osmanlı ordusu karşısında tutunamayacaklarının farkındaydılar. Nitekim daha savaş ilan ederken bütün Avrupa devletlerini kendi yanlarında saf tutmaya çağırdılar. Babiali ise ardı ardına taht değişikliklerinin girdabındaydı. Bu sırada, Abdülaziz tahttan indirilmiş, ertesi gün intihar etmiş, yerine gelen 5. Murat akli dengesinde bozukluk olması sebebiyle hal edilip saltanat makamına 2. Abdülhamit getirilmişti.

Bu arada Avrupa devletleri 'Osmanlı Pastası'nı Rusya'nın tek başına yemesini engelleme arzusuyla İstanbul'dan

⁸¹ <http://tr.wikipedia.org>.

⁸² 120 yıl sonra, 1995 yılının 11 Temmuz'un da Bosnalı Sırlar, Hollandalı Barış Gücü askerlerine baskı yapıp, Srebnetiska'yı terk etmelerini istedi. Tehdit edilen Hollandalı askerler çekilince, bölgede yaşayan 10 bin kadar erkek Müslüman Boşnakları öldürüp, cesetlerini parçalayıp değişik yerlere gömdüler. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, uzun mücadele sonunda 2007 yılında yapılanları "soykırım" olarak kabul etti. Ancak "soykırımı" göz yuman Hollandalı askerler ise madalya ile ödüllendirildi.

yana siyaset izleme yolunu benimsedi. Rusya bir bakıma zorla önce İstanbul Konferansı'nda, ardından 1877 Martı'nda Londra'da masaya oturtuldu. Avrupa devletleri Babıali'ye bağımsızlık taleplerini kabul etmesi yönünde değil, hassas bölgelere atanacak valiler konusunda mutabakatlarının alınması istikametinde baskı yapılmasından yana tavır belirlediler.

Ignatyef öfke içinde, "Bu son kez masaya geliştik" di-yordu. Elçi, Çar'ın çevresinin etkisine kapılıp fırsat kaçırdığı kanısındaydı. Moskova'yı masaya oturmaya iten sebep ise Çar Nikola'nın barış yanlılığı değil, Rusya'nın 500 bin asker kaybettiği Kırım Savaşı'nın ardından yeni kayıpları göze almakta zorlanması ve 4 milyar Frankı bulan dış borçların birkaç kat daha artmasını gerektiren bu çapta bir hareket için dış finansman sağlayamamış olmasıydı.

Bu sırada İngiltere, Rusya'nın Osmanlılara savaş ilan etmesini önlemek amacıyla Londra Konferansı'nın toplanmasına önayak oldu. Osmanlı hükümeti Londra Protokolü'ne imza atmayı, "Bağımsız bir devletin iç işlerine müdahale" sayarak son derece kesin bir dille geri çevirdi.

Bunun üzerine Çar adına Prens Gorçakov 24 Nisan 1877'de Petersburg'daki Osmanlı elçiliğine Rusya'nın savaş ilanını içeren bildiriye tebliğ etti. Ruslar batı cephesinde tahta yeni çıkmış olan Çar Aleksandr'ın komutasında ilerlemeye başladı. Ancak aynı gün doğuda General Melikov, Kafkaslar'da harekete geçti. Hedefi Kars, Ardahan ve Doğubeyazıt'tı.

Savaş Türk cephelerinde batıda Plevne'de Gazi Osman Paşa'nın ve Cephe Komutanı Mehmet Ali Paşa'nın, doğuda Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın yıldızlaştıkları çarpışmalarla sürdü gitti. Doğuda Erzurum ve Kars işgali yaşadı.

Batıda Edirne Rus ordusuna genel karargahlık etti. İki sene boyunca Osmanlı Devleti Avrupa'daki arazilerinin beşte ikisini kaybetti. Plevne ve Ayastefanos (Yeşilköy) simge haline geldiler.”⁸³

Tahta yeni çıkmış olan II. Abdülhamit 23 Aralık 1876 günü alelacele I. Meşrutiyet'i ilan etti.

Rusya, 1856 Paris Antlaşması'nın Karadeniz'de tersane ve savaş gemisi bulundurulmayacağına ilişkin hükümlerini tanımadığını bildirdi. Ardından da Ortodoks uyruklarına söz konusu antlaşmadaki hükümleri uygulaması için Osmanlı Devleti'ne baskıda bulunmaya başladı.

Rusya 24 Nisan 1877'de Eflak ve Boğdan'a girerek Osmanlılara savaş açtı. Osmanlılar, Kafkasya ve Tuna olmak üzere iki cephede, kendilerinden üstün durumdaki Rus ordusuna karşı zorlu bir savunma savaşı vermek zorunda kaldılar.

Kafkasya cephesinde Ahmed Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri, General Loris-Melikov komutasındaki Ruslara karşı uzun süre direndi. Nisan - Mayıs 1877'de Doğubeyazıt ve Ardahan Ruslarca işgal edildi.

Ama Halyaz⁸⁴ ve Zivin'de⁸⁵ Rus orduları yenilgiye uğradı. 25 Ağustos 1877 Gedikler ve 4 Ekim 1877 Yahniler savaşlarını Osmanlı kazandı.

Rusların 15 Ekim 1877'de yapılan Alacadağ savaşını kazanmalarından sonra, Kafkas cephesinde bulunan Osmanlı kuvvetleri Erzurum'a çekildi.

18 Kasım 1877'de Kars'ı ele geçiren Rus Orduları Erzurum'a yöneldi. Ahmed Muhtar Paşa Kars-Erzurum arasında kurduğu savunma hattında kış koşullarını iyi değerlendire-

⁸³ Avni Özgürel, 20-7-2003 tarihli Radikal Gazetesi'nde yayınlanan makale. Eline yüreğine sağlık Sayın Özgürel.

⁸⁴ Erzurum'un Karayazı ilçesine bağlı köy.

⁸⁵ Sarıkamış'a 39 Km. uzaklıkta bulunan Süngütaşı Köyü.

rek üstün bir savunma savaşı verdi. Nene Hatun ⁸⁶ ve diğer Erzurumlu vatandaşların Aziziye tabyasında büyük bir cesaretle yaptıkları savunma 93 Harbi'nin unutulmayan anılarını oluşturdu.

8 Ocak 1878 tarihinde Osmanlı'nın "ateşkes" istemesi üzerine, 31 ocak 1878 tarihinde ateşkes imzalandı ve Kars-Sarıkamış bölgesinde Rus işgali fiilen başladı.

Batıda bulunan Osmanlı kuvvetleri, Rusçuk ⁸⁷, Silistre ⁸⁸, Şumnu ⁸⁹ ve Varna arasında bulunan Doğu Tuna Ordusu; Vidin'de ⁹⁰ üslenen Batı Tuna Ordusu ve ikisinin arasında yer alan Balkan Ordusu olmak üzere üç ordudan oluşuyordu.

⁸⁶ Nene Hatun (d. 1857- ö. 22 Mayıs 1955) 93 Harbi olarak da anılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Erzurum'daki Aziziye Tabyası'nın savunulmasında kahramanca çalışarak adını tarihe yazdıran Türk kadınıdır. Aziziye savunmasına 20 yaşlarında genç bir gelinken, küçük yaştaki oğlunu ve 3 aylık kızını evde bırakarak katılmıştır. Nene Hatun 1857 yılında Erzurum'da doğdu. 1877 yılında 8 Kasım'ı 9 Kasım'a bağlayan gece, Osmanlı vatandaşı olan Ermeni çeteleri Erzurum'un Aziziye Tabyası'na girmeyi başarmışlardı. Tabyayı koruyan Türk askerlerini uykuda yakalayıp kılıçtan geçirdiler. Bu sırada arkadan gelen Rus askerleri ise hiçbir zorlukla karşılaşmadan tabyayı ele geçirdiler. Baskından yaralı olarak kurtulan bir er haberi Erzurumlulara ulaştırdı. Sabah ezanından hemen sonra "Moskof askeri Aziziye Tabyası'nı ele geçirdi" şeklinde minârelerden Erzurum halkına haber verildi. Bu haberin ardından Erzurum halkından silahlı olan silahını, olmayanlar ise balta, tırpan, kazma, kürek, sopa ve taşları ellerine alarak Tabya'ya doğru koşmaya başladılar. Koşanlar arasında, erkeği cepheye çarpışan Nene Hatun da vardı. Ağabeyi Hasan bir gün önce cepheden yaralı olarak gelmiş ve kollarında can vermişti. Nene Hatun üç aylık bebeğini emzirdikten sonra, "Seni bana Allah verdi. Ben de Ona emânet ediyorum." diyerek vedâlaştıktan sonra bir kaç saat önce ölen ağabeyinin tüfeğini alarak sokağa fırlamıştı. Erzurumlular, ölüme gittiklerini bildikleri halde, Aziziye Tabyası'na doğru koşuyordu. Tabyaya yerleşmiş olan Rus askerleri, gelenlere yayılım ateşi açtı. Ön sıradakiler o anda şehit oldular. Arkadakiler, geri çekilmek yerine daha bir kararlı ve hızlı olarak ileri atıldılar. Demir kapılar kırılıp içeri girildi. Göğüs göğüse bir savaş başladı. Mükemmel silâhlarla donanmış Rus ordusu, baltalı-tırpanlı, taşlı-sopalı halk karşısında yarım saat tutunabildi. 2300'e yakın Rus askeri öldürülüp, Tabya geri alınmıştır. Türk tarafında ise 1000 kadar şehit verilmiştir. (wikipedia.org.)

⁸⁷ Rusçuk, Bulgaristan'da Tuna Nehri kıyısında bulunan bir şehirdir. Tuna nehrinden yaklaşık 20 metre yükseklikteki düzlükte kuruludur.

⁸⁸ Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda yer alan şehir.

⁸⁹ Bulgaristan'ın Kuzeydoğusunda yer alan şehir.

⁹⁰ Vidin, Bulgaristan'ın kuzeybatı ucunda Tuna Nehri kıyısında yer alan bir şehirdir

Tuna Cephesi savaşları Rusların 21 Haziran 1877’de saldırıya geçmesiyle başladı. Tırnova ve Niğbolu’yu alan Rus birlikleri 19 Temmuz’da stratejik açıdan büyük önemi olan Şıpka Geçidini ele geçirdiler. Osmanlı birlikleri Şıpka Geçidi’ni geri almak için çarpışırken, Rus birlikleri Osmanlı ordusunu Plevne’de kuşattı.

Gazi Osman Paşa’nın 145 gün boyunca cesaretle sürdürdüğü Plevne ⁹¹ Savunması ezici bir sayı üstünlüğü bulunan Rus ve Romen orduları karşısında 10 Aralık 1877’de başarısızlıkla sonuçlandı. Plevne’nin düşmesinden sonra Sırplar da Osmanlılara karşı yoğun saldırıya geçtiler.

Hızla ilerleyen Rus orduları Meriç Nehri’ni geçti. 20 Ocak 1878’de Edirne düştü. Ruslar Silivri’yi de alarak Yeşilköy’e kadar ilerlediler.

Savaş Osmanlıların isteği üzerine imzalanan “Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması’yla” sona erdi.

Avrupa’da dengenin Rusya lehine bozulduğunu gören Avusturya, İngiltere, Fransa ve Almanya bu antlaşmaya karşı çıktı. Berlin’de uluslararası bir konferans toplandı ve 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Antlaşması’yla savaş tüm cephelerde sona erdi.

⁹¹ Bulgaristan’ın kuzeyinde, Tuna nehri kenarında Romanya sınırında bulunan şehir.

Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması: 3 Mart 1878

Ayastefanos Antlaşması, 93 Harbini sona erdirmek amacıyla 3 Mart 1878'de İstanbul'un Yeşilköy semtinde imzalandı. Buna göre;

1. Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Bulgaristan Prenslığı kurulacak, Prenslığın sınırları Tuna'dan Ege'ye, Trakya'dan Arnavutluk'a uzanacak.

2. Bosna-Hersek'e iç işlerinde bağımsızlık verilecek.

3. Sırbistan, Karadağ ve Romanya tam bağımsızlık kazanacak ve sınırları genişletilecek.

4. Kars, Ardahan, Batum ve Doğubeyazıt Rusya'ya verilecek.

5. Teselya Yunanistan'a bırakılacak.

6. Girit ve Ermenistan'da ıslahat yapılacaktır.

7. Osmanlı Devleti, Rusya'ya 30 bin ruble savaş tazminatı ödeyecekti.

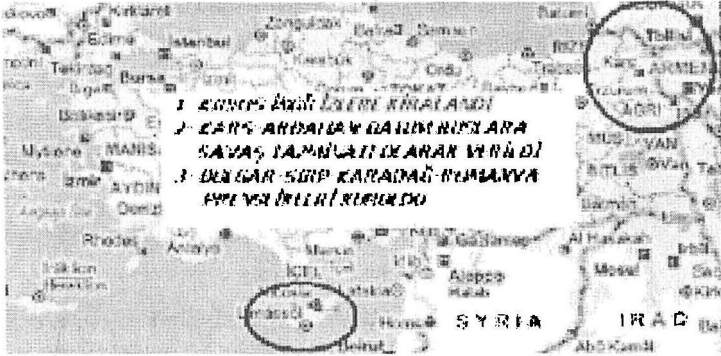
Ancak bu antlaşma ile Rusların bölgede tamamen hakim bir konuma gelmeleri Batılı devletleri telaşlandırdı. Zira Rusların, Bulgaristan yolu ile sıcak denizlere inmeleri, İngilizlerin Hindistan politikasına ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakına set çekmiş olacaktı.

Osmanlılar bu tepkilerden yararlanarak Kıbrıs'ın idaresini İngiltere'ye bırakmak koşuluyla Berlin'de yeni bir antlaşma (Berlin Antlaşması) zemini elde ettiler. Ayastefanos'un feci şartlarını biraz hafifleten bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki etkisi bir süreliğine suni olarak uzatılmış oldu.

Berlin Antlaşması (13-7-1878):

13 Haziran 1878'de Almanya İmparatorluk Şansölyesi Prens Bismark'ın başkanlığında Berlin'de, Osmanlı, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın katılımıyla bir kongre toplandı.

Osmanlı Devleti'ni temsilen Hariciye Nazırı Kara Todori Paşa, Müşir Mehmed Ali Paşa ve Berlin büyük elçisi Sadullah Bey (Paşa) gönderilmiş, diğer devletleri de başbakanlar ve dış işleri bakanları temsil etmekteydi. 13 Temmuz'da da 64 maddelik yeni antlaşma katılımcı ülkeler tarafında imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın başlıca maddeleri;

1. Osmanlı Devleti kendisine tabi olan Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ'ın kendi başlarına birer prenslik olmalarını kabul etmiştir.

2. Doğu Rumeli vilayeti kurulmuş ve Osmanlı Devleti'ne bağlı ancak çeşitli imtiyazlara sahip olmuşlardır.

3. Bosna-Hersek imtiyazlı vilayet haline gelmiştir.

4. Kıbrıs Sancağı İngiltere'ye kiralandı.

5. Niş Sancağı Sırbistan'a bırakıldı.

6. Teselya Sancağı Yunanistan'a bırakıldı.

7. Kars, Batum, Artvin ve Ardahan sancakları Rusya'ya "Savaş Tazminatı" olarak bırakıldı.

8. Dobruca Sancağı Romanya'ya bırakıldı.

9. Girit, Doğu Beyazıt ve Eleşkirt Osmanlı Devleti'ne bırakıldı

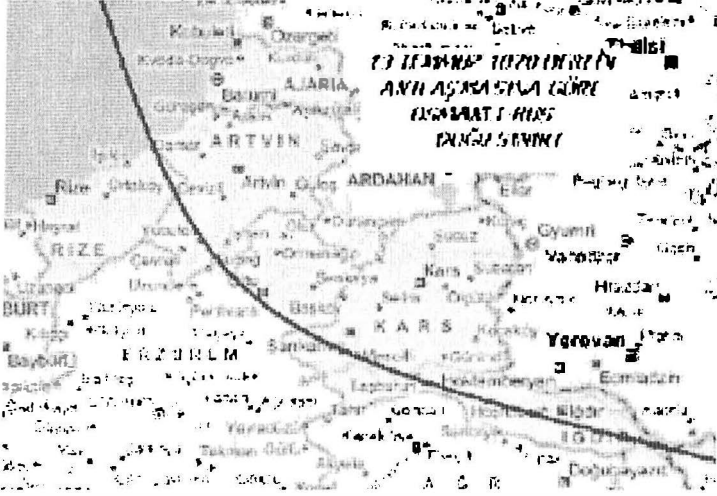
10. Osmanlı Devleti, Vilayet-ı Sitte ⁹² denilen Doğu Anadolu'daki altı ilde Ermeniler lehine ıslahat yapacaktı.

⁹² Van, Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Sivas, Harput (Elazığ)

11. Benzer ıslahatlar Makedonya vilayetinde de gerçekleştirilecekti.

Ayrıca kongre döneminde Fransa'nın yaptığı kulis çalışmaları sonucunda, antlaşma maddelerinde olmadığı halde 3 yıl sonra Tunus Prenslığı Fransızlarca işgal edildi. Gerekçe olarak ise Berlin Antlaşması gösterildi. ⁹³

Berlin Antlaşması'ndan sonra İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlılara baskı altına alma politikasına devam etti. Böylece Osmanlı Devleti, aldığı borçları ödeyemez duruma düşüp iflas etti ve Düyunu Umumiye ⁹⁴ idaresi kuruldu.

⁹³ Aradan 40 yıl geçtikten sonra da aynı filmi Mondros Bırakışması sonrasında, Anadolu'nun işgali sırasında gördük.

⁹⁴ A Düyun-u Umumiye (Düyun-u Umumiye-i Osmaniye Varidat-ı Muhassasa İdaresi), 1881 - 1928 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını denetleyen, Osmanlı devlet gelirlerine borçların tahsil edilebilmesi amacıyla el koyan emperyalist kurumdur. II. Abdülhamit döneminde kurulmuştur. Sözcük, "Genel Borçlar" anlamına gelir. Düyun-u Umumiye kurulduğu yıldan itibaren, Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve mali yaşamı üzerinde etkili bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti 1854 yılında dış borçlanmalara başlamış ve 1874 yılına kadar 15 ayrı dış borçlanma yapılmıştır. Bu dönem içinde 239 milyon lira borçlanıldığı halde, hükümetin eline yalnızca 127 milyon lira geçmiştir. Osmanlı Devleti, 1874' te devlet mali iflasın eşğine geldi ve bir kararname çıkardı. Bu karamnamede, Osmanlı Devleti vadesi gelen borç taksitinin ancak yarısını ödeyeceğini açıklıyordu. Ancak açıklanan bu söz de yerine getirilemedi.

3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayestefanos (Yeşilköy) Antlaşmasının 19. maddesine göre, Osmanlı Devleti bir milyar dört yüz milyon rublelik, yani dörtyüz elli milyon altın liralık, savaş tazminatının bir kısmına karşılık olarak 1850 m. rakımlı Ardahan, 1760 m. rakımlı Kars, Karadeniz kıyısında Kafkasya'nın giriş kapısı olan Batum ile birlikte, 2140 m. rakımlı Sarıkamış'ın batısındaki Soğanlıdağ'a kadar olan bölge ile birlikte Doğubeyazıt Ruslara bırakıldı.⁹⁵

Sarıkamış Ruslarda kalmak üzere, Süngütaşı(Zivin) köyü Osmanlı'da kalırken, Oltu, Narman(İd), Gaziler(Bardız), Yeniköy ve Karaorgan köyleri ile birlikte, Soğanlıdağ üzerinde bulunan Mecingirt(Micingirt) köyleri olarak anılan şimdiki

⁹⁴ B 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Osmanlı yönetimi yeni bir mali bunalıma sürüklendi ve Osmanlı Bankası ile Galata Bankerleri'nden almış olduğu iç borçlarını da ödeyemeyeceğini açıkladı. Hiç bir borç ödemesini yapamayan Osmanlı Devleti, sonunda alacaklılarla anlaşma yoluna gitti. Alacaklılarla masaya oturan yaşlı imparatorluk, 1879'da damga, alkollü içki, balık avı, tuz ve tütünden alınan vergi gelirlerini 10 yıl boyunca iç borçlar karşılığı olarak alacaklılara bıraktı. Ancak alacaklı Avrupa devletleri buna tepki gösterdi ve 1881'de damga, alkollü içki, balık avı, tuz, tütün ve ipekten alınan vergilerin tüm geliri iç ve dış borçlara ayrıldı. Bu vergileri toplama ve alacaklılara ödeme görevi de yeni kurulan Düyun-u Umumiye İdaresi'ne verildi. Bu kurum kurulduktan sonra da Osmanlı Devleti mali sıkıntılar nedeniyle dış borç almak zorunda kaldı. Lozan Antlaşması ile, Osmanlı Devleti'ni yarı-sömürge seviyesine indiren bu kurumun vergi gelirlerini denetlemesi sona erdirildi. Sadece borçların alacaklılara paylaştırılması görevini sürdürmeye devam etti. Bu borçlar, Osmanlı Devleti çöktükten sonra, Osmanlı topraklarında kurulan devletler arasında paylaştırıldıysa da en büyük borç yükü Türkiye'ye verilmiştir. Düyun-u Umumiye binası, İstanbul-Eminönü ilçesinde bulunmaktadır. Bina Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün emri ile İstanbul (Erkek) Lisesi'ne tahsis edildi. (Kaynak: <http://tr.wikipedia.org>)

⁹⁵ Belirlenen sınır ise; Karadeniz kenarında Hopa ve Çoruh çaylarını ayıran dağların tepe noktasında başlayıp, Artvin'in güneyinden Çoruh Çayına, oradan Tortum ve Çoruh çaylarını ayıran dağların tepe noktalarından geçerek 1835 m. rakımlı Narman'a, oradan güney doğuda bulunan Sarıkamış'ın 1760 m. rakımlı Süngütaşı (Zivin) köyüne, Horasan'ın Çamlıkale (Ardos) yolu batısından geçip Soğanlıdağ'ın batısına uzanan çizgi ile Şarya dağı tepesi üzerinden Hamur ve Tendürek dağları ile birlikte ortalama 1600 m. rakımlı Doğubeyazıt vadisinin batısından İran sınırına uzanıyordu. 13 Temmuz 1878'te İngiltere'nin bastırması ile 1600 m. rakımlı Doğubeyazıt ve 1810 m. rakımlı Eleşkirt Osmanlı'ya iade edildi. (Kaynak: Tuncay Ögün, Osmanlı Rus harplerinde Sarıkamış ve Sarıkamış Kasabasının Ortaya Çıkışı, Yayınlanmamış Mastır Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Tarih Ana Bilim Dalı, Malatya 1992, s.:46 v.d.)

Yukarı Çamyazı ve Aşağı İnkaya köyleri ile birlikte Soğanlı ovası da Ruslar'a bırakıldı.⁹⁶ Oltu, Kağızman, Nahçıvan, Ardahan, Çıldır⁹⁷, Digor⁹⁸, Kars merkez ve Sarıkamış artık Rus yerleşimi olmuştu.

18 Ekim 1912 tarihinde, İtalya ile Osmanlı Devleti arasında Trablusgarp Savaşını⁹⁹ sonuçlandıran Uşi Antlaşması imzalandı. Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine, Osmanlı Devleti İtalya'dan barış istemek zorunda kaldı ve Trablusgarp ve Bingazi'ye tam bir özerklik tanındı. Ayrıca, İtalya on iki adayı geçici olarak elinde tutacaktı.

Faşist İtalya II. Dünya Savaşını kaybedince adaları 27 Haziran 1946'da Yunanistan'a devredilmesi kararlaştırılmış ve Türkiye'nin hiçbir itirazı olmadan 10 Şubat 1947 tarihli antlaşmayla resmen Yunanistan'a bırakılmıştır.

Lozan Antlaşması'nın 15. maddesi ile on iki adalar¹⁰⁰ diye tanımlanan aslında "Stampalia, Rodos, Kalki, Skarpanta, Kazos, Piskopis, Miziros, Kalimnos, Leros, Patmos, Lipsos,

⁹⁶ Tuncay Ögün, Osmanlı Rus harplerinde Sarıkamış ve Sarıkamış Kasabasının Ortaya Çıkışı, Yayınlanmamış Master Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Tarih Ana Bilim Dalı, Malatya 1992, s.:46 v.d.

⁹⁷ Ruslar'ın Zarzani ilçesi.

⁹⁸ Ruslar'ın Poskov ilçesi.

⁹⁹ A Trablusgarp Savaşı, 1911-12 yılları arasında Osmanlı Devleti ve İtalya Krallığı arasında geçen bir savaştır. Özellikle yabancı kaynaklarda 1911-12 Türk-İtalyan Savaşı olarak da geçer. Adı, "Trablusgarp Savaşı" olmasına rağmen çarpışmalar, Trablusgarp'ın dışında, Adriyatik Denizi, Ege Adaları, Çanakkale Boğazı ve Kızıldeniz gibi çeşitli bölgelerde de sürmüştür. Bu savaş İtalya, diğer büyük devletlerin ve Balkan Savaşı'nın sayesinde kazanarak sömürgelerini arttırmıştır. 16. yüzyılda başlayan sömürgeleştirme hareketlerinin dışında kalan İtalya, 1870 yılında siyasi birliğini sağladığında sömürgelerin çoğu İngiltere ve Fransa tarafından paylaşılmıştı. 1881'de İngiltere'nin Mısır'ı işgali, ardından da Fransa'nın 1882'de Cezayir ve Tunus'u ele geçirmesinden sonra, İtalyanlar, Kuzey Afrika'da kalan son Türk toprağı olan Trablus'la ilgilenmeye başlamışlardı. Aslında Doğu Roma İmparatorluğunu yeniden kurmak isteyen İtalya'nın Trablus'la ilgilenmesi yeni değildi. 1890 yılında, İtalyan başkanı Francesco Crispi'nin, bir İngiliz lorduna yazdığı özel bir mektupta, Trablus'la ilgilendiklerini belirttiği bilinmektedir. Ancak Crispi 1891'de başkanlıktan inince, Trablusgarp planları da rafa kalktı ve savaş 20 yıl beklemiş oldu. 1898 yılında İngiltere ve Fransa arasında, Kuzey Afrika'daki sömürgelerin paylaşımı yüzünden çıkan Fasoda Olayı ("krizi" de denir) sonunda Kuzey Afrika'nın paylaşımı yapıldı ve böylece Trablus da İtalya'ya bırakıldı.

Simi ve İstanköy adaları ile birlikte bu adalara bağlı adacıklar ve Meis" adaları üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya lehine vazgeçmiştir.

Yine Lozan Antlaşması'nın 16. maddesi ile de bu adalar üzerindeki "her türlü hak, sıfat ve egemenliğinden" vazgeçtiğini ikinci defa beyan ve taahhüt etmiştir. İşte bu beyan,

99 B 1902 yılından itibaren İtalya, Trablus üzerinde bir "Barışçıl İşgal" politikası uygulamaya başladı. Buna göre Roma Bankası'nın maddi desteğiyle ekonomik ve ticari alanlarda bir takım girişimler başladı. Böylelikle kurulan fabrikaların ve diğer işyerlerinin, gerekirse silahlı bir saldırıya zemin hazırlaması amacı güdüüyordu. Ancak Trablusgarp Valisi Müşir İbrahim Paşa, bu ard niyetli ekonomik gelişimi durdurabilmek için çok çaba sarfederek,İtalya'nın Trablusgarp'taki bütün ekonomik imtiyazlarını sonlandırarak sonunda önünü kesmeyi başardı. Ortaya çıkan büyük mali çöküntü sonunda, hissedara alacaklarının ödenebilmesi için, Roma Bankası, İngiliz ve Alman finansörlerle görüşmeye başladı. Bunun yanında, Almanya, Üçlü İttifak'ta beraber olduğu İtalya'nın Trablusgarp'a sahip olmasını istemiyordu. Çünkü Kuzey Afrika'daki bu bölgeyi ileride kullanabileceği bir istasyon olarak görüyordu.

1911 yılının eylül ayında Trablus meselesi, İtalyan basınında yer almayı başardı. Basında yer alan iddialara göre Osmanlılar, İtalyanlar'a adaletsizce davranmakla beraber, Almanlar'da çeşitli entrikalar çeviriyordu. 26 Eylül'de, silah ve cephane taşıyan bir Osmanlı gemisi Trablus'a ulaştı. Bir gün sonra İtalyan yönetimi, Osmanlı'ya bir ultimatom vererek, 48 saat içinde Trablus'un İtalyan yönetimine bırakılmasını ve İtalya'ya yıllık vergi verilmesini talep etti. 29 Eylül'de İngiliz ve Fransız hükümetlerinin desteğini de arkasına alan İtalya, Osmanlı'ya savaş ilan etti. Aynı gün İtalya'nın Adriyatik Denizi'ndeki bazı Osmanlı gemilerini batırması üzerine, Avusturya bu bölgede savaşılmasını yasakladı. 30 Eylül'de Trablus şehri bombardımana tutuldu. Kenti eski silahlarla savunmaya çalışan 8000 kişilik Osmanlı kuvveti dayanamadı ve 5 Ekim'de İtalyanlar şehri ele geçirdi. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri kıyıda 15 km içeriye çekildiler. 18 Ekim'de Derne'yi, 20 Ekim'de de Bingazi'yi ele geçiren İtalyanlar, buralara asker çıkartmaya başladılar. 23 Ekim'de saldırıya geçen Osmanlı ordusu, İtalyanları kuşatmış ve uzun süren savaştan sonra İtalyanlar kurtulmuşlardı. 26 Ekim'de yapılan bir başka Osmanlı saldırısı, İtalyan kuvvetlerinin büyük kayıp vermesine rağmen geri püskürtüldü. 5 Kasım'da İtalyan resmi gazetesi, Trablusgarp'ın İtalya tarafından ilhak edildiğini yayımlamışsa da bu henüz gerçekleşmemişti. Osmanlı direnişi karşısında İtalyan kuvvetleri sahilden fazla uzaklaşamamışlardı.

Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal, Bedevi mücahitler önünde emirlerini yazdırırken (1912) Enver, Mustafa Kemal, Fuat (Bulca), Nuri (Conker) ve Fethi (Okyar) gibi Osmanlı subayları gizli yollarla Trablusgarp'a gelip (Örneğin Mustafa Kemal, buraya "gazete muhabiri Şerif Bey" adıyla Mısır üzerinden ulaşmıştır) buradaki kuvvetleri düzenleyerek, İtalyanlara rahat veremeyecek şekilde sürekli saldırılar başlattılar. Enver, yaptığı bir gazete röportajında, "Buraya geldiğimde 900 çöl savaşçısı bulmuştum. Şimdi ise elimin altında 16,000 talimli asker var" diyerek durumu ortaya koymaktadır. Bu ordu, yapılan savaşlar sonucunda 2 makineli tüfek, 250 tüfek, 2 top, sayısız mermi ve 10 tane de katır ele geçirmiştir. Yerel halkın da desteklediği direnişe Sunusi tarikati şeyhi ve adamları destek vermişti. Ancak İtalyanların düşündüğünün aksine, buradaki Osmanlı direnişi çok kuvvetli olmuş, Enver, Mustafa Kemal ve Neşet gibi komutanların yönettiği ordular, sayıca çok üstün olan İtalyan kuvvetlerine karşı kahramanca savaşmışlardır. Trablusgarp'taki Osmanlı birlikleri başlıca üç komutanlığa ayrılmıştır:

Musul'un (Kuzey Irak'ın) elimizden gitmesine neden olmuştur¹⁰¹. İtalya lehine bırakılan bu hakların, bir başka ülkeye devredilebileceğine dair Lozan'da hüküm yoktur.

^{99C} Trablus Komutanlığı: Kurmay Albay Neşet ; Bingazi Komutanlığı: Kurmay Binbaşı Enver ; Derne Komutanlığı: Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal ; Kasım 1911'de İtalyanlar Çanak-kale Boğazı'na saldırmak için hazırlıklar yaptılar. Ancak Rusya ticari kaygılardan dolayı buna karşı çıktı. Kasım ayında İtalyanlar, ekimde boşalttıkları bazı mevzileri tekrar ele geçirdiler. 19 Aralık'ta bir İtalyan kolu, imha olmaktan son anda kurtuldu. Ayrıca bu dönemlerde İtalyan basını Almanya, Avusturya ve Fransa'yı, İtalya'nın başarılarına engel oldukları iddiasıyla suçlamaya başlamıştı. 8 Aralık'ta Trablusgarp'a gelen Mustafa Kemal, 22 Aralık'ta Tobruk Savaşı'nu kazandı. Derne'de 16/17 Ocak 1912 taarruzunda gözünden yaralandı. Bir ay hastanede tedavi gördükten sonra, 6 Mart 1912'de Derne komutanı oldu ve burada başarılı savunma muharebeleri yaptı. Ocak 1912'de İtalyanlar'ın 100,000 askerine karşılık Bingazi'de 15,000, Trablus'ta da yaklaşık 10,000 Osmanlı askeri savaşıyordu. Şubat ve martta İtalyanlar Bingazi'yi tamamen ele geçirdiler. Bunun yanında Beyrut limanındaki iki küçük Osmanlı gemisini batırdılar. Yemen'de Ocak 1911'de başlayan isyan nedeniyle daha savaş başlamadan önce Trablus'taki kuvvetlerin bir kısmı bu bölgeye kaydırılmıştı. Ocak 1912'de İtalyan donanması Kızıldeniz'e girip, buradaki Osmanlı gemilerinden bazılarını batırarak Hudeyde limanını bombalamaya başladı. İtalyanlar'ın bölgedeki varlığı, deniz ulaşımını aksattığı için Yemen isyanının bastırılmasını zorlaştırıyordu. 25 Mart 1912'de Osmanlı'nın koruyucusu görevini üstlenen ve İtalya'nın müttefiki olan Alman İmparatoru, arabuluculuk yapmak için İtalya Kralı'yla Venedik'te görüştü. Ancak bu görüşmeden bir sonuç çıkmadı.

¹⁰⁰ Oniki ada ismini, Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim bölgelerde uyguladığı yönetim şekli almıştır. 12'li denen bu sisteme göre her on hane birer temsilci çıkarır, bu temsilcilerde aralarından bölgeyi yönetecek "12 kişilik bir ihtiyar heyeti" seçerdi. Türkçe "Oniki Ada" ismi ilk önce Yunanca'ya daha sonra birebir çevirilerek diğer batı dillerine girmiştir. Osmanlılarda ise; önceleri "Ege Adaları" denilmiş, sonra ise Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları) ve "Cezair-i isna aşer" denilmiştir. Daha sonra yönetim vilayeti olan Akdeniz Adaları, Sisane ve Sakız adası gibi Oniki Ada'nın dışında kalan adaları da içine almaktaydı. Oniki Ada kelimesi, sadece on iki adet adayı hatırlatmasına rağmen; bu ad, güney Ege'de ada görünümündeki çok sayıda adalar grubunu işaret etmekte ve güney Ege kıyılardaki irili ufaklı 20'den fazla adayı ifade etmektedir. Bunlara "Güney Sporad adaları", "Güney Sporadlar" denilmektedir. Ayrıca her adanın ismi vardır. Adaların isimlerinin çoğu Yunanca'dır. Türkler bu adaların bazılarını Türkçe'nin hançeresine uydurmuş, bazılarına ise Türkçe isimler vermişlerdir. Rodos ismi olduğu gibi kalmış; Kasos, Kaşot olmuş; Karpethos, Kerpe; Aliminya, Limoniye; Simi, Sömbeki; Tilos, İlyaki; Nisiros, İncirli; Mandraki, Yalı; Kos, İstanköy; Astropalya, Koçbaba; Kalimnos, Kilimli; Kharki, Herke olmuş; Patmos, Meis, Chalke, Lipos, Leros ise olduğu gibi söylenmiştir. Britanica Ansiklopedisinde "Oniki Ada" isminin, Türklerin bu adaların idaresinde uygulamış oldukları özel bir sistemden gelmekte olduğu belirtilmektedir. Osmanlılar, adaların yönetiminde "12 üyeli mahallî meclis" sistemini uygulamışlardır. Dolayısıyla, "Oniki Ada" isminin bu sistemle ilgili olarak ortaya çıktığını söylemek, yanlış olmayacaktır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Oniki_Ada)

¹⁰¹ Ayrıntı için bakınız: Teoman Alpaslan, Sevr ve Lozan'ın Ortak hükümleri, Kumsaati yay. 1-4, 2008.

Balkan Savaşları

8 Ekim 1912’de Karadağ Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesiyle Balkan Savaşları başladı. Osmanlı Devleti 16 Ekim 1912’de Bulgaristan ve Sırbistan’a, daha sonrada Yunanistan’a savaş ilan etti. 28 Ekim 1912 ile 2 Kasım 1912 tarihleri arasında Bulgarlara karşı Pınarhisar-Lüleburgaz savaşı kaybedildi. Osmanlı Orduları Çatalca’ya çekildi.

Çatalca’da, 17-18 Kasım tarihlerinde yapılan savaşta, Bulgarlar durdurulup 12.000 kayıp verdi. Teslim olmakta direnen Edirne ise 26 Mart 1913 tarihinde Bulgar’lara teslim oldu. 23 Ekim 1912’de Sırpistan ile savaş başladı. 25 Ekim 1912’de Kumanova ¹⁰² ve 26 Ekim 1912’de de Üsküp¹⁰³ düştü.

18 Kasım’da başlayan Manastır ¹⁰⁴ savaşlarında Osmanlı ordusu yenildi. 19 Ekim 1912’de Manastır Sırlara bırakıldı. Kasım 1912’de Yunanlılara karşı Yenicevârdar ¹⁰⁵ ve Serfiçe’de ¹⁰⁶ Osmanlı Orduları yenilince “tek kurşun atılmadan” Selanik 9 Kasım 1912’de Yunanistan’a teslim edildi.

Ayrıca Yunanistan, savunmasız durumdaki Sakız, Midilli, Limni ve Bozcaada’ya asker çıkararak buraları aldı. 3 Aralık 1912’de ateşkes ilan edildi.

Balkan Savaşları’nda beceriksizlik gösteren, İngiliz yanlısı Kamil Paşa başkanlığındaki hükümet, Trakya’da ilerleyen Bulgarlara İstanbul’a girmemeleri için Edirne ve Çatalca’yı teklif etmek üzereydi.

¹⁰² Makedonya’nın Sırbistan sınırında bulunan ve Üsküp ile Manastır şehirlerinden sonra 3. büyük şehridir.

¹⁰³ Makedonya’nın baş kentidir.

¹⁰⁴ Makedonya’nın 2. büyük şehri.

¹⁰⁵ Selanğe bağlı belde.

¹⁰⁶ Selanğe bağlı belde.

Bu planı öğrenen ittihatçılar, hükümeti devirmek ve yönetime el koymak için 23 Ocak 1913 Perşembe günü, Babıali Baskını'nı gerçekleştirdiler. Yanya'da 107 6 Mart 1913'te elden çıktı. Yeni Sadrazam ittihatçıların isteği ile Mahmut Şevket Paşa oldu.

30 Mayıs 1913'te Londra'da barış antlaşması imzalandı. İttihatçılara karşı planlar yapan İngiliz destekli muhalefet, ittihatçıların yaptığı Babıali baskını benzeri bir plan yapıp, Mahmut Şevket Paşa'yı 11 Haziran 1913'te öldürdü. Suikastı yapanlar yakalandı ve Sadrazamlığa Said Halim Paşa getirildi.

Böylece, İttihatçıların beş yıl sürecek olan iktidarı başladı. Bulgaristan 29 Haziran 1913'te Yunanistan'a ve Sırbistan'a saldırdı. Bunu fırsat bilen Osmanlı Orduları 15 Temmuz'da harekete geçerek, 21 Temmuz'da Kırklareli'ni, 22 Temmuz 1913'te Edirne'yi geri aldı. Enver Bey (Paşa), Edirne Fatihi oldu.

¹⁰⁷ Yunanistan'ın batısında Adriyatik kenarında bulunan bölge.

Balkan savaşlarının başladığı 8 Ekim 1912 ile ateşkesin ilan edildiği 3 Aralık 1912 tarihleri arasında, bugünkü Türkiye topraklarının %30,8'i tutarında 240.534.m2 toprak kaybedildi. Balkan devletlerinin toplam nüfusu da 10.953.000. kişi artarak, 4.946.000.'den 15.899.000.'e çıktı. Balkan savaşları sonunda 1.445.179 Müslüman nüfus Balkanlardan azaldı. Bunların 632.408'i katledildi. Kalanı ise Türkiye'ye göç etti.

Müstemleke Valisi Atanıyor ¹⁰⁸

Tehcir ¹⁰⁹ kararını tetikleyen, bugünlerde maalesef hiç dikkate alınmayan, tartışılmayan, olmamış gibi kabul edilen ve aslında Rusya'nın isteği ve dayatması ile Ermenileri korumak ve kollamak için atanan, başımıza soykırım belasını saran müstemleke valilerinin atanmasıdır.

14 Ocak 1914 tarihinde verilen Rusya notasından sonra, Osmanlı Devleti 8 Şubat 1914 tarihinde Rusya ile bir antlaşma yaptı. Bu antlaşmaya göre, Doğu Anadolu Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları Erzurum, Trabzon ve Sivas ve Van, Bitlis, Harput ve Diyarbakır olmak üzere iki özerk bölgeye ayrılacak ve başlarına "Ermenileri koruyup kollamak üzere" yabancı uyruklu müstemleke valisi atanacaktı .

Atanan müstemleke valileri, yani genel müfettişler kendi bölgelerinin, idare, adliye, polis ve jandarmasını denetleyecekler; zabıta kuvveti yeterli olmazsa istekleri üzerine, onun yetkisi dahilinde aldığı tedbirlerin yürütülmesi için askeri kuvvetler de onun emri altına verilecek; yetersiz gördüğü herkesi işinden el çektirecek, onların yerine uygun olanları atayacaktı.

Mülkiyet sorunları genel müfettişin gözetimi altında çözülecek; Kanunlar ve tüzükler her kesimde yerel dillerle ilan olunacak, herkes kendi dilini resmi kurumlarda kullanacak, her ilde her unsurun eğitim bütçesi içindeki payı, ödedikleri vergi ile orantılı olacak; ¹¹⁰ barış zamanında herkes askerliğini oturduğu yerde yapacak; Hamidiye aşiret alayları yedek subaylık biçimine sokulacak ve bu alayların askerleri bir yıl askerlik edecek ve kendi atlarını teçhizatlarıyla birlikte sağlayacaktır. Bunu sağlayan herkes asker olabilecekti.¹¹¹

Bir yıl içinde sayım yapılacak ve iki bölgedeki din, millet ve dillerin oranı belirlenecek; bu yapıncaya kadar, Van ve Bitlis vilayetlerinin Umumi Meclisleri ve encümenlerindeki üyeler yarı yarıya Müslüman ve Hristiyan unsurlardan seçilecek; ¹¹² bir yıl içinde seçim yapılmazsa, Erzurum içinde aynı ilke uygulanacak ve Sivas, Harput ve Diyarbakır için ise bugünkü duruma göre seçim yapılacaktır.

¹⁰⁸ Teoman Alpaslan, Topal Osman Ağa, Kumsaati Yay., 2007, s.:59 v.d.

¹⁰⁹ Ermeni zorunlu göç ettirilmesi.

¹¹⁰ Bu maddeye benzer bir madde Lozan Antlaşması'nın 41.inci maddesinin 2.inci bendinde yer almıştır. Buna göre: Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyruklarının önemli bir oranda bulundukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlerden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır. Bu paralar, ilgili kurumların yetkili temsilcilerine teslim edilecektir. Atatürk, Lozan'ın bu maddesinin Türkiye'ye yüklediği edimi, 1580 Sayılı Belediye Yasası ile aşmış ve belediyelerin görevleri arasına 'eğitim' işlerini almamıştır. Avrupa Birliği dayatması ile, belediye yasası değiştirilerek 'eğitim' görevleri arasına alınmıştır.

¹¹¹ Bu birlikler tehcir sırasında bu kısıtlamanın intikamını almıştır

¹¹² Hristiyan nüfus toplamda azınlık olduğu halde

Bu antlaşma ile, Osmanlı Devleti, Doğu Anadolu'da ipleri Rusya'nın eline vermiş, genel nüfus içindeki payları hiçbir yerde %25'i geçmeyen Ermenilere % 50 oranında temsil edilme hakkını illerin yönetimlerinde kabul ederek, ayrıcalıklı sınıf olduğunu kabul etmiştir. Tehcir'in nedenlerinden biride, yabancıların Osmanlı'dan bu talepleridir.

İki genel müfettiş 15 Nisan 1914 'de İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya tarafından seçildi; Norveç ordusundan Yarbay Hoff, Van, Bitlis, Harput ve Diyarbakır için, Felemenk Doğu Hindistan sömürge memurlarından Westenek ise Trabzon, Erzurum ve Sivas için atandı. Osmanlı Devleti 25 Mayıs 1914 günü müfettişlerle kontratları imzaladı. Bunlara 400 Altın Lira maaş vermeyi ve diğer ihtiyaçlarını karşılamayı kabul ve taahhüt etti.

Genel müfettişlerden Westenek'in, Trabzon, Sivas, Erzurum; Yarbay Nicolos Hoff'un da, Van, Bitlis, Harput ve Diyarbakır mntıkaları müfettişliğine tayin olduğu açıklanıp, 5 Temmuz 1914'e kadar görevlerine başlayacakları ayrıca duyuruldu.

28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya veliahdının Bosna'da öldürülmesi üzerine Birinci Dünya Savaşı başladı.

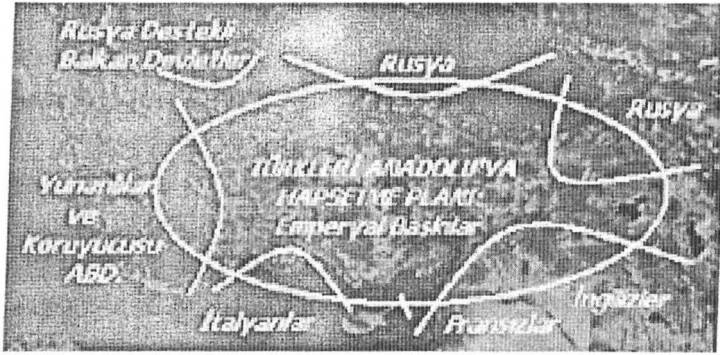
Osmanlı Devleti, savaşa katıldıktan sonra 31 Aralık 1914'de müfettişlerin işlerine son verdi.

Artık, çanlar Sarıkamış için çalmaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti, Rusya'nın baskısı ile Doğu Anadolu'da Ermenilere özerklik verilmesini öngören "müstemleke" antlaşmasını iptal etti.

Anadolu'da Çıkar Bölgeleri

Savaş, sömürgeci devletler arasında çıkmıştı ama, sömürgeci bir güç olmayan, aksine emperyalizmin boy hedefi haline gelmiş olan Osmanlı Devleti de bu savaşa sürüklendi. Savaş öncesinde, kapitülasyon denilen "imtiyaz" antlaşmaları Anadolu topraklarında Fransız, İngiliz ve Alman, İtalyan, Avusturya-Macaristan "ekonomik ayrıcalık" bölgeleri oluşmasına neden olmuştu. Bu bölgeler ise;

Harita:Osmanlı Devleti üzerinde emperyalist baskı kuşakları

1- Fransız Ekonomik İmtiyaz Bölgeleri: Birincisi, "Karadeniz Ereğlisi- Zonguldak- Bolu -Yozgat - Sivas - Diyarbakır - Ergani - Erzincan Tercan -Erzincan Pekiç (Çadirkaya) - Trabzon şematik çizgisiyle Karadeniz kıyıları arasında kalan" bölgedir.

Bunun bir kolu Bitlis ve Van'a kadar uzanmaktadır. İkincisi ise, Fransa devleti uyruklarınca yapıp işletilen, "İzmir-Manisa-Afyonkarahisar , Manisa-Soma-Bandırma ve Bursa-Mudanya demir yollarını besleyen" bölgedir.

Üçüncü de, "Suriye ve Lübnan'ı" içine almaktadır. Ancak Filistin'in bir kısmıyla Mısır'a ait yerlerin bazıları için kesin sınır belirlenmediğinden, bu bölgede Fransa ile İngiltere anlaşmazlığı çıkabilirdi.

2- İngiliz Ekonomik İmtiyaz Bölgesi: Bu bölge, “İzmir-Aydın-Afyonkarahisar demiryolunun ekonomik alanı” ve “Eğirdir-Beyşehir-Burdur göllerine” kadar uzanmaktadır. Bu duruma göre İzmir, Fransız ve İngiltere için ortak bir liman olacak demektir.

Osmanlının Arap bölgesinde bulunan “İngiliz bölgesi” ise, bütün Arabistan yarımadasını içine almaktadır. Fırat ve Dicle ırmaklarında öteden beri gemi işletme hakları bulunmaktadır.

Bugünkü Irak’ın Basra şehrinin kuzeyinde kalan kısmında demir yolları ile Bağdat ve Basra limanları Almanların elinde, ırmaklarda gemi işletilmesi ve sulama işleri ise İngilizlerin imtiyazındadır. Petrol’ün ise %70’i İngilizlerindir ¹¹³.

3- Alman Ekonomik İmtiyaz Bölgesi: “İzmit Adapazarı çizgisinin güneyinden, Musul Vilayeti sınırına kadar” uzanmakta olup, “Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Konya, Kayseri, Adana, Mersin, İskenderun, Maraş, Gaziantep ve Urfa’yı” da içine almaktadır.

4- Rus Ekonomik İmtiyaz Bölgesi: Tüm Doğu Anadolu Bölgesi’dir.

5- İtalyan Ekonomik İmtiyaz Bölgesi: Kıyıda “Marmaris-Fethiye-Antalya ve Alanya’yı içine” almakta ve içeride “Korkuteli-Kızılkaya ve Akseki’ye” kadar uzanmaktadır.

6- Avusturya-Macaristan Ekonomik İmtiyaz Bölgesi: “Anamur’la Silifke’yi içine alan” küçük bir parçadır. Bu devlet sömürgeci olmamakla birlikte, bu genel paylaşılmaya katılamamak onuruna dokunduğundan o da çok ufak bir bölge elde etmiştir. Bu bölge, Almanya’ya verilecekken, Almanya’nın onayı ile Avusturya Macaristan’a verilmiştir.

¹¹³ İngiltere’nin bu bölgedeki petrol macerası, Abadan şehrinde 1908 yılında petrol bulunması ile başladı. Ve Abadan ve bölgenin kaderi emperyalizm emelleri doğrultusunda hemen değişti. 1909 yılında Anglo Persian Oil şirketi, Abadan adasını kiralarak dünyanın en büyük rafinerilerinden birini burada kurdu. Bu rafineri 1973’de İran tarafından, hem de batı yanlısı şah Rıza Pehlevi zamanında devletleştirilip devralındı. Abadan’da petrol bulunması, İngiliz emperyalizminin Musul serüveninin başlangıç noktası oldu

Savaşın Siyasi ve Ekonomik Nedenleri:

Almanların Haydarpaşa limanı imtiyazını almaları İstanbul'da gözü olan Rusya'yı, Bağdat demiryolu imtiyazını elde etmeleri de "Trak'ı Hindistan'ın kapısı olarak gören" İngiltere'yi kuşkulandırıp kızdırmıştı. Bir takım sızlanmalara yol açmıştı.

Balkan Savaşları'ndan ezik bir durumda çıkmış olan Osmanlı Devleti'nin her an dağılması olasılığı var sayıldığından, büyük devletler bir takım anlaşmalarla bölgelerini kabataslak bir biçimde olsa da bir birbirlerine tanıtmak istemişlerdi. Ancak işin büyük kısmı çözümlenmişti.

Çok kez Bab-ı Ali ¹¹⁴ tarafından da tanınan bu mutabakata göre, imtiyaz bölgesinde, diğer devletlerden hiçbirisi yenden demiryolu, liman ve benzeri bayındırlık işleri yapmayacak ve vatandaşlarını da bu konuda desteklemeyecekti.

Görünürde bu bölüşme Osmanlı'nın da yararına olarak rahat bir ekonomik çalışma alanı elde etmek amacını güdüyor ise de gelecekteki siyasal paylaşmanın temelleri atılmıştı.

Doğu ve Orta Anadolu'daki Rus payında bu amaç pek açıkça görüldüğünden işbaşındaki ittihat ve Terakki hükümeti Rusya ile imzalanan 8 Şubat 1914 günü anlaşmanın ¹¹⁵ niteliğini ve esaslarını hem meclislerden hem de halktan gizlemişti.

¹¹⁴ İstanbul'da Sadrazam, yani Osmanlı Başbakanlık makamının olduğu yer. XIX. yüzyıl başından başlayarak kullanılmış, Tanzimata kadar vezirlere ikametgah vazifesi de görmüştür. Tanzimatta sadece sadaret makamı olarak kalmıştır. Sultan II. Mahmut'a kadar "Babısaî" denilen bu yeri halk "Paşa kapısı" olarak diye bilirdi. Halk dilinde "kapı" daima hükümet anlamında kullanılmıştır. Babıali adı Sultan II. Mahmut zamanında yerleşmiştir. Sadrazam Derviş Paşa'ya verilen konak, onun ölümünden sonra sadrazamların oturdukları bina haline gelmiştir. Yeniçerilik kaldırıldıktan sonra sadrazamların oturdukları yer olmaktan çıkmış (1826) ve tamamen resmi bir daire niteliği kazanmıştır. 1850 - 1870 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi haline gelmiştir. Devletin bütün siyasi ve yönetim işleri buradan yürütülmüştür. (www.osmanli700.gen.tr/mekanlar/mekanb1.html - 4k)

¹¹⁵ Rusya'ya Doğu ve Güney doğu Anadolu topraklarında "her türlü içişlerini" karışma hakkı veriyordu.

İngiliz-Alman bölgelerinin Irak'la ilgili kısmını saptamak için İngiltere hükümetiyle görüşmelerde bulunmuş olan Alman Büyükelçisi Prens Lihnovski şunları yazmaktadır: "Bağdat anlaşması denilen anlaşmayı müzakere ediyordum. Gerçekte bu anlaşma ile güdülen amaç Küçük Asya'yı nüfuz bölgelerine ayırmaktır. Fakat sultanın haklarına saygı göstermiş olmak için bu deyimın kullanılmamasına son derece dikkat etmem gerekiyordu..."

Fransız - Alman görüşmelerini Berlin'de yönetmiş olan Fransız Büyükelçisi Kambon, 25 Eylül 1915'te kendi Dışişleri bakanına yazdığı özel bir mektupta; "Londra'da, Paris'te, Berlin'de yapılan bütün bu müzakerelerden çıkacak sonuç şudur.;

1. Türkiye'nin ekonomik bakımdan bir dereceye kadar güçlenmesi, ki bizim için son derece yararlıdır.

2. Büyük devletlerin küçük Asya'da gelecekteki paylarının ve bugünkü nüfuz bölgelerinin hep bir arada ve pek kesin olarak saptanması."

Bu paylaşımların bir özelliği vardı. Öbür paylaşımcıların bölgelerinde yalnız ekonomik hakları olacak, siyasi ve yönetsel etkileri olmayacaktı.

Rusya ise; "Orta ve Doğu Anadolu hakkında Osmanlı ile yönetim, askerlik ve yargı işlerini de içine alan" ayrıcalıklı bir anlaşma imzaladığından bunun uygulanış biçimine de sürekli olarak karışmakta kendini yetkili görecekti ve Osmanlının güçsüzlüğü dolayısıyla bu işi alabildiğine ileri götürecekti.

Paylaşma anlaşması yapan devletler arasında en tehlikeli olanları sırasıyla, hiç şüphesiz Rusya, Almanya ve İtalya idi. Çünkü bunların nüfuzları devamlı çoğalmaktaydı.

İstanbul ve boğazlar sorununda, Rusya'nın karşısına daima İngilizlerle Fransızlar dikilmiş olmakla birlikte, onların başarılı karşı koymalarında Avusturya Macaristan İmparatorluğu desteği çok etkili olmuştu.

1854-1855 Kırım seferinde, 1878 Yeşilköy (Ayastefanos) Anlaşması yerine Berlin anlaşmasının geçirilmesinde, 1911 Trablusgarp savaşı sırasında Rusya'nın savaş gemilerinin boğazlardan geçirmek hakkını elde etmek isteğinde, Avusturya'nın açıkça ve edimsel biçimde veya örtülü olarak denizci devletlerin yanında olmuştur.

Bu destek, Rusya'nın yenilgisinde yada gerilemesinde büyük etki yaratmıştır. Çünkü Rusya, denizden Ormanlıyı destekleyen devlet yada devletler karşısında yandan ve Balkanlara inince arkadan Avusturya'nın tehdidi altında bulunmuştu. Bu nedenle önce Avusturya - Macaristan'ı çökertmek gerekiyordu.

Rusya, amacına ulaşmak için Sırbistan'ı kullandı. Petersburg'daki Sırbistan Büyükelçisinin, Sırbistan hükümetine çekmiş olduğu 25 Mayıs 1913 tarihli telgrafta; "Sazonof bana yeniden dedi ki; Biz ilerisi için çalışmalıyız ve Avusturya'dan toprak almalıyız." Sazonof'un bu politikası Sırp lar üzerinde etkili oldu. I. Dünya Savaşı da, 28 Haziran 1914 günü, Saraybosna'da bir Sırp'ın "Avusturya veliahdına" attığı kurşun sonunda başladı. ¹¹⁶

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, 1914 yılında üzerinde 12 milyon Türk, 2 milyon Kürt ve 2 milyon Ermeni-Rum gibi gayri Müslimlerin yaşadığı Anadolu-Trakya, ekonomik olarak paylaşılmıştı.

¹¹⁶ Ege ve Karadeniz'de Yunan ve Rus donanmasına karşı dengeyi korumak için, İngiltere'ye bedeli 7 milyon lira tutan iki modern savaş gemisi sipariş edildi. Bu parayı sağlamak amacıyla halktan yardım toplandı. Sultan Osman ve Reşadiye adı verilen gemilerden, Sultan Osman Brezilya tarafından sipariş edilen yarı hazır gemiydi. Reşadiye yeniden yapılacaktı. Bu gemilerin teslim tarihi olan 1914 yaz aylarından önce, Rauf Orbay başkanlığındaki 1.200. denizci İngiltere'ye gitmiş, gemilerin teslim almayı beklerken savaş çıktı ve gemiler teslim edilmedi. (Bak. Turgut Özakman, Diriliş, 14. baskı, s.:28 v.d.) Lozan Antlaşması'nın 58. maddesinin 5. fıkrası ile, bedeli ödenen savaş gemileri, İngiltere'ye "tazminat olarak" bırakıldı. Türk Gençliği bu gerçekleri bilmeli, geleceğini kuracak çocuklarını buna göre yetiştirmelidir.

“Osmanlı’da yarısı bugünkü sınırlar dışında olmak üzere toplam 5.700. km., Almanya’da 64.000. km., Rusya’da ise 65.000.km. “demiryolu” vardı.

Osmanlı’nın nüfusu 22 milyon iken ¹¹⁷, İngiltere’nin 45 milyon, Fransa’nın 40 milyon, Almanya’nın 65 milyondur.

Yıllık çelik üretimi Almanya’da 17 milyon ton, İngiltere’de 7 milyon ton ve Rusya’da 4,5 milyon ton iken, Osmanlı Devleti’nde “sıfır” tondur.

İngiltere’nin Kruvazör, yani “büyük savaş gemisi” sayısı 121, Rusya’nın 14, Almanya’nın 57 iken, Osmanlı’nın “sıfır”dır.” ¹¹⁸

Bilmeyenlerin kulağına küpe olsun diye yazıyoruz. İşte Kuvayi Milliyeciler ¹¹⁹, bu şartlar altında I. Dünya Savaşı’na giren ve yenilerek Mondros Bırakışması ile teslim olan Osmanlı Anadolu topraklarında “yeni bir devlet ” kurdular.

Savaşın Milliyetçilik Nedenleri ¹²⁰

Almanya ve Rusya başta olmak üzere bazı devletlerin Balkanlar, Boğazlar ve Akdenizle birlikte, Osmanlı egemenliğindeki Orta Doğu’da kesişen menfaat ve nüfuz alanları bulunmaktaydı. Balkanlar’da Alman yayılcılığı, “Pan-Germenizm” fikriyle ifade edilen Alman milliyetçiliği ile; Rus yayılcılığı, “Pan-Slavizm” fikriyle ifade edilebilen Rus milliyetçiliği karşı karşıya gelmiştir.

¹¹⁷ Osmanlı 1914 Nüfus sayımı

¹¹⁸ Turgut Özakman, Diriliş, s.:567 v.d.

¹¹⁹ Türk Milleti, (Mondros Mütarekesinden, Cumhuriyet’in ilanına kadar geçen) dört yıl boyunca ve yeni devletini kurana kadar kendi kaderine el koyuyor. Sivil, asker, köylü, şehirli varını yoğunu, maddi ve manevi varlığını ortaya atarak düşmana karşı yeniden silah olup patlamaya başlıyor. Bunu yapanlara ve destekleyenlerin hepsine birden Kuvayi Milliyeci’ler (Kuvvacılar) diyoruz.” Biz eserimizde ve her zaman bu anlamda kullanıyoruz.

¹²⁰ S.Ü., Suzep

Osmanlı Boğazları üzerinde öteden beri gelen Rus yayılmacılığı ile Almanya'nın Osmanlı Devleti'nde siyasî, askerî ve ekonomik nüfuz kazanma politikası karşı karşıya gelmiştir.

Yine ünlü Alman Başbakanı Bismark'ın "Akdeniz akraba arasında taksimi mümkün olmayan bir mirastır" sözleriyle ifade ettiği gibi, Akdeniz'de bütün büyük devletlerin kesişen menfaatleri bulunuyordu.

İngiltere, Fransa, Almanya gibi devletlerin Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu ve Arabistan toprakları üzerinde varlığı bilinen ve çıkartılmaya başlanan "petrol" bir çok devletin dikkatini bu bölgeye çekiyordu.

Almanya, Osmanlı Devleti'ni "hayat alanı" olarak seçmiş ve yakın ilişkiler kurmaya özen göstermişti. Bunun sonucu olarak da "Bağdat Demiryolu Projesi" hayata geçirilmişti. Bu proje ise, İngiltere'nin Hindistan yolu için büyük bir tehlikeydi.

Bu ve benzeri sebeplerle Alman ve İngiliz menfaatlerinin kesiştiği ve çatıştığı coğrafyaların başında Osmanlı toprakları geliyordu.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı'nda yenilen ordusunu yeniden diriltmek için, Almanlardan yardım istemiş ve 14 Aralık 1913'te yapılan antlaşma gereğince ¹²¹ Alman Reform Kurulu, Tümgeneral Liman von Sanders başkanlığında İstanbul'a gelmişti.

Amaç, "komuta ve subay kadrosunda bulunan turşusu çıkmış, bilgisiz, yenilgi arsız olmuş paşalardan ¹²² ve subaylardan " kurtulmaktır.

İşte bunu hiçbir savaşa katılmamış, ülkesinde süvari tümen komutanlığı yapan ¹²³ Liman von Sanders önce Ordular Genel müfettişi oldu. Sonra 1. Ordu Komutanlığı'na atandı ve Liman Paşa olarak anılmaya başlandı.

¹²¹ "Anlaşma gereğince Alman subaylar Türkiye'de bir üst rütbeden maaş alacaklar, yemekleri de Türk subaylarınkinden farklı olacaktır. Birlik komutanlıklarına ve kurmay başkanlıklarına da Alman subaylar atanınca, Prusya Küstahlığı başlamıştı. (Özakman, a.g.e., s: 572, dipnot:29)

¹²² Turgut Özakman, Diriliş, 14.baskı, s.:31

¹²³ Özakman, a.g.e., s.:31

İşe hızlı başlayan Enver Paşa da, önce 1.100 beceriksiz ve bilgisiz subayın Ordu ile ilişkileri kesildi.

Rütbelere konusunda farklı işlemler ortadan kaldırıldı.

“Kimsenin hayal edemediği çok önemeli bir olay, bir devrimdi bu. Ordu birdenbire gençleşti, dinçleşti, siyasetten arındı. Yeni bir ordu oldu. Tümen komutanlıklarına göbekli, gerdanlı, sakallı, çağdışı paşalar yerine tığ gibi kurmay yarbaylar, albaylar geldi.

Enver Paşa’nın Alman hayranlığının etkisiyle, Genelkurmay 2. Başkanlığı’na Bronsart von Shellendorf’u atadı.¹²⁴ İş bununla bitmedi; Genelkurmay üst yönetimine de Alman subaylar atandı. Artık, Almanlar ordu hakkındaki her türlü bilgiye sahiplerdi. Golt Paşa dışında mükemmel Alman görülmediği¹²⁵ söyleniyordu. Ancak Golt Paşa’da¹²⁶ Balkan Savaşı sırasında Bulgarlara “casusluk” yapmıştı.¹²⁷

Ve Savaş Başlıyor...

Taraflar hazırlıklar yaparken, 1914 yılına ortalarında gelişen bir olay, büyük savaşın ve felaketin başlamasına yol açtı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bünyesinde yaşayan Sırlar, Avusturya yönetiminden memnun değildiler.

Bu nedenle, sık sık isyan etmekte ya da olaylar çıkarmaktaydılar. Onların bu hareketlerine gizliden gizliye Sırbistan yardım etmekteydi.

¹²⁴ Özakman, a.g.e., s:32. v.d. Özakman bu işlemin bizzat Enver Paşa tarafından yapıldığını belirtip, Liman Paşa’nın buna itiraz ettiğini, ancak Enver’in daha da sertleşmesi üzerine geri adım attığını belirtmektedir. (s:33)

¹²⁵ Özakman, a.g.e., s.:573

¹²⁶ 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Ordu’nun eğitilmesi için gelen Alman Heyeti başkanıdır.

¹²⁷ Goltz Paşa’nın casusluk yaptığını, Sofya’da Askeri Ateşe olan Mustafa Kemal’e, Bulgar Genelkurmay Başkanı Fiçef söylemiştir. Mustafa Kemal’de bu bilgiyi, 5 Kasım 1913 tarihinde Sofya’dan gönderdiği 3 nolu raporunda belirtmiştir. (Kaynak: Atatürk’ün bütün Eserleri, Kaynak yay., 1.Cilt.,s.:151.)

Avusturya Hükümeti'nin isyancı Sırlara karşı takip ettiği politika çok sertti. İsyanlar şiddetle bastırılıyor ve Sırp ahali üzerinde baskı uygulanıyordu.

28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya Macaristan İmparatorluğu veliaht prensi Arşidük Franz Ferdinand ve karısı Saraybosna'yı ziyaret etmek amacıyla bu şehre geldiklerinde bir Sırp ihtilalcisi tarafından trenden inerken öldürüldü.

Bu olaydan Sırbistan'ı sorumlu tutan Avusturya-Macaristan Hükümeti, 23 Temmuz 1914'te iç işlerine karıştığı suçlamasıyla Sırbistan'a çok sert bir nota verdi.

Sırbistan Hükümeti ise, Rusya'dan aldığı siyasî destek sonucu bu notayı reddetti ve seferberlik ilan etti.

Bunun üzerine, Avusturya-Macaristan Hükümeti Sırbistan'a savaş ilan etti ve 28 Temmuz 1914 günü Belgrad'ı bombaladı.

Böylece Avrupa'da savaş başladı. Rusya'nın seferberlik ilan ederek Sırbistan'ı korumak amacıyla Avusturya'ya savaş açması üzerine devreye Almanya girdi.

Yavuz ve Midilli Olayı: 11 Ağustos 1914

Almanya, 1 Ağustos 1914'te Rusya'ya savaş ilan etti.

Aynı tarihlerde Fransa da seferberlik ilan etmişti.

Fransa'ya Belçika üzerinden saldırmak isteyen Almanya 3 Ağustos'ta Fransa'ya savaş ilan etti ve aynı gün Belçika'ya saldırdı.

Bunun üzerine İngiltere, 4 Ağustos'ta Almanya'ya bir nota vererek Belçika topraklarından derhal çekilmesini istedi.

Almanya bu talebi "ret" edince, bu kez İngiltere Almanya'ya, 6 Ağustos'ta da Avusturya, Rusya'ya savaş ilan etti.

İngiltere'nin parası ödenen iki savaş gemisini "Osmanlıya" vermemesi bir yana, bu defa ABD, Yunanistan'a iki savaş gemisi satma kararı aldı.

Yunanlılar bu iki savaş gemisini “savaş amacıyla kullanmayacaklardı”. ABD Başkanı Wilson hazretleri öyle söylüyordu.”¹²⁸ Almanya, “aradığı fırsatı bulmanın” sevinci ile bu fırsatı değerlendirme kararı aldı.

Başlangıçta Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında başlayan bu savaş, devletlerin birbirleriyle yaptıkları siyasi ve askeri işbirliklerinin sonucu kısa zamanda bir Avrupa Savaşı'na dönüştü.

Almanya'nın, Fransa'ya savaş ilan etmesi üzerine, Akdeniz'de bulunan ve amacı “Cezayir'den, Fransa'nın koloni askerleri almasına engel olmak” olan Amiral Souchon'a (Şuşon) İstanbul'a gitme emri verildi.

Afrika sahillerinde bulunan amiral, Bone ve Philippeville limanlarını bombardıman ettikten sonra, kömür almak için Messina limanına doğru yola çıktı.

Yolda Indomitable ve Indefatigable isimli İngiliz savaş kruvazörleri ile karşılaştı. İngiltere henüz savaşa girmediğinden, Almanlar için düşman değildi.

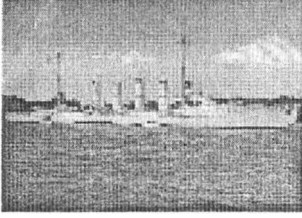
Şuşon, İstanbul'a doğru “önceden Enver Paşa ve Almanların gizlice planladığı şekilde” kaçmaya başladı.

Bu sırada Enver Paşa ; “ Çanakkale Boğazı Komutanlığı'na: 4 Ağustos 1914, Alman ve Avusturya savaş gemilerinin ¹²⁹ Çanakkale Boğazı'ndan girişine müsaade edilecektir ve derhal İstanbul'a bilgi verilecektir-Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver” ¹³⁰ emrini verip Şuşon'un önündeki engeli kaldırdı.

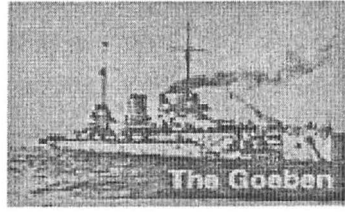
¹²⁸ Özakman, a.g.e.,s: 44

¹²⁹ Orjinali: Merakib-i Harbiyelerinin'dir.

¹³⁰ ATASE, 204/3, Klasör: 6611/10.

"MİDİLLİ"

"YAVUZ SULTAN SELİM"

İngiltere'nin de 4 Ağustos'ta savaşa girmesi üzerine, İngiliz savaş kruvazörleri Goeben ve Breslau'yu takibe başladı.

Çanakkale Boğazı'na gelen Alman gemilerine, 4 Ağustos tarihli emirde hangi gemilere izin verileceğini konusunda tereddüt gösteren Boğaz Komutanlığı'na 11 Ağustos 1914 tarihinde Enver Paşa'nın ikinci yazılı emri ¹³¹ ile izin verildi.

Alman gemilerini takip eden İngiliz gemileri, Çanakkale önlerine geldiğinde, "Boğaz'ın savaş gemilerine kapatıldığı" bildirildi.

Bu farklı işlem üzerine İngiliz, Fransız ve Rus hükümetleri kıyameti kopardılar.

Hükümet gerginliği, iki geminin satın alındığını açıklayarak yatıştırmaya çalıştı. ¹³²

16 Ağustos 1914'te İstanbul'a gelen Goeben ve Breslau gemileri, Osmanlı Donanmasına katılıp, Yavuz Sultan Selim ve Midilli isimlerini aldılar.

Gemi Osmanlı olmuştu; ama Souchon halen gemilerin kumandanı, Alman mürettebat ise mürettebatı idi.

¹³¹ " Dahiliye Nezâreti , Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığı'na; Almanya Hükûmeti bu iki zırhlının [Goeben ve Breslau] Devlet-i Aliyye'ye satılmasına karar verdiği- ni tebliğ etdiğinden dolayı Kale'ye duhüllerine muvâfakat edildiğini ve mürettebatının İstanbul'dan sevki ve bayrağının tebdili derdest olduğunu ve bu muameleden haberdâr olmayan kaptanların harekâtından dolayı hükûmetin müteessir ve müteessif olduğunu ve binâenaleyh Devlet-i Aliyye'nin bitarafılık hukukuna şiddetle riâyetde sâbit idüğünü cevaben tebliğ ediniz. 11 Ağustos 1914" emri ile gemiler boğazları geçtiler. (BOA, DH, KMS,27 /2)

¹³² Özakman, a.g.e., s.:45

“İngilizlerin hainliğine inat bu gemilerin gelmesi, İstanbul basınını sevinç sarhoşu etti. Alman dostluğu göklere çıkarıldı. Gemileri İstanbul’da on binlerce Türk büyük sevgi gösterileriyle karşılayıp, geminin taş baskısı resimleri dağ köylerine kadar ulaştı. Yavuz gemisi komutanı amiral Şouchon, Deniz Kuvvetleri Komutanı yapıldı.

Böylece Almanlar karadan sonra, denizde de askeri komutayı ele aldılar.

Hükümetin gemilerin satın alındığına dair açıklaması, İngilizleri inandırmadı. Boğaz’ın Ege girişini denetim altında tutmaya başladılar.

Bunun üzerine İttihat ve Terakki yönetimi, hemen karşı hamle yapmaya karar verdi: Kapitülasyonları ¹³³ tek taraflı olarak 9 Eylül 1914’te kaldırıldı. ¹³⁴

Ancak bu duruma itilaf devletleri kadar, Almanlar da bozuldu.

20 Eylül 1914’te gümrük vergisi, 24 Eylülde de temettü vergisi yasası çıkarılıp, herkes Osmanlı yasaları karşısında eşit duruma getirildi.

Buna da şiddetle itiraz eden müttefikimiz Almanya ¹³⁵ ve itilaf devletleri, yapılan işlemin kapitülasyonlara aykırı olduğunu ileri sürmekte ısrarcı oldular.

İttihat ve Terakki yönetimi de, 15 Ekim 1914 tarihinde kapitülasyonlar kaldırıldığı için ¹³⁶ Osmanlı yasalarında “kapitülasyonlardan kaynaklanan tüm hükümlerin feshedildiği” açıkladı.

¹³³ Ekte ayrıntılı olarak verilmiştir.

¹³⁴ Mondros ile tekrar yürürlüğe girmiş, Lozan Antlaşması ile bazıları bir süre uygulanmış ve kaldırılmıştır. Bazı kaynaklarda 10 Eylül 1914’te kaldırıldığı yazılmaktadır.

¹³⁵ Alman Büyükelçisi Wangenheim, “bu kararın müttefiki Almanya’ya danışılmadan alınmasını” protesto etmiş, hatta ittifakın bozulacağını belirtmiştir. (Ş.Süreyye Aydemir, Enver Paşa, 2.Cilt., s.:547)

¹³⁶ “Kavanin-i Mevcudede Uhud-u Atıkaya Müstenid Ahkamın Lağvı Hakkında Kanun-u Muvakkat” ile kaldırıldığı belirtilmiştir.

Bu karar üzerine halk bayram etmeye başladı.

İşyerleri bayraklarla donatılıp, gece fener alayları düzenlendi.

Beyoğlu'nda artık Türkçe yazı devri başladı.

Önce duraklardaki Fransızca yazılar, Türkçe ile yer değiştirdi.

Sırada mağaza isimlerinin Türkçeleştirilmesi vardı.

Savaşta çok iyi hazırlanan ve çok iyi donanımlı kara ordu-suna sahip olan Almanya, Ağustos'ta çabuk bir zafer beklen-tisi içine girdiğinden Osmanlı İmparatorluğunun tarafsız kalmasından oldukça memnundu.

Fakat 5 Eylül'de, Paris'e 70 km. mesafede Almanya'nın aldığı Birinci Marne Savaşı yenilgisi, Osmanlı Devleti'ni ken-di yanında "savaş" çekmesine neden oldu.

Rusya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na kar-şı üstünlüğü, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni kendi yanın-da görme isteğini artırdı.

Osmanlı'nın 27 Eylül 1914 günü Çanakkale Boğazı'ndan bütün gemi geçişlerini yasaklaması bütün gerilimi artırdı.

Çünkü, Rusya'nın mevcut olan ihracat-ithalat trafiğinin %90'ı o sıralarda bu rotadan, yani deniz yolundan sağlanı-yordu.

Bu yasak kararı, İngilizlerin Rusya ile olan bağlantılarını kesmişti.

Tam bu sırada, Yunan Başbakanı Venizelos, İngiltere Do-nanma Bakanı Churchill'e uğursuz bir öneride bulundu: Çanakkale Boğazı'nı askeri güçle zorla geçmek. Yunanistan'ın bu saldırıya katılacağını da ayrıca vaat etti.

Churchill bu öneriyi hemen kabul edip, ¹³⁷ hedefini de şöyle açıkladı: "Türkiye'yi kalbinden vurmak üzere Yunan

¹³⁷ Özakman, a.g.e., s.:47

ordusu deniz gücünün de desteği ile Gelibolu yarımadasını ele geçirilebilir. Bu ise İngiltere'ye Çanakkale'yi açar. Marmara'ya girer, Türk ve Alman gemilerini batırır, oradan Karadeniz'deki Rus donanması ile bağlantı kurar ve tüm duruma hakim oluruz.”¹³⁸

Bu fikir, Sarıkamış Çevirme Harekatı'nın başarısızlığı üzerine uygulamaya konulmuştur.

Ayastefanos Rus Abidesi

“1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ölen Rus askerlerinin anısına yaptırılmış anıttır. Yeşilköy'de Galataria'da (eski Kalkıratya Köyü'nün hemen yanında) yapıldığı bilinen anıt İttihatçılar tarafından 1914'te dinamitlenmiştir.

Anıtın yapılma nedeni görünüşte oldukça makul ve insani- dir. Savaş sırasında yaşamını yitiren 5,000 civarında Rus askeri çok dağınık bir biçimde ve çeşitli mezarlıklarda gömüldü.

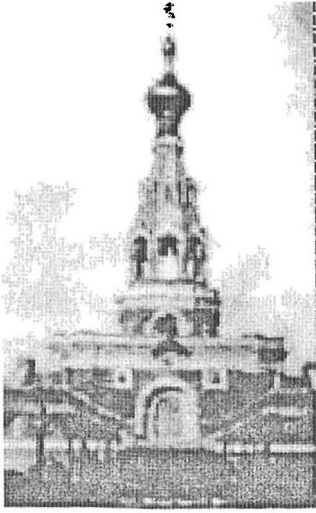
Bunların gözetimi ve bakımı zor, hatta olanaksızdı. Rus hükümeti soruna çözüm olarak dini gerekler için bir şapel eşliğinde mezarları bir kemik gömütlüğünde (ossuaire) birleştirmek istedi.

Öneri, Osmanlı yönetimine iletilir.

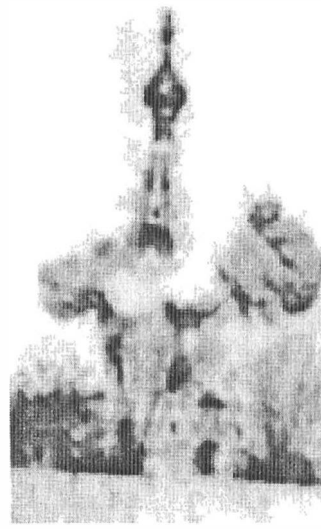
Savaşın sonunda koşulları çok ağır bir barış antlaşmasını imzalamak zorunda kalmış olan Osmanlı Hükümeti, teklifi teknik bir sorun olarak ele aldı.

Antlaşmanın yapıldığı ve Rus ordusunun savaş sırasında konakladığı Ayastefanos'ta istenen arsa bulundu: Barutçubaşı ailesine ait arazinin satın alınmasına izin verildi.

¹³⁸ Özakman, a.g.e.,s:578.

Rus Anıtı (1895)

Anıtın Yıkılışı (1914)

Yapımına 1895'te başlanan anıt, amacını aşan bir biçimde ve boyutta görkemli olarak yapıldı. Aslında Rus hükümetince istenen, Rus zaferini simgeleyen bir anıtın dikilmesi idi. Gerçekleştirilen anıt, Rusya'nın İstanbul'daki askeri ateşesi Albay Peçkov tarafından yapılan taslak üzerine 3 yıldır İstanbul'da çalışmakta olan Rus mimar Bozarov tarafından tasarlanıp inşa edildi.

Rusya'nın savaş ilan etmesi ve doğu cephesinden saldırması üzerine 1877-1878 yenilgisinin anısını taşıdığı düşünülen anıt 14 Kasım 1914 tarihinde bombalanarak yıkıldı.

Yıkım, on iki kagir ayak tarafından taşındığı belirtilen son platforma yerleştirilen tahrip kalıplarıyla gerçekleştirilmiştir.

Yıkımdan önce, çanlar indirilmiş ve Askeri Müze'ye gönderilmiş, binadaki eşya polis müdüriyetine teslim edilmiştir. Bunlar arasında bilinen en önemli parça, yapının pirinç ve altın yaldızlı maketidir. İkona ve benzeri dini eşyalar Rus ra-

hiplere verildi. Yıkım, Fuat Uzkınay adlı bir yedek subay tarafından Ayastefanos'daki Rus Abidesinin Yıkılışı adıyla filme alınmıştır.”¹³⁹

Yıkıma ilişkin yazılı kaynaklardan son derece görkemli bir yapı olduğu, binanın iç yüzünde savaşta ölen askerlerin adlarının işlendiği nişlerin sıralandığı, kemiklerin mahzenlere doldurulmuş olarak korunduğu, rahip ve muhafızlar için özel hacimlerin düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Almanların Savaş Planı

Almanlar Schlieffen Planı ile I. Dünya Savaşı'na hazırlandılar. Bu plana göre, Almanya, Majino Hattını kuzeyden dolaşp, Belçika ve Hollanda topraklarından geniş bir yay çizerek Fransa'yı işgal edecekti.

İşgal başladığında, Fransa en erken 39 günde seferberlik işlerini tamamlayacağından, Fransa safdışı edildikten sonra, Rusya'ya saldırılacaktı. Almanya'nın sekiz orduluk güçlü bir askeri gücü vardı.

4 Ağustos 1914'te Belçika'ya saldıran Almanlar, Liege şehri önlerinde ummadıkları bir direnme ile karşılaşp, bir günde geçeceklerini planladıkları Liege'den 13 günde geçtiler.

Bu zaman kaybı Fransızların toplanmasına neden oldu.

Orduların birini Rusya karşısında bırakan Almanya, yedi orduluk gücüyle Lüksemburg üzerinden Fransa'ya saldırdı.

Amaçları, Fransa toparlanamadan, Paris'in güneyinden ve doğusundan hareket edip, Fransız ordusunu çembere alıp imha etmektir.

Ancak, Alman orduları doğuya yönelince, 5 Eylül 1914'te Marne nehri kenarında durduruldu ve 50 Km. geriye, Sen

¹³⁹ wikipedia.org/wiki/Ayastefanos_Rus_Abidesi - 17k

nehirinin bir başka kolu olan Aisne nehri doğusuna çekildiler. Böylece, büyük bir zafer kaçırıldı ve mevzii savaşları başladı.

Schlieffen planı, II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen Almanya'nın Fransa'ya taarruzu sırasında da, Sedan Planı'nın bir bölümü olarak Hitler tarafından da uygulanmıştır.¹⁴⁰

Başlangıçta kısa süreceği düşünülen bu savaş, bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle cephe sayısını artıracaktı. Yine, savaşın sömürgelere ve deniz aşırı ülkelere yayılması, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya gibi diğer kıta ülkelerinin bu savaşa katılmasıyla bir dünya savaşına dönüşecekti.

Daha savaş başladığı zaman kuvvetler dengesi İtilaf Devletleri'nin lehine ağır basıyordu.

Almanya ve Avusturya Macaristan ile sonradan bu grupta savaşa katılan Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ın toplam nüfusları 168.300.000 iken; İngiltere başta olmak üzere Fransa, Rusya ve diğer devletlerin toplam nüfusları ise 1 milyarın üzerindeydi.

Yine, tarafların silah altına aldıkları asker sayısı ise İttifak Devletleri'nde 23 milyon, İtilaf Devletleri'nde ise 43 milyon civarındaydı.

Zengin sömürgelere sahip olan İngiltere ve diğer İtilaf Devletleri, sınırsız hammadde ve insan kaynaklarına sahiptiler.

Ayrıca, savaşın ilk üç yılında A.B.D. de İtilaflar zümresine büyük ekonomik destek sağlamıştır.

Almanya'nın kara ordusu güçlü olmakla beraber, Avrupa'nın ikinci ve üçüncü büyük kara ordularına sahip Rusya ve Fransa, Almanya'nın karşısındaydı.

Denizlerde ise İngiltere'nin üstünlüğü aşıkardı.¹⁴¹

¹⁴⁰ 1914 Sarıkamış planının, Eylül 1920'de yapılan Sarıkamış planında uygulanması gibi.

¹⁴¹ Teoman Alpaslan, Topal Osman Ağa, Kumsaati Yay., İstanbul 2007, s.:93 v.d.

Almanlar İle İttifak: 2 Ağustos 1914

İttihat ve Terakki yönetimi, Almanya ile Enver, Talat ve Said Halim Paşa'nın bilgisi dahilinde "ittifak konusunu" görüştüler.

Almanların tek şartı vardı: Osmanlı Devleti, Ruslara karşı Doğu Cephesi'nde savaşıyordu.

Alman Başbakanı İstanbul'daki Büyükelçisi'ne şu emri verdi: "Türkiye bu savaşta Rusya'ya karşı ciddi bir harekete girişmeyecekse anlaşmayı imzalamayın."

Sadrazam ve üç Paşa söz verdiler.

Bunun anlamı Alman çıkarları için gerektiğinde Türkler feda edilecekti.

Oysa ordu bir savaşa katılacak durumda değildi.

Yaralar henüz sarılmamış, Balkan Savaşı'nda boşalmış erzak depoları doldurulmamış, silahlar yenilenmemiş, cep-hane yetişmemiş, ikmal örgütü, yollar, sağlık işleri tamamlanmamıştı.

Savaş eğitimi başlamamıştı bile.

Deneyimli subaylar durumu şöyle özetliyordu: "Savaş için hazırlıklı değiliz. Girsek yalnız yenilmeyiz, biteriz".

Enver Paşa ise, "Ordu'nun durumunu bildiğini, savaşa girilmeyeceğini, yeter ki biri bize saldırmasın" şeklinde açıklıyordu. " 142

2 Ağustos 1914'te Sadrazam ve Almanya'nın İstanbul'daki büyükelçisi Wangenhaym arasında "ittifak antlaşması" kamuoyundan gizlice imzalandı.

Aynı gün, seferberlik ilan edilip, harp vergisi kanununda değişiklik yapıldıktan sonra, ertesi gün bedelli askerlik yasası "bütçeye kaynak temin etmek amacıyla" çıkarıldı.

142 Turgur Özakman, Diriliş, 14. Baskı, s.:39 v.d.

5 Ağustos 1914'te Teşkilatı Mahsusa ¹⁴³ kuruldu.

Almanya, Rus tehdidine karşı Osmanlı Devleti'ni koruyacaktı.

Sıkıyönetim ilan edilip, Meclis Aralık ayına kadar tatil edildi.

Enver Paşa Harbiye Nazırı (Savaş Bakanı) ve Genelkurmay Başkanı unvanına birde Başkomutan Vekili "şanını" ekledi.

Hükümetin yaklaşımı "silahlı tarafsızlık" olarak açıklandı.

Her iki boğaza iki sıra mayın döşendi. ¹⁴⁴

İttihatçılar, Alman desteği ile kaybettikleri toprakları geri alacaklarını ve Türkistan'la birleşmeyi umuyorlardı.

Taahhütname Alınıyor

6 Ağustos 1914'te, Sadrazam (Başbakan) Said Halim Paşa, Alman Büyükelçisi Wangenhaym'dan ittifak hükümlerini, Osmanlı lehine geliştiren "taahhütname" aldı.

Buna göre;

Almanya kapitülasyonların kaldırılmasında Osmanlı Devletine yardım edecek,

Ege Adaları Türkiye'ye bırakılacak,

Doğu sınırlarımızın "Müslüman Unsurlarla" doğrudan temas sağlanacak bir şekilde düzeltilecek, yani Rus işgali altındaki Kars-Sarikamış-Ardahan ve Batum kurtarılacak,

İşgal altında Osmanlı toprağı olduğu sürece, Almanya savaşmaya devam edecek.

¹⁴³ Teşkilât-ı Mahsusa, İttihat ve Terakki Cemiyeti bünyesinde Enver Paşa'ya bağlı olarak kurulan gizli örgüt olup, CIA'nın örgütlenme ve eylem yapısını "örnek" aldığı gizli teşkilattır. Örgütün başkanlığını yapan Hüsametdin (Ertürk) Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulma amacını şu şekilde açıklamıştır: "Bu teşkilatın gayesi, bir taraftan bütün İslamları bir bayrak altında toplamak, bu suretle Panislamizme vasil olmaktır. Diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurmak, bu bakımdan da Pantürkizmi hakikat sahasına sokmaktır. Enver Paşa'nın bir yandan Emiri Efendi'nin İttihat ve Terakki programındaki Panislamizminden, diğer taraftan da Ziya Gökalp'in Pantürkizminden ilham aldığı muhakkaktır." (Hüsametdin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, İstanbul 1957, sf. 115 v.d.)

¹⁴⁴ Özakman, a.g.e.,s.:40

Almanya Rusya ile savaşa girdiğinde, Osmanlı'da Rusya ya savaş ilan edecekti.

Osmanlı Devleti'nin savaşı kabul etmesinin en önemli gerekçesi, Rus tehdidinin ortadan kaldırılacağı, Kars-Sarıkamış-Ardahan ve Batum'daki 37 yıllık Rus esaretinin, Almanların yardımı ile sona ereceğiydi.

Osmanlı'nın Almanya karşısındaki ülkelere savaş açmasının sebebi, Almanların yükünün hafifletilmesi amacını taşıyordu.

Tabi, evdeki hesap çarşıya uymayacak, Almanları kurtaralım derken, Osmanlı da yok olacaktı...

Osmanlı cephesinde bu planlar yapılırken, kaşı cephede ittifaklar arasında da planlar çoktan yapılmıştı.

18 Mart 1914 tarihinde, adına "İstanbul Antlaşması" denilen belge imzalanıp, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi, Gelibolu Yarımadası, Enez-Midye ¹⁴⁵ (Enez-Kıyıköy) hattına kadar Trakya Bölgesi, Bozcaada, İmroz ve Sakarya ırmağına kadar Kocaeli yarımadası Rusya'ya kağıt üzerinde bırakılıyordu.

Midye(Kıyıköy)-Enez Çizgisi

¹⁴⁵ Enez, Edirne iline bağlı, Yunanistan sınırında Ege denizi kenarındadır. Midye ise, Karadeniz kenarında şimdiki Kıyıköy'dür. (Okullarımızda bunları öğretmeyenler utansınlar diye belirtiyoruz.) Bu hattın batısında, Edirne ve Kırklareli ilimizin önemli bir bölümü ve merkez ilçeleri kalmaktadır.

Yani, İttihatçıların yönetimindeki Osmanlı Devleti'nin, Almanlarla gizli ittifakından 5 ay önce, Rusya kendi adına gerekli paylaşımdan pay almıştı.

17 Eylül 1914'te, İstanbul'un günlük ihtiyacı için Roman-ya'dan satın alınan 30.000. çuval unu taşıyan gemiye Varna açıklarında Ruslar el koydu.¹⁴⁶

Artık sorunlar savaşıyla çözümlenecekti.

İtalya ise o ana kadar tarafsız kalmış, ortamı yokluyordu.

Piyemonte ¹⁴⁷ Krallığı'nın İtalyan birliğini sağlamasından sonra, İtalya'da diğer Avrupa devletleri gibi 1861 yılında "sömürgecilik" yapma kararı aldı. Bu karar ile gözünü Marmaris ile Antalya arasındaki Anadolu topraklarına ve Akdeniz Adalarına ¹⁴⁸ çevirdi.

4 Ekim 1911'de Trablusgarb'a (Libya) saldıran İtalya, Osmanlının Balkan yenilgisi ile hedefine 18 ekim 1912 Ouchy (Uşi) Anlaşması ile ulaştı ve geçici olarak Akdeniz adalarına yerleşti.

Şimdi sırada büyük Roma hayalini gerçekleştirmek vardı; bu nedenle 2 Ağustos 1913 günü Antalya'da bir konsolosluk açıp, İtalya ile doğrudan vapur seferlerine başladı.

Ayrıca, halka şirin gözükme için postane ve hastane de açtı.

Temel propaganda malzemesi "Padişah Antalya ile ilgilenmiyor" cümlesiydi. Konsolosları Marki Franti, ötede beride "Antalya'nın eskiden beri İtalya'nın toprağı olduğunu, Antalya kelimesinin İtalya kelimesinden geldiğini" ileri sürmekteydi.

¹⁴⁶ Hidayet, Harb-i Umumide Osmanlı Kafkas cephesi, Mecmua-i Askeriye, Ekim 1919, s.28

¹⁴⁷ Bugün Merkezi Torino olan, Kuzey İtalya bölge yönetimi.

¹⁴⁸ 12 adalara Osmanlılar Cezair-i Bahr-i Sefid, yani Akdeniz Adaları dediklerinden, Mustafa kemal, Büyük Taarruz'da verdiği emirde "Ege" adını değil, "Akdeniz" adını kullanmıştır.

Daha da ileri giden İtalyanlar, Antalya adı yerine "İtalya" kelimesini kullanmakta; kaleden iki taş sökülse, "bu Romalıların yani İtalya'nın eski eseridir. Bunları kimse tahrip edemez" demektedir.¹⁴⁹

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, müttefiklerin Çanakale deniz savaşlarında yenilmeleri ile fırsat kollamaya başladı.

Müttefiklerin Gelibolu'ya kara çıkarması yapmasını fırsat bilip, 26 Nisan 1915'te On iki Adalar komutanlığını kurdu.

Böylece, İtalya da pastadan pay alma telaşına düştü.

Rusya'ya Karşı Savaş Hazırlıkları

Almanya'nın Rusya ile savaşması ve donanmasının İngilizler tarafından ablukaya alınması, Osmanlı'nın da Almanya'nın yanında savaşa katılmasını gerektiriyordu.

Çünkü öyle mutabakata varılıp, antlaşma yapılmıştı.

Ancak seferberlik hazırlıkları tamamlanmamıştı.

Osmanlı hazinesinde üç aylık zorunlu giderleri karşılayacak para kalmış, parasızlıktan eksikler giderilememişti.

"Eksiklerin giderilmesi için gerekli olan 2 milyon liranın karşılanması halinde, savaşa girileceğinin ve amiral Şuşon'un istediği yetkilerle Karadeniz'e çıkarılacağı" ¹⁵⁰ bildirilmesi üzerine, 19 Ekim 1914'te Almanya ile %6 faizli 5.000.000. lira kredi anlaşması imzalandı.

Ödeme şekli ise, imzadan sonra 250.000. lira, savaşa girdikten on gün sonra da 750.000. lira, geri kalan miktar da savaş devam ettiği süre içinde de ayda 400.0000. lira şeklinde 10 ayda ödenecekti. ¹⁵¹

¹⁴⁹ Mehmet Şefik Aker, 57. tümen ve Aydın Milli Cidali, C:1, İstanbul 1937, s.: 24 v.d.

¹⁵⁰ Almanya, Karadeniz olayı ile ilgili planını önceden yapmış olduğundan bu yetkiyi istemiştir.

¹⁵¹ Bu kredi için gerekli prosedürlere uyularak, 12 Kasım 1914 tarihinde Bakanlar Kurulu (Heyet-i Vükela) kararı ile yürürlüğe konulmuştur. Meclis-i Ayan ve meclis-i Mebusan tarafından ise 4 Şubat 1915 tarihli oturumda kredi kabul edilmiştir.

Dikkat edilirse, Almanya'yı kurtarmak için savaşa giriyoruz, ancak verilen krediye faiz ödeniyor.

Savaş Planı 20 Ekim 1914'te hazırlanıp, onaya sunuldu.

Bu plana ¹⁵² göre;

1. Donanma Karadeniz'deki Rus Donanması'nı basarak deniz hakimiyetini kazanacaktır. Donanmanın hareket zamanı amiral Şuşon'a ¹⁵³ bırakılmıştır.

2. Savaş ilanından sonra Osmanlı Padişahı müttefiklerin ¹⁵⁴ düşmanlarına karşı cihat ilan edecektir.

3. Osmanlı Ordusu, Kafkas sınırındaki Rus Ordusu'nu meşgul edecektir.

4. 8. Kolordu gerektiğinde, 12. Kolordu ile takviye edilerek, Mısır ¹⁵⁵ üzerine hareket edecekse de bu hareketin altı haftadan önce yapılması mümkün değildir.

5. Bulgarlar Almanlarla beraber hareket ederlerse, Osmanlı Ordusu kısmen Sırbistan'a karşı hareket için Bulgarlara yardım edecek, gerektiğinde Yunanistan ve Romanya üzerine yürüyecektir.

Ayrıca, Sarıkamış ve Kafkas Cephesi'ndeki birliklerin desteklenmesi için gerekli hazırlıklara başlandı.

İstanbul ve Karadeniz kenarındaki şehirlerden, bilhassa Trabzon'dan, ¹⁵⁶ 3. Ordu'nun bulunduğu Doğu Cephesi ikmal edilecekti.

Donanmaya yeni katılan Alman gemileri Yavuz ve Midilli ile de Karadeniz deniz üstünlüğünün sağlandığı zannediliyordu.

¹⁵² Kazım Karabekir, Cihan Harbine Neden Girdik ve Nasıl İdare Ettik, III, İstanbul 1982, s.: 335 v.d.

¹⁵³ I.Dünya Savaşı sırasında kara birlikleri komutanlarının Alman olması gibi, Donanma komutanı da Alman'dır.

¹⁵⁴ Almanya ve Osmanlı Devleti yandaşları anlamında. Bu iki terim karışmasın diye, İngiliz-Rus ve Fransız birliğine itilaf devletleri denilmektedir. Her ikisi de hemen hemen aynı anlamdadır.

¹⁵⁵ Mısır, o anda İngilizlerin denetimindedir.

¹⁵⁶ Trabzon Vilayeti sınırları içinde Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize illeri bulunmaktaydı.

Gemilerle, Trabzon'a taşınan malzemelerin 3. Ordu bölgesine taşınması için, Trabzon-Maçka Hamsiköy arasına, normal demiryolundan daha dar dekovil hattı yapılacaktır; ¹⁵⁷ buradan Erzurum'a kadar olan yol genişletilip, yük kamyonlarının üzerinde gidip gelmeleri sağlanacaktı.

Bu işler için, Almanlar gerekli finansmanı sağlayacaklardı. Trabzon-Maçka-Bayburt-Aşkale-Erzurum arasındaki yol, kervanların, yani deve, at v.s. hayvanlarla yapılan taşımaya uygundu. Bu güzergahta yeni yol yapılması, cephe ikmalini hızlandıracaktı.

Ancak bu hattın güvenlik sorunu vardı.

Çünkü, Yavuz ve Midilli'nin donanmaya katılmasına rağmen, Rusların Karadeniz'de açık üstünlüğü vardı.

Ayrıca Ruslar, yeni zırhlı savaş gemileri yapmaya başlamışlardı.

Bin bir zorlukla sağlanan malzemenin kaybı ise çok acı sonuçlar doğuracaktı.

Savaş planlarını Almanların hazırlaması, subaylara bilgi verilmemesi kuşkular yaratıyordu.

Türk subaylarının "yapılan gizli ittifaktan" da haberleri yoktu.

Oysa Alman İmparator I. Wilhelm savaş bildirisinde şöyle diyordu:

"Alman milleti Tanrı'nın seçkin milletidir. Alman milleti'nin imparatoru olmam haysiyeti ile Tanrı'nın ruhu benim üzerime inmiştir. Ben Tanrı'nın kılıcı ve savunucusuyum. Bana itaat etmeyenlerin vay haline! Bana inanmayanların vay haline!" ¹⁵⁸

Enver Paşa'nın da ona tabi olması bu bildiriye göre normaldi. ¹⁵⁹

¹⁵⁷ Fevzi Çakmak, Büyük Harpte Şark Cephe Hareketleri, Ankara 1936, s.:346.

¹⁵⁸ Şevket Süreyya Aydemir, Enver Paşa, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İst. 1971., s.:502.

¹⁵⁹ Hitler "Ari Irk" kavramını II.Wilhelm'den almıştır. Oda I.Wilhelm gibi ülkesini yıkıma götürmüştür.

Odesa ve Sivastopol Bombalanıyor: 29 Ekim 1914 160

Savaş planının Alman genel karargahından onaylanması, yani uygun bulunması ile ortaya "komuta" sorunu çıkmış, Amiral Şuşon emirleri "Almanya'dan" alacağı kaprisini yapmaya başlamıştır.

Savaşla ilgili tüm kararların Almanların inisiyatifine bırakılmış olması, Osmanlı askeri yönetiminin, cephede gelişen duruma göre "zamanında gerekli tedbirleri" almasına engel olacaktı.

İstanbul-Odesa-Sivastopol-Novorossiik Baskın Yolu

Ayrıca, "Liman Paşa, ¹⁶¹ kendilerinin avutulduğunu ileri sürerek Yavuz ve Midilli'yi kullanılmayacak hale getirdikten sonra ordu ve donanmadaki bütün Alman subaylarını ¹⁶² ala-

¹⁶⁰ Lozan Antlaşması'nda emperyalistler bu tarihi baz alarak görüşmeleri başlatmışlar ve bu tarihten sonra verdikleri tüm zararlar ve işgaller dolayısıyla haklı talebimiz olan tazminat v.b. tüm yükümlülükler karşı çıkmışlar ve bu isteklerini bize kabul ettirmişlerdir. Mustafa kemal ise, bu tarihte Cumhuriyet'i ilan ederek, emperyalistlerden intikam almıştır.

¹⁶¹ Otto Liman von Sanders, Prusyalı asker. 17 Şubat 1855'te Stolp'da (bugün Polonya'da Slupsk) doğdu. 1874'te muhafız birliğinde subaylığa başladı. 1911'de Generallığa yükseldi. Çanakkale'yi savunan Türk Kuvvetleri Komutanı Mareşal Liman von Sanders, Osmanlı Devleti'ndeki Alman Danışma Kurulu Başkanıydı.. 22 Ağustos 1929'da Münih'te 74 yaşında öldü.

rak Almanya'ya dönebileceği şeklinde" ¹⁶³ Osmanlı yönetimine baskı yapmıştır.

Bu baskılar etkisini göstermişti.

Enver Paşa, "Almanların istenilen parayı vermemesi halinde perişan olacaklarını, Yavuz ve Midilli'yi boşaltıp gittiklerinde ise ellerinde bu gemileri kullanacak asker olmadığından zor durumda kalınacağını, dahası donanma bir süre daha Marmara'da kalırsa, Rusya'nın boğaz çıkışını mayınlaması halinde, denizaltı gönderip bu iki gemiyi imha edeceğini" endişesine ¹⁶⁴ kapılmıştı.

Ezber metinlerde bu durum "Osmanlı yönetimi bir çıkmazla yada oldu bittiyle karşı karşıya" şeklinde açıklanmaktadır.

Halbuki, Enver Paşa'nın bu öngörüsü çoktan Ruslar tarafından yerine getirilmiş, Eylül 1914'ten itibaren ikisi Karadeniz boğaz Feneri ile Karaburun arasında olmak üzere, Sivas-topol-Boğaz ve Zonguldak-Boğaz yolları üzerine 1500 mayın döşenmişti.¹⁶⁵

¹⁶² 1. Dünya Savaşı yaklaşırken Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri liderleri ateş hattında sağ kalabilmenin çarelerini arıyorlardı. Ordunun ıslahı düşünülüyordu. Orduda yenilik yapmak için Osmanlı ve Alman hükümetleri arasında varılan anlaşma gereğince Almanya'dan istenen kurulun başkanı olarak 14 Aralık 1913 tarihinde, yani bir buçuk yıl önce, 42 kişilik Alman subay grubu ile İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı ordusunu düzenlemek, eğitmek görevine başlamıştı. O sıralarda Osmanlı ordusu gerçekten de kötü durumdaydı. Dört küçük Balkan ülkesi önünde feci bir bozguna uğramış, 1-1,5 ay içinde Rumeli denen Avrupa'daki tüm topraklarını kaybetmişti. İstanbul'un en seçme birliklerini, elindeki topu, tüfeği, cephaneyi, atı, arabayı, özette ordusunun silah, araç ve gereçlerinin büyük bir kısmını da yitirmişti. İkinci Viyana yenilgisinden beri 250 yıldır süren çöküntünün bu son halkasında, Rumeli kaybedilmiş, milletin ve ordunun onuru onarılmaz ağır bir darbe yemişti. İşte Mareşal Liman von Sanders'in gelişi bu tarihlerdeydi. Üstelik Mareşal, doğru dürüst bir şey yapacak zamanı da pek bulamamıştı. Çünkü gelişinden sekiz ay kadar sonra Avrupa'da savaş başlamış, üç ay sonra da Osmanlı İmparatorluğu savaşa girmişti. O sırada 60 yaşında olan Alman Generali Liman von Sanders, anlaşma gereğince bir üst rütbe ile Osmanlı Ordusunda mareşalliğe yükseltilmiş ve savaşla birlikte, Osmanlı Orduları Komutanı Vekili Enver Paşa tarafından, karargahı İstanbul'da bulunan Birinci Ordu Komutanlığı'na atanmıştı. (<http://tr.wikipedia.org>)

¹⁶³ Kazım Karabekir, a.g.e., s.:333

¹⁶⁴ Kazım Karabekir, a.g.e., s.: 337

¹⁶⁵ Steblinc Komansky, a.g.e., s.: 5 v.d.

Bundan kimsenin haberi bile yoktu.

20 Ekim 1914'te kabul edilen savaş planının 1. maddesinin uygulanması zamanı gelmişti.

Enver Paşa, 24 Ekim 1914 tarihinde Alman karargahına; "Türk Silahlı Kuvvetleri, harp ilan etmeksizin Rus filosuna taarruz ederek Karadeniz'de deniz üstünlüğünü ele geçirme talimatını almıştır. Zamanı Şuşon'un takdirine bırakılmıştır" 166 şeklindeki telgrafı çekip, gereğinin yapılacağı taahhüdünü veriyordu.

Telgrafın gönderilmesinden sonra, Enver Paşa Şuşon'a; "Bütün filo Karadeniz'de eğitim yapacaktır. Eğer elverişli fırsat çıkarsa Rus filosuna taarruz ediniz. Böyle bir durumda harekete geçmeden önce, size teslim etmiş olduğum emri açınız" talimatını verdi. 167

Alman Büyükelçisi Wangenheim'da Amiral Souchon'a: İmparator'un ve kutsal Alman çıkarlarının temsilcisi olarak "hemen denize açılın" emrini verdi. 168

"Bu talimatı alan Şuşon 27 Ekim'de Karadeniz'e açılmadan önce, Deniz Bakanı Cemal Paşa, "amiral Şuşon'un her türlü emrinin duraksamadan yerine getirilmesi" konusunda Türk subaylarını uyarmıştı. 169

Başta Yavuz muhabere kruvazörü olmak üzere, Midilli ve Hamidiye hafif kruvazörleri, Berk-i Satvet ve Peyk-i Şevket küçük kruvazörleri, Muavenet-i Milliye, Gayret-i Vatanîye, Samsun ve Taşoz muhripleri, Nilüfer ve Samsun Mayın gemileri ve İrmingat kömür gemisinden oluşan 170 13 parçalık filo, yavaş yavaş boğazdan Karadeniz'e açıldı.

166 Bu güne kadarki ezber metinlerde, bu görev emrinden bahsedilmemekte, sanki Odesa ve Sivastopol baskınlarının Alman oldu bittisi şeklinde geliştiği belirtilmektedir.

167 Cemal Akbay Karadeniz Baskını, Askeri Tarih Bülteni, No:25, Ağustos 1988, s.: 43

168 Özakman, a.g.e.,s:53

169 Yazılı emir şöyleydi: "Donanmanın Karadeniz'de yapacağı tatbikatta Amiral Souchon Paşa tarafından verilecek her türlü emirlere, harfi harfine itaat edilmesini ve bu konuda asla tereddüt gösterilmeyerek, emirlerin gereğinin her türlü haller ve şartlar dairesinde yapılmasını isterim-Cemal Paşa." Kaynaklar: Cemal Akbay ve ATESE Deniz Arşivi, Özakman, a.g.e., s.:581

Baskını yapacak olan filonun "güvenli dönüşünü" sağlamak üzere, Barbaros, Turgutreis ve Kemalreis savaş gemileri boğazın Karadeniz'le birleştiği bölgede kaldılar.

Olası Rus gemilerinin mayın döşemesini önleyeceklerdi.

Karadeniz'e açılan filonun komutanı Amiral Souchon, Enver Paşa'nın gizli emrinin olduğu zarfı açıp okumaya başladı;

" Türk filosu Karadeniz'de zorla üstünlük kazanmalıdır. Rus filosunu arayınız ve nerede bulursanız savaş ilan etmek-
sizin saldırınız." 171

Ruslar Planı Biliyor, Ancak karşılık Vermiyor

Ruslar, I. Dünya Savaşı'nın başlamasından önce, Baltık Denizi'nde batan Alman Kruvazörü Mageburg içinde bulunan "telsiz şifrelerini" ele geçirmişler ve bu şifreleri İngilizlere de vermişlerdi.

Yani, hem Rusya ve hem de İngilizler I. Dünya Savaşı sırasında Türk ve Alman savaş gemilerinin bütün planlarını, nerede ne yapacağını günü gününe öğrenmişlerdi.

Rusya Dışişleri Bakanı Sazanof, 28 Ekim 1914'te; "Türklerin iki gün içinde savaş ilan edeceğini" Rus filosu amirali-ne bildirmişti.

Ayrıca, bir Rus ticaret gemisi aracılığıyla Türk deniz filosunun Karadeniz'e olduğu da öğrenildi.

Bu bilgiler üzerine, Rus filo komutanı 28 Ekim'de; "Sivas-topol önlerinde ileri karakol görevi yapılması ve görülen Türk savaş gemilerine ateş açılması" emri verdi.

Sazanof bu emrin ve ileri karakol görev emrinin de geri alınmasını istedi. Rus torpidobotları sabaha kadar limanda hazır bekletildiler.

170 Haydar Alpagut, Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi, Genelkurmay Yay.,
İst., 1937

171 Özakman, a.g.e.,s.:55

Ruslar, 29 Ekim 1914 ¹⁷² sabaha karşı Odesa'nın bombardıman edildiğini öğrendiler.

Saat 5.00 sularında, Yavuz Sivastopol limanı önlerinde görüldü.

Liman savunma komutanı, sürekli olarak donanma komutanından "rasatlı mayın manialarına elektrik verilmesi ve ateş emri izni" istediği halde, donanma komutanı ateşe hazır vaziyette olunmasını emredip, rasatlı mayın manialarına elektrik verilmesini kabul etmedi.

Yavuz Saat: 6.00' da ateş menziline girdi.

Tarayıcılar Yavuz'un 4 mil mesafede olduğunu tespit ettiği halde, donanma komutanı rasatlı mayın manialarına uyarı elektriği verilmesini 6.23'te kabul etti. Bu emrin yerine getirilmesi 15 dakika kadar zaman aldığından, bu süre içinde Yavuz liman ve tesisleri bombalandı. ¹⁷³

Rusların, Yavuz'un saldıracağından haberdar olduğu halde, daha önemlisi Liman açıklarında görüldüğü halde zamanında ateş emri verilmemesi çok ilginç.

Bu durum, Rusların Osmanlı'nın bir an evvel savaşa girmesini istediğin göstermektedir.

Beş gurup halinde yapılan baskın ile, " Sivastopol ve Odesa dışında, Kerç, ^{Yalta}Yatla, Kefe ve Novoriski üs ve limanları bombalandı.

Toplam üç gambot, bir mayın gemisi, bir topçeker, 20 ticaret gemisi batırıldı.

Elliden fazla petrol ve buğday deposuyla bir telsiz istasyonunu tahrip ettiler.

Üç subay ve 72 eri esir aldılar.

Amiral Souchon İstanbul'a olayı şöyle bildirdi: "Çatışmayı Rus filosu başlatmıştır."

¹⁷² Lozan Antlaşmasında, tazminatlarla ilgili hükümlerde bu tarih esas alınmış ve bize dayatılmıştır. Mustafa Kemal'de bu tarihte Cumhuriyet'i ilan ederek karşı hamlesini yapmış ve intikam almıştır.

¹⁷³ Monasterev, a.g.e., s.: 8 v.d.

Birkaç kişi dışında herkes olayın böyle olduğunu sanacaktı. Sonuç fiyaskoydu.

Rus filosu bir kayba uğramamış, Karadeniz'deki üstünlüğünü korumuştur.

İstanbul Sarsılıyor

Haber İstanbul'u sarstı.

Ama altı limanı birden bombalanan Rusya'yı yatıştırmak mümkün değildi. Rus büyükelçisi ve ardından İngiliz ve Fransız büyükelçileri İstanbul'u terk ettiler.”¹⁷⁴

6 Kasım 1914 tarihinde, 10 parçalık Rus savaş filosu, Zonguldak limanını ve şehri bombaladı.

6 Kasım 1914: 10 Parçalık Rus Filosu Zonguldağı Bombalıyor

Dönüşte yolda rastladıkları, Sarıkamış cephesine kışlık giyecek, malzeme ve mühimmat ile birlikte “2 Alay asker, 2 uçak, bir uçak bölüğü, 3 pilot, Kafkaslarda isyan çıkarmak üzere eğitilmiş Çerkez liderleri Trabzon’a götüren, Mithat Paşa, Bahr-i Ahmer ve Bezm-i Alem gemilerini 7 Kasım 1914 tarihinde, Zonguldak önlerinde”¹⁷⁵ batırdı.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Özakman, a.g.e., s.:57

¹⁷⁵ Prof. Dr. Bingür Sönmez, Sarıkamış, İkarus Yay., 2007, s.:238.

¹⁷⁶ N. Monasterev, I. Dünya Harbinde Karadeniz cephesi, çeviren Afifi Tuğrul, İstanbul 1948, s.: 16

Bu olaydan sonra, Rus donanma komutanı emrindeki 15 parçalık Rus donanma filosu Karadeniz'e açılıp, Sinop önlerine geldi.

Donanmaya bağlı 6 muhrip ve bir zırhlı, Sinop önlerinden Trabzon'a gidip, şehri bombaladı.

18 Kasım 1914 akşamına kadar Sinop önlerinde kalan Rus donanması, Samsun, Akçaabat ¹⁷⁷ ve Trabzon limanlarının açıklarını mayınladı. ¹⁷⁸

Bu olaydan sonra, Osmanlı ve Rus donanması Sivastopol önlerinde karşılaştı. 10 dakika kadar süren karşılıklı ateşten sonra, yoğun sis nedeniyle taraflar birbirlerinden ayrıldılar.

Rus amiral gemisi ağır yara aldı. Yavuz gemisi de hafif şekilde yara aldı.

Bu kapışmadan sonra Rus donanması, Osmanlı donanması ile kesin sonuçlu bir kapışmayı göze alamadı.

Bombalama olayı, Osmanlı Bakanlar Kurulu'nun Posta ve Telgraf,¹⁷⁹ Ticaret ve Ziraat ¹⁸⁰ ve Nafia (Bayındırlık) ¹⁸¹ Bakanları, "kendilerine bu baskın hakkında bilgi verilmediği" gerekçesiyle istifa ettiler.

Eylül 1916'da yapılan İttihat ve Terakki Kongresinde; "güçlü devletlerin himayesinde yaşamak ¹⁸² zamanının geldiğine inandıklarından savaşa girdiklerini" söyleyen Sadrazam Sait Halim Paşa ise olaydan haberi olmadığını söylüyordu.

Bombalama olayından bilgileri olmadığını belirten milletvekilleri; "hemen yabancı devlet büyükelçilerine müracaat edilip, donanmanın Karadeniz'den geri çekilmesini ve ayrıca bir tarafsız komisyon kurulup, olayın sorumlularının belirlenmesini ve "özür" dilenmesini" talep ettiler.

¹⁷⁷ Eski Polathane iskelesi.

¹⁷⁸ Monastrev, a.g.e., s.: 17

¹⁷⁹ Bakan Oksan Efendi'dir.

¹⁸⁰ Bakan Süleyman el-Bostani'dir.

¹⁸¹ Bakan Mahmut Paşa'dır.

¹⁸² "Vesayet-i Düveliye" den kurtulmak amacıyla.

Bu girişime kimse aracı olmadığı gibi, itilaf devletleri koşulsuz olarak Almanların geri gönderilmesini istedi.

Bu şaşkınlık İngilizlerin İzmir Körfezi'nde iki gemiyi batırması ile atlatıldı.

İngilizlerin bu tutumu, İttihatçılarca kesin olarak Rusya yanında olduklarının işareti olarak kabul edilip, kesin olarak Almanlarla işbirliği yapılmasına sebep olmuştur.

Rusya Savaş İlan Ediyor: 1 Kasım 1914

Ruslar, Odesa ve Sivastopol limanlarının bombalanmasına adeta sevinmişler; önlerinde iki seçenek vardı:

Ya Osmanlı Devleti'ne bir muhtıra verip "Almanların gönderilmesini isteyecekler" yada savaşı tercih edeceklerdi.

Tercihleri savaştan yana oldu. 1 Kasım'da Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edip, 2 Kasım 1914'te doğu sınırından saldırıya geçti.

Rus çarı I. Nikola, amaçlarını bir bildiri ile açıkladı:

"Bu savaşın ecdadımız tarafından bize vasiyet edilen tarihi emellerin gerçekleşmesine imkan vereceğine inanıyorum."

Rus Başbakan'ı Trepov ise:

"İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile İstanbul şehri, Rus milletin yüz yıllar görmüş samimi amaçlarıdır. Bütün tarihi boyunca beslemiş olduğu bu emeller şimdi gerçekleşmek üzere. İngiltere ve Fransa ile yaptığımız anlaşma ile Boğazlar ve İstanbul üzerindeki hakkımız tanınmıştır. Rus milleti ne için kanını döktüğünü bilsin!" ¹⁸³

3 Kasım 1914 Salı sabahı 14 parçalık İngiliz ve Fransız savaş gemileri Çanakkale Boğazı'nın Ege ¹⁸⁴ Denizi girişinde Gelibolu yarımadası ucundaki Sedülbahir ve Ertuğrul tabyaları ile, Anadolu tarafındaki Kumkale ve Orhaniye tabyalarını bombaladı.

¹⁸³ Özakman, a.g.e., s.58

¹⁸⁴ O zamanlar Akdeniz olarak isimlendiriliyordu. Mustafa Kemal'de bu nedenle İzmir'i hedef gösterip "Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir!" demiştir.

İsabet alan Seddülbahir tabyasındaki cephanelik içindeki 11 ton barut ve 300 ağır top mermisi infilak etti. 5 subay ve 80 er şehit oldu, 23 erde yaralandı. ¹⁸⁵

İki gün sonra 5 Kasım 1914'te İngiltere ve Fransa, Osmanlı'ya karşı savaş ilan ettiler.

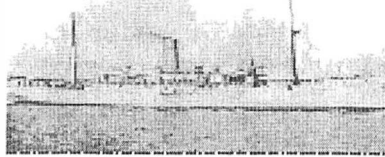
14 Kasım 1914'te Cemal Paşa, diğer İttihat ve Terakki komutanlarının ¹⁸⁶ da kararı ile Küçük Çekmece Rus kilisesini bir törenle yıktırdı.

7 Kasım 1914 sabahı, "Rus donanması tarafından Sarıkamış cephesine 2 alay asker (en az 6.000. kişi), 2 uçak (başka bir kaynağa göre 4), bir uçak bölüğü, 3 pilot, Kafkaslarda isyan çıkarmak üzere eğitilmiş Çerkez liderleri ve Almanya'dan gelen kışlık giysileri Trabzon'a götüren ve aşağıda resimleri verilen Bezm-i Alem, Bahr-ı Ahmer ve Mithatpaşa gemileri batırıldı". ¹⁸⁷

Ayrıca Ruslar tarafından 2 ikmal gemisi yakalanıp, Rusya'ya kaçırılmıştır. ¹⁸⁸

Böylece, Sarıkamış için kışlık giysi ve askeri malzeme götüren beş gemi içindekilerle birlikte saf dışı kalmıştır..

Mithat Paşa

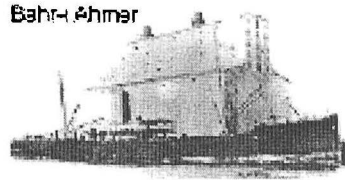
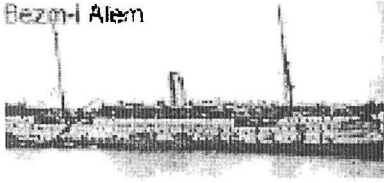

¹⁸⁵ Özakman, a.g.e.,s.:59 v.d.

¹⁸⁶ Enver, Talat ve Cemal Paşalardır.

¹⁸⁷ Prof. Dr. Bingür Sönmez v.d., Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış, İkarus yay. s.:237. Sarıkamış Dayanışma Gurubu Başkanı Sn. Prof. Dr. Bingür Sönmez tarafından "resimleri ile" gün ışığına çıkarılmıştır.

¹⁸⁸ Turgut Özakman, Diriliş, Bilgi yay. s:89

Savaş İlan Ediliyor: 11 Kasım 1914

Gelişmeler ve Almanya ile yapılan antlaşma gereğince, 11 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti "savaş ilanı" kararı aldı.

1914 yılı Kasım ayından itibaren, Kafkas cephesine askeri ikmal çalışmalarına başlandı. Midilli Savaş gemisi de ikmal yapacak gemileri koruyacaktı.

Almanya ile Avrupa'da savaşıyan Rusya'ya ikinci cephe açılıp, Rusya mengeneyle alınıp, gücü yok edilecekti.

En azından öyle düşünülüyordu.

Rusların 1 Kasım'da savaş ilan ettikten sonra, doğudan, Kafkas sınırından saldırıya geçmeleri, Samsun merkezli 10. Kolordu'nun acilen bölgeye gönderilmesini zorunlu kılmıştı.

9 Kasım 1914 sabahı Karadeniz'e açılan Midilli, Kırım sahillerini gözetlerken, Hamidiye ve Midillinin eşlik ettiği nakliye gemileri, Ünye ve Ordu'dan aldıkları 93. Alay¹⁸⁹ askerlerini Trabzon'a çıkarmışlardı.

"11 Kasım-3 Aralık 1914 tarihleri arasında Midilli, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörlerinin koruması altında bir miktar savaş malzemesi ve taşıt aracı daha doğu cephesine taşındı.

19 Kasım 1914 tarihinde Midilli ve Hamidiye kruvazörleri Giresun'dan bindirilen 89. Alay'ın 3.000. askerini¹⁹⁰ Trabzon'a götürdü."¹⁹¹

¹⁸⁹ Sarıkamış önlerinde Yağbasan köyü sırtlarındaki Rus güçlerine sarma harekatı yapıp, büyük kahramanlık gösteren Alaydır

¹⁹⁰ Yazarın dedesinin 44 yaşındaki babası ve dedesinin iki amcası da (biri 21 yaşında, diğeri 18 yaşında) aynı gemiyle birlikte Sarıkamış cephesine gitmiş ve orada şehit düşmüştür. 10.Kolordu'ya bağlı 30.Tümen içinde görev almış ve Allahüekber dağlarını ilk geçen Alay olmuş, Sarıkamış'taki Rus güçlerine rağmen, Sarıkamış'ın doğusunda bulunan Selim ilçesine taarruz edip, ele geçirmiştir.

¹⁹¹ Fevzi Çakmak, a.g.e., s.: 295

Cihat İlan Ediliyor: 14 Kasım 1914

13 Kasım 1914 akşamı İttihat ve Terakki Partisi merkezinden esnaf birliklerine, dernek ve kulüplere kısa bir talimat gönderip: "Yarın sabah Padişah'ın cihat ilan edeceği ve Fatih Camisi'nde bulunmaları istendi".

İngiliz, Fransız ve Rusların egemenliğinde binlerce Müslüman yaşadığından, bu devletler bu "dinsel silahın" kullanılmasından çekiniyorlardı.

Halifenin etkisi ilk defa "test edilip" onaylanacaktı.

14 Kasım 1914, Cumartesi sabahı bütün gazeteler şu iki kelimeyi başlık yapmışlardı:

"Cihad-ı Ekber".

Fatih Camii avlusu bayraklarla donatılmıştı.

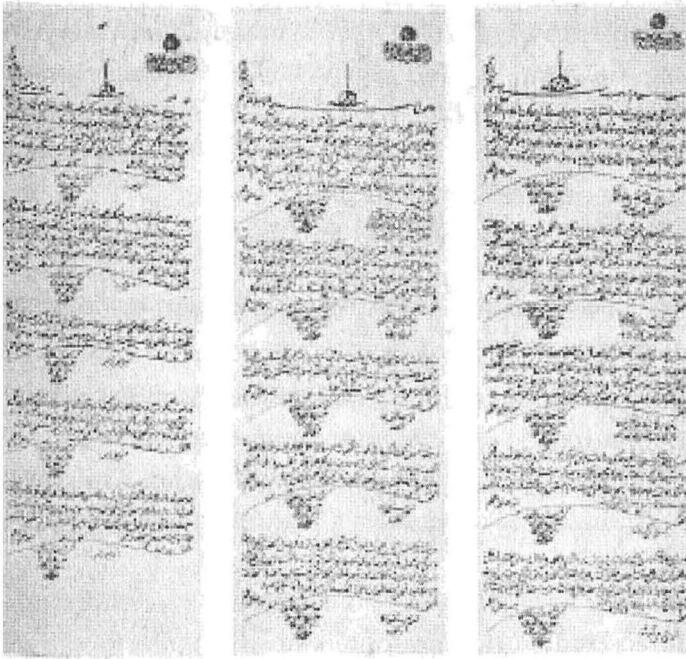
Caminin girişindeki merdivenin sahanlığına bir kürsü yerleştirilmiş, şallarla süslenmiş, yerlere halılar serilmişti.

Giderek kalabalık artmaya başladı ve 50 bin kişiye ulaştı.

Caminin minarelerinden tekbir sesleri yükselmeye başladı.

Kalabalık dalgalandı, kabardı, heyecanla tekbirlere katıldı. Bir yanardağ kükrüyor gibi oldu. Kimileri vecde gelip ağlamaya başladı.

Fetva emini Nuri Efendi kürsüye gelip coşku içindeki kalabalığa cihat bildirisini ve beş parçalık cihat fetvasını okudu.

Cihad-ı Ekber: Türkçe, Arapça ve Farsça Metni.

etvaya göre, tüm Müslümanlar Almanlar, Avusturyalı ve Macarlar ile birlikte savaşacak, İngiltere ve dostlarına ayaklanacaklardı.

Alman, Avusturya ve Macar askerlerine karşı gelen Müslümanlar cehennem azabına uğrayacaklardı.(?)

Boşan ve çoşturulan halk, önde askeri bir bando yollara çıkıp dünyaya meydan okundu.

İkosteriler gece yarısına kadar sürdü. Cihat bildirileri bir yana yollandı. ¹⁹² Sonuç fiyaskoydu.

İmsenin kılı bile kıpırdamadı. ¹⁹³

¹⁹² Özakman, a.g.e., s.73 v.d.

¹⁹³ Bunda okuma yazma ve haberleşme kanallarının olmamasının etkisi vardır.

Hatta İngilizler çoktan gerekli hazırlıkları yapmışlar, el altından Arap Yeniden Dirilişi (An Nahda el Arabiyya) gizli desteği ile, Arap Krallığı kurma faaliyetlerine girişmişlerdi.

Yani Araplar Halifelerinin ülkesi Osmanlı yerine İngilizleri destekleyip, onlarla işbirliği içinde Osmanlı'ya karşı İngiliz ordu saflarında savaşacaklardı.

Cihat ilanından sonra Enver Paşa Ordu'ya bir bildiri yayınladı:

"Arkadaşlar;

Sevgili Başkumandanımız, Halife-i Zîşan Efendimiz hazretleri'nin irade-i seniyyelerini tebliğ ediyorum.

Allah'ın inayeti, Peygamberimizin imdad-ı ruhaniyesi ve Padişahımızın hayır duasıyla Ordumuz düşmanlarımızı kahredecektir.

Bugüne kadar karada ve denizde zabıt ve asker kardeşlerimin gösterdikleri kahramanlıklar düşmanlarımızın perişan olacaklarına büyük delildir.

Ancak her zabıt her asker unutmamalıdır ki, harp meydanı fedakarlık meydanıdır.

Orada hangi asker daha ileri atılır, hangi asker düşmanın şarapnel ve kurşunlarından yılmayarak ayak direr, sonuna kadar sebat ederse o asker mutlaka kazanır.

Tarih şahittir ki Osmanlı askerlerinden fedakar hiçbir asker yoktur.

Hepimiz düşünmeliyiz ki başımızın ucunda Peygamberimizin ruhları uçuyor.

Şanlı babalarımız başlarımızın ucunda bizim ne yapacağımıza bakıyor.

Eğer onların hakiki evladı olduğumuzu göstermek, bizden sonra geleceklerin lanetlerinden kurtulmak istersek çalışalım.

Zincirler altında inleyen üç yüz milyon İslam ve eski vatandaşlarımız hep bizim muzafferiyetimize dua ediyor.

Ölümden kimse kurtulmayacaktır.

Ne mutlu gidenlere, ne mutlu din ve vatan yolunda şehit olanlara...

İleri!

Daima ileri ki zafer, şan, şahadet, cennet hep ileride ve zillet geridedir.

Mübarek ve mukaddes şehitlerimizin ruhuna Fatiha."

Sarıkamış Savaş Planlaması

3 Ocak 1914'te general olan albay Enver, Harbiye Nazırlığı'na (Savaş Bakanlığı'na) atandı.

Genelkurmay Başkanlığı'nı da ¹⁹⁴ üzerine alıp, dört şube halinde yeniden düzenledi ve komuta yetkisini tek elde topladı.

Padişah'tan sonra tek yetkili kendisiydi.

Balkan Savaşlarında kötü idare göstermiş 1.100. subayı emekli edip ¹⁹⁵, yerlerine genç, Harbiye kökenli ve yandaşı subaylar atadı.

Almanlarla "gizli ittifakın" yapıldığı ve Almanya'nın Fransa'yı işgal etmek için Lüksemburg'a saldırdığı 2 Ağustos 1914 günü, Doğu Cephesinde yerleşik 3. Ordu'ya; "göreviniz; sınırı korumak, Ruslar'ın ilerlemesine karşı koymak ve sınırdan asker çekilmesini önlemek için taarruz etmektir" emrini verdi.

Enver Paşa ve yakın kurmayları, Ruslar'a karşı, Bulgarlarla anlaşılmadan savaşa girilmemesi fikrindeydiler.

¹⁹⁴ Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği.

¹⁹⁵ Emekli edilen subay sayısı, Prof. Dr. Bingür Sönmez'e göre 2.000'in üzerindedir. (Bkz.: Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış, İkarus Yay. İstanbul 2007, 1. Baskı, s.:49)

“Bulgarlarla Almanya’nın anlaşma sağlamasından sonra, baharda Ruslara saldırılmasını, kışın ordunun önemli bir bölümünün terhis edilmesini” savunuyorlardı.

Ancak, Fransa’da Paris’in doğusunda Marn cephesinde, Almanların yenilmesi üzerine Savaş hazırlıklarına başlandı.

Sarıkamış Harekatı sırasında 10. Kolordu Komutanlığı yapan, Allahüekber Dağlarının aşılmasına ve plan dışına çıkılarak cephenin 100 km. daha genişlemesine sebep olan Enver Paşa’nın bacanağı Albay Hafız Hakkı bir plan önerdi:

“Sekiz Kolorduyu İstanbul’da toplayıp, Süveyş Kanalı boyunca aşiretler ve diğer yerlilerle İngilizlere tacizler yaparak yerlerinde tutalım.

Rus sınırındaki zayıf kuvvetlerle Rusları sınırda tutup, kış savaşı geçirelim.

Aksi halde savaşa hemen girersek üstün Rus kuvvetleri galip gelecek ve kuvvetlerinin büyük bir kısmını Kafkas cephesinden batı cephesine, Almanya’ya karşı Avrupa cephesine kaydıracaktır.”¹⁹⁶

Nitekim, Albay Hafız Hakkı’nın bu önerisine Enver Paşa ve Alman Kurmay Başkanı Bronzart¹⁹⁷ Paşa 20 Ağustos 1914’te şu cevabı verdi:

“3. Ordu kış savaşına hazır değildir. Olası Rus savaşına karşı hazırlık yapılmalı, eğer Ruslar Kafkas Cephesi’nden kuvvet çekerlerse saldırı başlatılmalıdır.”¹⁹⁸

¹⁹⁶ Kazım Karabekir, 3.Ordu harekatı, s.:213 v.d.

¹⁹⁷ Talat Paşa, Mondros sonrasında 1 Kasım 1918’de yurt dışına kaçtıktan sonra Almanya’ya gittiğinde kendisine çok güvendiği dostu Bronzart Paşa tarafından öldürüleceği söylenmiş, ancak kimler tarafından yapılacağı hakkında bilgi verilmemiştir.

¹⁹⁸ Kazım Karabekir, a.g.e., s.: 214 (Dikkat edilirse, daha Karadeniz olayı olmamıştır.)

Sarıkamış Saldırı Planı

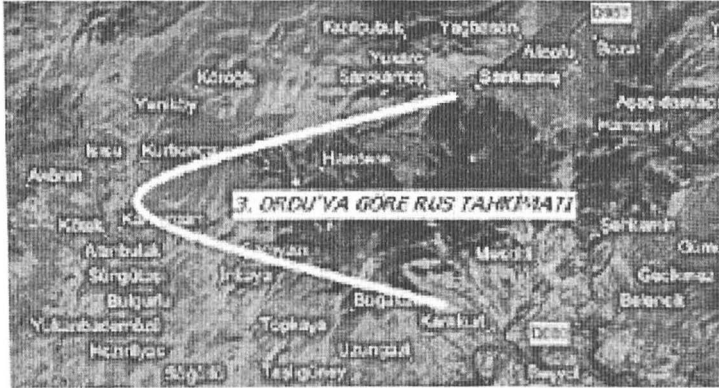
Başkomutanlık görüşünü şu şekilde özetledi:

- " 3. Ordu, Rusların taarruzu halinde üstün güçlerle saldırarak şekilde Erzurum bölgesinde toplanmalı, Ruslar saldırmasa bile saldırıya hazır halde tutulmalı, donanma Karadeniz'de üstün durumda olduğundan ve Rusların Kars yığınağı kolayca geçilemeyeceğinden Ruslara karşı ileri hareket Ardahan ve Batum üzerinden yapılmalı, Erzurum korunmalıdır."

Bu görüşe karşı Erzurum merkezli 3.Ordu'nun görüşü soruldu.

7 Eylül'de cevap veren 3. Ordu komutanı:

- " Rusların birliklerinin önemli bir bölümünü Avrupa cephesine gönderdiği tahmin edilmektedir. Batum ile Erivan arasında 30-40 bin kişilik birlikleri vardır. Kars bölgesindeki birliklerinin önemli bölümü Sarıkamış ile Karaorgan¹⁹⁹ köyü arasındadır.

Ruslar, Kars ve Batum'u güçlendirmeye devam etmektedirler.

¹⁹⁹ Sarıkamış'ın 30 km. batısında, Sarıkamış-Erzurum demiryolu kenarında, Pasinler Ovası'na hakim konumda bulunan köy.

Bu durumda Kars-Sarıkamış arasında toplanan kuvvetler mağlup edilmeden Ardahan ve Batum yönünde taarruz etmek mümkün değildir.

Bu sebeple, taarruz Sarıkamış ve Kars bölgesindeki Rus kuvvetlerine karşı yapılmalıdır.

Ordu'nun saldırı planına göre, 9. Kolordu ve 2. Nizamiye Tümeni Oltu yönünde, 11. Kolordu'ya bağlı 18. ve 32. tümenler ile birlikte iki İhtiyat Süvari Tümeni Hasankale ²⁰⁰ -Horasan yönünde ilerleyip, Sarıkamış'taki Rus kuvvetleri yok edilecekti.

3.Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'nın bu planı kabul edildi." ²⁰¹

Ayrıntılar için, 25 Eylül'de "Rusların olası saldırısı karşısında ne yapılması gerektiği" konusunda 3. Ordu'dan görüş istendi.

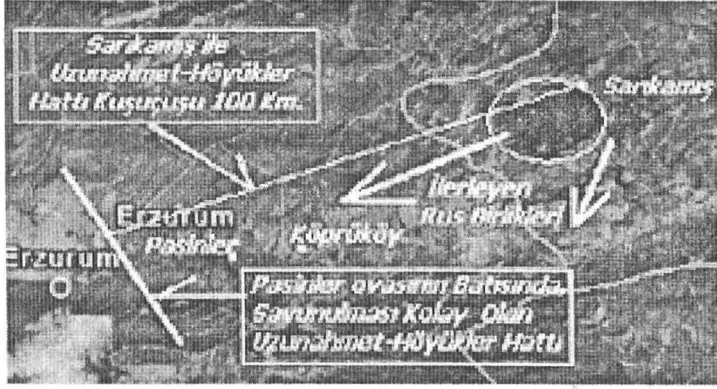
9 Ekim'de verilen cevapta:

"Rusların olası saldırısının Erzurum'un 20 km. kadar doğusunda Höyükler-Uzunahmet hattında ²⁰² karşılanması, parça parça ilerleyen Rus kuvvetleri üzerine saldırılması ya da Rus kuvvetlerinin topluca bulunduğu bir kanadına saldırılması" görüşü bildirildi. ²⁰³

²⁰⁰ Şimdiki Erzurum Pasinler İlçesi.

²⁰¹ Fevzi Çakmak, a.g.e.,s.:10 v.d.

²⁰² Bu bölgede savunma amaçlı tabyalar bulunmaktadır. Osmanlı Tarihine 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında bu tabyaların büyük faydası olmuştu. Osmanlılar bu tabyaların yardımıyla Rusların ilerlemesini durdurmuşlardır. Sultan II.Abdülhamit zamanında da olası bir Rus hücumuna karşılık şehri daha uzak noktalardan koruyabilmek için yeni tabyaların da bunlara eklenmesine karar verilmiştir. Bunun için de Erzurum'a 8-25 km uzaklıklarda Oltu-Tortum yolunu kontrol eden Tafta ve Karagöbek; doğuda Çobandede, Dolangez, İlave, Uzunahmet, Küçük Höyük, Büyük Höyük tabyaları birinci savunma hattı olarak yapılmıştır. Bunların ardından ikinci hat olarak Sivisli, Ağzı Açık, Toparlık, Gez tabyaları yapılmıştır. Güney yönünde de Küçük Palandöken ve Büyük Palandöken tabyaları yapılmıştır. Hafız Hakkı Paşa, ilerleyen Rus kuvvetlerini bu tabya önlerinde durdurmayı planlamaktadır.

Ayrıca 3. Ordu Komutanlığı, “donanmadan doğrudan yararlanılmasa bile, Trabzon, Giresun ve Samsun’a ulaşan yolların menzil hattı olarak kullanılmasının yararlanılabilir; bir taarruzla Kars’ta bulunan Ruslar yenilir, donanma Batum’a çıkarma yapar ve böylece menzil yollarının Batum’a demiryolu ulaşımı olan bağlanırdı.

Bu nedenle öncelikle Kars’taki Rus birliklerinin imha edilmesi gerekiyordu.

Aksi halde, deniz yoluyla taşınan askeri birliklerle ortak hareket mümkün değildi.

Çünkü, deniz yoluyla Trabzon’a getirilen birliklerin zamanında Erzurum’a ulaşması ve birliklere katılması çok zordu.

Deniz ve kara hareketinin eş zamanlı yapılması da mümkün olmadığından, Batum’a yapılacak çıkarmanın başarılı olması da mümkün değildi. ²⁰⁴”

²⁰³ Hasan İzzet Paşa’nın bildirdiği bu bölge, askerler arasında “Deveboynu” olarak tanımlanıyordu. Arazinin deveboynuna benzeyen bu özelliğinin, savunma için uygun olması, Ruslar’ın 1 Kasım’da savaş ilan etmesi ile, askerle Erzurum’dan bu bölgeye, deveboynu’na kaydırılmıştır. Bu kaydırma sırasında, Hasan İzzet Paşa’nın nerede beklenileceğine dair karar vermemiş olması, bir günde askerlerin 20 ile 30 km. arasında yol yürütmesine sebep olmuştur. (Bkz.: Sami Önal, (Ziya Yerkök’ün Anıları) Sarıkamış’tan Esarete, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, s.: 33 v.d.)

²⁰⁴ Hidayet, a.g.m., s.:134 v.d.

Böylece, Enver Paşa ve kurmayları Türk ve Rus saldırısı karşısında ne yapılması hakkında, 3. Ordu'nun görüşünü öğrenmiş oluyorlardı.

Genel değerlendirme sonunda 3. Ordu'ya:

"Kafkasya'ya doğru yapılacak hareket için hazırlıklı olunması, Rus kuvvetlerine saldırı için Ordu'nun Sarıkamış yönünde ilerletilmesi, ulaşım yolları yapılması ve sorumluluğu kabul etmek kaydıyla son söz 3. Ordu'ya bırakılıyordu. ²⁰⁵

20 Ekim 1914 tarihinde verilen emirde; "Ruslara karşı taarruz düşünülmediği, her ihtimale karşı savunma mevzileri hazırlığı yapılması" istenildi. ²⁰⁶

Bu emirden de anlaşıldığı gibi, en azından 20 Ekim itibarıyla saldırı yapılması kesin olarak düşünülmemektedir.

Bu emir üzerine 3. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'nın ²⁰⁷ "bilfiil cephe denetimi" altında hazırlıklara başlandı.

Osmanlı Genel Kurmayı'ndaki Alman subaylarda bu durumu bildiklerinden, bu planı bozmak için dokuz gün sonraki Karadeniz baskını yapılarak, Osmanlı Devleti bir anda savaşa çekilmiştir.

Tatbikatlar ve Savaş Hazırlık

Savaşa hazırlık eğitimlerine çok zor şartlar altında başlandı.

"Kolordu'dan mangaya kadar çok sıkı denetim altında" çalışılıyor, her asker elinden geldiğince "savaş eğitiminde" başarılı olmaya çaba gösteriyordu.

"Ordu didinir, parçalanır, fakat Ordu kadar ilgili olması gereken hükümet hiç normal durumunu bozmadı.

²⁰⁵ Hidayet, a.g.e., s.: 133 v.d.

²⁰⁶ Kafkas cephesi, 3. Ordu hareketi, s.: 91 v.d.'nda bu konuda ayrıntılı bilgi verilmektedir.

²⁰⁷ 1871 yılında İstanbul'da doğdu. 3 Mart 1931 tarihinde Halep'te öldü.

Bu, hükümetin teşkilatının bozuk olmasından ileri geliyordu.

Kimsenin yetkisi yoktu.

Kimse kimseden korkmazdı.

Cezalar o ölçüde hafif ve caydırıcı olmaktan uzaktı.

Sıkıyönetim ilan edildiği halde hükümet bundan hiç etkilanmemişti.

Olağanüstü zamanlarda çalışmaya alışmamış, sıkışınca “işte çalışıyoruz” diyen bir anlayış vardı.

Daha doğrusu kimsede kanun korkusu, emir korkusu yoktu.

Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa, Ordu’ya yeni atanmış, komutan ve subayları daha tanımadığı için suçluyu suçsuzu ayırmaksızın herkese çok acı ve ağır davranıyor, birçok kimselerin kalbini kırıyordu.

Kolordu ve Tümen komutanları bile yaka silkiyordu.”²⁰⁸

Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa, “eğitim sırasında askerleri durdurma yerine, daima hareket halinde²⁰⁹” görmek istiyordu.

Bu şartlar altında askeri eğitimlerini yaptıran komutanlar savaşacak, askeri yönetip, Rusları Kafkas gerisine, atabilirse artacaktı.

Savaş hazırlık emri verilen 3. Ordu’nun erzak ve cephaneye kolları ile gezici hastane oluşturmak için binlerce araba ve hayvana ihtiyacı vardı.

Ancak, Erzurum’um imkanı buna elvermediği gibi, tüm bölge seferber olmuş, ulaşım yolunun yokluğu, bırakın yolu şoşenin bile olmaması gerekli malzemenin zamanında yerine ulaşmasına engel oluyordu.

²⁰⁸ Sami Önal, Sarıkamış’tan Esarete, Remzi Yay., 4. baskı, s..25 v.d.

²⁰⁹ Sami Önal, a.g.e., s.:26

Erzurum Trabzon arasındaki taşıma işi, at, öküz arabası gibi ilkel yöntemlerle sağlanıyor, Gümüşhane halkının büyük çoğunluğu katırcılıkla taşıma işi yapıyordu.

Taşıma işindeki güçlükler, Hasan İzzet Paşa'nın gözünü korkutmuş olmasına rağmen, durmadan müfreze tatbikatı yaptırırdı.

Kışlama hazırlığında dahi Hasan İzzet Paşa sık sık köyle-ri gezer, kaldırımlar döşenmiş mi, sokaklar temiz mi, köşe başlarına birliklerin ad ve yerlerini bildiren oklu levhalar konulmuş mu bunları kontrol ederdi.

Ufacık kusur büyük cezaya zemin hazırlardı.

Zamanlı zamansız o kadar sık birliklere uğrar ve subay-ları haşlardı.

Herkes yaka silkmiş, savaş başladığı zaman adeta sevin-mişti. ²¹⁰

Kısacası, Ekim 1914 ortalarında herkeste kışın savaşılma-dan geçeceği kanısı hakimdi.

Köprüköy Savaşı ²¹¹: 11 Kasım 1914

Karadeniz şehirleri 29 Ekim'de bombalanan Ruslar, 1 Ka-sım 1914 tarihinde Ağrının Eleşkirt ilçesi ve Erzurum'un Pa-sinler ilçesi olmak üzere iki yönden saldırıya geçtiler.

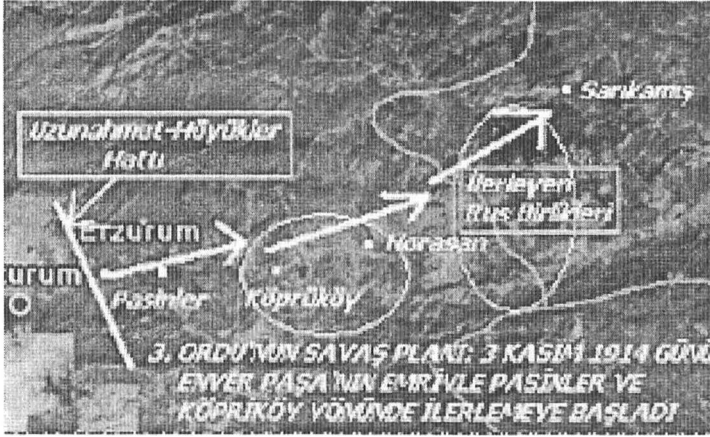
3. Ordu komutanlığı da birliklere, Pasinler Ovası yönün-de ilerleme emri verdi.

Hava şartlarının zorluğu ve diz boyu çamur, birliklerin ilerlemesini oldukça güçleştiriyordu.

²¹⁰ Sami Önal, a.g.e., s.:30 v.d.

²¹¹ Bazı kaynaklarda 6 Kasım 1914'te başladığı ve 6 gün sürdüğü belirtilmek-tedir. Bu doğru değildir. Çünkü 6 Kasım ile saldırının yapıldığı 11 Kasım arasında geçen süre, askeri birliklerin Doğu'ya doğru yürümleri sırasında geçmiş, Rus top-çusunun yer yer ateşi altında yürüyüşe devam edilmiştir.

Ordu komutanının amacı, Rusları doğal yapısı savunmaya çok elverişli olan Erzurum'un 20 km. doğusunda, Höyükler-Uzunahmet hattında karşılamak ve imha etmekti.

"3. Ordu, Enver Paşa'nın ısrarıyla Kafkas cephesinde 3 Kasım 1914 günü, Pasınler, KöprükÖy yönünde yürüyüşe geçmişti." ²¹²

Bir hafta içinde Ruslar ve Erzurum yönünden yürüyüşe geçen birliklerimiz KöprükÖy'e gelmişlerdi.

11 Kasım 1914 günü, Saat 10.00'da KöprükÖy'de Ruslara karşı saldırıya geçildi ve hava kararmadan bir saat önce planlanan hedeflere ulaşıldı.

Ağır kış koşulları altında Ruslara karşı savaşmak gerçekten büyük özveri gerektiriyordu. Bu özveri yapılmış, Rusların ilerlemesi durdurulduğu gibi, geri çekilmeye başlamışlardı.

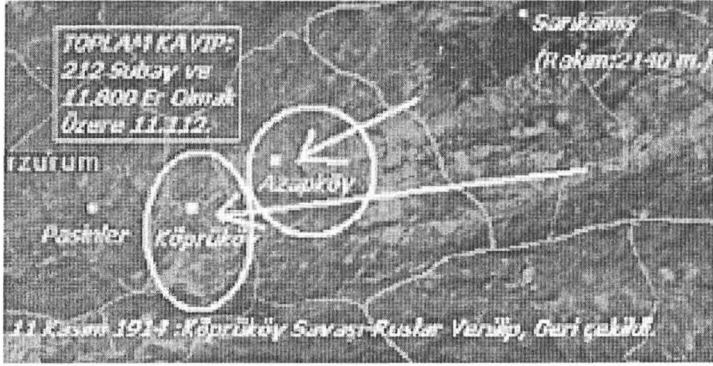
Hava koşulları o derece korkunçtu ki, donan şehitler top-rağa verilemiyordu. Çünkü, toprak donmuş kazma ile mezar kazmak imkansızlaşmıştı. ²¹³

²¹² Prof. Bingür Sönmez, a.g.e., s.:105 (Metinde saldırı olarak geçmiştir. Bundan amaç saldırı için harekete geçme olsa gerek.)

²¹³ Prof. Bingür Sönmez, a.g.e., s.:106

Bu şartlar altında ilerleyen askeri birlikler Köprüköy savaşlarında Rusları durdurmayı başarmış, Azap Köyü yakınlarında ise geri püskürtmüş, 11. Kolordu da tifüs ²¹⁴ vakaları da göze çarpmaya başlamıştı.

3. Ordu Köprüköy ve Azap savaşlarında 212'si subay, 11.800'ü er olmak üzere toplam 11.112 kayıp vermişti.

Bunların 2.000 kadarı şehit geri kalanı ise mecruh (yaralı), esir ve firari idi. Ayrıca, askerin kış koşullarına dayanıklı elbise ihtiyacı da karşılanmamış, asker soğuktan donmaya başlamıştı. Osmanlı toprağının Sibiryası'nda ağır kayıplar vererek geri çekilen Rusları takip edememişti. ²¹⁵

Sarikamış Çevirme Harekatı öncesinde verilen bu kayıplar, 22 gün ve gece süren Sakarya Savaşı'nda verilen şehit sayısından fazlaydı. ²¹⁶

²¹⁴ "İhtiyat Süvari Tümen Komutanı, Albay Aziz Samih İlter hatıralarında şunları anlatıyor: Köprüköy'den Hasankale'ye geliyordum. Yolun hali tarife değer; kar yağmaya başlamıştı, her taraf donmuş, yolun üstü arabalar, hastalar, deve ve mekreklerle yolun iki tarafında bunların ölüleri ile doluydu. Hasankale'de bulunan 4000 adet hastaya bakacak sadece bir doktor mevcuttur: Dr. Rıfık Ali bey. Hastaneler kafi değil açıkta kalanlar bile vardır. Hastanenin önünde sedye içinde ölmüş bir jandarma neferi duruyordu. Doktor diyor ki: "Bütün bu hastalara bakıp teşhis ve tedavi değil, hepsine bir bardak su vermeye bile yetişilemiyor". Kağnılarla bu mevsimde hasta ve bilhassa yaralı naklini görmek insanın yüreğini parçalıyor. Sağları bile donduran Deveboynu'ndan, bunların geçip Erzurum'a gitmeleri bir mucizedir." Kaynak: Prof.Dr. Bingür Sönmez, 1914 Sarikamış Dramı Sırasında Şehit Olan 165 Sağlık Personelinin Anısına, Sarikamış - Sibiryâ Belgelîğî, 23-1-2005, Sayı 63.

²¹⁵ Prof. Bingür Sönmez, a.g.e., s.:107 v.d.

20 Kasım'a gelindiğinde, topçu birliklerinin 2-3 günlük cephanesi kalmış, 20.000. kişilik Aşiret Alaylarının ²¹⁷ büyük çoğunluğu firar etmiş ve mevcudu 2.500 kişiye düşmüştü. ²¹⁸

Köprüköy Zaferi, " subay ve erlerin moralini yükseltmiş; takip ve saldırı hareketi yoluyla Rusların ülkeden kovulabileceğini" ²¹⁹ göstermişti.

3.Ordu'ya Bağlı Aşiret Alayları

"Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi'ni, savaşın başlangıcından 1916 yılının Mayıs ayı ortalarına kadar 3. Ordu savundu.

1891 yılında Hamidiye ²²⁰ Hafif Süvari Alayları kuruldu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında gördüğümüz Aşiret Alayları, Hamidiye Hafif Süvari Alayları'nın devamıdır.

Sarıkamış Kuşatma Harekatı öncesinde, 1 Kasım 1914 itibarıyla 3. Ordu'ya bağlı olan Aşiret Alayları ve bağlı birlikler şöyledir.

1. İhtiyat Süvari Tümeni: Komutanı: Albay Muhlis olup, her biri dört bölüklü 5 Adet Hınıs Alayı ile Hasankale Alayı'ndan oluşmaktadır.

2. İhtiyat Süvari Tümeni: Komutanı: Yarbay Abdurrahman olup, her biri dört bölüklü 6 adet Karaköse (Ağrı) ve 2 adet Beyazıt Süvari Alayı'ndan oluşmaktadır.

3. İhtiyat Süvari Tümeni: Komutanı: Yarbay Cemil olup, her biri dört bölüklü 2 adet (Van)Erciş, 2 adet Kop ve 2 adet Muradiye Süvari Alayı'ndan oluşmaktadır.

²¹⁶ Sakarya savaşında 5.713'ü şehit, 8.629'u kayıp, 18.840'ı yaralı olmak üzere toplam 33.650. kayıp verilmişti. (Kaynak: Teoman Alpaslan, Topal Osman Ağa, s.:514)

²¹⁷ Meşhur Hamidiye Alayları

²¹⁸ Prof. Bingür Sönmez, a.g.e.,s.:114 v.d.

²¹⁹ Sami Önal, a.g.e.,s.:57

²²⁰ Padişah Abdülhamit'in adından esinlenilmiştir.

4. İhtiyat Süvari Tümeni: Komutanı: Mehmet Sait olup, her biri dört bölüklü 2 adet Mardin, 1 Cizre ve 1'de Siverek Süvari Alayı'ndan oluşmaktadır.

5-Van İhtiyat Bağımsız Süvari Tugayı: Komutanı: Yarbay Süleyman olup, biri beş, diğeri altı bölüklü 2 adet Özalp (Saray) Süvari Alayı, beş bölüklü Başkale Süvari Alayı ve dört bölüklü Van (Hanik) Süvari Alayı'ndan oluşmaktadır.

İhtiyat Süvari Tümenleri'nin seferberlikleri için barış zamanında herhangi bir hazırlık yapılmamıştı.

Bu tümenler, mensup oldukları aşiretlerin ve bulundukları bölge imkanlarına göre "kendilerince" seferberliklerini, yani savaşa hazırlıklarını yapmak zorunda kalmışlardır.

Kolordular, kuruluşlarında bulunan nizamiye birliklerinin seferberlikleri ile uğraştıklarından, bunlarla ilgilenmeye fırsat bulamamışlardır.

Hatta kolordular, bu tümenlerin kaynağı olan aşiretlerin hayvanlarını da aldıklarından, bunlara çok yaşlı ve iş göremeyecek durumda hayvanlar kalmıştır.

Giyecek ve teçhizat da verilemediğinden, Aşiret Alayları mahalli kıyafetleriyle kalmışlardır.

Seferberliğin ilanında bu tümenlerin erleri yaylalarda bulunduklarından, subaylar ve erler yeterli eğitimi alamamıştır.

Bu tümenlerin seferberlikleri, birçok eksikliklerle birlikte kırk iki günde tamamlanabilmiştir.

İhtiyat Süvari Tümenleri Köprüköy savaşlarına, 17-20 Kasım 1914 tarihleri arasında da Azap savaşlarına katıldılar.

Ancak gerek eğitimsizlik ve gerekse disiplinsizlikleri yüzünden bu birliklerden istenilen başarı elde edilemedi.

Bunun üzerine 21 Kasım 1914 tarihinde, Aşiret Birliklerinden oluşan İhtiyat Süvari Kolordusu lağvedildi.

Sonra da Aşiret Tümenleri, 2. Nizamiye Tümeni emrine verilip, bu tümenin emrinde askeri harekate katılmışlardır.

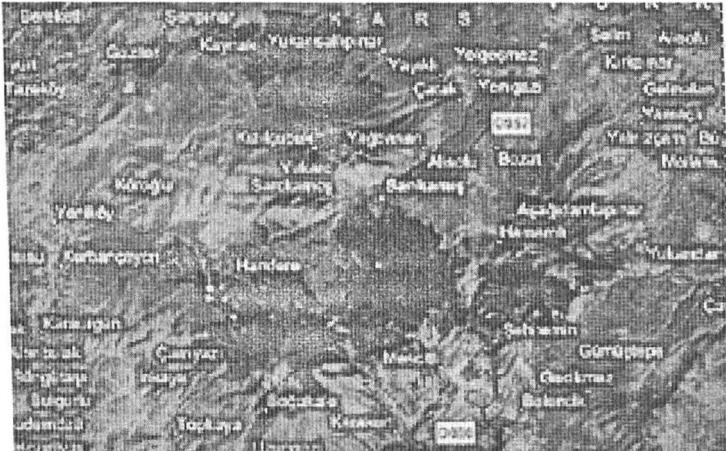
Böylece 3. Ordu'nun kuruluşunda İhtiyat Süvari Tümenleri olarak yer alan Aşiret Alayları'nın bu statüsü sona buldu.”²²¹

Sarıkamış'ta Rus Yapılanması

“Ruslar, kendilerine 93 Harbi sonunda “savaş tazminatı” olarak bırakılan Sarıkamış bölgesinde yerleşim ve yerleştirme politikasına hemen başladılar. Osmanlı'nın Pasinler ovasında, Hasankale²²² ile Köprüköy bölgesinde savunma hattı oluşturmalarına karşılık, Ruslar da 2140 m. rakımlı²²³ Sarıkamış'ta “Sarıkamış Gurubu” birliklerini kurmaya başladı.

Sarıkamış merkez olmak üzere, 1290 m. rakımlı Oltu, 1815 m. rakımlı Gaziler (Bardız), 1800 m. rakımlı Karaorgan, Mecingert (2140 m. rakımlı Yukarı Çamyazı ve 1900 m. rakımlı Aşağı İnkaya Köyleri) ve 1490 m. rakımlı Karakurt'ta sınır birlikleri oluşturdular.

Bu birliklerin her türlü ihtiyacını karşılamak üzere, geride Soğanlıdağ'ın doğusunda bulunan 2140 m. rakımlı Çerkezköy (Yukarı Sarıkamış) ana merkez olarak seçildi.

Burası Soğanlıdağ üzerinden gelen Erzurum yolu ile Oltu üzerinden gelip Aras vadisine ulaşan yolun kesiştiği yer olması dolayısıyla, askeri açıdan savunulması kolay bir bölgeydi.

Yukarı Sarıkamış köyü ²²⁴ halkının Kafkas göçmeni olması durumunu dikkate alıp, bu köyün daha doğusunu yeni garnizon merkezi ²²⁵ yaptılar.

İnşaat çalışmaları 1878'den sonra başladı.

Duvar içi ısıtma yöntemi ile yapılan yeni taş binalar, Sarıkamış'ın 10 km. kadar güneyinde bulunan Suludere taş ocaklarından getirilen taşlarla yapıldı.

Kereste ihtiyacını karşılamak için buharla çalışan beş hızzar fabrikası kurdular.

Bunların üçü Sarıkamış içinde, biri Sarıkamış'ın 5 km. batısında şimdiki Dağ taburu'nun olduğu yerde, diğeri ise Karakurt yolu üzerinde orman içindeydi.

Kurulan kereste fabrikalarında travest denilen demiryolu raylarının sabitlendiği yatay bağlantı elemanları hazırlanarak, 1890'ların başlarında önce Gümrü'den Kars'a sonra da Kars-Sarıkamış arasında, o zamana göre gelişmiş demir çelik fabrikalarında ürettikleri rayları kullanarak demiryolu yaptılar.

Bölge şoşe yollar ile demiryoluna bağlandı.

Kışlaların kapasitesi bir tümenin her türlü ihtiyacını karşılayacak büyüklükteydi.

Şarıkamış, üç hastane, bir tiyatro ve bir de sinemasıyla son derece modern bir şehir olmuş, Ruslar tarafından artık "Saganlug" olarak adlandırılmaya başlanmıştı.

²²¹ Doç. Dr. Mehmet Evsile, Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Aşiret Mensuplarından Oluşturulan Milis Birlikleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 36, Cilt: XII, Kasım 1996 (Aşiret Alayları'nın oluşturulduğu bölgelerde ve çevresinde yaşayan aşiretlerin listesi ise ekte verilmiştir.)

²²² Şimdiki Erzurum Pasinler İlçesi.

²²³ Sarıkamış'ın Kuzeyinde bulunan Bayraktepe (Cıbıltepe) 2645 m. rakımlıdır.

²²⁴ Eski adı Çerkezköy. Askeri metinlerde bu şekilde geçmektedir. Halk arasında eski Sarıkamış olarak da anılmaktadır. Çünkü, ilk Sarıkamış burada kurulmuştur.

²²⁵ Şimdiki askeri birliklerin olduğu yer.

Sarıkamış, merkezi Tiflis olan Za Kafkasya Valiliği'ne bağlı Kars oblastına (alt bölgesine) bağlı bir ilçeydi. Önce nüfus işini hallettiler.

8 Temmuz 1879'da imzalanan Osmanlı-Rus Göç Antlaşmasının da hükmü gereğince, yörede yaşayan Müslümanlara üç yıl içinde bölgeden göç hakkı tanındı.

Bu süreden sonra ise Rus uyruğu sayılacaklardı.

Batum ve Kaskasya dahil olmak üzere 82.000. Müslüman üç yıl içinde yöreden göç etti.

Boşalan yerlere ise Alman (Nemis) ve Estonyalı Protestan köylülerle birlikte, Rum, Ermeni, Yezidi ve Asuri'lerin yerleştirmesine de başlandı.

1879 başlarında 80.000. civarında olan bölge nüfusu 1897'de 123.418'i Müslüman olmak üzere toplam 224.316'ya ulaştı.

Kars bölgesinin, 1877'de Hristiyan nüfusu 11.000. (%12,5) civarında iken, işgalle birlikte yirmi yıl sonra 100.898'e ulaştı.

**1908 YILINA AİT RUS YILLIĞINDA
SARIKAMIŞ VE KÖYLERİ²²⁶**

Yerleşmenin Adı	Yerleşmenin Eski Adı	Türk Nüfus Miktarı	Etnik Özellik
Sarıkamış	Büyük sarıkamış	125	Osetin
Akkoz	Ahkız	146	Türk
Armullu	Armullı	1068	Ermeni
Asboğa	Azpuga	125	Türk
Aşağısalıpınar	Aşağısalıpınar	245	Rum
Balabantay	Keçehark	270	Türk
Balkh	Balkh	748	Türk
Başköy	Başkey	2248	Ermeni
Beğenci	Sadıran	630	Ermeni
Beşyol	Gülen Tapa	968	Türk
Buyalı	Buyalı	444	Türk
Buzar	Buzar	224	Osetin
Çanda kçatı	Çuruk	376	Ermeni
Çatak	Çatak	300	Türk
Eşmeçayır	Sulkan	777	Ermeni
Gecikmez	Hopveran	519	Ermeni
Güllüce	Güllüce	290	Türk
Hamamlı	Amumlu	128	Osetin
Handere	Handara	680	Türk
İnkaya	Mecingeri	889	Rum
Kalebaşı	Kalabaş	317	Türk
Karakurt	Karakurt	588	Rum
Karaurgan	Karaurgan	161	Rum

Kazanlaş	Mamaç	332	Türk
Kazıkkaya	Kazıkkaya	644	Türk
Koçoğlu	Koçkey	996	Türk
Kozan	Kozan	346	Türk
Koroğlu	Keroğh	264	Rum
Kurtmançayırı	Abulbart	578	Rum
Maksutçuk Mahallesi	Mahsutek	178	Türk
Mescitli	Mecetli	679	Rum
Odalar	Odalar	219	Türk
Ortakale	Ortakale	315	Türk
Parmakdere	Kayasor	113	Türk
Sırbasan	Sırbasan	403	Rum
Taşhıgüney	İslamzor	84	Türk
Topkaya	Saatveran	289	Türk
Uzungazi	Kızıl	533	Rum
Yağbasan	Yarbasan	660	Rum
Yarkaya	Şorlu	166	Türk
Yayıkli	Dıvik	730	Rum
Yeniköy	Enikey	947	Türk
Yukarısalıpınar	Yukarısalıpınar	279	Türk

Kırım savaşı'ndan sonra, Ruslar sistemli bir şekilde Kafkas Müslümanlarını göçe zorladı. 1860 yılına gelindiğinde, Osmanlı ile Rusya arasında "göç antlaşması" yapıldı.

Bu antlaşmadan sonra, Kafkas Müslümanları yurtlarını terk ederek, Anadolu'ya göçetti. Göç edenlerin bir kısmı ise, Kars-Ardahan bölgesinin Kafkasya'ya yakın olması ve bir gün geri dönüp, ata topraklarımıza kavuşuruz düşüncesinin de etkisi ile sınır bölgelerini tercih ettiler.

Kabartay ²²⁷, Şapşış ²²⁸, Ubih ²²⁹, Abhaz ²³⁰, Lezgi ²³¹ ve Asetin ²³² (Oset) kökenli Müslümanların bir kısmı, göç antlaşmasından sonra Sarıkamış ve çevresine yerleştiler.

Farklı gruplar olmalarına rağmen bunlar Kafkasya'dan hep birlikte geldikleri için yöre halkı tarafından Kafkasyalı anlamında Çerkez genel adıyla anılıp, adlandırıldılar. ²³³

Asetinler (Osetinler), Yukarı Sarıkamış (Çerkezköy), Bozat, Güllü, Poyrazlı, Yalnızçam ve Ağcalar köylerine;

Lezgiler Hamamlı, Harabe Alisofu ve Yenigazi (Yedikilise) köylerine;

Sıpkış dağının kuzey doğusunda bulunan düzlüğe kurulan Nesnes'e (İznosa'ya) ²³⁴ Kabartaylar ve Selim tepelik köyüne de Şapşığlar yerleştirilmiştir. ²³⁵

²²⁷ Kabartaylar kendilerini Kaberdey, Ruslar ise Kabardintsi olarak adlandırırlar. Kuzey Kafkasyanın merkez bölgesinde Kabartay Balkar özerk Cumhuriyeti'nde yaşarlar. Çoğunluk Kabardino-Balkarya cumhuriyetinde yaşar. Fakat Adige özerk vilayetinde de bazı yerleşim birimleri vardır. Kabartaylar, kendilerini Adige olarak isimlendiren Kafkas kavimlerinin bir grubudur.

²²⁸ Bir Adige oymağıdır.

²²⁹ Bir kuzeybatı Kafkasya halkı olan Ubihlar, araştırmacılar tarafından Adige halkı ile Abhaz halkı arasında, ama Abhazlara çok yakın bir halk olarak tanımlanırlar. Ubihların dil, gelenek, görenek bakımından Abhaz halkına sıkıca bağlı olduğu görülür. Ubihlardan ilk söz eden Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi, Ubihları bir Abhaz aşireti olarak tanımlar.

²³⁰ Abazalar, Abhazlar, çoğunluğu Gürcistan'da, Karadeniz kıyısında özerk Abhazya'da yaşayan Kuzey Kafkas halkıdır. Abhazya dışında en büyük Abhaz nüfusu Türkiye'dedir. Türkiye'deki Abhazların ataları 19. yüzyılda Çerkeslerle birlikte Ruslar tarafından göç ettirilmiştir. Ayrıca Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Ukrayna'da da Abhaz nüfusu vardır. Kuzey Kafkasya'da yaşayan Abazalar ile Abhazların aynı kökendir.

²³¹ Lezgiler, Kuzeydoğu Kafkasya'da Azerbaycan'ın kuzey ve Dağıstan'ın güney kesimlerinde yerleşik halk. Kafkasya'nın yerli halklarından biridir. Konuştıkları dil Lezgice veya Lezgince olarak adlandırılır. Lezgilerin büyük çoğunluğu Azerbaycan'ın kuzeyinde, Kah, Mingçevur, Kusar, Haçmaz, Khudat, Kabala kentlerinde yaşamaktadırlar.

²³² Asetinlerin, yani Osetyalıların çoğu orta Kafkasya'da ana sıradağın her iki yanında özerk Osetya'da yaşarlar. Bir dağ sırtı bölgeyi iki ana bölüme ayırır. Kuzey Bölümü kuzey Osetya cumhuriyeti, güney ve küçük olan bölümü Güney Osetya özerk vilayetini oluşturur. Ayrıca Kabardino-Balkarya'da da Asetinler yaşamaktadır. Asetinler İran asıllı bir Kafkas kavmidir.

²³³ Tuncay Ögün, a.g.tez, s.:35

²³⁴ Bu köy yok olmuştur.

²³⁵ Tuncay Ögün, a.g.tez., s.:36 (Saha araştırmasını yaparak, bu bilgileri sağlayan Sn. Dr.Tuncay Ögün'e teşekkürler.)

93 harbinden sonra, bunların çoğunluğu Tokat ve Sivas yörelerine tekrar göç etmişler ve bugün bu köylerden sadece Yukarı Sarıkamış, Bozat, Yalnızçam ve Hamamlı köyleri kalmıştır. ²³⁶

Hristiyan nüfus içinde, Sivas'ın Zara ve Kangal ilçelerinden gelen Rumlar ²³⁷ ve Erzurum'un ilçelerinden gelen Ermeniler çoğunlukta idi.

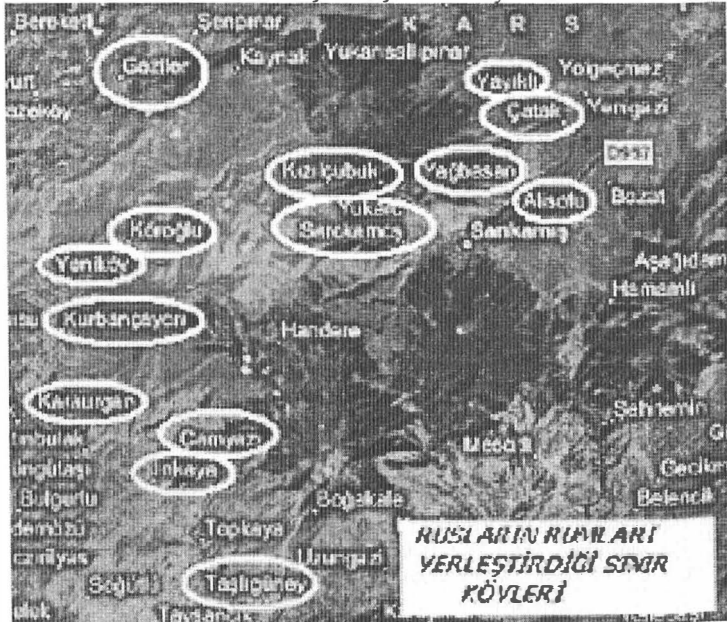
Göçler sonunda yörede 150 köy boşaldı.

Boşalan köylerin 25'ine Rumları, Selim'e ise Nova Selim adını vererek Malakanları ²³⁸ yerleştirdiler.

Malakanların yerleştirildiği toplam köy sayısı 15'ti.

Ruslar, bilhassa Osmanlı sınır bölgesindeki köylere Rumları yerleştirmişti.

Bu köyler; Gaziler (Bardız), Kızılçubuk (Kızılkilise), Çatak, Yayıklı (Divik), Yağbasan, Çamyazı (Yukarı Micingirt) ve İnka-ya (Aşağı Micingirt), Karaorgan, Kurbançyır (Abulbart), Sıra-taşlar (Zeg), Taşlıgüney (İslamsor), Sırbasan, Yeniköy, Köroğlu, Alisofu ve Yukarı Sarıkamış'ın (Çerkezköy'ün) bir kısmı." ²³⁹.

Savaş coğrafyası

“Sarıkamış Çevirme Harekatı’nın yapılacağı coğrafyanın arkasında Pasinler ²⁴⁰ ovası, doğusunda ise Kars platosu bulunmaktadır.

Pasinler ovası, Kars platosundan Sarıkamış’ın yaklaşık olarak batı bölgesinde bulunan Soğanlı dağları ile ayrılmaktadır.

Pasinler ovasının batısını oluşturan Erzurum ovaları, doğu Anadolu bölgesinin en stratejik yeri olup, Karadeniz kıyılarından, batı ve orta Anadolu’dan, İran’dan ve Kafkasya’dan gelen yolların kavşak yeridir.

Bu bölge doğu-batı ve bunun aksi yönünde yapılacak askeri hareketleri önlemeye ve savunmaya uygun olup, bu nedenle savunma amaçlı olarak tahkim edilmiştir.

Karadeniz kıyılarından ve orta Anadolu’dan gelip doğuya geçen en iyi yollar, Pasin ve Erzurum ovalarından geçer.

Deveboy’nu Erzurum ovasını, Pasin ovasından ayırır. Pasin(ler) ovası, uzunluğu 70 kilometre ve genişliği kuzeyden güneye 8-15 kilometredir.” ²⁴¹

²³⁶ Tuncay Ögün, a.g.tez., s.:37

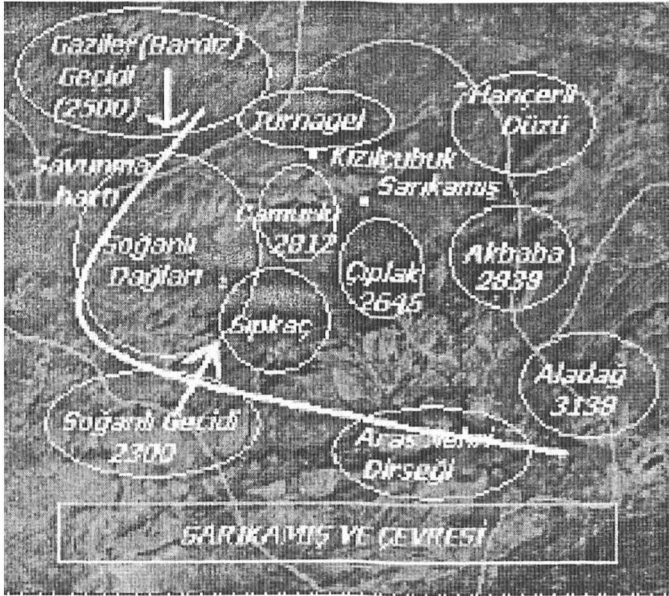
²³⁷ Bunların boşaltıkları köyler, Koçgiri aşireti tarafından iskan edilmiştir.

²³⁸ Beyaz Rus (Belarus) asıllı olan Malakanlar, I. Nikola zamanında Ortodoks mezhebinden ayrılınca Kafkasya ve Azerbaycan’a sürüldüler. İnançları Hristiyanlık ile Yahudiliğin birleşimi gibi olup, kan dökmek haram kabul edilmekte, domuz eti yenmemekte, kiliseye gidilmemekte ve mescit dedikleri yerde kadın-erkek birlikte ibadet ederler. Çok iyi tarımcıdır. 1962’den sonra Rusya’ya göç ettiler.

²³⁹ Tuncay Ögün, a.g. tez., s.:48 v.d.

²⁴⁰ Eski Pasin yaylası olup, merkezi Hasankale’dir. Hasankale’nin adı daha sonra Pasinler olarak değiştirilmiştir.

²⁴¹ İbrahim Dilek, Milli Mücadele’de Sarıkamış ve Kars harekatımız, Ata. Ü., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1995, s.:217.

Sarıkamış'ın batısında Soğanlıdağ silsilesi bulunur. Bu en yüksek noktası Çamlıca 2812'dir.

Soğanlıdağ'ından biraz daha düşük seviyede ve bu dağın zantısı olan Turnagel (Turmagöl) dağı, Sarıkamış'ın kuzeyi tamamen kapladıktan sonra, Sarıkamış Çayı'na paralel kuzey doğu yönünde 6-7 km. kadar daha devam eder. Sarıkamış Yağbasan ve Yayıklı köylerine ²⁴² ulaşarak son bulur. Turnagel (Turnagöl) dağının Sarıkamış'a bakan güney yamaçlarında dikkati çeken iki yüksek tepelik bulunur. Bunlardan Turnagel dağına asılmış gibi duran bu tepelikler Çartalyuvası (Makinalitüfektepe) Yukarı Sarıkamış (Çer-Köyü'nün hemen üstünde, Kargayuvası ²⁴³ (Taşlıtepe) Sarıkamış istasyonunun üzerinde bulunmaktadır.

² Eski Selim-Kars yolu ile demiryolunu ayıran Sarıkamış Çayı'nın kuzey yamaçlarıdır. Yağbasan, Kızılçubuk kavşağında gelmeden, yayıklı ise Kızılçubuk köyünün üst kısmındadır.

³ Kuzgunyuvası olarak da bilinir.

Bu tepecikler Sarıkamış'a hakim durumda oldukları için savunma açısından önemlidirler. ²⁴⁴

Sarıkamış'ın güney batısında, Soğanlıdağ'ın karşısında Sıpkaç dağı bulunmaktadır.

Bu dağın bir uzantısı olarak doğuya dağru Sarıkamış'ı güneyden kuşatan Çıplakdağ (Bayraktepe) ²⁴⁵ Hançerli düzüne ulaşınca son bulur.

Çıplakdağın (Bayraktepe'nin) karşısında ve Sarıkamış'ın doğusunda Akbaba dağı bulunur.

Bu dağın en yüksek yeri Ziyarettepe olup, yüksekliği 2838 metredir. Bu tepede 93 harbi şehitlerine ait olduğu zannedilen bir şehitlik vardır. Yöre halkı her yıl burayı ziyaret ederek, kurbanlar kesmektedir.

Akbaba dağından güneye doğru Aladağ yükselir.

Sarıkamış'ı güney doğu ucundan, kuzeydoğu ucuna kadar çepeçevre kuşatan bu yüksek dağlar, Aladağ hariç çam ormanları ile kaplıdır." ²⁴⁶

Sarıkamış ile Pasinler ovası arasındaki yol, Soğanlıdağ üzerinde bulunan iki geçit ile aşılar.

Bu geçitlerin ilki 2300 m. yükseklikteki Soğanlı geçidi olup, Soğanlıdağ ile Sıpkaç dağının birleştiği yerdedir. Kars-Erzurum demiryolu, bu geçitten geçmektedir.

²⁴⁴ Sarıkanuş Savaşının en önemli mücadelesi bu tepeciklerde olmuştur.

²⁴⁵ Sarıkamış Kayak pistlerinin bulunduğu dağ olup, en yüksek yerine Sarıkamış Dayanışma Gurubu'nun imece usulü topladığı yardımlarla 45 m. yüksekliğinde ve gönderine 10X15m'lik bayrak çekilebilen bayrak direği yaptırılmıştır. Bu nedenle, tepenin adı, Cıbiltepe yerine Bayraktepe olarak değiştirilmiştir. Bayrak direğine çekilen bayrak, bazen bir gün, bazen de bir ay dayanmakta ve değiştirilmektedir. İmece usulüyle Sarıkamış Dayanışma Gurubu tarafından satın alınan bayraklar, ilgililere ulaştırılmakta ve göndere çektirilmektedir. Yazar tarafından da, 2008 yılı Ocak ayında, Sarıkamış'ta şehit düşen büyük dedesi, iki amcası ve tüm Sarıkamış şehit ve gazileri ile mücahitleri anısına bir adet bayrak alınması için gereken ödeme de bulunulmuştur. Yazar ömrü olduğu müddetçe, her yıl bir adet bayrak bedelini, Sarıkamış Dayanışma Gurubu'na teslim edecektir.

²⁴⁶ Tuncay Ögün, Osmanlı-Rus Harplerinde Sarıkamış ve Sarıkamış Kasabasının Ortaya Çıkışı, İnö.Ü., Sosyal bil. Ens., Yayınlanmamış Master Tezi, 1992, s.:13

Soğanlıdağ üzerinde bulunan ikinci geçit ise 1815 m. yüksekliğindeki Gaziler (Bardız) geçididir.

Gaziler geçidi, Soğanlıdağ ile Turnagel dağlarının birleştiği yerde olup, Oltu üzerinden gelen ve Gaziler'e (Bardız'a) ulaşan, oradan da Kızılçubuk köyü üzerinden Yukarı Sarıkamış köyüne ulaşır.

Sarıkamış'ın batısında bulunan Soğanlı dağlarını, Aras vadisine, oradan da Horasan üzerinden Pasinler ovasına bağlayan yol üzerindeki, üçüncü stratejik yer Horumdüzü'dür.

Horumdüzü, Süngütaşı (Zivin) köyünün hemen batısında bulunan ve adından da anlaşıldığı gibi düzlüktür.

Bu düzlük, Soğanlıdağ üzerinden geçen yollara hakim konumdadır.

Bu nedenle, Köprüköy ve Azap savaşlarında yenilen Ruslar, geri çekilerek mevzilerini burada kurmuşlardır.

Horumdüzünden sonra Handere köyü yakınlarında bulunan ve Sarıkamış'a 10 km. kadar uzaklıktaki Millidüz de bir başka savunma noktasıdır.

Sarıkamış Çevirme Harekatı sırasında, 2140 m. yüksekliğindeki Sarıkamış'ı almak için, hem 1815 m. yüksekliğindeki Gaziler (Bardız) ve hem de 2300 m. yüksekliğindeki Soğanlı geçidinden eksi 15-20 derece soğuk ve tipi altında yürüyüş gerçekleştirilmiştir.

Sarıkamış'ın doğusunda bulunan Kars platosunun uzunluğu Soğanlı dağlarından, Arapaçayı'na kadar yaklaşık olarak 100 kilometredir.

Sarıkamış'tan itibaren ova doğuya doğru genişler ve Kars doğusunda en geniş halini alır. Kars ovası, Kars çayı ile doğu-batı yönünde ikiye bölünür.

Kuzey kısmı sulak ve verimlidir.

Güney parçası ise susuz ve taşlı, bir kır görünümündedir. Yazın dereler kurur.

Bütün yükseklikler çok taşlı, çıplak ve verimsizdir.

Kars ovasının içinde, irili ufaklı tek tük tepeler vardır. Ağadeveler, Akbaba, Üçlek, Kabak,Yahniler tepeleri bunlar arasındadır.

Bu tepeler Anadolu'dan Kafkasya'ya giden ana yolların geçtiği Kars kilit noktasını, çepeçevre koruyacak tabii bir durumdadır. ²⁴⁷

Aras ırmağından başlayarak kuzeye doğru uzanan Soğanlı dağı, Sarıkamış'ın hemen batısında yükselmekte olup, Erzurum-Kars yaylasını (platosunu), dolayısıyla Kafkasya ile Anadolu'yu birbirinden ayırır. ²⁴⁸

Sarıkamış ve "Kars yaylasına hakim olmak demek, Dicle ve Fırat boyunca, Akdeniz ve Basra Körfezi'ne inen yolların tepesine hakim olmak demektir.

Kars yaylası oralara incek büyük bir seli tutan biricik seddir. Kars yaylası milli belkemiğimizdir." ²⁴⁹

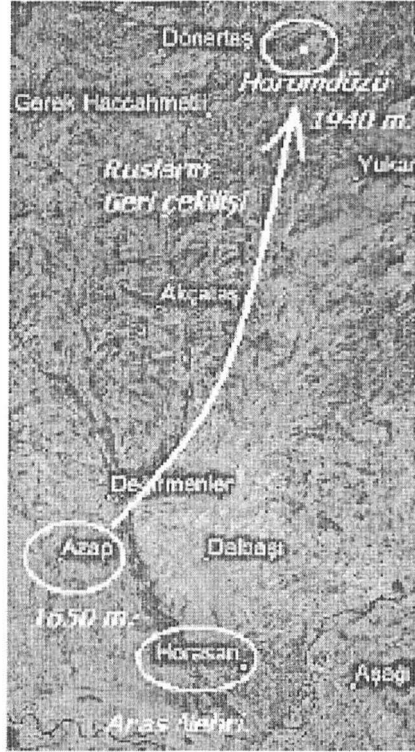
²⁴⁷ İbrahim Dilek, a.g.tez, s.:216

²⁴⁸ Tuncay Öğün, a.g.tez, s.:13

²⁴⁹ Kazım Karabekir'den alıntı yapan, Tuncay Öğün, a.g.tez, s.:13

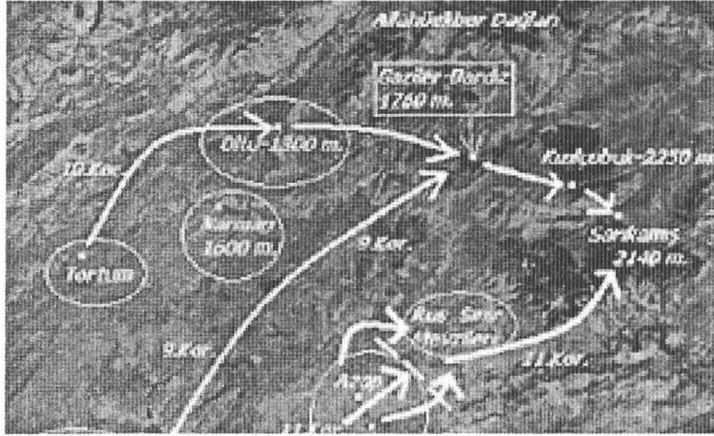
Savaşa doğru

KöprükÖy Savaşı'nda yenilen Ruslar geri çekilmeye başladı. 3.Ordu birlikleri de geri çekilen Rusları 21 Kasım kadar takip etti.

21 Kasım'da 1650 rakımlı Horasan-Azapköy savaşında da yenilen Ruslar, Horasan'ın kuzey doğusunda bulunan 1940 m. rakımlı, kuş uçuşu 18 km uzaklıktaki Horasan KöprükÖy-Pasinler plato ve vadilerine giden yollara hakim olan, stratejik Horum düzüne çekilip, burada yeni cephe kurdular.

Bu sırada Kuzeyden, Narman yönünden bir tugay kadar Rus askerinin ilerlediği haberi gelince, Hasan izzet Paşa “ta-
kip edilme korkusuyla” 10 km. geri çekilme emri verdi.

Halbuki bu karar yanlış keşif ve mübalağalı rapor sonun-
da verilmişti.

Raporun doğruluğu araştırılmamış, “subay ve erlerin
komutanlarına olan güvenlerini zedeleyen” çekilme kararı
verilmişti.

9. ve 11. Kolordü Komutanlarının eleştirilerine rağmen
“geri çekilme hareketi” yapıldı. Şiddetli tipi altında yapılan
geri çekilme, askerin moralini bozdu ve kayıpları artırdı.

Sınıra yakın bölgelerde toplanan askeri malzemenin ta-
mamı Ruslar’ın eline geçti.

Köylerin boşaltıp, bir bölümünün Rusların eline geçme-
sin diye yakılması ²⁵⁰ felaketi daha da artırdı.

Ordu değil, Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa yenilmişti.

Sarıkamış yönünde saldırı kararından sonra “savaşı yö-
netip, başarılı olamayacağını anlayıp” istifa etmek zorunda
kalmıştı.

²⁵⁰ Sami Önal, a.g.e.s:34

Halbuki, geri çekilme kararı vermemiş olsaydı, Horum-düzü'nde Ruslar değil, Osmanlı güçleri olacaktı. Tarihi bir fırsat "basiretsiz Ordu Komutanı'nın" yanlış kararı yüzünden kaçırılmıştı.

Enver Paşa Cephede

Geri çekilme kararına karşı Erzurum'da bulunan Teşkilat'ı Mahsusa ²⁵¹ Başkanı Dr. Bahattin Şakir başta olmak üzere Erzurum, Trabzon ve Van Valisi de karşı çıkıp; "kötü komutanların görevden alınmasını, yerlerine cesur komutanların atanmasını" istediler.

Enver Paşa; yenilen ve geri çekilen Rusların "bir daha bu şekilde zayıf yakalanamayacağını", bu nedenle "hemen saldırıya geçilmesi" düşüncesindeydi.

Askerlerin 11 Kasım'da Köyrüköy'de ve 21 Kasım'da Azapköy'de elde ettiği başarı ümitlerini artırmıştı. Artık Ordu diriliyor, küllerinden yeniden doğuyordu. Balkan Savaşı yenilgisinden sonra ilk defa bunlar oluyordu.

Enver Paşa ve Almanlar bir odaya kapanıp "Sarıkamış Kuşatma Planını" hazırladılar.

Sonra da Albay Hafız Hakkı Bey'i çağırdı.

- "Planı özetledikten sonra, doğu Cephesi'ne gidip ordunun durumunu yerinde incelemesini, bu planın uygulanıp uygulanamayacağını tespit etmesini istedi.

Hafız Hakkı Bey, Doğu Ordusu'nun kış savaşına hazır olmadığını iyi bilirdi. Türk kurmaylar ²⁵² onun gönderilmesine sevindiler.

Yollayacağı ayrıntılı bir raporla taarruzu kış sonuna ertelemeyi ancak o başarabilirdi.

²⁵¹ Osmanlı gizli Haber Alma Örgütü.

²⁵² Enver Paşa'nın asıl ve sözünü geçirdiği kurmayları Almanlardı.

“Dağlar üzerindeki yolları keşfettirdim. Bir kısmını kendimde gördüm. Bu mevsimde bu yollardan kolordu komutanları yeterli azim ve cesaret sahibi olmadıkları için taarruza samimi olarak taraftar değiller. Bu iş, rütbem düzeltilerek bana verilirse, ben bu işi üstlenirim.”

Hafız Hakkı, Paşa ve Kolordu komutanı olmak ve orduyu bu mevsimde taarruza kaldırmak istiyordu.

Hafız Hakkı’nın, taarruza istekli olması Enver Paşa’yı ateşledi.

10. Kolordu Komutanı’nı emekliye ayırdı ve yerine Albay Hafız Hakkı Bey’in atanması için gerekli işlemi başlattı.

Sorunu yerinde çözmek için Bronsart Paşa’yı ve bir Alman subayı daha yanına alarak o akşam Yavuz’la Trabzon’a hareket etti. “ 254

13 Aralık’ta Erzurum’a, 15 Aralık’ta da Köprüköy’e vardı.

3.Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa ile görüştü ve onunla “Savaş Planının” uygulanabilirliği konusunda mutabakat sağlayıp, 17 Aralık 1914’de Erzurum’a geri döndü.

Hasan İzzet Paşa, bir gün düşündükten sonra, Erzurum’da bulunan Enver Paşa’ya 18 Aralık 1914 gecesi “istifasını” gönderdi.

Gerekçesi ise, “askerinde kuvvet ve itimat” görmemesiydi. 255

Paşa, Köprüköy ve Azak savaşlarını kazanan, sonrada kendisinin basiretsizliğinden geriye çekilme emri verilen “kahramanlara” hakaret ediyordu.

Kuvvet ve itimat görmediğini belirttiği kahramanlar, onun basiretsizliği yüzünden geri çekilirken oldukça fazla kayıp vermişlerdi.

254 Turgut Özakman, a.g.e., s.:81 v.d.

255 Tuncay Öğün, a.g.tez., s.:68 v.d.

Bu kahramanlar, Köprüköy ve Azak savaşlarında Rusları yenmişti. Aradan daha bir ay bile geçmemişti.

İstifa kabul edildi. Enver Paşa komutayı üstlendi.

19 Aralık 1914 günü akşamı, 3.Ordu'ya 22 Aralık günü hareket için hazır olunması emrini verdi.

İkmal Gemileri Batırılıyor

7 Kasım 1914 tarihinde Sarıkamış cephesine silah, mühimmat, kışlık giysi ve asker götüren Mithat Paşa, Bahr-i Ahmer ve Bezm-i Alem gemilerinin Zonguldak önlerinde batırılmasından sonra, ilâhî bir felaket daha yaşandı.

Yine “Doğu Ordusu’na kışlık giyim, silah ve cephane götüren 2 gemi, Rus savaş gemileri tarafından yakalanıp, Rusya’ya kaçırılmıştı.

Enver Paşa ile Amiral Souchon’un planı tutmamıştı.

Karadeniz’de eskisi gibi Rus donanmasının egemenliği sürüyordu.”²⁵⁶

Böylece, Karadeniz yoluyla Trabzon’a, oradan da Sarıkamış Cephesi’ne silah, cephane ve kışlık giysi götüren toplam beş gemi saf dışı kalmış oluyordu.

Buna rağmen savaşa hazır bulunduğu düşünülüyordu.

Sarıkamış’ta devam eden 36 yıllık esarete son verilecek, askerimizde olmayan donanımlar, Ruslardan alınıp askeri-mize verilecekti.

Subay ve erler disiplinden, savaşma yeteneğinden yoksun²⁵⁷ olsalar da, Başkomutan yanlarında onlarla birlikte savaşacaktı.

Ayrıca Hafız Hakkı bir an evvel savaşıp, rütbeleri koparmak derdindeydi.²⁵⁸

²⁵⁶ Turgut Özakman, a.g.e., s.:89

²⁵⁷ Prof. Bingür Sönmez v.d., a.g.e.,s: 90 v.d.

²⁵⁸ Prof. Bingür Sönmez v.d., a.g.e.,s:94

Sağlık hizmetlerinin yetersizliği sorun değildi.

Soğuktan yada Tifüs'ten askerin kırılması, bit salgını da önemli değildi.

Nasıl olsa biraz dayanılacak ve en geç 10 gün içinde Sarıkamış alınıp, sağlık ve giyecek sorunu, Rusların Sarıkamış'taki depolarında bulunan malzeme ve giysilerle çözülecekti.

Askerin biraz daha dişini sıkması gerekiyordu.

Cepheye ikmal sağlayan yolların olmaması, ulaşımın aksaması da sorun değildi. Onlara göre, Sarıkamış'ta bulunan Rus askeri malzeme depolarında her şey vardı.

Isınmak için saçtan yapılma "peç" soba bile...

Yokluklar Hükümeti

Yokluk, hastalık, giyecek ve yiyecek eksikliği, bit salgını ve gerekli silahlardan mahrum olmanın verdiği ve ağır kış koşullarından da kaynaklanan imkansızlık ²⁵⁹ içindeki askerlerin hayallerini, Sarıkamış'taki Rus askeri depoları süslüyordu.

İlerisi zaten bolluklar ülkesiydi.

Ayrıca, bölge haklıda bir an evvel esaretten kurtulmak istiyordu. İşte bu hayaller içinde savaşa başlanılacaktı.

Yokluklar Türk köylerinde de egemenliğini sürdürmekteydi.

Cephenin dayanak noktası olan Pasinler ovasının Ermeni köyleri, diğer Ermeni köyleri gibi bolluk içinde, evlerinin depoları her türlü kışlık yiyecek deposuydu.

Yokluk sadece Osmanlı'nın " eşek Türk, aşağılık Ulus" ²⁶⁰ dediği Türk köylerinde hüküm sürüyordu.

²⁵⁹ Sayın Prof. Sönmez ve Reyhan Yıldız "Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış" eserinde yoklukları bu ana kadar yazılanlar içinde sistematik olarak tespit ettikleri için, bunların ayrıntılarına girilmeyecektir.

²⁶⁰ Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Bordo Siyah yay., s:69

Turan 'a ulaşmak arzusunda olan Başkomutan Enver Paşa artık Türklere değer veriyordu.

Türk birliğini, Irk birliğini, Dil birliğini ve Dilek birliğini savunuyordu.

Bu tek başına bile, senelerce aşağılanmış Türk asli unsurun savaşıması için yeterliydi. Yörede yaşayan Müslüman Kürtler, zaten Hamidiye Aşiret Alayları ile savaşa katıldıklarından, onlarda yokluktan kırılmaktaydı.

Yöre halkı ayrıca Osmanlı Devleti tarafından "o derece eğitimsiz ve ilgisiz bırakılmıştı ki, askerlerin kimisi İmamı Azam dininden, kimisi Hazreti Ali dininden olduğunu sanıyor, peygamberimizin ölü mü sağ mı olduğu konusunda bile kesin fikir söyleyemiyor, din ilkeleri ve ibadetlerini doğru dürüst bilmedikleri gibi, köylerinde cami olanlarda adet yerini bulsun diye bayramlarda, cumalarda camiye gidenler takımındandı."²⁶¹

Osmanlı Devleti, "aşağılık Türk" diye diye insanları Türklüğü kabul etmez yapmıştı.

Yeri gelmişken söyleyelim:

"Yüzyıllar boyunca bu insanlara, sefaletten başka bir şey verilmemişti. Köylerine yol, eğitimleri için okul yapılmamıştı.

Eşkıyaya, toprak ağasına, şeyhe ve mütegalibeye karşı korunmamıştı.

Dini hükümler, milletin adı, vatanın sınırları öğretilmemişti.

Milletin adını bilen var mıydı? Acaba Osmanlılar mı? Yoksa Türk müydüler?

İnsanlar yokluktan "genelde bir tepenin eteğine veya bir düzlüğün ortasına, birbirine arka vererek yapılan dört köşe penceresiz toprak tek göz damlarda hayvanlarıyla birlikte yaşıyorlardı.

²⁶¹ Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, Remzi Yay., s.:102 v.d.

Bu damların bir köşesine yerden biraz yüksekçe dört köşe bir seki yapılır. Burası insanların yaşadığı yerdir.

Hayvanların nefesi, gübresi, hep beraber yaşanılan bu dam altını ısıtır.

Damda her zaman açık delik, hem baca, hem nefeslik, hem de ışık veren pencere vazifesi görür.

Bu sedir veya sekinin ortasına bir tandır çukuru kazılmıştır.

İçinde hayvan tezeği yakılan bu tandırın kızgın duvarlarına yapıştırılarak, yahut da üzerine konulan bir saç üstünde yufka veya tandır pidesi pişirilir.

Bulgur lapası da bunun üstünde kaynar.

Yanan tezeğin kokusu, dumanı damın içini doldurur ve tavanın tek deliğinden yavaş yavaş çıkar. Yanık bir tezek kokusu köyün üstüne çöker.

Uyku saati gelince tandırın üstüne dört ayaklı bir küçük sehpa konur. Onun üstüne de ağır bir yorgan yayarlar.

Yorgan, açılınca bütün sekiyi kaplayacak kadar geniştir. Ne rengi ne de maddesi bellidir.

Bez, çuval, çul, kilim parçaları, belki de atalardan beri bir araya gelerek bu pis, ağır şeyi meydana getirmiştir.

Bütün aile halkı; analar, babalar, gelinler, damatlar, kızlar, oğlanlar onun bir ucunu birer tarafından üstlerine çekerek çevre olur ve ayaklarını tandır çukuruna doğru uzatırlar.

İçinden ateşi alınmış tandırın ılıklığı, bütün yorganın altına yayılır.

Aile halkı bu tek, ağır örtünün altında hep bir arada uyur, yahut hep bir arada gece hayatı yaşarlar.”²⁶²

Mustafa Kemal işte bu tabloyu değiştirdi:

18 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ile, köyün zorunlu görevleri arasına “evlerde, odalarda ahırları bir duvarla birbirinden ayırmak” görevi de konuldu.

²⁶² Şevket Süreyya, a.g.e., s..123

İşte askerler, bu yokluklardan kurtulmak ve Turan'a ulaşmak için Sarıkamış'ta son bir hamle yapacaklardı.

Ordu Komuta Kademesi

Sarıkamış Çevirme Harekatı'na katılan 3. Ordu'yu oluşturan birlikler ve komutanları ²⁶³ rütbelerine göre şöyleydi:

Tablo-A: 3. Ordu'nun Üst Komutanları

Adı	Rütbesi	Görevi
Enver Paşa	Tümgeneral	Ordu Komutanı
Bronzart Paşa	General	Kurmay Başkanı
Felix Gunze	Yarbay	Kurmay Başkan Yardımcısı
Beldman	Yarbay	Harekat Şube Müdürü
Poselt Paşa	Bilinmiyor	Menzil müfettişi
İbrahim Tali	Albay	Sıhhiye Başkanı

²⁶³ Ramazan Balcı, Sarıkamış harekatı, yayınlanmamış Doktora çalışması, İst. Üni. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens., İst.1999., s.: 119 v.d.'dam derlenmiştir.

Tablo-B: 9.Kolordu'nun Komutanları ve Birlikleri

Adı	Rütbesi	Görevi
İhsan Paşa	Tuğ general	Kolordu Komutanı
Şerif Köprülü	Yarbay	Kolordu Kurmay Başkanı
Etem Şakir	Albay Yarbay	28.Tümen Komutanı
Rıza	Binbaşı	82.Alay Komutanı
Ziya Yerkök	Binbaşı	83.Alay Komutanı
Abdullah	Binbaşı	84.Alay Komutanı
Şakir	Yarbay	28.Topçu Alay Komutanı
Arif Baytın	Albay	29.Tümen Komutanı
Sabit	Binbaşı	85.Alay Komutanı
Mehmet Ali	Binbaşı	86.Alay Komutanı
Lütfullah	Binbaşı	87. Alay Komutanı
Hamdi	Binbaşı	17.Topçu Alay Komutanı
Abdullah	Albay	17.Tümen Komutanı
Tahir	Yarbay	
Abdülvahit	Yarbay	49.Alay Komutanı
Tahir	Yarbay	50.Alay Komutanı
Gani	Binbaşı	51.Alay Komutanı
Osman	Binbaşı	

Tablo-C: 10.Kolordu'nun Komutanları ve Birlikleri

Adı	Rütbesi	Görevi
İlaflı Hakkı	Albay	10.Kolordu Komutanı
Nasuhi	Yarbay	Kurmay Başkanı
Ali Osman	Yarbay	30.Tümen Komutanı
Bahattin	Yarbay	88.Alay Komutanı
Reşit	Binbaşı	89. Alay Komutanı (Giresun Alayı)
İsmail	Yarbay	90.Alay Komutanı
Von Berg	Binbaşı	30.Topçu Alay Komutanı
Hasan Vasfi	Albay	31.Tümen Komutanı
Cemal	Binbaşı	91.Alay Komutanı
-	-	92.Alay Komutanı
Fethi	Binbaşı	93.Alay Komutanı Ordu-Ünye Alayı
İskender		31.Topçu Alay komutanı
Abdülkerim	Albay	32.Tümen Komutanı
-	-	94.Alay Komutanı
Mahir	Binbaşı	95.Alay Komutanı
-	-	96.Alay Komutanı
Fethi	-	Fethi Bey Mufrezesi Komutanı

Tablo-D: 11.Kolordu'nun Komutanları ve Birlikleri

Adı	Rütbesi	Görevi
Galip Paşa	Tuğgeneral	11.Kolordu Komutanı
M.Emin	Binbaşı	Kurmay Başkanı
Mustafa Nimet	Albay	18.Tümen Komutanı
Cahit	Binbaşı	53.Alay Komutanı
		98.Alay Komutanı
		102.Alay Komutanı
		18.Topçu Alay Komutanı
Şevket	Yarbay	33.Tümen Komutanı
Mehmet Ali	Binbaşı	52.Alay Komutanı
Bekir Sıtkı	Yarbay	97.Alay Komutanı
Rifat	Binbaşı	99.Alay Komutanı
Hahı	Binbaşı	
Mecit	Binbaşı	33.Topçu Alay Komutanı
Bekir	Yarbay	34.Tümen Komutanı
Mürsel	Yarbay	
		54.Alay Komutanı
		100.Alay Komutanı
		101.Alay Komutanı
Haydar	Yarbay	34.Topçu Alay Komutanı
Yusuf İzzet	Albay	2.Nizamiye Süvari Tümen Komutanı
Celal	Binbaşı	Divriği Müfrezesi Komutanı
Sabri	Binbaşı	Sabribey Müfrezesi Komutanı
Rıza	Binbaşı	Rızabey Müfrezesi Komutanı

3. Ordu Mevcudu

Sarıkamış Çevirme Harekatı sırasında şehit düşenlerin sayısı sürekli olarak "tartışma" konusu olmuş, her nedense geçeğe yakın sayılar bir türlü ortaya çıkarılamamıştır. ²⁶⁴

En son Genelkurmay Başkanlığı'ndan yapılan açıklamada ise; "22 Aralık 1914 ile 15 Ocak 1915 tarihleri arasında gerçekleşen Sarıkamış Harekatı'nda 60 bin Türk askerinin şehit olduğu, Rusları'n da 30 bin kayıp verdiği ve savaşta, Ruslar tarafından 200 subay, 7 bin erin esir, 20 makineli tüfekte 30 topun ganimet olarak alındığı" açıklanmıştır. ²⁶⁵

Oysa, 1933 yılında Genelkurmay Başkanlığı'nın açıkladığı sayının 108 bin olduğu tespit edilmiştir. ²⁶⁶

Bu çelişkiyi gidermek için öncelikle yazılanları değil, harekate katılan birliklerin mevcutlarından yola çıkarak hesaplama yapıp, sonra da günü gününe harekatı özetleyeceğiz.

En son söyleneni en önce söyleyip, bilgi kirliliğini ortadan kaldırıp, harekatın çetin doğasını gözler önüne sermeye çalışacağız.

I.Dünya Savaşı eşiğinde "Osmanlı askeri örgütlenme yapısı şöyleydi:

"Bir manga 9 kişi, bir takım 9 manga (81 kişi), 3 takım bir bölük (250 kişi), bir tabur 4 bölük (1.000 kişi) bir alay 3 yada 4 tabur (3 taburlu olması halinde 3.000 kişi, 4 taburlu olması halinde 4.000 kişi), bir tümen 3 alay ve bağlı birlikler ile birlikte 10.000 ile 13.000 kişi.

Bağlı birlik diye, tümenlerde ve kolordularda komutanlığa bağlı muharebe, istihkam, süvari bölüğü, topçu alayı yada

²⁶⁴ Topal Osman Ağa (2007, Kumsaati yay.) kitabımızın 125. sayfasında, son zamanlarda yaşanan bu veri kirliliğinin etkisi ile "Genelkurmay kayıtlarına göre 55.000. Melunetçik şehit oldu" şeklinde kısaca değerlendirmede bulunmuştuk.

²⁶⁵ 26 Aralık 2007 tarihinde "www.radikal.com.tr" sitesinde ve medya organlarında yayınlanan haberler.

²⁶⁶ Prof. Dr. Bingür Sönmez v.d., a.g.e., s.:179

taburu, sağlıkçılar, sahra hastanesi, ekmekçiler, ulaştırmacılar gibi birimlere deniyor.”²⁶⁷

Bu yapılanmaya göre bir alay en az 3.000²⁶⁸, en fazla 4.000 kişi olduğuna göre, Sarıkamış Çevirme hareketına katılanlar bağlı oldukları Alaylara göre hesaplama²⁶⁹ yapıldığında;

Tablo-1: 9.Kolordu'ya Bağlı Birlikler

BAĞLI BİRLİKLER	MEVCUDU (En Az)	MEVCUDU (En Fazla)
28.Tümen Toplamı	12.000	16.000
82.Alay	3.000	4.000
83.Alay	3.000	4.000
84.Alay	3.000	4.000
78.Topçu Alayı	3.000	4.000
29.Tümen Toplamı	12.000	16.000
85.Alay	3.000	4.000
86.Alay	3.000	4.000
87.Alay	3.000	4.000
17.Topçu Alayı	3.000	4.000
17.Tümen Toplamı	9000	12000
19.Alay	3.000	4.000
50.Alay	3.000	4.000
51.Alay	3.000	4.000
9. Kolordu Toplamı	33.000	44.000

²⁶⁷ Özakman, a.g.e., s.:590, dipnot: 8b

²⁶⁸ Sarıkamış'ta savaşan alayların mevcudu 3.000 olarak oluşturulmuştur. Mesela, 9 kasım 1914'te Ünye ve Ordu'lulardan oluşan ve cepheye hareket eden 93. Alayın mevcudu 3.000'dir. Ayrıca, 19 Kasım 1914'te yine cepheye giden 89. Giresun Alayı'nın mevcudu da 3.000 kişidir.

²⁶⁹ "3. Ordu, 8,9 ve 10. kolordularla nizamiye ve yedek süvari tümenleri ve sınır birlikleri ile kale birliklerini kapsamakta idi. Bütün bu kuruluş ve birlikler, savaş başlayacağı sırada sayı bakımından 190.000 insan gücü, 60.000 hayvan, 168 top ve 44 makinelili tüfekle derme çatma birkaç atlı birlikten ibaretti." Kaynak: Osmanlı Tarihi, IX. Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), Ord. Prof. Enver Ziya Karal, s.:414-424'dan derleyen: www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=155 - 51k sitesi.

Tablo-2: 10.Kolordu'ya Bağlı Birlikler ²⁷⁰

BAĞLI BİRLİKLER	MEVCUDU (En Az)	MEVCUDU (En Fazla)
30.Tümen	12.000	16.000
88.Alay	3.000	4.000
89. Alay (Giresun Alayı)	3.000	4.000
90.Alay	3.000	4.000
90.Topçu Alayı	3.000	4.000
31.Tümen Toplamı	12.000	16.000
91.Alay	3.000	4.000
92.Alay	3.000	4.000
93.Alay	3.000	4.000
Ordu-U nye Alayı		
31. Topçu Alayı	3.000	4.000
32.Tümen Toplamı	9000	12.000
94.Alay	3.000	4.000
95.Alay	3.000	4.000
96.Alay	3.000	4.000
Fethi Bey Müfrezesi	4.250	5.000
10 Kolordu Toplamı	37.250	49.000

²⁷⁰ 10 Kolordu'ya bağlı olarak savaşan Fethi Bey Müfrezesi 4 Tabur ve bir batarya'dan oluşmakta olup, taburlar 1.000. kişi, batarya ise 250-500 kişi arasındadır.

Tablo-3: 11.Kolordu'ya bağlı Birlikler ²⁷¹

BAĞLI BİRLİKLER	MEVCUDU (En Az)	MEVCUDU (En Fazla)
18.Tümen	12.000	16.000
53.Alay	3.000	4.000
98.Alay	3.000	4.000
102.Alay	3.000	4.000
18.Topçu Alayı	3.000	4.000
33.Tümen	12.000	16.000
52.Alay	3.000	4.000
97.Alay	3.000	4.000
99.Alay	3.000	4.000
33.Topçu Alayı	3.000	4.000
34.Tümen	12.000	16.000
54.Alay	3.000	4.000
100.Alay	3.000	4.000
101.Alay	3.000	4.000
34.Topçu Alayı	3.000	4.000
2.Nizamiye Süvari Tümeni	5.428	5.428
Divriği Müfrezesi		
Sabirbey Müfrezesi		
Rızabey Müfrezesi		
11.Kolordu Toplamı	41.428	53.428

²⁷¹ Sarıkamış Çevirme Harekatı öncesinde yapılan Köprüköy ve Azap savaşlarına katılan toplam 28 alaydan oluşan İhtiyat Süvari Alaylarının toplam mevcudu 29.000 olup, bu birlikler kapatılıp, yerine 2.Nizamiye Tümeni kurulmuştur. Üç müfrezeden yani Alay'dan oluşan bu birliklerin mevcudu ise Aziz Samih İtler'in verdiği istatistiğe göre 5.428'dir. (Samih İtler, Sarıkamış Dramı, 2.Cilt.:s:15 ve 83 v.d)

Toplam Kayıp Hesaplaması- 1.Yol:

Tablo-4'ten anlaşıldığı gibi, 3.Ordu'nun mevcudu kesin olarak 107.428 ile 141.428 arasındadır.

Dolayısıyla, Sarıkamış Çevirme Harekatı'ndan sonra, 5 Ocak 1915 tarihinde Ruslara esir düşen ve cepheden geri dönen Komutan ve askerlerin toplamı Tablo-5'te verildiği gibi 9.350 olup, Ruslara esir düşenlerin sayısı ise 7.000 civarındadır.

Böylece toplam sağ kalanların sayısı ise (9.350+ 7.000) 16.350'dir.

Tablo:4 Orduya Bağlı Kolordular ve Mevcutları Kolordu

Kolordu	Mevcudu (En Az)	Mevcudu (En Çok)
9.Kolordu	33.000	44.000
10.Kolordu	37.250	49.000
11.Kolordu	41.428	53.428
3.Ordu Toplamı	111.678	146.428

Bu sayıyı, 3.Ordu'nun en az olması gereken mevcudu olan 111.678'den çıkardığımızda toplam kayıp (111.678-16.350) 95.328 olarak hesaplanmaktadır. 90.000 kayıp vermedik diyenlere arz olunur!

Toplam Kayıp Hesaplaması- 2.Yol:

Tablo-4'te verilen sayılara, bir başka resmi istatistiği ²⁷² de ekleyelim.

²⁷² Prof.Dr.Bingür Sönmez v.d., a.g.e., s.:179'da Aziz Samih İlter'in Sarıkamış Dramı, 2.Cilt, s.:588'de verilen sayıyı kullanmıştır.

Tablo:5-Aziz Samih İstatistiğine Göre Toplam Mevcut ve Kayıp 273-274-275-276

BİRLİK ADI	22 Aralık 1914 Mevcudu	18 Ocak 1915 Mevcudu	Kayıplar
9.Kolordu	36.784	4501	36.314
11.Kolordu	48.943	2.2001	46.743
11.Kolordu	27.019	5.2001	21.819
2.Nizamiye Süvari Tümeni	5.428	1.5001	3.928
Toplam	118.174	9.3502	108.824
Köprükös ve Azap Savaşı Kayıpları3	12.012		12.012
Toplam	130.186	9.350	120.8364

Tablo-5' den anlaşıldığı gibi, Köprüköy ve Azap savaşlarında verilen kayıplar hariç, Sarıkamış Çevirme hareketi kayıpları 108.824' dür. Tekrar 90.000. kayıp vermedik diyenlere arz olunur!

Toplam Kayıp Hesaplaması- 3.Yol:

Osmanlı Başkomutanlığı'nın 21 Ekim 1914 tarihli 3 numaralı planında, Osmanlı Ordusu'nu oluşturan kolorduların seferberlik mevcutları verilmiştir.

Bu plana göre, Sarıkamış çevirme hareketine katılan 9. ve 10. kolordu mevcudu 40.000 olarak (toplam 80.000) ve 11. Kolordu mevcudu ise 31.000'dir.

²⁷³ Prof.Dr.Bingür Sönmez, v.d., a.g.e., s.:164'te kayıp sayısını, s.:142'de ise kolordu mevcudunu vermiştir.

²⁷⁴ Aziz Samih İtler, 9.Kolordu'dan geriye kalan 450 askeri dikkate almadığından, toplam mevcudu 8.900 olarak vermiştir. Bu sayı hatalıdır.

²⁷⁵ 3. Ordu Köprüköy ve Azap savaşlarında 212'si subay, 11.800'ü er olmak üzere toplam 12.012. kayıp vermişti.

²⁷⁶ Sarıkamış Çevirme Harekati öncesinde yapılan Köprüköy ve Azap savaşlarında kaybedilenler, 3.Ordu'nun toplam mevcudu içinde olduğundan ilave edilerek, Sarıkamış, Köprüköy ve Azapköy savaşlarındaki kayıplar hesaplanmaya çalışılmıştır.

Bu resmi veriye göre ²⁷⁷ Nizamiye Süvari Tümeni dışında 9., 10. ve 11. kolorduların seferberlik mevcudu 111.000. kişiden oluşmaktadır.

Buna yukarıdaki tablo-5' de verilen 2.Nizamiye Tümen mevcudunu eklediğimizde 3. Ordu'nun toplam mevcudu (111.000+5428:) 116.428 olmaktadır. ²⁷⁸

Bu sayı Köprüköy ve Azap savaşlarından öncesine ait olduğundan, bu sayıdan Köprüköy ve Azap savaşları kaybı olan ve yukarıda Tablo-5'te verilen 12.012 çıkarıldığında bulunan 104.416 sayısı, Sarıkamış Çevirme hareketına katılan 3.ordu mevcududur.

Bu mevcuttan esir alınan ve geri dönenlerin toplamı olan ve yukarıda birinci hesaplamada verilen (9.350+7.000) 16.350 sayısı çıkarıldığında (104.416-16.350) 88.066 kişinin kaybedildiği hesaplanmaktadır. Bir kez daha 90.000. kayıp vermedik diyenlere arz olunur!

Yani genel kabul gören 90.000. şehit sayısı kesinlikle doğrudur.

"Şehitlerin manevi hatıralarına" saygının gereği de budur.

Özetle:

SARIKAMIŞ KAYIPLARI TABLOSU

Hesaplama yöntemi	Toplam Kayıp
1. Yöntem	95.328
2. Yöntem	108.824
3. Yöntem	88.066
Köprüköy ve Azap Savaşları	12.012

²⁷⁷ Ramazan Balcı, a.g.tez., s.:122, dipnot: 86'da ayrıntılar verilmiştir.

²⁷⁸ Aziz Samih İltiz'de muharip asker ve subay sayısını 118.174 olarak belirtmektedir. (Ramazan Balcı, a.g.tez, s.:123)

İstiklal Savaşı sırasında verilen toplam şehit sayımız 1.002 subay ve 36.973 er olmak üzere toplam 37.975'tir. ²⁷⁹

Bu sayının içinde yaralı ve kayıplarımız yoktur.

Tek başına bu kesin bilgi, Sarıkamış Çevirme Harekatı koşulları altında verilen kayıpların, eksi 20, 30 derece soğukta, kar ve tipi altında yapılan hareket koşulları ²⁸⁰ ve kışlık giysinin de yokluğu dikkate alındığında 12 günlük hareketin kayıpları son derece makul ve normaldir.

Tabi ki, gönlümüz keşke hiç kayıp vermeseydik diyor.

Aksini kim söyleyebilir.

Diğer kaynaklarda verilen tüm hesaplamalar ise, olsa olsa yöntemine dayalıdır.

Yani tahmindir.

Doğrusu yukarıda verilen üç değişik hesaplamalardan biridir.

4. bir alternatif "asla" yoktur.

Genelkurmay Başkanlığı'nın Aralık 2007'de verdiği 60.000 askerin şehit olduğu şeklindeki açıklaması da kesinlikle doğru değildir.

Genelkurmay Başkanlığı, daha Büyük ve Kanlı Sakarya Savaşı'nda ²⁸¹ verilen 5.713 şehit sayısına ilaveten 8.629 kay-
bın ²⁸² ayrıntısını bu ana kadar çıkarabilmiş değildir. ²⁸³

Mesela Büyük Taarruzla ilgili istatistiklerde kayıp yoktur. ²⁸⁴

²⁷⁹ ATESE kayıtlarından derleyen Teoman Alpaslan, Topal Osman Ağa, 2007, s.:568.

²⁸⁰ Yazar Ocak-2008 Anma Programına katılmak için, Kars Havalimanından öğle üzeri Sankamış'a giderken, Alisofu köyü kuzeyinde karlar üzerinde gezinen "tilki" görmüştür.

²⁸¹ Bu isim bizzat Mustafa Kemal tarafından Nutuk'ta "Sakarya Melhame-i Kübrası" şeklinde verilmiştir.

²⁸² ATESE, Türk İstiklal Harbi Özeti, Genelkurmay Basım Evi, 2001, 2.Baskı, s.:478

²⁸³ Mesela bu savaşa mevcudu en az 2.000 olan iki gönüllü alayla katılan Giresunlular, bu iki alaylarından 500 kadar mevcutla geri dönmüşlerdir. Cepheye kaybedilen en az 3.500 Giresunludan sadece 78'inin Mangaltepe'de, 19'unun Taşlıtepe'de ve 91'inin de Sakarya Savaşı'nın diğer cephelerinde olmak üzere toplam 188'inin şehit olduğu bilgisi varken, diğerleriyle ilgili bilgi yoktur. En az 3000 Giresunlu hakkında yazılı bilgi yoktur. Tıpkı, Sankamış Allahüekber dağlarında kaybedilen 3.000 kişilik Giresun 89. Alay'ı mensupları gibi.

²⁸⁴ ATESE, a.g.e., s.:498.

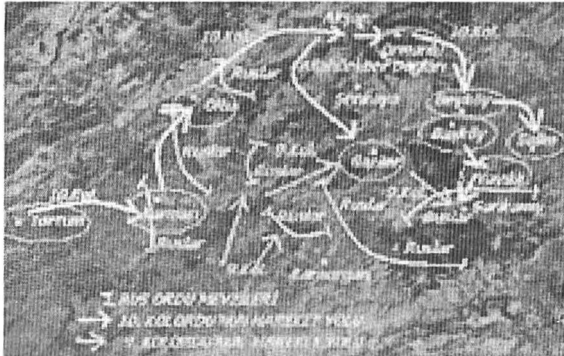
Son Sözü Önce Söylemek

22 Aralık 1914 tarihinde Sarıkamış'ı ele geçirmek ve 37 yıllık Rus hakimiyetine son vermek için "Sarıkamış büyük çevirme hareketi" başladı.

Ezberlenenin, araştırılmadan söylenenin aksine, 10. Kolorduya bağlı 30. ve 31. Tümen emrindeki birlikler, Allahüekber dağlarını aşarken mevcutlarının tamamına yakınlarını, yada %90'ını değil, aksine yürüyüşe katılan ²⁸⁵ mevcutlarının üçte birini kaybetmiş, kalan mevcutları toplanıp Selim ilçesi-ni ele geçirmiş ve bu bölgede Rus birlikleri ile savaşmıştır. Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

28 Aralık 1914 gecesini açıkta, Sarıkamış etrafındaki ormanlarda geçiren 10. ve 9. Kolordunun toplam mevcudu 70.250'den 18.000'e düşmüştü.

Her iki kolordunun verdiği 52.250 kişilik kayıp, Narman'dan itibaren Ruslarla yapılan savaşlarda, Narman ve Oltu'nun ele geçirilmesi sırasında, yürüyüşlerde, bit ve tifüs salgını ve diğer hastalıklarla birlikte, ve doğal olarak Allahüekber dağları geçilirken, yani tüm cephe hattı boyunca verilmiştir.

22 Aralık 1914'te başlayan Çevirme hareketinde 10. Kolordu, Tortum'dan itibaren, Oltu üzerinden Akşar'a gelmiş, oradan da Allahüekber dağlarını gece yoğun tipi ve eksi 30 derecelerde soğukta yürüyerek geçtiği halde, tüm bu cephe-lerde 25.250 kayıp vermiştir.

Allahüekber dağlarının güney yamacında bulunan Başköy ve Beyköy'e geldiğinde mevcudu 12.000'e düşmüştü.

Buraya geldiklerine çoğunluğu savaşamayacak durumda olan 10. Kolordu'nun 30. Tümeni buna rağmen savaşa devam etmiştir.

Allahüekber dağları yürüyüşünden sonra Beyköy'den Sarıkamış'ın doğusunda Kars yolu üzerinde bulunan Selim'e hareket etmiş, Selim'i ele geçirdikten sonra 250 Rus askerini de esir almıştır.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Yine Allahüekber dağlarını geçen 10.Kolordu'nun 31. Tümeni, 27 Aralık 1914 gecesi Başköy'den Yayıklı köyü yönüne hareket etmiş, Yağbasan sırtlarında 12 makineli tüfekle bekleyen Rus güçlerine saldırmış ve Rusları geriye, Sarıkamış yönüne atmıştır.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

9.Kolordu, Oltu-Geziler-Sarıkamış yönünde yaptığı yürüyüş ve savaş sırasında ise 26.400 kayıp vermiş, mevcudu 28 Aralık 1914'te 6.000'e düşmüştü.

Bu sayının içinde 11.Kolordu'nun kayıpları ve 28 Aralık sonrası yoktur.

Son sözü önce söyledikten sonra, gün gün hareketi özetleyelim.

²⁸⁵ Çünkü o ana kadar Narman ve Oltu'yu ele geçirmek için savaşmışlar, Oltu'yu aldıktan sonra da Penek köyü yakınında bulunan Harap kale'de tekrar Ruslarla gün boyu savaşmışlardır. Bu savaşlarda verilen kayıplardan artan mevcutlarıyla Allahüekber Dağları yürüyüşü yapılmıştır.

Ve Harekat Başlıyor: 22-12-1914

Harekatın Birinci Günü: 22-12-1914

A-9.Kolordunun 22 Aralık 1914 Harekatı:

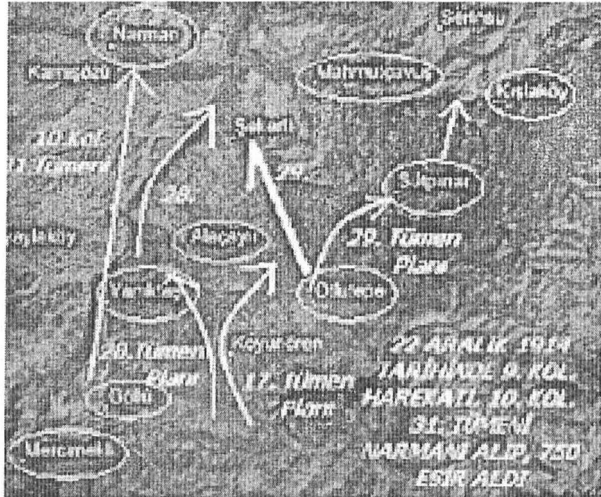
9.Kolorduya bağlı 17.Tümen sabahleyin hareket ederek, Narman Otlutepe Alaçayır köyleri hattına ilerledi.

Bu hatta varınca verilen görev gereğince Otlutepe ile Kız-larkalesi arasındaki hattı Rus güçlerine karşı koruyacaktı.

2160 m. rakımlı Otlutepe ile 1700 m. rakımlı Alaçayır hat-tında ilerleyen 17. Tümen, verilen hedefe ulaşamadığından, akşamı 1960 m. rakımlı Koyunören köyünde geçirdi.

9.Kolorduya bağlı 28.Tümen ise, Narman Alaçayır-Ya-nıktaş hattında bulunan Rus güçlerine taarruz edip, etkisiz hale getirdikten sonra, Mahmutçavuş-Narman hattına ilerleyecekti.

28.Tümen bu hat boyunca ilerleyip akşam 1620 m. ra-kımlı Şekerli köyünde karargah kurdu.

9.Kolordu'ya bağı 29. tümene verilen emirde, Narman Otlutepe-Sütpınar ²⁸⁶ köy yolu güzergahından ilerleyerek, Narman Kışlaköy-Kilimli ²⁸⁷ Köyü hattına varması istendi.²⁸⁸

Ancak yoğun kar yağışı ve tipi altında sabahleyin başlayan hareket sırasında, Tümen'e bağı 85. ve 86.Alaylara zamanında emirler ulaştırılamadı.

Tümenin 87. Alayı ise verilen emir doğrultusunda ilerleyip, Narman Otlutepe Köyü'nde mevzilenmiş iki Rus bölüğüne taarruz edip, onları geriye attıktan sonra Narman Alaçayır-Şekerli Köyleri hattında ilerledi. ²⁸⁹ Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

29.Tümen karargahı ise yolunu kaybedip, Narman Yanıktaş köyü yakınlarında bulunan Eldenik yaylasına vardı.

Harekatın daha ilk gününde başlayan yoğun kar yağışı ve tipiye rağmen birlikler ilerlemeye devam ettiler.

Bu durumu Braonzart Paşa "Moskova seferi" tekrarlanıyor diye tanımladı. ²⁹⁰ Tümen'e bağı birlikler akşamleyin 1940 m. rakımlı Sütpınar köyü çevresindeki derelerde konakladılar.

Harekatın ilk günü, 9.Ordu'nun verilen görevi başarılı bir şekilde yapmasını sağlamak amacıyla, Kolorduya destek olmak ve batı tarafını korumak için 10.Kolordu'ya bağı 31. Tümen ayrıca görevlendirildi.

31 Tümen verilen görevi zamanında yaparak, Tortum Kireçli köyü-Narman hattında ilerleyerek akşama doğru 1700 m. rakımlı Narman'a taarruz etti.

Burada bulunan Rus birliklerini etkisiz hale getirip, Rus komutanla birlikte 750 esir alıp, 600 Rus askerinin Oltu yönünde geri çekilmesini sağladı.

²⁸⁶ Eski Verintap ve Koçgans Köyleri.

²⁸⁷ Eski Lafsor ve Kızılkilise köyleri.

²⁸⁸ 3.Ordu Harekatı, s.:388

²⁸⁹ Selahattin, Kafkas Cephesi'nde 10.Kolordunun Hareketleri, İstanbul, 1933., s.30 v.d.

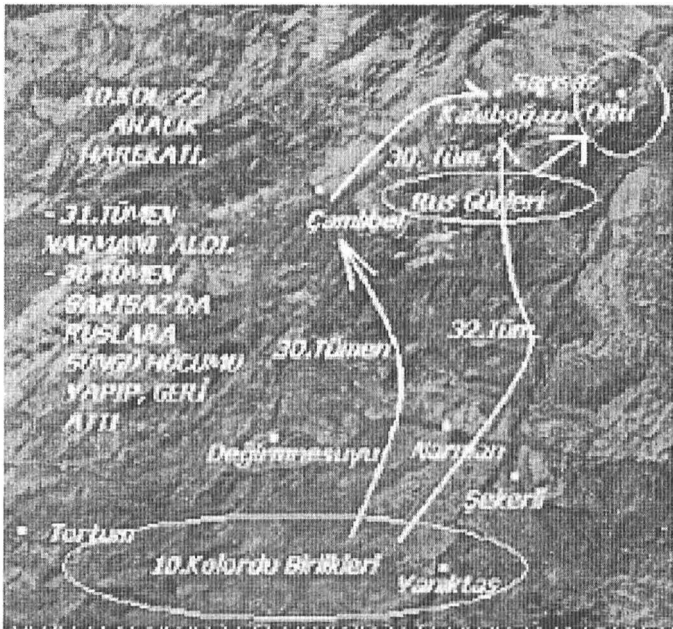
²⁹⁰ Arif Baytın, a.g.e.,s.:67 v.d.

Narman taarruzu sırasında 260 kayıp ²⁹¹ verdiler. Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

9.Kolordu birlikleri konakladıkları yerde akşam yemeği olarak yufka ekmeği yediler. Üzerlerinde kışlık paltolarının olmadığını belirtmeye gerek zaten yok!

B- 10. Kolordunun 22 Aralık 1914 Harekatı:

10.Kolordu birlikleri, Narman Yanıktaş ²⁹², Tortum Arılıköy ²⁹³ hattında bulunuyordu. Kolordu'nun 31.Tümeni 1700 m. rakımlı Narman'a, ²⁹⁴ 30. Tümeni Çamlıbel köyü üzerinden, 1450 m. rakımlı Oltu Kaleboğazı köyüne ilerleyecekti. 30.Tümen aldığı emir gereğince, Narmanın batısından ilerleyip, Çembıbel ²⁹⁵ köyü yönünde hareket etti. Çamlıbel'e vardığında, burada bulunan Rus güçleri 1410 m. rakımlı Sarısaz'a ²⁹⁶ çekilmişti.

Tümen Rusların çekildiği yöne ilerleyip, akşam üzeri Sarıaz'da bulunan Rus güçlerine süngü hücumu yapıp, Rusları Oltu'ya geri attılar. Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

10.Kolordu emrinde bulunan 4 Tabur ve 1 Batarya'dan oluşan Fethi Bey müfrezesi de Kaleboğazı'na ulaşip, burada geceyi geçirdi.

Kolordu'ya bağlı 32. Tümen ise, aldığı emir doğrultusunda Narman'ın Yanıktaş ile Şekerli köyü hattından ilerleyip, akşama doğru Kaleboğazına gelip, burada geceyi geçirdiler.

Kolordu, hareketin birinci gününde 9. Kolordu güçleriyle birlikte Narman'ı almış, Rus güçlerini Oltu'ya geri atmıştı.

C- 11.Kolordunun 22 Aralık 1914 Harekatı:

11.Kolordu'ya verilen görev, çevirme hareketini yapacak olan 9. ve 10. Kolordu birliklerinin gerisini korumak, Rusları Aras Vadisi ile Soğanlı dağları arasındaki mevzilerinde oyalamaktır.

Kolorduya bağlı 18. Tümen bulunduğu Aras Vadisi'nin kuzeyinden, 2170 m. rakımlı Toygarlı köyü , 220 m. rakımlı Çimenli köyü ile 2130 m. rakımlı Ilıcasu hattına ²⁹⁷ gönderildi. 33.Tümen ise, bulunduğu Köprüköy'e bağlı 1600 m. rakımlı Emrekom köyünün kuzeyinde bulunan Aras nehrini geçip, 1680 m. rakımlı Yukarı Söğütlü köyüne geldi ve burada geceyi geçirdi.

²⁹¹ Selahattin, a.g.e., s.:27 v.d.'da ayrıntılar vermiştir.

²⁹² Eski Erkek köyü.

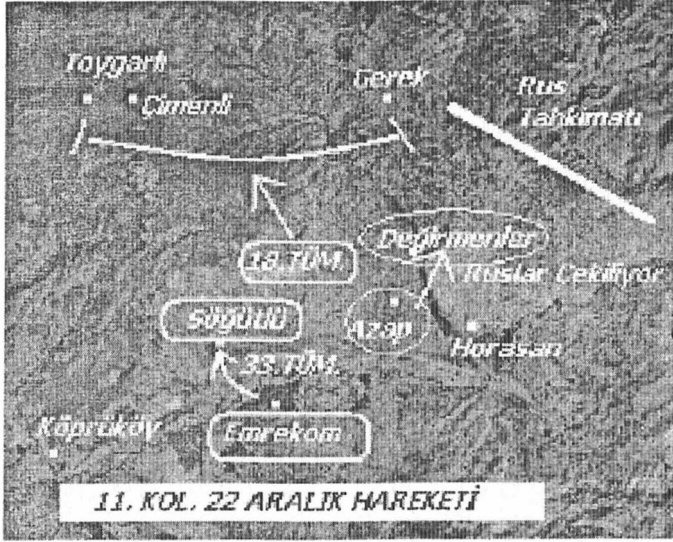
²⁹³ Eski Mihrekom köyü.

²⁹⁴ Eski İd, yada Bayram beldesi.

²⁹⁵ Eski Ardoz köyü.

²⁹⁶ Eski Zerdeniş köyü.

²⁹⁷ Eski adı Koşa-Pirtanos-Çermiksu hattı.

34. Tümen ise, Köprüköy'e bağlı 1630 m. rakımlı Azapköy'de bulunan Rus güçleri üzerine taarruz edecekti.

Bu emir gereğince yürüyüşe başlayınca, Azapköy ile Değirmenler²⁹⁸ köyü arasında kuzey-güney yönünde uzanan ortalama 1625 m. rakımlı düzlüklerde bulunan Rus birlikleri geri çekildiler. Tümen Azapköy'e varıp, geceyi burada geçirdi.

11. Kolordu'ya bağlı Süvari Tümen'i ise, Aras Vadisi dirseğinde konuşlanmış olan iki Tümen, iki Tugay ve bir Alay'dan oluşan Rus birliklerine karşı oyalama hareketi yapacaktı.

Ancak Ruslar geri çekilince, kuşatma daha geniş bir alana yayıldı.

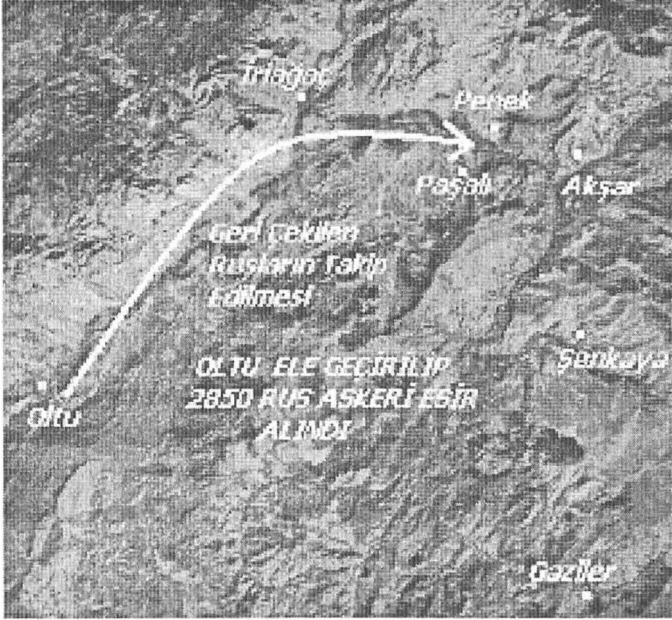
Ruslar Oltu yönünde kuşatma yapıldığını anlayıp, takviye olarak Sarıkamış'a bağlı 2140 m. rakımlı Çamyazı ve 1900 m. rakımlı İnkaya (eski Mecingert köyleri) ve Sırataşlar²⁹⁹ ile Soğanlı dağları batı eteğinde bulunan Sarıkamış Yeni-köy'e takviye birlikleri gönderdiler.

²⁹⁸ Eski Ardos köyü.

²⁹⁹ Eski Zek köyü.

B-10. Kolordunun 23 Aralık 1914 Harekatı:

10. Kolordu hareketin ikinci günü 32. tümeni ile 1290 m. rakımlı Oltu'da ³⁰⁰ bulunan Rus güçlerinin sol tarafına, 30 Tümeni ve Fethibey müfrezesi ile birlikte sağ tarafına taarruz edip, Oltu'yu ele geçirecekti.

Kolordu'ya bağlı 30. Tümenin 88. ve 89. Alaylar Oltu'ya doğu yönünden, 90. Alay'da batı yönünden taarruz etti.

90. Alay'ın hareketi yoğun sis yüzünden yapılamadı.

Rus komutan İstomin, birliklerini geri çekmeye çalışırken, 90. Alay bu durumu fark edip, geri çekilmeye çalışan iki Rus bölüğünü esir aldı.

³⁰⁰ Haritaya bakınca şaşırmanın. Çünkü Oltu'dan geçen ve aynı adı alan Oltu Çayı, Olur ilçesi önlerinden geçip, batıya dönmekte ve Karadeniz'e akan Çoruh Çayı ile birleşmektedir. Bu vadi, Sarıkamış'tan ortalama 700 m. daha aşağıdadır.

Tümen'in yoğun saldırısı karşısında tutunamayan Ruslar, Göle yönünde geri çekildiler.

Oltu'yu ele geçiren 30. Tümen, burada 2 top, 2 makineli tüfek, 1000 Rus askeri esir aldı. Hem de eksi 20 derece soğukta, üzerlerinde kaput bile olmadan.

İşte bu kahramanlar Allahüekber dağlarını geçenlerdi. Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

30. Tümen 4 Rus topunu ele geçirip Oltu'ya girip, minareye Türk Bayrağı çekti.

Oltu'da askerler bir süre dinlendikten sonra, geri çekilen Rus güçlerini takibe başlandı. Göle-Ardahan yönünde Rusları takip edip, Olur İlçesi yol kavşağında bulunan 1080 m. rakımlı düzlükte geri çekilen Rus birlikleriyle temas sağladı.

Ancak hava koşulları ve gece olmasından yararlanan Ruslar geri çekilip yeniden menziletiler.

Tümen geceyi İriağaç bölgesinde siperlerinde geçirdi.

Kolordu'ya bağlı 31. Tümen, Oltu boğazına doğru hareket edip, Oltu boğazında bulunan Rus güçlerine saldırıp, bir Albay ve 1150 askeri esir aldı.

32. Tümen ise sabahleyin Oltu batısında bulunan 1410 m. rakımlı Sarısaz köyündeki Rus birliklerine saldırıp, burayı ele geçirdikten sonra 5 makineli tüfek ve 200 esir aldı.

Sarısaz'dan Oltu yönüne ilerlerken, güneyden Narman yolundan yine Oltu boğazına ilerleyen 32. Tümen tarafından düşman zannedilip, üzerlerine ateş edildi.

İletişim bozukluğundan kaynaklanan bu çatışma kısa süre sonra durdurulduğunda 200 kadar asker kaybedilmişti.

Yani kardeş kanı dökülmüştü.

Oltu'nun ve 2850 Rus askerinin esir ³⁰¹ alınması ve Rus-

³⁰¹ 90 Alay 2 bölükten oluşan 500 Rus askeri, 32. Tümen 200 Rus askeri, 31. Tümen 1150 Rus askeri ve 30. Tümen 1000 Rus askeri olmak üzere toplam 2850 Rus askerini esir almıştır.

Göle-Ardahan yönünde çekilmesi, 10.Kolordu Komutanı Hafız Hakkı'nın geri çekilenleri " savaş planı dışında" taktiklerine neden oldu.

10.kolordu Komutanı Albay Hafız Hakkı, Rusları yakalayıp tutmayı düşünüyordu.

10.kolordudan 3.Ordu Komutanı Enver Paşa'nın haberi yoktu. Bu nedenle bu gereksiz ve plan dışı takip, bir anda Çevirme Harmanı Cephesi'ni 100 km. kadar genişletti.

Genişleyen cepheden, Sarıkamış'a gitmek için de Allahü-ber dağları üzerinden, güneydeki Başköy ile Beyköy yolları kullanılmasını zorunlu kıldı.

Harman malumun tekrarı olacağından, bir şey söylemeye gerek yok.

İşte Allahüekber dağlarını aşan ve burada şehit düşen kahramanlar, Narman'ı ve Oltu'yu ele geçirip, 2850 Rus askerini esir alanlardan sağ kalanlardı. Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

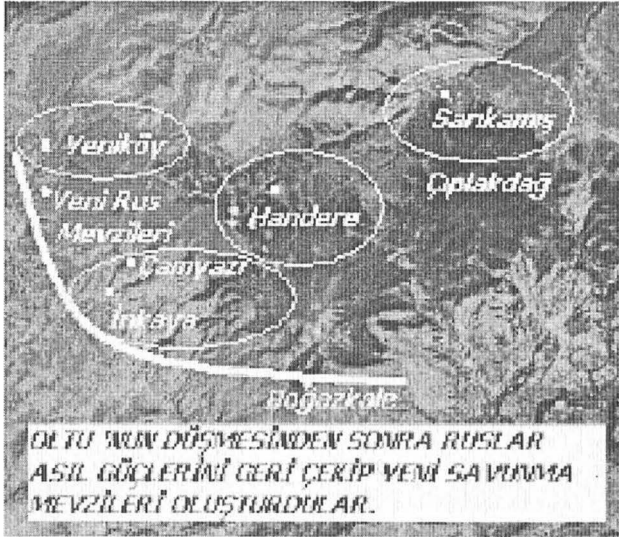
C-11.Kolordunun 23 Aralık 1914 Harekatı:

Rus güçlerinin geriye Soğanlı dağlarına çekilmesi sürerken, Rusların geride bıraktıkları birlikleri, 11.Kolordunun 18.Tümeni'ne saldırıp bulunduğu mevziden geri atıldılar.

33.Tümen ise çok kötü yollar üzerinden Toygarlı-Ilıcasu hattına ilerlemeye çalışıyordu.

33.Tümen akşama doğru Toygarlı'ya ulaşmış, burada mevzilendi.

34.Tümen ise,Rusların saldırısı üzerine geri çekildiler.

Ruslar cephede iki alay bırakıp, Oltu'nun düşmesi üzerine asıl hedefin Sarıkamış olduğunu anlamışlardı.

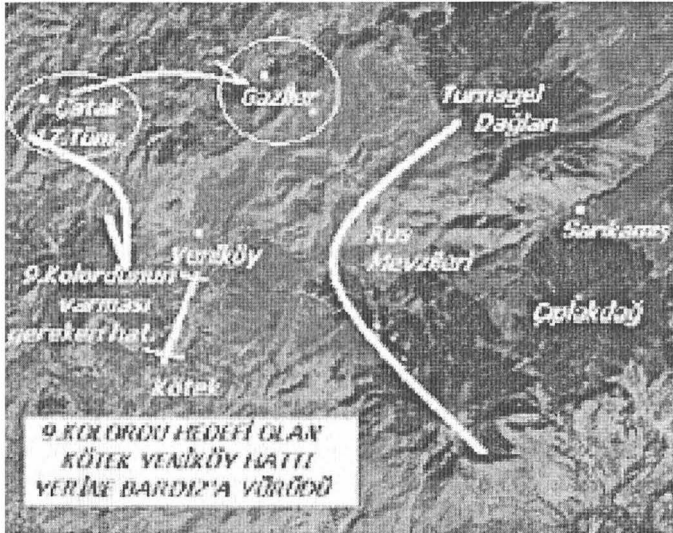
Bu nedenle Aras Vadisi'ndeki birliklerini Soğanlı dağları-batı yamacında bulunan Sarıkamış Yeniköy ve 2250 m. ımlı Handere köyü çevresine çekiyorlardı. Amaçları Sarıkamış'ı tahkim edip, savunma açısından lendirmekti.

Harekatın Üçüncü Günü: 24-12-1914

A-9.Kolordunun 24 Aralık 1914 Harekatı:

9.Kolordu'ya 17.Tümen çok kötü hava şartları altında üyüşüne devam ederken, 2130 m. rakımlı Çatak köyü önünde tipiye yakalandı.

9.Kolordu birlikleri plana göre Kötek-Yeniköy hattı üzeren hareket etmesi gerekirken, yönünü kar yağışı altın-Çatak üzerinden kuzey doğuda bulunan 1815 m. rakım-aziler'e çevirdi.

Kolordunun 28. Tümeni Esenyurt üzerinden Gaziler önlerine ulaştı.

29 Tümen ise, Şenkaya İçmesu güneyinde rastladığı bir bölük Rus birliğine saldırıp, onları geri attıktan sonra Gaziler'e yürüyüşe geçip, akşam üzeri Gaziler'e girdi.

Gazilerdeki tarihi caminin minaresine asılacak bayrak bulunamadığından, Alay Sancağı minareye asıldı.

Tümen üç gün içinde kar yağışı ve tipi altında Narman 2200 m. rakımlı Çimenli köyünden, 1815 m. rakımlı Gaziler'e kadar 60 km. yol yürümüşü.

İşte bu yürüyüş sırasında çok sayıda donarak şehit olan askerlere rastlanıyordu. Askerler, ayaklarında çarıkla en az bir metre yüksekliğinde kar içinde, sırtında 30-35 kg. sırt çantası ile yürüyordu.

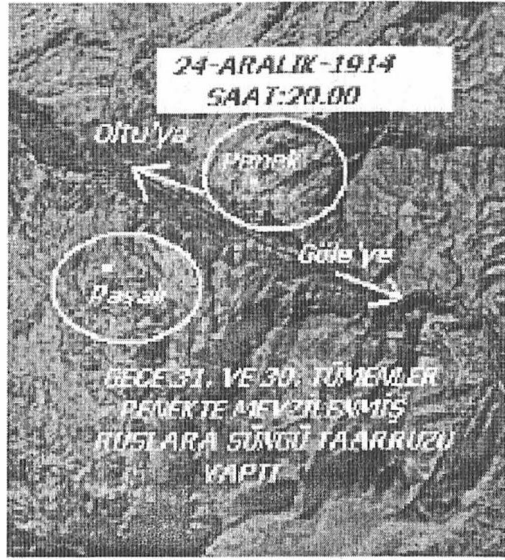
B-10.Kolordunun 24 Aralık 1914 Harekatı:

19 Aralık'ta yapılan savaş planı gereğince, 24 Aralık'ta 10.Kolordu'nun Gazileri almış olması gerekiyordu.

Fakat, Göle yönünde geri çekilen Rus güçlerinin takibiyle plan dışına çıkmıştı. Kolorduya bağlı 30. Tümen 24 Aralık günü Kolordu'dan gelecek emri 1080 m. rakımlı Olur yol kavşağında bulunan İriağaç³⁰² köyünde bekledi.

31.Tümen Göle yönünde yürüyüşe geçip, geri çekilen Rus güçlerini takip ettiler. Ruslar 1160 m. rakımlı Penek önlerine çekilip, Harap kale mevkiinde yeniden mevzilendiler.

³⁰² Eski Perdik köyü.

Gece Yapılan Süngü Saldırısı

10.Kolordu Komutanı Hafız Hakkı'nın emri ile, 30 ve 31. Tümenler Harapkale'de mevzilenen Rus güçlerine gece taarruzu yaptı.

31. Tümen'in 90 ve 91.Alayları ile 30. Tümen'in 89 ve 90. Alayları, akşam Saat 20.00'de taarruza başladılar.

Peş peşe yapılan süngü taarruzları ile, Harapkale'de mevzilenmiş olan Ruslar geri atıldı. Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Gece yapılan süngü savaşında önemli ölçüde kayıp verdik. 100'den fazla esir, bini aşkın silah ele geçirildi.

31.Tümen Paşalı köyünde, 30. Tümen ve 10. Kolordu Karargahı, Olur ilçesi yolu kavşağında bulunan 1080 m. rakımlı İriağaç köyünde gecelediler.

Savaş Planı Rusların Eline Geçiyor

Gece Göle yönünde geri çekilen Ruslar, yolunu kaybeden 31.Tümenin 92.Alayının saldırısı sonucu 100 esir ve kayıplar verdi.

Bir başka ve belki de Harekatın en önemli gelişmesi, 30.Tümen'i ileri yönde yürüyüşe geçirmek için gönderilen, 10. kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Nasuhi'nin Ruslar'a esir düştü. ³⁰³

Üzerinde bulunan Harekat Planları Rusların eline geçti.

Artık Ruslar her şeyi öğrenmiş oldular.

Hemen Soğanlı dağlarının batı yamaçlarında bulunan Yeniköy ve 1800 m. rakımlı ve stratejik önemi olan Karaorgan köyündeki birliklerine iki Alay takviye birlik gönderdiler.

Günün bir başka sürprizi ise, 10.Kolordu Komutanı Albay Hafız Hakkı'nın, kurmay başkanının yakalanıp harekat planlarının Rusların eline geçtiğini bildiği halde, birliklerini 3.Ordu'dan verilen emir doğrultusunda Akşar (Kosor) Boğazından güneye, Allahüekber dağları üzerinden Başköy ve Beyköy'e yürüteceğini bildirmesiydi.

3.Ordu'nun emri gereğince 25 Aralık'ta Allahüekber dağlarının güney yamacındaki Beyköy'de olunması gerekiyordu.

Halbuki şu anda, Allahüekber dağlarının kuzeyinde bulunan Oltu-Göle vadisinde bulunuyorlardı.

Bu nedenle de bir gecede Allahüekber dağlarının aşılması gerekecekti.

Bu ana kadar savaşılarak, kar ve tipi altında ilerleyen 10.Kolordu birlikleri, şimdi "imkansız" yine ayaklarda çarık, üstleri paltosuz, bit ve tifüs salgını altında, karınları aç olarak gerçekleştirmeye çalışacaklardı.

³⁰³ Selahattin, a.g.e.,s.:40

rı bir an evvel esaret altında yaşayan kardeşlerini Ruslar'ın işgal ettiği topraklara sancağı yeniden

'aşa'nın Turan'a giden yolunu açmaktı.

Lordunun 24 Aralık 1914 Harekatı:

ayın başlayan sis yüzünden keşif yapılamadı.

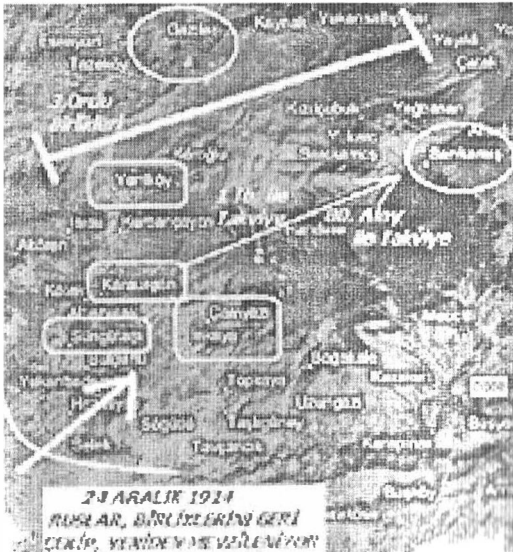
ılınca, Ruslar 18. ve 34. Tümenin bulunduğu cep-
ı başlattılar.

ruz topçu ateşi ile durduruldu.

lı 99.Alay'ın 1.Taburu'na bağlı iki bölük asker,
slim olacaklarını bildirmesi üzerine, Rusları teslim
siperlerinden topluca çıktılar.

bir tuzak olduğundan habersizce, Rusların açtığı
teş sonucu pırsa gibi doğranıp, çok sayıda kayıp

Ruslar, Tabur Komutanı ve sağ olanları esir aldılar.

11. Kolordu cephesinde direnen Ruslar, Gaziler'in düşmesinden sonra, Köprüköy yönünde yapacakları saldırıyı iptal edip, birliklerini Sarıkamış'ın batısındaki Soğanlı dağ eteklerinde bulunan 1900 m. rakımlı İnkaya, 2140 m. rakımlı Çamyazı ve 1800 m. rakımlı Süngütaş köyleri çevresine geri çektiler.

2. Türkistan Kol. Komutanlığına atanan General Yudenic, 1800 m. rakımlı Karaorgan'dan bir tabur ve 80. Kabardinski alayını Sarıkamış'a, 17. Türkistan Piyade Alay'ını da Yeniköy'e takviye güç olarak gönderdi.

Ruslar böylece ilk tedbirlerini almışlardı.

Harekatın Dördüncü Günü: 25-12-1914

A-9.Kolordunun 25 Aralık 1914 Harekatı:

Kolorduya bağlı 17.Tümen sabah Gazilerin batısında bulunan Esenyurt'tan hareket ederek, Gaziler ile Sarıkamış Yeniköy hattının güvenliği için bir Alay'ını geride bıraktıktan sonra, 29 Tümen'e gece yetişti.

29.Tümen sabah erkenden 1850 m. rakımlı Gaziler'den, 2140 m. rakımlı ³⁰⁴ Sarıkamış'a yürüyüşe geçti.

Gazilerden yürüyerek Soğanlı dağlarının güney yamaçlarına vardıklarında ikiye ayrılan yoldan, kuzey doğu yönündeki 2230 m. rakımlı Kızılçubuk yönüne saptılar.

3.Ordu Karargahı önde, 29. Tümen birlikleri arkada hiçbir engelle karşılaşmadan Kızılçubuk köyüne girdiler.

Köylüler tencerelerini ocakta bırakıp, dağlara kaçmışlardı.

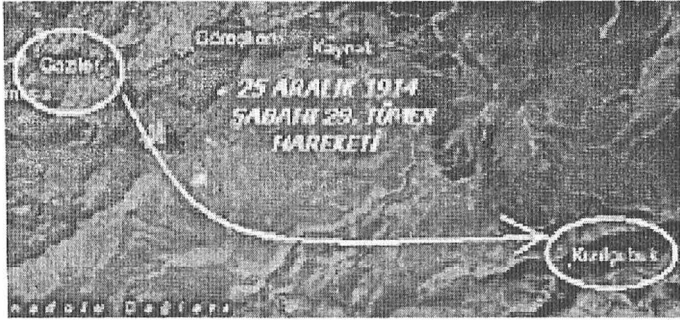
Ruslar buraya kadar gelinebileceğini hayal bile etmemişlerdi.

³⁰⁴ Aslında Sarıkamış'ın tren istasyonu çevresi 2100 m. rakımlıdır. Ancak savaş tek bir noktada yapılmadığından, ortalama yükseklik alınmıştır.

Kızılçubuk köyünden, güneye dönüp önlerindeki tepeye³⁰⁵ tırmandılar.

Tepe'ye vardıklarında 3 km. kadar uzakta, doğuda Çıplakdağ eteklerine kurulmuş olan muntazam Sarıkamış kasabasını gördüler.

İşte bu anda Sarıkamış tamamen savunmasız durumdaydı. Çok az Rus gücü Sarıkamış içinde bulunuyordu.

29. Tümenle birlikte yürüyen Enver Paşa, hemen Sarıkamış'a girilmesini istiyordu.

Enver Paşa, 9. Kolordu komutanı İhsan Paşa'dan görüşünü sordu: "Asker yorgun olduğundan geceyi ormanlarda geçirelim, sabahleyin saldıralım" cevabını aldı.

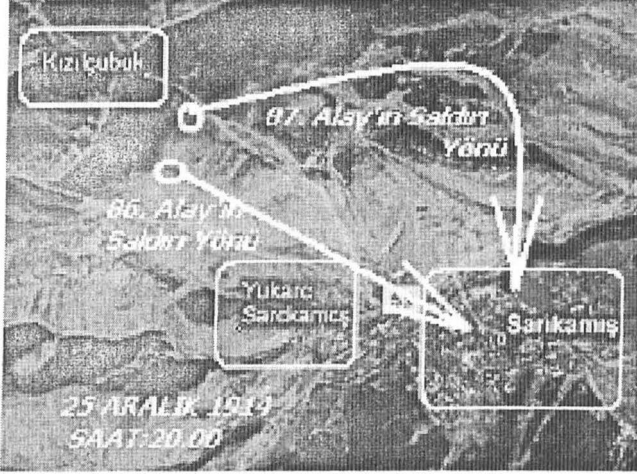
Sarıkamış'a ilk saldırı yapılıyor.

Ancak Enver Paşa, gece saldırısı yapılmasını kararlaştırdı.

Plana göre, 86. Alay cepheden, 87. Alay Sarıkamış'ın kuzeyinde bulunan Turnagel (Turnagöl) ormanları içinden arkaya sarkıp, Ruslara sağ tarafından saldırıp, Sarıkamış'a girecekti.

85. Alay ise 87. Alayı destekleyecekti.

³⁰⁵ Aralık ayında yapılan anma yürüyüşünde, bu yoldan Yukarı Sarıkamış köyüne kadar yürünülmektedir.

Gece saldırısı akşam karardığında başladı.

Enver Paşa ve maiyeti süngü hücumuna başlamış birliğin hemen arkasında hücumu seyrediyordu.

Bu şekilde düşmana 800 metre kadar yaklaşıp, siper aldılar.

29. Tümen komutanı ise inanılmayacak bir askeri hata yapıp, en çok lazım olduğu anda tümenin topçularını Kızılcabuk köyüne geri gönderdi.³⁰⁶

Tümen komutanı bununla da yetinmedi.

87.Alayı destekleyecek olan 85.Alay sağ tarafa çekilip bekletildi.

Bu davranışı ancak Ruslarla işbirliği içinde bulunan biri yapabiliirdi.

Bunlardan Enver Paşa'nın haberi bile yoktu.³⁰⁷

Beylik deyimi ile "karargahı Enver Paşa'ya ihanet etmişti."

86.Alay planlandığı şekilde saldırıya geçmiş, Rusları Yukarı Sarıkamış köyünün güneyindeki boyun noktasından geri atmıştı.

Geri çekilen Rusları, Alayın iki bölümü Yukarı Sarıkamış köyüne kadar takip etti.

Bu saldırı sırasında 86. Alay 200 şehit verdi.

³⁰⁶ Tümen komutanı Arif Baytın bu kararı vermiş ve faciaya davet çıkarmıştır.

³⁰⁷ Şerif Köprülü bu konuda ayrıntılı bilgi vermektedir.

Taarruzun durdurulması...

Ancak 9. Kolordu Komutanı tarafından taarruzun askerin yorgun olduğu" gerekçesi durdurulması isteği üzerine Enver Paşa taarruzu durdurdu.

Keşke durdurmasaydı.

Eğer bu taarruz durdurulmamış olsaydı, kesinlikle Sarıkamış alınıp, buradaki Rus birlikleri esir edilecekti.

Çünkü Ruslar, o anda direnebilecek kadar güce sahip değillerdi.

Durdurulan saldırı sırasında, hareketin başında 1000 olan tabur mevcutları 200'e düşmüş,³⁰⁸ her tabur bu ana kadar soğuktan, bit salgınından, açlıktan ve çarpışmalardan mevcudunun dörtte üçünü kaybetmişti.

Arkadaşlarını kaybeden diğer kahramanlar, görevi devralmış ilerlemeye devam ediyorlardı.

Enver Paşa'ya karargahı aynı gece ikinci defa ihanet etmişti.

Böylece Sarıkamış kaybedilmiş, bu ana kadar kaybedilen Şehitlerin kemikleri sızlatılmıştı.³⁰⁹

Taarruza geçen kahramanların ayakları ve elbiseleri ıslanmış, geri çekilme emri sırasında ise eksi 20'lerde olan soğukta donarak şehit düşmüşlerdir.

Geri çekilelim diyen 9.Kolordu Komutanı ve topları geriye gönderen 29. Tümen Komutanı ise bunları seyretmiştir.

Ayakta kalanlarda geceyi açıkta geçirmek zorunda kalmış; şanslı olan bir kısmı ise yakacak bir parça dal bulmanın sevinciyle çevredeki ormanlarda gecelemişti.

İşte bu şartlar altında, bu moral ile 26 Aralık'ta Sarıkamış'a tekrar taarruz edilecekti.

³⁰⁸ Selahattin, a.g.e., s.:51

³⁰⁹ Bu ihaneti yapan 29.Tümen Komutanı Arif Baytın anılarını yazmış, adına da "Sessiz Ölüm: Sarıkamış" demiştir. Çekilme kararını da "zorunlu nedenlerle" diyerek savuşturmuştur.

B-10.Kolordunun 25 Aralık 1914 Harekatı:

Kolordu'ya bağlı 30. Tümen, Oltu ile Olur yol kavşağında bulunan 1080 m. rakımlı İriağaç köyünden doğuya doğru, Göle-Ardahan yolu üzerinde sabahleyin yürüyüşe geçti.

Tümene bağlı 88. ve 89. Alaylar Akşar (Kosor) boğazından güneye dönüp, Allahüekber dağlarının kuzey yamacında bulunan 1750 m. rakımlı Ormanlı ³¹⁰ köyüne ulaştı.

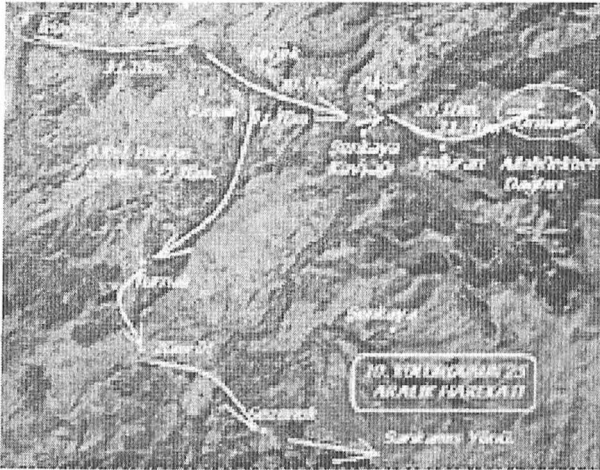
Bir günde 26 km. yürüyüp, yürüyüşe başladıkları yere göre 670 m. yüksekliğe tırmanmışlardı.

O derece yorulmuşlardı ki, köylülerin hazırladığı "sıcak yemekleri" bile yiyecek durumda değildiler.

88.Alayın iki taburu geceyi köyün çevresinde bulunan ormanların içinde geçirdiler.

Tümenin 90. Alayı ise 1850 m. rakımlı Şenkaya ilçesi yolu üzerindeki 1500 m. rakımlı Tahtköy'de kaldı.

Topçu birlikleri yetişmediğinden Alaylar, gece yürütülmedi ve istirahatata alındılar.

³¹⁰ Eski Ersenik köyü.

31.Tümende geceyi geçirdiği 1080 m. rakımlı İriağaç Köyü'nden yürüyüşe başladı. Tümenin öncüsü 93.Alay Akşar boğazından güneye dönerek Allahüekber dağlarının kuzey yamacında bulunan Ormanlı ³¹¹ köyüne gece ulaştı.

Tümene bağlı 91. Alay ise, topçu birliklerine yardım etmek için geride kalınca, Penek Akşar Boğazı arasını ancak ertesi gün sabahleyin geçebildi.

9.Kolordu emrine verilen 32.Tümen ise Şenkaya Atyolu ³¹² köyü üzerinden, zorlu bir yürüyüşle Turnalı köyüne, oradan Zümrüt ve Gezenek köyüne ulaşır, burada geceledi.

C-11.Kolordunun 25 Aralık 1914 Harekatı:

Ruslar, Sarıkamış'ı takviye etmeye başlayıp düzenli olarak geri çekildiler. 18.Tümen Aras nehrinin kuzeyinde bulunan Horasan'a bağlı 1645 m. rakımlı Kırkdikme ³¹³ -Azap köyleri hattında saldırıya geçti.

Rusların topçu ateşi ile bu saldırı durduruldu.

Tümene, Azap-Akçataş ³¹⁴ hattını geçmemek üzere konumlarını korumaları emredildi.

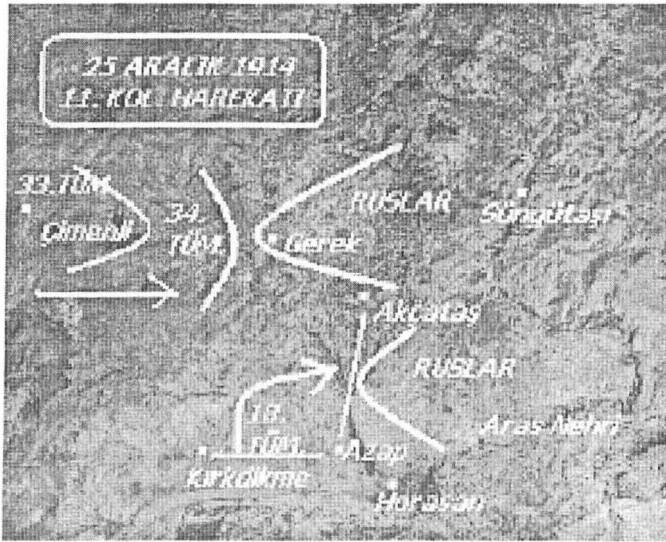
Kolordunun 33.Tümeni de 2200 m. rakımlı Narman Çimenliköyü ile Maslahat hattı üzerinde saldırıya geçirildi.

³¹¹ Eski adı Ersinek.

³¹² Eski adı God (Kod.)

³¹³ Eski adı Haran.

³¹⁴ Azap köyün kuzeyinde 1680 m. rakımlı eski adı Zanzak olan köy.

Tümenin ağır koşullarda yavaş ilerlemesi Rusların Süngütaşı-Yeniköy-Gaziler hattına, yani kuzeye atılmasını önledi.

Ruslar Horasan'a bağlı 1930 m. rakımlı Gerek köyüne çekildiler.

34.Tümen ise, Ruslara yaptığı taarruz sonunda 400 tüfek ele geçirip, Ruslara kayıplar verdirdi.

Özetle, Kolordu'nun bu günkü saldırıları karşısında Ruslar geri çekilip, yeniden daha düzenli olarak mevzilendiler.

Rusların Kafkasya Ordusu'nun merkezi Tiflis ile haberleşmesini sağlayan, Sarıkamış telsiz istasyonu tahrip edildi.

Harekatın Beşinci Günü: 26-12-1914

A-9.Kolordunun 26 Aralık 1914 Harekatı:

Sarıkamış'a Hücum: 25 Aralık 1914 akşamı, yani 10 saat önce, Saat 20.00' de ³¹⁵ yapılan saldırının durdurulması ile çok büyük bir fırsatın kaçırıldığını kimse bilmiyordu.

Saldırının durdurulmasından sonra, sabaha kadar Ruslar Sarıkamış'a getirebildikleri asker ve teçhizat ile güçlendirmişlerdi.

Akşam'a göre, en az iki kat daha fazla dayanacak güce erişmişlerdi.

Üstelik bir adet obüs topuda getirip, Kilise ³¹⁶ önüne yerleştirmişlerdi.

Obüs topu kan ateş kusmaya hazırды.

Bundan kimsenin haberi bile yoktu. O nedenle 9.Kolor-duya ait toplar açık araziye yerleştirilip, geceletilmişti.

Bu geceletmede donarak şehit olanların sayısı da bir hayli fazlaydı.

26 Aralık 1914, sabah Saat: 6.00' da taarruz emri verildi.

Hazırlıkların yapılmasından sonra, Saat:7.30' da askerler ve süvarilerin birlikte saldırması kararlaştırıldı.

Sonra, Rusların çevredeki ormanlık alanlara hakim olduğu düşüncesi ile, bu planın uygulanmasından vazgeçildi.

17. ve 29. Tümenler birlikte 2230 m. rakımlı Kızılçubuk ile 2140 m. rakımlı Sarıkamış (Yukarı Sarıkamış) yolu üzerinden saldırıya geçtiler.

Ormanlık alana yaklaşıldığında Rusların karşı ateşi ile karşılaşıldı. Ruslar ayrıca Yukarı Sarıkamış ³¹⁷ köyünün arkasındaki tepelere makineli tüfekler de yerleştirmişti.

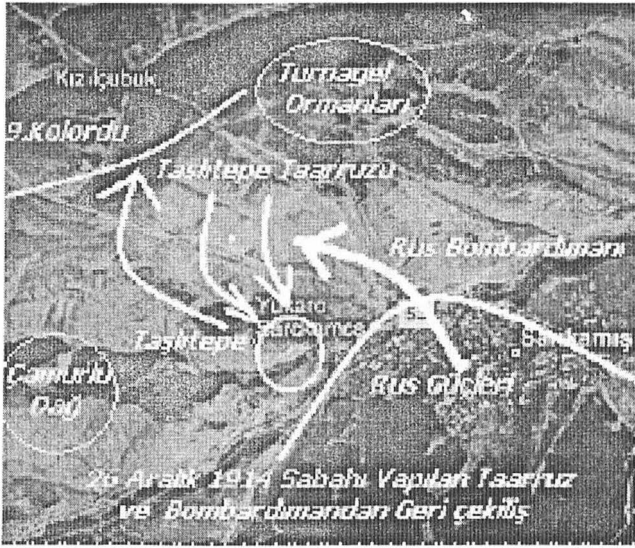
Ruslar, ayrıca topçu ateşi ile de karşılık verince taarruz o anda durdu.

86.Alay komutanı Agah Bey şehit düştü ve alay geri çekildi. Rusların gece getirdiği obüsler, üç dağ topunu devre dışı bıraktı. Taarruza 17. Tümenin iki piyade taburu ve topçu bataryası gelene kadar ara verildi. Enver Paşa çıldırmış, dişlerini gıcırdatıyor, akşamki taarruzu geri çekmesinin bedelini ödüyordu.

³¹⁵ Her taraf kartla kaplı olduğundan geceler zifiri karanlık değil, aksine açıktı.

³¹⁶ Halk arasında Yanık Kilise olarak bilinen kilise.

³¹⁷ Eski adı Çerkezköy.

17 Tümenin beklenen piyade taburlarından biri gelince, öğle üzeri saldırıya tekrar geçildi.

Rusların yoğun topçu ateşi devam ediyordu.

Ayrıca Yukarı Sarıkamış köyünün arkasındaki tepeden de makineli tüfek ateşi devam ediyordu.

Bu şartlar altında Sarıkamış'a hakim Taşlıtepe (Kuzgun Yuvası) ve Yukarı Sarıkamış köyüne girildi.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Bu defa Rus topçusu ve getirilen obüs topunun ateşleri daha da sıklaştı.

Mecburen ele geçirilen tepelerden birlikler geri çekildi.

Birliklerin arkasının güvenliği için Çamlıca'da 28. Tümen'in 83. Alayı ³¹⁸ gönderildi.

17. Tümen sahra topraklarını Oltu'ya göndermesinin bedelini şimdi ödüyordu.

³¹⁸ Alay komutanı Ziya Yergök olup, Çamlıca'da esir düşmüş, 1920 Eylül'ünde geri dönmüş ve askerlik görevine devam etmiştir. Ziya Yergök'ün anılarını Merhum Sami Önal hazırlayıp yayınlamıştır.

Dağ topları da yetişmemiştir.

Yani birliklerimiz topçu ateşi ile korunamıyor, açık arazi-
de ilerlemeye çalışıyor, Ruslar tarafından avlanıyordu.

83. Alay'ın Çamurludağ'da mevzilenmesinden sonra,
Ruslar buraya gece baskını yapıp ele geçirdiler.

Ancak kuzeyde bulunan Gaziler-Kızılçubuk yoluna in-
mediler.

28.Tümen'in 84. Alayı 29.Tümen emrine verilip, Enver
Paşa'nın emri ile askerin toparlanması ve yeniden taarruz
hazırlığı yapılması için yarına kadar saldırı durduruldu.

Enver Paşa ise 10. Kolordu'yu bekliyordu. Tüm hesaplar
10.Kolordu'nun Allahüekber dağlarını zamanında aşıp, yar-
dına geleceği üzerine yapılıyordu.

Ancak görünürde kimseler yoktu.

B-10.Kolordunun 26 Aralık 1914 Harekatı:

Allahüekber dağlarının kuzeyinde, ortalama 1100 metre
rakımlı Oltu-Olur yolu vadisinde bulunan 10 Kolordu'ya,
Allahüekber dağlarının güney yamacında bulunan Başköy'e
gelmeleri emri verildi. Bu sırada, Kolordu Komutanı ve En-
ver Paşa'nın bacanağı Albay Hafız Hakkı Göle'ye ³¹⁹ geçmiş
Rusları takip ediyordu.

Yani olması gereken yerde değil de, olmaması gereken
yerdeydi.

Kolorduya bağlı askerler 25-26 Aralık gecesi, Allahüekber
dağlarının ortalama 1750 m. rakımlı kuzey yamaçlarında bu-
lunan Ormanlı köyüne geldiklerinde, 22 Aralık mevcutları-
nın yarısını kaybetmiş, yorgunluktan olduğu yere yığılacak
vaziyetteydiler.

O geceyi bulabildikleri bir ağaç altında, ahırda yada bir
kovukta geçirmeyi düşünüyorlardı. Ancak 26 Aralık'ta gece
yürüyüşe geçeceklerdi.

³¹⁹ Eski adı Merdenik.

Hiçbiri, bu yürüyüşlerinin "Sarıkamış Çevirme hareketi-nin" sembolü olacağını bilmiyordu.

Yürüyüşe başlamadan önce bulabildikleri sıcak yemeği yiyecekler; sonrada üstte soğuğa dayanıklı kaput olmadan, ayaklarına giydikleri çarıkla en az bir metre karla kaplı yollarda yürümeye başlayacaklardı.

Amaçları, esaret altında inleyen kardeşlerini kurtarmaktı.

Plan yapılmıştı. Kolordu'ya bağlı 30. Tümen Allahüekber dağlarının kuzey yamacında kurulu 1750 m. rakımlı Ormanlı köyünden; 31. Tümen ise Akşar (Kosor) boğazından 26 Aralık 1914 gece Saat:03.00' de yürüyüşe geçecekti.

Köylüler; "sabahleyin gidiniz, bu havada yola çıkmayın" diye yalvarırken, kimse onları dinlemedi.

Emir demiri kestiğinden, demirin kesilme zamanı gelmişti.

Kolordu'ya bağlı 30. ve 31. Tümenler bu yürüyüşü yapıp, kuzeyden, güneye geçeceklerdi.

Gece yürüyüşünü ise önce 30. Tümen'e bağlı 88. ve 89.Giresun Alayı, sonra da 31.Tümen'e bağlı 93. Ordu-Ünye Alayı yapacaktı.

Zaten asıl kayıpları ve zorluğu çekenler bu üç Alaya mensup askerlerdi. Allahüekber dağları zirvesinde tipiye yakalanan 93. Ordu-Ünye Alayı da fazla kayıp verdi.

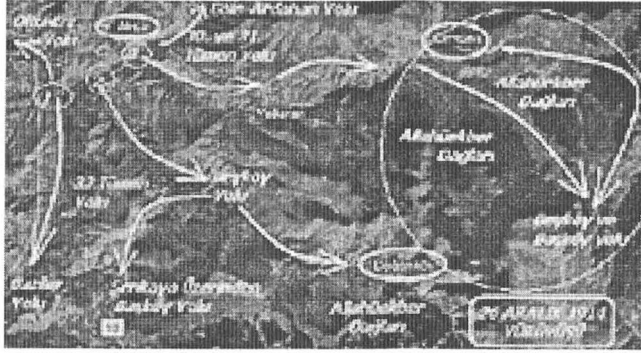
Diğer birlikler, 26 Aralık'tan sonra nispeten daha iyi hava koşulları altında yürüyerek, Allahüekber dağlarını aştılar. ³²⁰

Bu ana kadar bu gerçeği çok az "vicdan sahibi" dile getirdi. ³²¹

Bizde bunlardan biri olma gayretiyle buları yazıyoruz. Şehitlerimize saygının gereği de budur.

³²⁰ Ramazan Balcı., a.g.tez, s.:157, dipnot:227.'de ayrıntılı bilgiler vermiştir. (te-sekkürler Hocam.)

³²¹ Bunların en önemlisi bana göre müthiş bir doktora çalışmasına imza atan Sn. Ramazan Balcı'dır. Tez danışmanı Sn. Dr. Mahir Aydın'ın da emeklerin unutmamak gerekir.

Allahüekber Dağları Yürüyüş Yolu Haritası

Allahüekber Dağları Yürüyüş Yolu Haritası'nda Oltu-Olur-Göle yolu üzerinde bulunan Akşar (Kosor) Boğazı vadi-sinde üç adet geçit işaretlenmiştir. Bu geçitler kullanılarak Allahüekber dağları aşılabilmektedir.

Bunlardan birincisi 1160 m. rakımlı Penek köyü karşısında olup bir numara ile işaretli olandır. Bu geçit güneydeki 1815 m. rakımlı Gaziler'e ulaşan geçittir. Bu güzergah kış koşullarında en elverişli güzergahtır.

10.Kolordunun 32.Tümeni bu güzergahı kullanarak 9.Kolordu'ya yardıma gitmiş ve 26 Aralık'ta Gaziler'e çok az kayıp vererek ulaşmıştır.

Tümen Gaziler'e ulaştığı anda Rusların üzerlerine geldiğini geri çekilen 28.Tümene bağlı 82.Alayın askerlerinden öğrendiler.

Topçu desteğiyle takviye edilmiş Rus askerleri karşısında direnen 82.Alay³²² ise, topçu bataryasının Kızılçubuk köyüne gönderilmiş olmasının bedelini ödüyordu.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Tümen komutanı hemen 94. Alayını yukarıya Rusları durdurmak için Çakır Baba dağına gönderdi.

³²² Adı Alay olmasına rağmen, mevcudu Tabur seviyesindedir.

Aksi halde, Ruslar Sarıkamış önlerinde bulunan 9.Kolordu'yu çembere alıp, imha edebilecekti.

Yürüyüş haritasında verilen iki numara ile işaretli boğaz 1850 m. rakımlı Şenkaya ilçesi yoludur.

Şenkaya ilçesi üzerinden Allahüekber dağlarının güney yamaçlarında bulunan Başköy'e gitmekte bir diğer elverişli güzergahtır.

Buda yolda, yürüyüş sırasında tercih edilmemişti. Bunda harita yanlışlığının ve yörenin bilinmemesinin de etkisi vardır.

Allahüekber Yürüyüşü Başlıyor

Gece Saat: 03.00

10.Kolorduya bağlı 30.Tümen, bir topçu taburu, bir istihkam bölüğü, 88. ve 89. Alayları hep birlikte 26 Aralık 1914 günü, gece Saat 03.00' de Allahüekber dağlarının kuzey yamacında bulunan 1750 m. rakımlı Ormanlı ³²³ köyünden yürüyüşe geçti.

Tümen'in yürüyüşe başlayan Alayları kol başında Binbaşlı Bahattin Bey'in olduğu 88. Alay ile birlikte, 19 Kasım 1919 tarihinde 3.000 kişilik mevcudu ile Giresun'dan hareket eden 89.Giresun Alayı idi.

Bu Alaylar yürüyüşe başladıkları anda, mevcutlarının üçte birini daha önceki yürüyüş ve savaşlarda kaybetmişti.

Ortalama olarak 2.000. kişilik mevcutları ile yürüyüşe başlıyorlardı. Tümene bağlı diğer alaylar ise, onların geçtiği yollardan daha sonraki günlerde hareket edecekti.

88. ve 89. Alay yürüyüşe başladığında, Allahüekber dağları üzerindeki yollar iki kişinin yan yana geçmesine müsait değildi.

³²³ Eski adı Ersinek köyü.

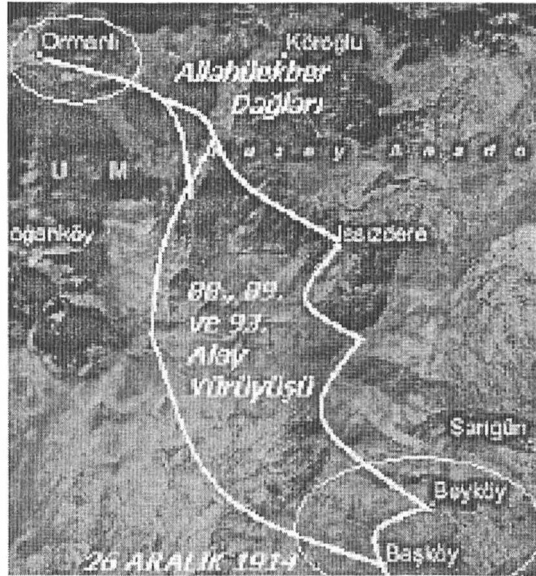
Bu nedenle yürüyüş tek kol halinde devam ediyor, bu da yürüyüş kollarının boyunu uzatıyordu.

Yürüyüşe talimatname gereğince, yürüyüşü hızlandırmak için kollar serbest bırakılınca, askerler dağınık vaziyette yürümeye başladılar.

88. ve 89. Alayların yürüyüş sırasında donarak şehit düşenleri dışında ayakta kalan öncüleri 26 Aralık 1914 günü 14 saatlik yürüyüşten sonra, akşama doğru Saat:17.00'de güneydeki 2170 m. rakımlı Beyköy'e vardılar.

1750 m. rakımlı Ormanlı köyünden hareket etmişler, Allahüekber dağlarını aşmışlar ve 420 m. daha yüksekte bulunan 2120 m. rakımlı Beyköy'e gelmişlerdi.

30.Tümenin 88. ve 89.Alayları bu yürüyüşte, yürüyüşe başladıkları mevcutlarının yarısını "Mor Sarıkamış Kardele-ni" gibi Allahüekber dağlarına bırakıp Harekatın sembolü oldular.

26 Aralık 1914 Yürüyüşü

31.Tümen'in geceyi Tahtköy'de geçiren 93. Ordu-Ünye Alayı ise, 26 Aralık 1914 günü Saat:15.00' de Başköy'e hareket ettiler.

İlk hareket eden 88. ve 89. Giresun Alayların hareketinden 12 saat sonra yürüyüşe başlıyorlardı.

Yürüyüş sırasına Allahüekber dağları zirvesinde tipiye yakalandılar ve yollarını kaybettiler.

Harita üzerinde 22 km. kadar gözüken Ormanlı-Başköy arası, gerçekte 40 km. kadardı.

Yürüdükleri Ormanlı-Beyköy arası kuş uçuşu 19 km. idi.

Bu harita yanlışlığı, alternatif daha güvenli yolun bırakılmasına ve felakete neden olmuştu.

31.Tümen'in 91. Alayı ise, 93. Alay'dan 2 saat sonra yola topçularla birlikte çıkıp, 22 saatlik yürüyüşten sonra, 27 Aralık 1914' de Başköy'e ulaştılar.

Tümen'in Başköy'e ulaşan birliklerin, %20'sinin ³²⁴ ayakları donmuş vaziyette ve savaşamayacak durumdaydı.

Dinlenmek için Ordu Komutanı'ndan iki gün izin istediler.

C-11.Kolordunun 26 Aralık 1914 Harekatı:

Günün sisli olmasından dolayı, Kolordu birlikleri verilecek emri beklemeye başlayıp, mevzilerini korudular.

Ruslar 1930 m. rakımlı Gerek yaylasında daha yüksekte ve çevreye hakim vaziyette olduklarından, 11.Kolordu birliklerinin ilerlemesine imkan vermiyordu.

³²⁴ Başköy'e ulaşan birliklerin sayısı konusunda tam bir karmaşa yaşanmaktadır. Mesela Selahattin bölük sayısını 1015 kişi olarak verirken, ATESE Kafkas cephesi harekatı'nda, 93.Alay mevcudunu 100 kişi olarak vermektedir. Allen 7.000 kişi kaybedildiğini belirtirken, Şerif Köprülü sayı vermemektedir. Ortada bir gerçek vardır: Oda kesinlikle, yürüyüşe başlanılanın mevcudun yarısının fazlasının kaybedilmediğidir. Aksi iddia edenlerin, Sarıkamış'ta savaşanların nereden geldiğini açıklaması gerekir.

18. Tümene bağlı askerler ise, 22 Aralıkta yaralandıklarından dolayı zorunlu olarak geride kalan ve sonra haber alınamayan yaralı iki subay ile 34 askerin cansız bedenlerini buldular. Ruslar tarafından süngülenerek acımasızca öldürülmüşlerdi.

Harekatın Altıncı Günü: 27-12-1914

A-9.Kolordunun 27 Aralık 1914 Harekatı:

27 Aralık sabahı Sarıkamış'ı almak için yapılacak taarruza, birliklerin subayları da ellerinde tabancaları ile katılacaktı. Ordu komutanının emri böyleydi.

Komutanları da askerlerinin yanında ön safta savaşıyordu.

17. Tümenin kalan askerleri geceyi orman içinde Ruslarla savaşarak geçirdi.

Alaylara bağlı taburlar, 22 Aralık mevcutlarının %70'ini kaybetmiş ve mevcudu 300'e düşmüştü.

Çok kötü hava şartlarında savaşan askerlerde donma belirtisi başlamış, ona rağmen Tümen öğle üzeri saldırıya hazır hale getirilmişti.

Bu ana kadar Yukarı Sarıkamış köyüne yapılan tüm taarruzlar, Ruslar tarafından geri püskürtüldü.

Kolordunun 29. Tümenine verilen görev Yukarı Sarıkamış köyünü almaktı.

Tümene bağlı 84. ve 85. Alayların kalan askerleri ile, Yukarı Sarıkamış köyünün batısından, 87. Alayda cepheden köye taarruz etti.

28. Tümenin kalan askerlerinden oluşan 500 mevcutlu 83. ve 86. alayları batıda bulunan Çamurludağ üzerinden, 29. Tümenin sağ tarafından taarruza katıldı.

Rus bombardımanı ve makineli tüfek ateşine rağmen inatla Yukarı Sarıkamış yürüyüşüne devam edildi.

85. Alay komutanı Binbaşı Sabit Şehit düştü.

İnatla yapılan taarruz sonunda, 87. Alay akşamüzeri köye girdi.

87. Alayın köye giren ilk birliklerinden sonra, Ruslar tarafından köy kuşatılıp, köyün etrafındaki ot yığınları ateşe verildi.

87. Alay'ın köye giren bu ilk birlikleri, Alay müftüsü ile beraber sığındıkları üç kulübede inatla direnmeye başladılar.

Bu andan itibaren üç gün boyunca 7.000 Rus askeri tarafından kuşatılmış, mahsur kaldıkları 3 ayrı kulübede inanılmaz bir şekilde üç gün direnmiş ve kulübenin biri havaya uçurulunca Alay müftüsü ve 300 asker teslim olmuştur. ³²⁵

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Ruslar 83. Alaya da ağır zarar verip, komutanı Ziya Yergök esir aldı.

Artık köy içinde kalan 87. Alayın askerlerine yardım etme imkanı kalmamıştı.

Alay komutanı Lütfullah, Alay sancağını bir askerin sırtına sarıp, ele geçmesin diye geceleyin gizlice geriye gönderdi.

Sancağı teslim alan asker, görevini yerine getirip, sancağı güvenli ellere teslim etti. Köye giren birlik sargıda direnirken, diğerleri geri çekildiler.

Bu zor anda Enver Paşa'nın meşhur sözü duyuldu:

"Ne zaman öleceğinizi yalnız Allah bilir. Her top mermisinde ölümden korkarsanız bin defa ölürsünüz, fakat siz bir defa öleceksiniz. Şu halde Allah dilediğini yapıncaya kadar sükuneti muhafaza ediniz."

Enver Paşa'nın bu sözleri söylediği 27 Aralık 1914 tarihi, Sarıkamış Çevirme Harekatının en kanlı günüydü. Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

³²⁵ Prof.Dr. Bingür Sönmez v.d., a.g.e., s.:160

Sarıkamış önünde bulunan 9.Kolordunun kalan birliklerinin sarılma olasılığı belirince, Gaziler’de bulunan 10. Kolordu’nun 32. tümeninin hemen Sarıkamış’a gelmesi emredildi.

B-10.Kolordunun 27 Aralık 1914 Harekatı:

10.Kolordu’nun Allahüekber dağlarını aşan 30. Tümen’in 88. ve 89., 31.Tümen’in 91. ve 93. Alaylarının sağ kalan askerleri 2120 m. Rakımlı Başköy ile 2170 m. Rakımlı Beyköy arasında son derece perişan ve halsiz haldeydiler.

Tümenlere bağlı askerlerin sağ kalanları, geride Ormanlı-Başköy arasındaki yollarda, çevredeki ormanlarda “çok zor koşullarda” Başköy’e ulaşmak için yürüyüşe devam ediyorlardı.

Kolordunun dün yürüyerek Başköy-Beyköy arasına ulaşan 30.Tümenin 88 ve 89. Alayları verilecek emri beklemeye başladı.

Tümenin 90. Alayı ise henüz gelmemiştii.

Tümen 88. ve 89. Alayları, üç saat kadar istirahat ettikten sonra Kolordu’dan şu emri aldı:

Selim ilçesi Kekeç köyü ile Selim ilçesi arasında bulunan Rus güçlerini etkisizleştirdikten sonra, Sarıkamış’ın kuzeyindeki 2080 m. rakımlı Yayıklı köyü ile 2020 m. rakımlı Çatak köyü hattında geri çekilen Ruslara kuzeyden saldıracaktı.

mek zorunda kaldığından, askerler arasında donarak ölenlerin sayısında artış meydana gelmiştir” şeklinde cevap vererek, yardıma gelmesinin imkansız olduğunu belirtmiştir.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Tümenin bağlı bulunduğu 10. Kolordunun diğer birliklerinde de donarak ölümler artmaya başladı.

Allahüekber dağlarını aşarken donarak ölümler yaşandığı kadar, soğuktan diğer birliklerde de ölümler oluyordu.

32. Tümenin bulunduğu Gaziler cephesinde, “süngü saldırısı sırasında askerin ıslanması sonucu aynı oranda donarak ölümler” yaşanıyordu.

Ordu’nun tek ikmal merkezi Gaziler kasabasıydı.

Gazilerin güneyinde, Yeniköy’de bulunan Rus birlikleri sürekli olarak Gaziler’den, Sarıkamış’ın kuzeyinde bulunan Kızılçubuk köyüne giden yolun güvenliğini sağlayan birliklere saldırıyordu.

Ruslar konum olarak daha yüksek yerde bulunuyor, Gaziler-Sarıkamış yolu ise en az 200 m. kadar aşağıda kalıyordu.

Bu ise birliklerin ilerlemesini güçleştiren bir başka nedendi.

Bu saldırıları durdurmak için, 28. ve 32. Tümenler burada çakılı kalmıştı.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

C-11.Kolordunun 27 Aralık 1914 Harekatı:

Ordu komutanlığı ile haberleşme kuramayan 11 Kolorduya bağlı birliklerde de, aşırı soğuk ve kışlık giysi eksikliğinden donma olayları artmıştı.

18. Tümen Rus cephesine bir km. kadar yaklaşıp, mevzilenmişti.

34 Tümen kendi inisiyatifi ile Azapköy'den taarruza geçtiyse de Ruslar tarafından durduruldu.

Gerek köyündeki Rus birliklerine gece saldırısı düzenleyen 33. Tümen, Rusların ateşiyle geri çekildi.

Ruslar ana kuvvetlerini Sarıkamış'a takviye için çekmişler; Sarıkamış'ta kuvvetlerini 10 bine çıkarıp cephede ise artçılar bırakmıştı.

11. Kolordunun bundan haberi bile olmamıştı.

Harekatın Yedinci Günü: 28-12-1914

A-9.Kolordunun 28 Aralık 1914 Harekatı:

9.Kolordu birlikleri günü beklemekle geçirdiler.

Yardımlarına 10. Kolordu birlikleri geldikten sonra harekete geçme kararı alındı. Kolordu'nun, Yukarı Sarıkamış köyünde mahsur kalan 87. Alaya mensup birlikleri için kurtulma yada kurtarılma umudu kalmamıştı.

Zaten köyden o gün alınan haberde 20 kadar askerin direnmeye devam ettiği ve diğerlerinin şehit düştüğü öğrenildi.

B-10.Kolordunun 28 Aralık 1914 Harekatı:

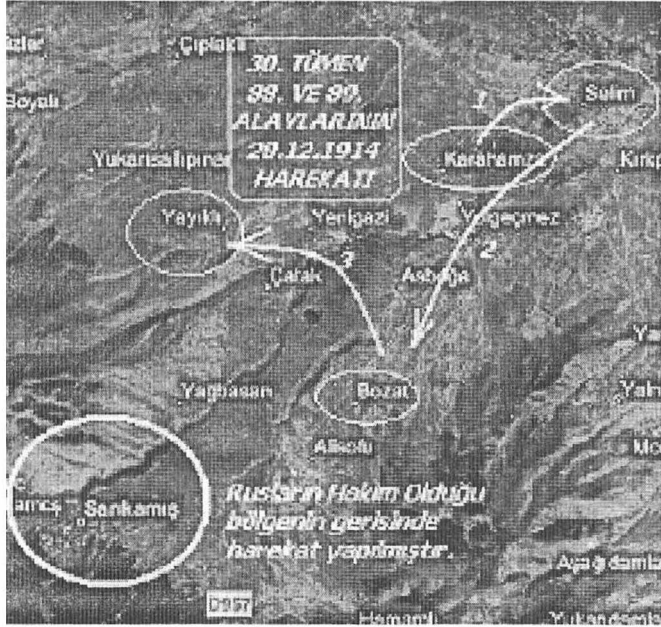
Kolorduya bağlı, 30 Tümen'in 88. ve 89. Alaylarından sağ kalanlar geceyi geçirdikleri Karahamza köyünden, Selim ³²⁶ ilçesini ele geçirmek ve Rusların trenle nakil yapmalarını önlemek için hareket ettiler.

Kars'ın Selim ilçesi önlerine vardıklarında, hemen demiryolunu kapatıp, buraya Sarıkamış'tan gelmekte olan trenin durmasını sağladılar.

Trenden inen Rus askerlerinin ateşine karşılık verilerek, Selim etrafındaki yükseklikler işgal edildi.

³²⁶ O zamanın Nova Selim'i.

m'e toplu olarak yapılan saldırı ile 250 Rus askeri esir Selim ele geçirildi. Tek kurşun atmadan şehit oldu diye arz olunur!

ilen görevi yaptıktan sonra, batıda bulunan Sarıkamış narekete devam eden 88. ve 89. Alay askerleri, Bozat de şiddetli Rus ateşi ile durduruldu.

likler, ateş dışına çıkıp çukurlarda akşamı bekledi. olduğunda da toplanıp, gece yürüyüşü ile Yayıklı'da ın 31. Tümen'e yardıma gitti.

lordunun 31. Tümeninin sağ kalan askerleri, Baş- n 27 Aralık gecesi Güneydeki Yayıklı köyüne 15 sa- ürüyüşten sonra vardı.

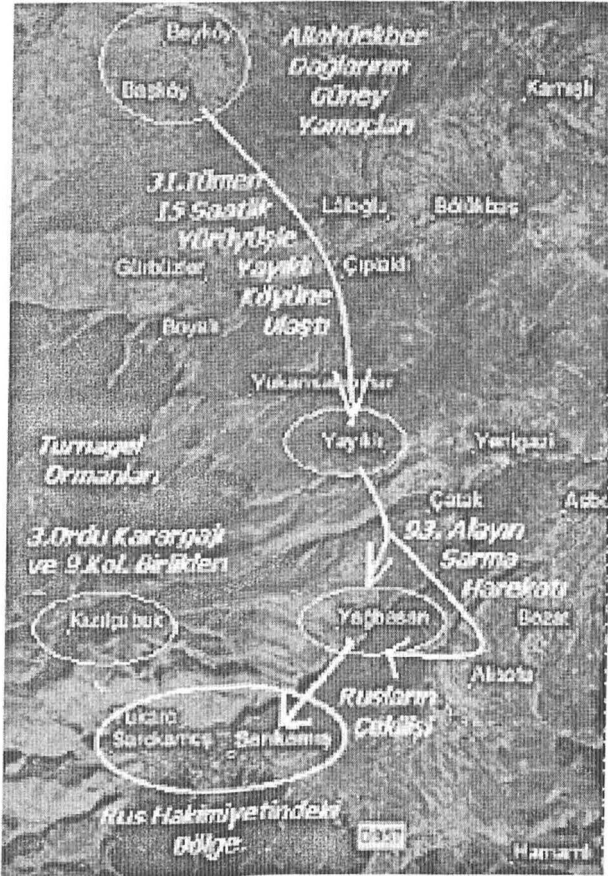
yürüyüşün amacı, bir an evvel Sarıkamış önünde u- r bekleyen 9. Kolordu birliklerine yardım etmekti.

nene bağlı 91., 92 ve 93. Alaylar, Yayıklı köyünden 'la ş yönünde hareketine biraz dinlendikten sonra devam

Ruslar, Yayıklı Sarıkamış arasında bulunan Yağbasan köyünün hakim tepelerine 8 adet makineli tüfek yerleştirip, buraya gelen 31. Tümen askerlerini bekliyordu.

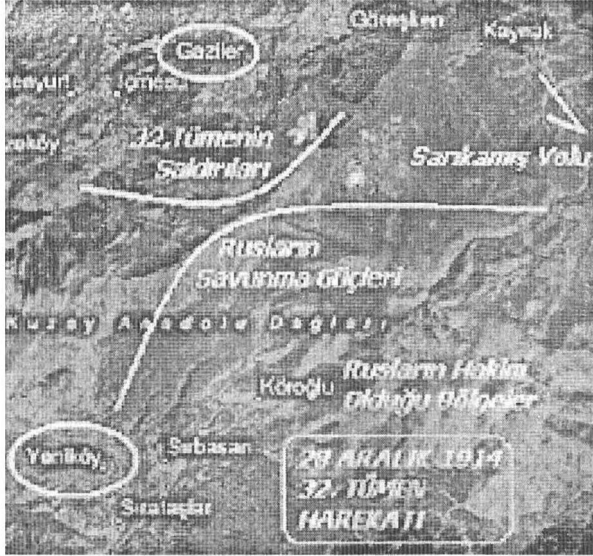
Bu tuzaktan habersizce yürüyen 31. Tümen askerleri, aniden Rus makineli tüfek ateşi ile karşılaştılar.

Bu ateşten sağ kalanlarla yeniden düzen kurulup, Yağbasan çevresindeki tepelerde bulunan Ruslara taarruz edildiyse de, tepeler ele geçirilemedi.

nin ilerleyen saatlerinde, 93. Ordu-Ünye Alayı'nın arkasından, güneyden yaptığı şiddetli taarruz so-
ruslar Yağbasan'dan çekildiler.

e 93. Alayların sağ kalan askerleri Rusları geri attık-
a, geceyi karla kaplı Yağbasan deresinde geçirdiler.
lay'ın sağ kalanları da Yağbasan'a hakim tepelerde
i sağladı. Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere
ur!

lorduya yardım için gönderilen 32. Tümen üç gün-
soğuk hava koşullarında, Gaziler-Sarıcamış Kızılcı-
sındaki dağlarda Ruslarla savaşıyordu.

en, yoğun tipiye yakalanmış, 20 kadar subay donmak-
anda kurtarılmıştı. Rusların, güneyde Soğanlı dağları-
m noktasında bulunan Yeniköy ile bağlantısını kesmek
ekilmesini sağlamak için zorlanması gerekiyordu.

ı gerçekleştirmek için, Çilhoroz dağlarına top çıkartı-
lara kayıp verdirildiyse de, Ruslar sürekli olarak yar-
ıklarından mevzilerini korumuşlardı.

C-11.Kolordunun 28 Aralık 1914 Harekatı:

11.Kolordu birlikleri Aras Nehri'nin güney ve kuzey bölgelerinde mevzilerini koruyup, Rusları geri atma mücadelesi verdiler.

18.Tümen Horasan'ın kuzeyindeki Dalbaşı köyünde mevzilenmiş Rus birliklerini geri atmak için, saldırısına sis altında başladı.

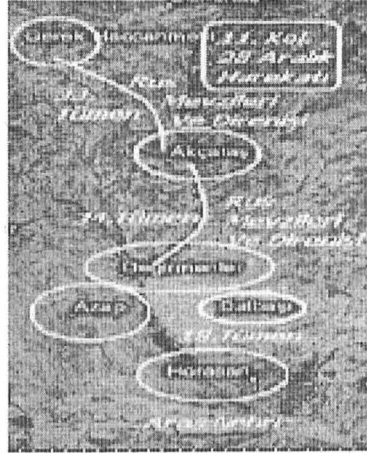
Sis dağılmaya başladığında, Dalbaşı köyündeki Rus birliklerine yaklaşıldığı görülüp, hemen taarruz edildi.

Rusların şiddetli direnmeleri üzerine süngü hücumu yapıldı.

Ruslar Dalbaşı köyündeki mevzilerini süngü saldırısına rağmen korudular.

Bu saldırıda 18. Tümen 3'ü subay olmak üzere toplam 120 şehit, 12'si subay olmak üzere toplam 499 yaralı verdi.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

33.Tümen Horasan'ın Gerek yaylasında mevzilenmiş, Ruslara taarruz yapmak istediye de, yoğun sis yüzünden yapamadı.

34.Tümen de Aras bölgesinde bulunan Değirmenler ve Akçataş köylerindeki Rus direnişini kıramadı.

Harekatın Sekizinci Günü: 29-12-1914

A-9.Kolordunun 29 Aralık 1914 Harekatı:

Savaşın sekizinci gününde 9. ve 10. Kolordunun kalan askerlerinin birleşmesi ve Sarıkamış'a taarruz etmesi planlandı.

9.Kolorduya bağlı 17. Tümenin görevi Taşlıtepe'nin (Kuzgunyuvası) ele geçirilmesi idi. Taşlıtepe'ye taarruz eden 17.Tümen'in kalan askerlerine, 29. Tümen'in kalan askerleri yardım edecekti.

Ruslar ise bu tepeler etrafında kazdıkları derin siperlerde mevzilenmişler ve sürekli olarak takviye ediliyorlardı.

17. Tümen'e bağlı 50. ve 51. Alayların kalan askerleri ile 29.Tümenin kalan piyadeleri birlikte Taşlıtepe'yi almak için taarruz ettiler.

Taarruz sırasında istenilen hedefler ele geçirilemedi.

Taarruz edenlere yardımcı olmak üzere, Sarıkamış önlerine getirilebilen topçu bataryaları Taşlıtepe'yi bombardıman etmeye başladılar.

Buna rağmen Taşlıtepe alınamadı.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Şehit ve yaralıların yerine takviye yapılamadığından, 29. Tümen'in 85 ve 87. Alaylarının mevcudu 300'e düştü. ³²⁷

29 Aralık 1914 günü, Kolordu komutanı verdiği raporunda 17.Tümenin mevcudunun 660; 29. Tümenin ise 300 olduğunu bildirildi.

Akşam olduğunda, 29. Tümen'in mevcudu 190'a inmişti.

³²⁷ Arif Baytın, a.g.e., s.:97

³²⁸ ATESE, a.g.e.,s.:468

Harekatın başından bugüne kadar 17. Tümen 8.340, 29.Tümen ise 11.810 şehit vermiş, koca Kolordu erimişti.

10.Kolordu'dan yardıma gelen 32.Tümen'de oldukça fazla kayıp verdiğiinden Gaziler'den yardıma gelmesinin imkansız olduğunu bildirdi.

Rusların sürekli olarak trenlerle takviye edilmesi, Sarıkamış'a yapılacak taarruza yardıma gelen 32. Tümenin kalan askerlerini Gaziler'e hapsedmişti.

Buna rağmen, öğleden sonra Rusların 32.Tümene karşı yaptığı şiddetli taarruz karşısında insanüstü gayret gösterip 100 şehit verdi.

Geri çekilmek zorunda kalan Ruslar 1000 kayıp verdi.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

B-10. Kolordunun 29 Aralık 1914 Harekatı:

Kolordunun yaptığı istihbarata göre: Rusların Sarıkamış içinde bir süvari alayı, bir piyade taburu ve 2 topunun olduğu bildirildi.

30 Tümen'e bağlı 88.Alay'ın "süngü hücumu" ile Sarıkamış'ı alması emredildi.

Tümen'e bağlı makineli tüfeklerin ateşine, Ruslar makineli tüfek ve top atışı ile karşılık verdi.

88. Alay akşama kadar savaşmış, Sarıkamış önlerine gelebildi.

Bu noktadan yapılan taarruzlar, mühimmat sıkıntısı olmayan ve siperlere yerleşen Rusların makineli tüfek ateşleri ile durduruldu.

88.Alay biraz dinlendikten sonra, geceleyin yaptığı süngü hücumunda da Rus mevzilerini ele geçiremediğinden geri çekildi.

Gün boyu yapılan bu taarruzlarda toplam 250 şehit verildi.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Alay komutanı binbaşı Bahattin ve dört subay da yaralandı.

Dört bölük komutanı da şehit düştü.

30.Tümenin 90.Alayı, kalan askerleri ile Yağbasan sırtlarından hareket edip, savaşıarak Sarıkamış'a 300 m. mesafeye kadar gelip mevzilendi.

10. Kolordunun sağ kalan askerleri, 29 Aralık sabahı itibariyle Sarıkamış'ın kuzeyindeki Yağbasan köyü ile doğusundaki Alisofu köyü hattına gelmişti.

Bozat-Alisofu hattında bulunan 10. Kolordunun kalan askerlerinden oluşan birliklerine saldıran Rusların 80.Kabardinski alayı, ağır kayıplar verdirdi.

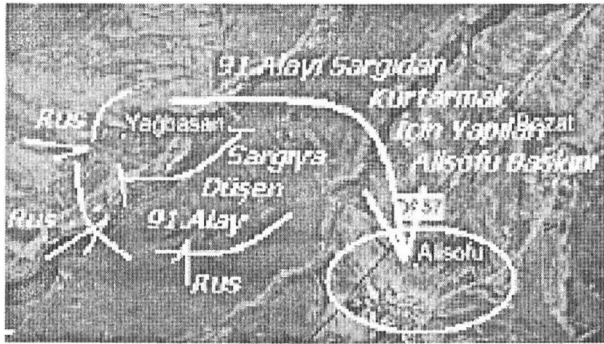
Birlikler Alisofu'nun kuzeyine çekildiler.

Böylece Sarıkamış-Kars bağlantısı açılmış oldu.

Akşamüzeri Çamyazı ve İnkaya köyleri arasında bulunan Rus birliğinden, 1.Kafkas Obüs taburunun Sarıkamış'a geldi.

Ve Ruslar kesin olarak üstünlüğü ele geçirdiler.

31.Tümene bağlı 91.Alayın kalan askerleri ise, Sarıkamış'a hakim olan Yağbasan sırtlarında Ruslar tarafından sarılma tehlikesi ile karşılaştı.

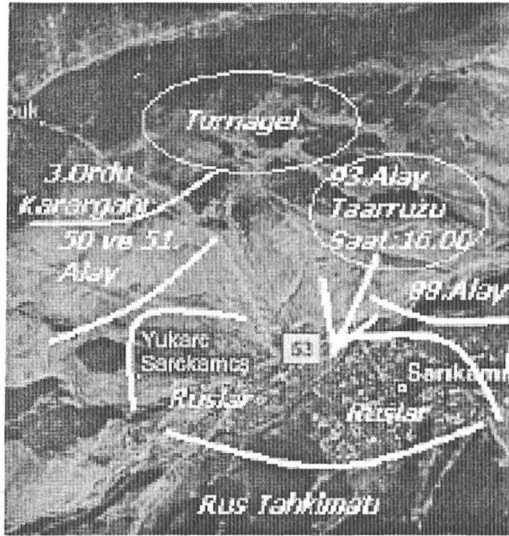
Bunu önlemek için, 91.Alayın kayıpsız olarak geri çekilmesi sağlanacaktı.

Kalan süvari alayı askerleri, 200 piyade ve 3 dağ topu ile birlikte Alisofu köyüne bir baskın yapıp, köy ele geçirildi.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Böylece Sarıkamış'taki Rusların Kars ile bağlantısı kesilmiş oldu.

Bu fırsattan yararlanan 91.Alay, imha edilmekten kurtulup, geri çekildi.

31.Tümenine bağlı, 93.Alayın kalan askerleri ise, 91.Alayın kuzeyinde Ruslarla ara ara savaşmış, 91.Alayın sargıdan kurtulması için zaman kazandırıyor.

93. Alayın Ruslarla savaşı gün boyunca devam etti.

Kayıplarının yerine takviye yapıp, mevcudu 600'e çıkarıldı.

Kuzeyden tren istasyonunun bulunduğu yerden şehre taarruz edecekti.

93.Alay, 31.Tümen Komutanı Hasan Vasfi'nin komutasında Saat:16.00'da Sarıkamış'a taarruz etti.

İnanılmayacak kadar kısa sürede Sarıkamış'a girdiler.

Artık Sarıkamış içinde süngü savaşları başlamıştı.

Rus komutan Albay Kraçenko şehrin girişinde, Sarıkamış Çayı üzerindeki köprüde öldürüldü.

Ruslar Plastun Tugayından bir taburla takviye edilince, 93. Alayın bir kısmı geri çekilmek zorunda kaldı.

Kalanları ise, Rusların 156. Alayının kışlalarını ³²⁹ ele geçirdiler.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Bunlarda gece boyunca yakın mesafeden Rus topçu ateşi-ne hedef olunca geri çekildiler.

C-11. Kolordunun 29 Aralık 1914 Harekatı:

Kolordu birlikleri bir gün önceki mevzilerinden daha ileriye gidemedi. Askere savaşması için yeterli mermi bile verilecek durumda değildi.

İkmal hattı da çökmüştü.

Umutların Tükenmeye Başladığı Gün:

Harekatın Dokuzuncu Günü: 30-12-1914

Bugünden itibaren Rusların ateş üstünlüğü başladı. Sarıkamış'a getirilen Obüs bataryası, Savaşın kaderini değiştirdi.

Artık Ruslar her şeye yavaş yavaş hakim olmaya başladılar.

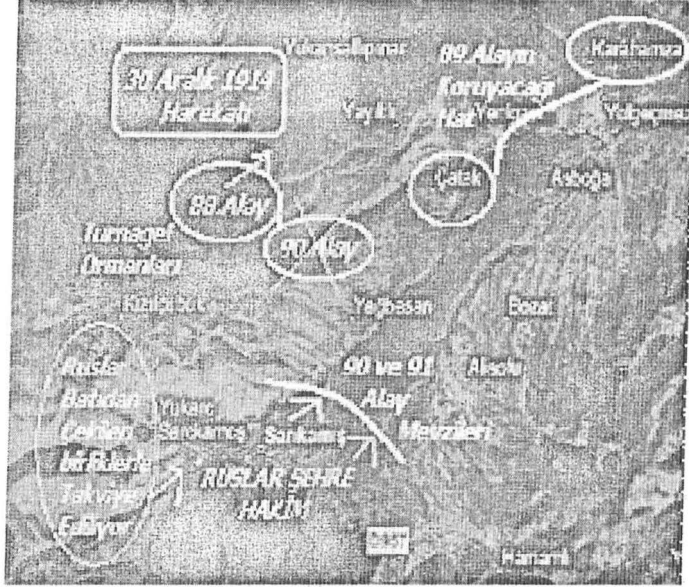
8.600 dağ topu mermisi, 3.000 sahra topu mermisi, 2.000 sandık piyade mermisi ile 9. Kolorduyu takibe başlayan ikmal kolu kaybolmuştu. ³³⁰

Bu durum, Sarıkamış Çevirme hareketine katılan birliklerin hangi doğa şartlarında mücadele ettiklerinin de bir tergesidir.

³²⁹ Şu andaki eski Rus yapılarının olduğu yerde bulunuyorduk

³³⁰ ATESE, a.g.e., s.: 478

10 Kolordu komutanlığı, " ellerinde 1800 tüfek, 8 sahra ve 16 dağ topu kaldığını, askerlerin bir gün dinlendirildikten sonra, kalan askerlerle 1 Ocak 1915 günü Sarıkamış'a taarruz edeceğini" 3.Ordu komutanlığına bildirdi.

30.Tümene bağlı 88.Alay Sarıkamış'ın kuzeyinde bulunan Turnagel ormanları içinde bulunan mevzilerinden yaptığı taarruzlarda da başarı elde edemedi.

Giderek eridiklerinden, deyim yerindeyse bitmek üzereydiler.

Sayıları ise bir avuç kalmıştı.

Alay komutanı da yaralanmıştı.

30.Tümenin 90. Alayı geceleyin Ruslar tarafından sarıldığını gün ağarınca anladılar.

Ancak artık çok geçti.

90. Alayın kalan askerleri bu gün itibariyle tamamen şehit düştü.

30.Tümenin 89. Alayına, kalan askerleri ile Çatak köyü ile Karahamza arasındaki bölgenin güvenliğini sağlaması emredildi.

9.Kolordu ise gün boyunca küçük çaplı taarruzlar yaptıysa da bir başarı elde edemedi.

Kolordunun 91. ve 92. Alayları kalan 400 askeri ile, ellerinde kalan iki top ve iki makineli tüfekle, Sarıkamış'ın 2 km. kadar dışında mevzilendiler.

Karşılarında ise, 2 Alay, iki topçu bataryası ve bir makineli tüfek bölüğünden oluşan Rus güçleri vardı.

Ruslar, topyekun 91. ve 92. Alayların sağ kalan 400 askere saldırdılar.

İnanılmayacak bir şekilde, olağanüstü kahramanlık gösterip, bir top ve makineli tüfek kaybedip, mevzilerini korumayı başardılar.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

Kolordunun 32.Tümeni ise, Gaziler köyü ikmal hattını savunmaya devam ediyordu. Ağır kış koşulları yüzünden askerler geceleyin kalacak bir çukur bulmak için dağılıyor, sabahleyin ise ancak zor kullanılarak toplanabiliyordu.

Artık, askerler zaferi değil de, ölümü kabullenmiş gibiydiler.³³¹

30 Aralık 1914 itibariyle, 32. Tümenin mevcudu 500 asker, 7 dağ topu ve 3 makineli tüfek kalmıştı.

Harekata 9.000 askerle başlayan Tümenenden geriye kalan bunlardı.

Bu ana kadar 8.500 kayıp vermişlerdi.

Karşılarında ise, her türlü ihtiyacı sürekli olarak takviye edilen, kışlık paltolarının ceplerinde elleri soğuktan üşümesin diye sıkıştırılmış kömür konserve kutuları olan, zamanında yemek yiyen ve her birinin mevcudu en az 800 olan 5 taburluk Rus askeri vardı.

11.Kolordu ise, Aras Nehri'nin kuzeyinden, Sarıkamış'ı takviye etmek üzere çekilen Rusları takip ediyordu.

³³¹ Disiplinin sağlanabilmesi için, askerler kurşuna diziliyor, ancak bu da etki etmiyordu.

Onların da takip edecek takatleri ağır kış koşulları yüzünden kalmamıştı.

Rus güçleri saldırıya başladıkları 1 Kasım 1914 sınırına çekilip, ağırlık noktası Sarıkamış'ı asker ve malzeme bakımından takviye ettiler.

Ruslar, 31 Aralık itibariyle tam mevcutlu bir tümen, bir avcı alayı, iki tabur, bir piyade alayı, 4 obüs, 4 sahra, 2 dağ topunu Sarıkamış'ta getirdiler.

Enver Paşa'da ümidini kaybettiğinden "başarılı olamazsa son askerle öleceğini" belirten vasiyetini yazmıştı.

Harekatın Onuncu Günü: 31-12-1914

10. Kolordu'ya bağlı 30.Tümenin kalan askerleri, sabah erkenden Sarıkamış'ın kuzeyine hakim konumdaki Turnagel ormanlarında mevzilenmiş Rus güçlerine taarruz etti.

Başarılı olamadı.

Ruslar, 25 Aralık'ta tahrip edilen Sarıkamış telsiz istasyonunu tamir edilip, Kars ve Tiflis ile haberleşmeyi sağladı.

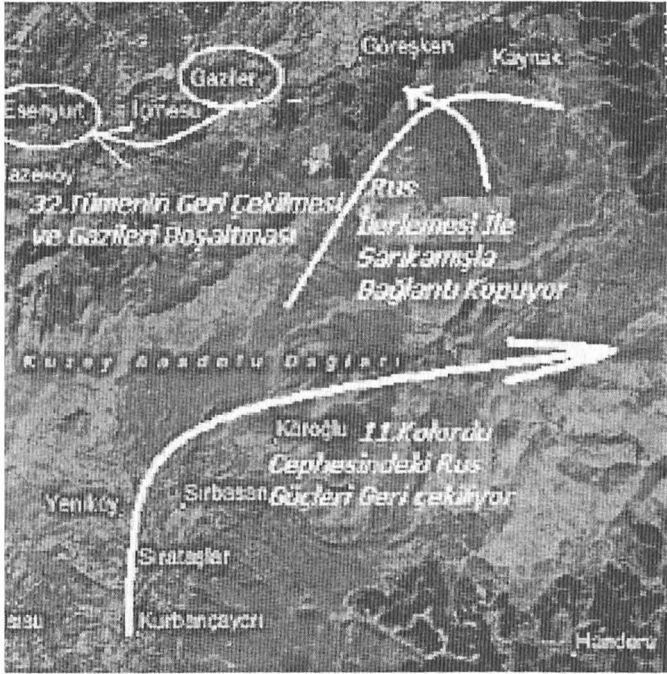
Saat: 9.00' da tekrar yapılan taarruzla Sarıkamış çayına ulaştı.

Sarıkamış tren istasyonunun karşısındaki tepeye yerleşen topçuların desteği ile Ruslara kayıplar verdirildi.

Öğlen üzeri sis çökmesi ile bu destek kesildi.

Sisin dağılmasından sonra, Saat:17.00' de yapılan taarruzda Rusların yoğun makineli tüfek ateşiyle kesildi ve kalan askerler geri çekildiler.

Kolordunun, diğer sağ kalan birlikleri ise toparlanmaya çalıştılar.

Tümen cephesinde, Gaziler ile Sarıkamış arasındaki bağ-
 koruyan 94. ve 96. Alayların sağ kalan askerleri, güçlü
 11. Tümen karşısında Çilhoroz tepesinden geri çekildiler.
 12. Tümen, Gaziler-Kızılçubuk yolu Rus denetimine geçti.
 13. Tümen karargahı ile de haberleşmenin kesilmesi üzerine,
 14. Tümen Gaziler'i boşaltıp, geriye Esenyurt köyüne çekildi.
 15. Tümen Karoğlu I. I. Kolordu
 16. Tümen Cephesindeki Rus
 17. Tümen Güçleri Geri çekiliyor
 18. Tümen Yeniköy
 19. Tümen Sırtazlar
 20. Tümen Kurbancayırı
 21. Tümen Handeru
 22. Tümen Sarıkamış

32. Tümenin Geri Çekilmesi
 ve Gazileri Boşaltması

Rus
 İlerlemesi İle
 Sarıkamışla
 Bağlantı Kopuyor

Kuzey Asadoğlu Dağları

Karoğlu I. I. Kolordu
 Cephesindeki Rus
 Güçleri Geri çekiliyor

Yeniköy
 Sırtazlar
 Kurbancayırı
 Handeru

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

10.Kolorduya bağlı 30. Tümenin, 89. Alayından kalanlar arasından seçilen askerler, Karahamza köyü yakınından geçen demiryolunun bir kısmını ve bir köprüyü tahrip ettiler.

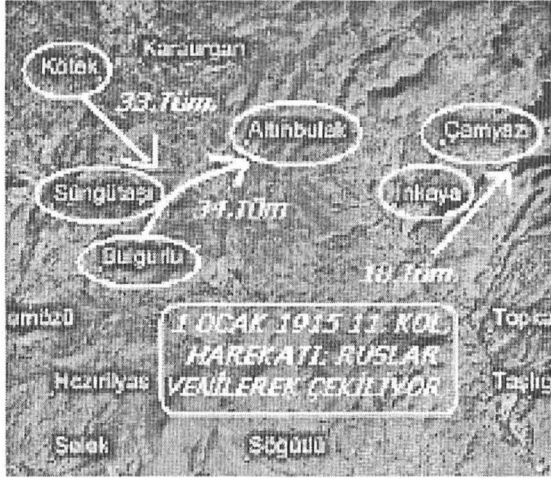
Rusların Çatak'a gönderdikleri iki taburluk alay, Tümenin kalan güçlerinin taarruzu ile geri atıldı.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

11.Kolordu, Aras Nehri cephesinden geri çekilen Rus birliklerini takibe devam ederek, İnkaya ve Çamyaz köyleri arasında Ruslarla temas sağladı.

18. Tümen'in 53. ve 98. Alayları yaptıkları taarruz ile iki saat içinde Rusları geri atıp, hakim tepeleri ele geçirdiler.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!

33.Tümen Kötek bölgesinde Ruslarla savaşıp, Rusları geri attı. Tümen akşamleyin Sungütaşı köyüne ulaştı.

Horasan'a bağlı Bulgurlu köyünden hareket eden 34.Tümen ile Rus güçleri arasında gün boyunca şiddetli çarpışmalar oldu.

Yardıma gelen Rus güçlerinin desteğine rağmen, 34.Tümen ilerlemesini sürdürüp, Altınbulak köyüne girdi.

Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenlere arz olunur!
Ve yenilginin kaçınılmaz olduğu kabul edilip, Ordu'nun namusu sayılan sancaklar Erzurum'a geri gönderildi. ³³²

Ve Yenilgi Kabul Ediliyor:

Harekatın Onikinci Günü: 2-1-1915

Gaziler'in boşatıldığından habersiz olan Ruslar, buraya üç tabur asker gönderdiler. Kuşatma planı yapma sırası Ruslara gelmişti.

Rus General Berhman hazırladığı plana göre, 11.Kolordu cephesinde üç gün direnip, Sarıkamış'a Kafkasya'dan trenle gelecek birliklerle 10 piyade taburu, 14 süvari bölüğü, 18 top ile 3.Ordu'nun kalan birliklerini doğudan kuşatıp, 24 tabur ve 32 topla cepheden saldırıp, imha edecekti.

Buna, 3.Ordu'nun kalan birliklerinin dayanması mümkün değildi.

Zaten bir yandan savaş, bir yandan da bit, tifüs, açlık ve soğukla boğuşuyorlardı.

Enver Paşa'da ümidini kesmiş olacak ki, Göle-Ardahan yolu üzerindeki Akşar Müfreze komutanına verilen emirde;

"Akşar'ın kesinlikle elde tutulması, Sarıkamış'a şimdilik yiyecek gönderilmemesi, fazla tüfek ve kullanılmayan topların, hasta ve yaralı erlerle Ruslardan ele geçirilen malzemenin Erzurum'a gönderilmesi" isteniyordu. ³³³

Enver Paşa'nın bacanağı Albay Hafız Hakkı, başarısından dolayı(?) bacanağı Enver Paşa tarafından "Paşa" yapıp, 3. Ordu Komutanlığına getirildi. ³³⁴

³³² Prof. Dr. Bingür Sönmez v.d., a.g.e., s.:164

³³³ ATESE, a.g.e., s.:499

³³⁴ 9.Kolordu Komutanı İhsan Paşa kendisinden daha kıdemli olduğu halde, şimdi Hafız Hakkı Paşa'nın emrine veriliyordu.

Artık sona yaklaşmış, cephe takviye edilemez hale gelmişti.

9.Kolordu'nun;

“17.Tümeni 4 top, 4 makineli tüfek ve 104 mevcutlu,

28 Tümeni 4 top, 4 makineli tüfek ve 150 mevcutlu,

29. Tümeni ise 4 top, 4 makineli tüfek ve 90 mevcutlu” birliğe düşmüştü. Yani 9.Kolordu'nun savaşabilecek durumda olan asker sayısı toplam 344'dü.

Yayıklı Köyü bölgesinde bulunan 10. Kolordu'nun kalan askerleri, Rus bombardımanı karşısında geri çekildiler.

Rusların bombardımanı şiddetlendirmesi sonucu, 9. ve 10. Kolordu'dan kalan birlikler kayıplar verip, kalan askerlerde dağıldılar.

Artık kalan askeri toplayıp düzenli birlik kurulması imkansız hale gelmişti. Bu durum, savaşın kesin olarak kaybedildiğinin göstergesiydi.

3.Ordu artık geri çekilme planları yapmaya başladı.

Enver Paşa Kaçırılıyor

3 Ocak 1915 günü, ³³⁵ Enver Paşa maiyetiyle birlikte Selim ilçesinin 2140 m. rakımlı Gürbüzler ³³⁶ köyünden, o zamanlar halkının çoğunluğu Rum olan 2080 m. rakımlı Yayıklı'ya ³³⁷ geldi.

Ordu Karargahının Yayıklı'da olduğunu zannediyordu.

Halbuki, ordu karargahı çoktan Yukarı Sarıkamış köyü ile Kızılçubuk arasında bulunan Turnagel ormanları içine taşınmıştı.

Bundan haberi bile yoktu.

³³⁵ Bazı kaynaklara göre 28 Aralık 1914 günü bu olay olmuştur.

³³⁶ Eski adı Verişan'dır.

³³⁷ Eski adı Divik.

2 Ocak 1915 günü 9.Kolordunun mevcudu 350, 10. Kolordu'nun ki ise 1000 kişi kalmıştı. 9. Kolordu 4 Ocak 1915 günü kalan mevcudu ile birlikte esir alındı.

10.Kolordu da 107 subay ve 2000 askerle esir alındı.

Esirler Sarıkamış Hamamlı köyünde kurulan esir kampında bir süre tutulduktan ve burada oldukça kayıp verdikten sonra bir kısmı Sibiry'a'ya, kalanları da Azerbaycan'ın Başkenti Bakü karşısındaki yılanlarıyla meşhur Nargin Adası'ne esir kampına götürüldüler.

Sarıkamış harekatı sırasında her yer karla kaplı olduğundan, şehitlerin defin işlemleri yapılamamıştır.

Ruslar havaların ısınmasından sonra, Nisan 1915'te defin işlemlerine başladılar.

Rus Kars Valisi, Sarıkamış kaymakamına; "Selim nahiyesindeki Türklerden 300 kişilik defin taburu kurup, başında bir imam bulunan üç bölüğe ayırıp, cesetleri toplatın ve defnedin" emrini verdi.

Bu emir üzerine derin çukurlar kazılıp, bazısına 500, bazısına 800, bazısına 1000 şehidin naşı üst üste sıralar halinde defnedildi.

Bu şekilde, Sarıkamış çevresindeki yerlerden ve ormanlardan defnedilen şehit sayısı 23.000'di.³⁴²

Defin sırasında hastalık yayılmasın diye her sıranın arasına kireçler döküldü.

Bu andan sonraki gelişmeler kitabın konusu dışındadır.

Sarıkamış Çevirme Harekatı'na katılanların attıkları kurşunlarla yazılan "destan" artık tamamlanmıştır.

"Sarıkamış Türk askerlerinin ruhlarındaki büyük kahramanlığın delili olarak yaşmalıdır."³⁴³

³⁴² Tuncay Ögün, a.g.tez. s.:107 v.d.

³⁴³ 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırlarındaki Harplerin Tarihi, s.:265'den aktaran Prof. Dr. Bingür Sönmez v.d., a.g.e., s.:170

Bilgi eksikliğinden “Tek kurşun atmadan şehit oldu diyenler” umarız artık böyle konuşmazlar.

“Şehit sayısı 90.000 değildir, daha azdır diyenler “umarız artık böyle konuşmazlar.

Bir defa daha sayıları hatırlatalım:

SARIKAMIŞ KAYIPLARI TABLOSU

Hesaplama Yöntemi	Toplam Kayıp
1.Yöntem	96.328
2.Yöntem	108.824
3.Yöntem	88.066
Köprüküy ve Azap Savaşları	12.012

İstiklal Savaşı sırasında verilen toplam şehit sayımız 1.002 subay ve 36.973 er olmak üzere toplam 37.975’tir.³⁴⁴ Bu sayının içinde yaralı ve kayıplarımız yoktur.

Tek başına bu kesin bilgi, Sarıkamış Çevirme Harekatı koşulları altında verilen ve yukarıdaki tabloda özetlenen kayıpların son derece normal olduğunu göstermektedir.

Rusların sadece Sarıkamış ve çevresindeki ormanlardan 23.000 şehit bedenini toplayıp defnettiği de yukarıdaki tablonun doğrulunu teyit etmektedir.

Sarıkamış’a gelebilenlerden önce Allahüekber dağlarının kuzey ve güney yamaçlarında, Soğanlı dağlarında, Gaziler çukurunda ve çevresinde, Horasan ile Soğanlıdağ arasındaki vadilerde, Narman ile Oltu arasındaki düzlüklerde, Oltu ile Göle yolu üzerindeki Akşar kasabası arasında yapılan savaşlarda verilen kayıplar yoktur.

³⁴⁴ ATESE kayıtlarından derleyen Teoman Alpaslan, Topal Osman Ağa, 2007, s.:568.

Tüm bunların dışında:

Eksi 20 derece soğukta, kar ve tipi altında yapılan hareketin doğal koşulları ve kışlık giysinin de yokluğu ve yukarıdaki tabloda verilen sayılarda dikkate alındığında 90.000 Şehit sayısının doğru olduğundan kuşkusuz asla yoktur. ³⁴⁵

Kar izleri örtmesin.

³⁴⁵ "Geleceğimizi emanet edeceğimiz çocuklarımıza özellikle 1912 ile 1928 arasındaki tarihimizi çok iyi öğretmemiz gerekir" diyen, Sarıkamış dayanışma Gurubu Başkanı, Prof. Dr. Sayın Bingür Sönmez ve Reyhan Yıldız tarafından yazılan "Ateşe Dönen Dünya:Sarıkamış" kitabı, Harekatın diğer yönlerini, bilhassa "yokluklarını" çok iyi betimlediğinden, bu konuya girmeyi, anılan mükemmél eserin yazarlarına saygının gereği olarak "tekrar olacağından" gereksiz görüyoruz. Not: Kapak Resmi: Prof. Dr. Bingür Sönmez v.d., a.g.e., s.:271'den alınmıştır.

EK-1. SARIKAMIŞ ŞEHİTLİKLERİ ve ÖZET ŞEHİT SAYISI TABLOLARI

Sarıkemiş Çevirme Harekatı Sırasında şehit düşen “kahramanların” defin işlemleri zamanında yapılamamıştır.

Çünkü, hava son derece soğuk ve günlük yağan karın altında kalan karlar ise buz kesmiş vaziyettedir. Bu şartlar altında, toprağın kazılması “kazmanın işlememesi” nedeniyle mümkün olamamıştır.

Sarıkemiş ve çevresindeki ormanlardan toplanan şehit naaşları, bulaşıcı hastalık yayılması riski ve etrafı havaların ısınması ile kokuların kaplaması üzerine, “Nisan 1915’te Rusların Kars Valisi’nin verdiği emirle günlük yevmiyeleri ödenen her biri başında imam bulunan ve her biri 100 kişilik toplam 300 kişilik Selim köyü Müslümanları tarafından “dini merasim” yapıldıktan sonra toprağa verilmiştir.

500, 800 ve 1000 kişilik çukurlara defin işlemi yapılan şehit sayısı 23.000’dir.”³⁴⁶ Bu toplu defin işlemi yapılan şehitlerin mezarları bu ana kadar tespit edilip, şehitlik haline getirilmemiştir.

Ayrıca Sarıkemiş Çevirme Harekatı sırasında;

Erzurum’a bağlı Horasan ilçesi ve çevresinde, bilhassa Horasan’a bağlı, Akçataş, Bulgurlu, Değirmenler, Kırkdikme, Azak ve Gerek köyü çevresinde,

Erzurum’a bağlı Narman’da, Narman’a bağlı Otlutepe, Mahmutçavuş, Toygarlı, Sütüinar, Şehitler, Çamlıyayla, Çimenli ve Mercimekli köyleri ile Şekerli beldesi çevresinde,

Erzurum’a bağlı Oltu’da, Oltu’ya bağlı Ayyıldız, Çamlıbel, İriağaç, Sarısaz ve Vişneli köyleri çevresinde,

³⁴⁶ Tuncay Öğün, a.g.tez., s.:107 v.d.

Erzurum'a bağlı Şenkaya'ya bağlı Akşar ve Gaziler belde-
si ile Penek, Ormanlı, Atyolu, Doğanköy, Kaynak, Şenpınar,
ve Tahtköy köyleri ve çevresinde,

Kars'a bağlı Sarıkamış³⁴⁷ ilçesinin Çamyazı, İnkaya, Yeni-
köy, Süngütaşı, Bozat, Karaorgan, Sırataşlar ve köyleri çev-
resinde,

Kars'a bağlı Selim ilçesinin Başköy ve Beyköyleri çevre-
sinde,

Soğanlı dağlarının batı eteklerinde ve Allahüekber dağla-
rı yürüyüşü sırasında Allahüekber dağlarında,

Şehit düşen "kahramanların" naaşları, zamanında topla-
nıp, toprağa verilememiştir. Tüm bunların titiz bir çalışma ai-
le tespit edilip, şehitlik haline getirilmesi zamanı artık gel-
miştir.

Şu anda sadece sembol niteliğinde yapılmış olan şehitlik-
ler ³⁴⁷ ise;

- 1- Horasan Azapköy Şehitliği, (Çok bakımsız)
- 2- Şenkaya Gaziler (Bardız) Yayla (Çakırbaba) Şehitliği,
- 3- Şenkaya Kaynak (Çermik) Şehitliği, (Taşla Çevrili Va-
ziyette)
- 4- Sarıkamış Yayıklı Köyü Yayla Şehitliği, (Taşla Çevrili)
- 5- Sarıkamış Yayıklı Kırklar Şehitliği,
- 6- Yayıklı Tekçam Şehitliği,
- 7- Turnagel (Turnagöl) dağları Şehitliği, Çok bakımsız
olup, dağın kuzeyinde Asker Deresi olarak anılan yerdedir.
Bir diğer adı da Asker Deresi Şehitliği'dir)
- 8- Dikenli Tabya şehitliği, (1950 yılında Necati Topçuoğ-
lu tarafından yaptırıldı)
- 9- Laloğlu Şehitliği,

³⁴⁷ Sarıkamış Dayanışma Gurubu İnternet Sitesi'nden yararlanılarak hazırlan-
mıştır. Bilgi notları 2007 Yaz ayındaki durumlarını yansıtmaktadır.

10- Yukarı Sarıkamış Köyü Şehitliği, (1957 yılında Canik İskiripli Paşa tarafından yaptırıldı. Anma törenleri burada yapılmaktadır)

11- Alisofu Allahüekber Anıtı ve Şehitliği (Sarıkamış-Kars yolu üzerinde yeni yapılan)

12- Sarıkamış Hamamlı Köyü Şehitliği,

13- Şenkaya Ormanlı Köyü Şehitliği, (1915-çok bakımsız)

14- Allahüekber Dağları Zirve Şehitliği (1960'da Refik Tulga Paşa tarafından yaptırıldı)

15- Sarıkamış Batı Mahalle Şehitliği (29 Aralık'ta Sarıkamış'a giren ve süngü savaşlarında şehit düşen 93. Alay kahramanları için yapılmıştır)

16- Soğanlıdağ Şehitliği (Gaziler geçidindedir.)

ÖZET ŞEHİT SAYISI TABLOLARI

Kolordu	Mevcudu (En Az)	Mevcudu (En Çok)
9.Kolordu	33.000	44.000
10.Kolordu	37.250	19.000
11.Kolordu	11.428	53.428
3.Ordu Toplamı	111.678	146.428
Sağ Kalanlar		
Kalan Sayı	9.350	
Esir	7.000	
Toplam	16.350	
KAYIP	95.328	

Tablo: Aziz Samih İstatistiğine göre toplam Mevcut ve Kayıp

21 Ekim 1914 3.Ordu ya Bağlı Birlikler-3 Nolu Plana Göre	Toplam Sayısı
9.Kolordu	10.000
10.Kolordu	40.000
11.Kolordu	31.000
2.Nizamiye Tümeni	5.128
Toplam	116.128
(-)Köprüküy Kayıpları	12.012
Kalan	104.116
(-)Kalanı Esir	16.150
Kayıp	88.066

ÖZET SARIKAMIŞ KAYIPLARI TABLOSU

Hesaplama Yöntemi	Toplamı Kayıp
1.Yöntem	95.328
2.Yöntem	108.824
3.Yöntem	88.066
Köprüküy ve Azap Savaşları	12.012

Allahüekber dağlarının kuzey ve güney yamaçlarında, Soğanlı dağlarında, Gaziler çukurunda ve çevresinde, Horasan ile Soğanlıdağ arasındaki vadilerde, Narman ile Oltu arasındaki düzlüklerde, Oltu ile Göle yolu üzerindeki Akşar kasabası arasında yapılan savaşlarda, eksi 20 derece soğukta, kar ve tipi altında yapılan hareketin doğal koşulları ve kışlık giysinin de yokluğu ve Rusların sadece Sarıkamış ve çevresindeki ormanlardan 23.000 şehit bedenini toplayıp defnettiği gerçeği dikkate alındığında 90.000 Şehit sayısının doğru olduğundan kuşkusuz asla yoktur.

Önce bir oldular; birlik oldular...

Sonra, verilen görevi yapmak için karla kaplı arazilerde ayakta çarık, midede yufka ekmeği yürümeye başladılar.

Önce 2000 m. rakımlı dağları aştılar; siste yollarını kaybettiler.

Narman'ı alıp, Oltu'ya yürüdüler.

2850 Rus askerini esir alıp, takibe başladılar.

Ardahan yolunda 22 km. kar altında, ayazda geri çekilen Rus güçlerini takip ettiler.

Olur İlçesi kavşağında, Harap kale'de süngü savaşları yaptılar.

Rus güçlerini mevzilerinden söküp geri attılar.

Sayıları azalmaya başladı.

Sonra yine takip ettiler; emir geldi:

“Derhal Alahüekber Dağları'nı aşın, Sarıkamış'a gelin.”

16 km. daha karla kaplı yollarda, ayaz altında eksi 20 derece soğukta yürüdüler.

Sonra 7 km. daha yürüyüp, 1300 m. rakımlı Akşar Boğazı'ndan, 1765 m. rakımlı Ormanlı köyüne vardılar.

Köylüler sıcak yemek hazırlamıştı; yiyemediler.

Allahüekber Dağları'nın kuzey yamacından zirvesine yürüyüp, güney yamacındaki 2200 m. rakımlı Beyköy ve Başköy'e varacaklardı.

Önce yola 88. Alay ile 89. Giresun Alayı'nın sağ kalan askerleri çıktı. Saat: 03.00'tü. 17 Saat yürüdükten sonra öncülerini Beyköy'e vardı.

Ama, bir kısmını “Mor Sarıkamış Kardeleni” gibi, Allahüekber Dağlarında bırakarak. 12 saat sonra arkalarından 93. Ordu-Ünye Alayı yola çıktı.

Gelenlerin, yürüyecek halleri kalmamıştı.

Üç saat sonra yine emir geldi: “Selimköy'ü alacaksınız.”

88. ve 89. Alay'ın kalan askerleri tekrar yola çıktılar.

Karahamza köyünde geceleyip, sabahleyin Selim köyüne saldırıp, 250 esir aldılar.

93.Alay'ın yürüyüşü 15 saat sürdü.

Sonra, 7 saat daha yürüyüp Başköy'dan Yağbasan köyündeki Rus mevzilerine taarruz ettiler.

Rusları geri atıp, ayaz altında dere yatağında gecelediler.

Sonra sayılarının azalmasına aldırmadan, Sarıkamış'a girip süngü savaşları yaptılar.

Bir başka Kahraman Alay daha vardı: 87. Alay.

27 Aralık'ta Yukarı Sarıkamış Köyü'ne giren öncüleri, burada kuşatma altında üç gün direndiler.

Diğerleri de, yürüdüler, aç kaldılar, bit ve tifüsle boğuşarak savaştilar, direndiler ve tükendiler. Kalanları ile yola devam ettiler.

Onların da buna benzer kahramanlıkları vardı.

Tek kurşun atmadan Şehit oldu diyenlere arz olunur.

Onlar yüreğimizde yaşayan Mor Sarıkamış kardelenleridir.

Asla, bu kahramanları unutmayacağız.

Kar izleri örtmesin.

Yazarlara Göre Şehit Sayısı Tablosu

YAZAR	ŞEHİT
Cem Ender Arslanoğlu	60.000
Bimb. LARCHER	90.000
Alptekin Müderisoğlu	114.000
Hüseyin Işık	90.000
Aziz Samih	98.000
Linan Von Sanders	78.000
Pomiankowski	80.000
Kayabali-Arslanoğlu	75.000
Muratlı-Allen	75.000
İsmail Sevilik	68.000
Necati Ökse	60.000
Maslowski	57.000
Felix Guze	30.000
Fahri Belen	40.000
Fevzi Çakmak-1	40.000
Fevzi Çakmak-2	60.000
Atese	60.000
Genelkurmay-1933	108.000
İlhan Selçuk	53.000
Genelkurmay-2007	60.000
Teoman Alpaslan	90.000'den Fazla

EK-2: OSMANLI DEVLETİ'Nİ YIKAN EMPERYAL BASKI:

Emperyalizm veya yayılmacılık bir devletin yada ulusun bir başka devlet ya da ulus üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda etkide bulunması, kendi çıkarları için her türlü ayak oyunlarını yaparak istediğini elde etmesidir.

Genel görüş olarak üç evrede tanımlanır; coğrafi keşiflere kadar olan dönem, coğrafi keşifler sonrası ve 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde başlayan vahşi emperyalizm evresi. Emperyalizm son evresinde gelişen sanayisi için yeni kaynaklara gereksinim duymuş, bu gereksinimleri elde etmek içinde 'böl ve yönet' politikası uygulamıştır.

Böl ve yönet politikası gereğince, emperyalizmin dostu yada düşmanı yoktur; çıkarları vardır. Bu çıkarlar neyi gerektiriyorsa o yapılır. 20. yüzyılda uluslar arası ilişkilerde bu anlayış temel ilke olmuştur. Emperyalizm denen "etki altında bulundurma, sömürme ve çıkar politikası", Osmanlı Devletine de yapısı gereği doğal olarak el atmıştır.

Çünkü, kapitalistlerin elinde bulunan topraklar, tüm ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Kaynaklar kıt, ihtiyaçlar nüfuslarına göre fazla olduğundan, bu nüfusun doyurulması için doğal kaynaklara ihtiyaçları vardı.

"16. yüzyılda Osmanlı Devleti bazı yeni sorunlarla karşılaştı. Bunlardan birincisi Avrupa ³⁴⁸ ülkelerinde askeri teknolojinin gelişmesi, askeri güç dengesinin değişmesi ve Osmanlı Devleti'nin batıya doğru genişlemesinin durması idi.

³⁴⁸ Avrupa, Sami (Arap) dilinde Erep (yahut Irib) yani güneşin battığı yön anlamına gelir. Fenikelilerden Yunanlılara geçen bu ad, Yunanca'da Europa olmuş ve Ege Denizi'ne göre batıda bulunan ülkelere bu ad verilmiştir. Ayrıca Mitolojide Finike kralı Agenar ile Telepassa'nın kızının adıdır. Boğa şekline giren Zeus tarafından İda'ya (Çanakkale ilimiz sınırları içindeki Kaz Dağı'na) kaçırılmıştır. Boğa şekline giren Zeus'u anımsatmak için, bugün AB ana binası önünde metalden boğa ve üzerinde Avrupa'nın heykeli vardır. Bu heykel AB'nin ana kökünün neredede olduğunu da göstermektedir.

Askeri dengenin bozulması Osmanlıya savaşların maliyetini artırıp, getirilerini (ganimet, tazminat ve haraçları) azaltarak bütçe sıkıntılarına yol açtı. İkinci sorun 16. yüzyılda Avrupa tarımsal ürün talebinin artması idi.

Aynı zamanda Avrupa ülkelerinin Amerika kıtasında keşfettikleri topraklarda kurdukları yeni sömürgelerinden Avrupa'ya yaptıkları altın ve gümüş ithalatı, Avrupa'da tarımsal ürün fiyatlarını artırdı.

Avrupa ile Osmanlı ülkesi arasında fiyat farkları oluştu. Avrupalı tacirler, Osmanlı ülkesinden Avrupa ülkelerine gıda maddeleri ve hammaddeler ihraç etmeye başladı. Bu ticaret Osmanlı ülkesinde özellikle kıyı bölgelerinde ham madde kıtlığına yol açtı. Avrupa, elindeki altını ve gümüşü Osmanlı ülkesine akıtarak burada da, talebe bağlı olarak fiyatları artırdı.

Osmanlı küçük zanaatla uğraşan esnafın ürettiği mala narh koyduğu için, hammadde fiyatı artmasına rağmen, zanaatkar ürettiği malı aynı fiyata satmak zorunda kaldı; sonuçta geliri azaldı.

17. ve 18. yüzyılda Hollanda, Fransa, İngiltere gibi ülkelerin tacirleri faaliyetlerini Dünya coğrafyasında giderek yaydı.

Avrupalı tacirlerin genişleyen faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile ticaretini artırdı. Böylece, Osmanlı'da oluşmakta olan Dünya kapitalist sisteminin ticaret ağına eklemelendi. Osmanlı'nın, bilhassa Rusya olan savaşlar sebebiyle siyasi üstünlüğü azaldıkça, daha fazla ekonomik tavizler vermeye başladı.

Mevcut kapitülasyonlara (ayrıcalıklı ticaret haklarına) ilaveten, Avrupalı tacirlerle ortaya çıkan sorunları çözmek üzere Osmanlı ülkesinde kendi mahkemelerini kurmak ve Osmanlı tacirlerinden daha düşük oranda gümrük vergileri ödemek gibi yeni, tek taraflı ayrıcalıklar verildi.

Böylece, Osmanlı dış ticareti (ekonomisi), kapitalist birikimin hızlandığı Avrupa ülkelerinden gelen uyarılarla şekillenmeye ve o ülkelerin ihtiyaçlarına tabi olmaya başladı.

İngiltere’de ticaretle servet biriktirmiş sermayedarlar 18. yüzyılda dokuma, demir, çelik ve başka üretim dallarında teknolojik buluşlardan yararlanarak fabrika düzeyinde üretimi başlatmış ve İngiltere ilk sanayi ülkesi haline gelmişti. 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika’da teknolojik gelişmeler devam etti.

Sanayileşen ülkelerden her birinde devlet sermaye birikimini destekledi ve kendi sanayicilerini yabancı rekabetten korumak, başka ülkelerde hammadde kaynakları ve ticaret (ihracat) piyasaları bulmak ve bunları tekellerine almak için yoğun ekonomik, siyasi ve askeri faaliyete girdi.

Sanayileşen Avrupa ülkeleri ve ABD, birçok sanayileşmemiş ülkeye ordularını göndererek sömürgeleştirdiler ve bunların insan gücünü sömürüp doğal kaynaklarını talan ettiler. Böylece, sermaye biriktirmenin maliyetini başka toplumların (sömürülen ülkelerin) sırtına yüklemeye başladılar.

Sonuçta Avrupa ve ABD kapitalist Dünya sisteminin merkezini oluşturdu. 1856 Islahat fermanı ve yabancıların toprak satın almasına izin veren 1867 nizamnamesi de siyasi destek uğruna (Rusya’ya karşı İngiltere ve Fransa’nın desteğini almak uğruna) verilen ekonomik tavizler, Osmanlı Devleti’nde Avrupalı bankerlerin ve sermayedarların faaliyetini ve nüfuzunu artırdı.”³⁴⁹

Önce Afrika’yı sömürgeleştirdiler; 1870 başlarında Afrika’nın yüzde 10’u sömürge iken, 1885 Berlin senedi ile yüzde 90’ı sömürgeleştirildi.

Emperyalizm, çıkarları doğrultusunda Afrika’nın fiilen işgalini yasal hale getirdiler.

³⁴⁹ Doç. Dr. Cem Somel, Türkiye İktisat Politikaları Tarihi, Türkiye Ekonomisi, An.Ü., Yay No:1579, s.:4 v.d.

Nede olsa güç ve para onlardaydı. Kısa zamanda Fransa Senegalden başlayarak Mali, Çad ve Madagasgar'ı, İngiltere Mısır işgaliyle, Sudan, Zimbabwe, Malavi, Kenya ve Uganda'yı, Almanya Tanzanya, Namibya, Gine, Kongo, Togo ve Kamerun'u işgal etti. Eski sömürgeci Portekiz bu paylaşım-dan dışlandı; İspanya'ya Kuzey Afrika kıyıları verildi.

Afrika'nın bölüşülmesi anlaşmasından sonra sıra Osmanlı'ya gelmişti. Emperyalizmin ihtiyaç duyduğu doğal kaynaklar için Osmanlı Devleti elindeki uçsuz bucaksız toprakların kullanılması düşüncesi oldukça cazipti. Osmanlı Devleti'nin topraklarında, mesela sulama projeleri ile verim artırılabilir, ³⁵⁰ bu proje ile elde edilen fazla üretimden pay alınabilirdi.

İşte bu pay alma mücadelesi daha sonra Musul Vilayeti'nin elimizden gitmesiyle sonuçlanmıştır. Irak'ta da böyle olmuştur. Çünkü batı bloğu karşısındaki Rusya, yükseltilen petrol fiyatları ile belini doğrultmuş, yani böylece pastadan umduğunun çok üstünde pay almıştı. Emperyalist ABD petrolü tutarak, uzak doğu, Çin ve Japonya yanında Avrupa'ya "bak senin kullandığın petrolü ben kontrol ediyorum" mesajı verirken, Rusya'da doğalgaz tekelini oluşturarak; "bende senin ısınmanı sağlıyorum" diyordu.

Bu iki doğal kaynak sağlayıcısı "tekel" arasında sıkışan eski Yunan ve Roma uygarlığının (?) devamı olan Uygar (?) batı, Ramazan Bayramında ABD uçaklarının masum insanlara bomba atmasına, zevk için ABD askerlerinin camileri bombalamasına seyirci kalıyor, gerçek emperyalist yüzünü gösteriyordu.

Bu nedenle kısaca Lozan'da yaşanan en önemli anlaşmazlık maddeleri olan "dış borçların" nasıl oluştuğunu çok kısaca özetledikten sonra, Lozan'ı imzalayan İnönü'nün, II.

³⁵⁰ Padişah Abdülhamit zamanında Almanlara verilen Bağdat demiryolu imtiyazı ile birlikte, Konya Ovası'nda sulama projesi de uygulanmış ve çok kısa sürede yapılarak tarımsal üretimde verim artırılmıştır. Bugün, Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü olan Beyşehir gölü üzerindeki regülatörler o zaman yapılmıştır.

Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik politikasına değinelim.

1854 Kırım Savaşı sonunda yaşanan ekonomik darboğazdan çıkmak için alınan kredilerle başlayan Osmanlı borçlanması giderek artı ve sonuçta 1881’de iflasın eşiğine gelindi. 1881’de imzalanan Muharrem kararnamesi denilen anlaşma ile, Genel Borçlar idaresi (Duyunu Umumiye) kuruldu. 20 Osmanlı ilinde (ki aslında eyalet büyüklüğünde bölgelerdir) Osmanlı Devlet gelirlerine “alacaklılarca” el konuldu.

Osmanlı gelirini kontrol edemediği için 1881 ile 1914 yılları arasında Osmanlı Devleti, borç olarak aldığı meblağın iki katını “ana para ve faiz olarak” Avrupa’ya aktardı.³⁵¹

Lozan’ı imzalayan İnönü yönetimi, nedeni anlaşılmaz bir şekilde, 1946’da 100 milyon dolar dış ticaret fazlamız ve 250 milyon dolar rezervimiz olduğu halde devalüasyon yapıp, dolar kurunu 1.28 TL’den 2.80 TL’ye çıkardı.

Böylece Lozan’ı imzalayan İnönü yönetimi, liberal serbesti politikaları uygulamaya başladı. Bütçemiz 1951’de 88 milyon, 1952’de 193 milyon dolar açık verdi. (Bu rakam 1946’daki rezervimizden küçüktür) IMF’nin kapısı çalındı.

Bu açığı kapatma karşılığında IMF, “aynen bugünlerde olduğu gibi” devalüasyon, ekonomiyi daraltma ve dış ticaretin serbestleştirmesi politikalarının uygulanmasını istedi. Ancak, Menderes Hükümeti yaygın olarak bilinenin aksine, İnönü yönetimince yürürlüğü durdurulan Milli Koruma Kanununu yeniden yürürlüğe koyup, fiyat ve piyasa kontrollerini canlandırdı³⁵², ithal ikameci yatırımları destekleyip, köylünün ürünlerini destekledi.

Hükümetin ithalatı “kontrol altına” alması sonucunda dış ticaret açığı azaldı.³⁵³

³⁵¹ Cem Somel, a.g.m., s.:7

³⁵² İttihatçılarda I.Dünya Savaşı başlarında Kpütölasyonları iptal etmişlerdi. Bu nedenle olsa gerek, o zamanların İzmir İttihat ve Terakki Sekreter-i Umumisi olan Celal Bayar, “ömrüm boyunca hep ittihatçı oldum” demiştir.

³⁵³ Cem Somel, a.g.m., s.: 10

EK-3: OSMANLI DEVLETİ EKONOMİSİNİ ÇÖKERTEN VE PARASIZLIKTAN I.DÜNYA SAVAŞINA ALMANLARIN YANINDA MECBUREN GİRİLMESİNE SEBEP OLAN KAPİTÜLASYONLAR

“Osmanlı Devletinde hukuk, idare ve dini alanda yabancılara verilen ayrıcalıklara Kapitülasyonlar denir. Osmanlı Devleti zamanında “imtiyaz” yada “imtiyazat-ı ecnebiye” olarak bilinen ilk imtiyaz, I.Murat zamanında Dalmaçya³⁵⁴ kıyısı ülkelerinden Ragusa’ya 500 duka karşılığında 1365 tarihinde verildi.

Bunu 1397’de Bizans elçi ve konsoloslarına verilen imtiyazlar izledi. Bu imtiyazlara karşılık olarak İstanbul’da Türk mahallesi kurulması ve buraya bir kadı ve müftü atanması hakkı elde edildi³⁵⁵.

İstanbul 1453’de alınınca, Bizans’ın Venedik ve Ceneviz tüccarlara tanıdığı ayrıcalıklar Fatih tarafından kabul edilip, uygulanmaya devam edildi. Ayrıca, Venedik’e 1479 yılında Trabzon ve Kefe’de de ticaret yapma imtiyazı verildi. Venedik’le olan bu ticari ayrıcalıkları, Yavuz Sultan Selim 1513 tarihinde, Kanuni’de 1521’de yaptıkları antlaşmalarla ayrıca kabul ettiler.

Mısır’ın alınmasından önce Memluklar’ın Fransız, Venedik ve Katalanlar’a (şimdiki İspanya’nın Barselona ili) verdiği ticari ayrıcalıklar, Mısır’ın alınmasıyla Osmanlı tarafından kabul edilerek uygulandı.

³⁵⁴ Hırvatistan’ın Adriyatik denizi kıyısına verilen ad.

³⁵⁵ O zamanlar karşılıklı taviz alma verme kuralı geçerliymiş. Almadan bir şey de verilmezmiş.

İran Safevi Türk Devleti Şahı, Şah İsmail'in ³⁵⁶, Osmanlı'ya karşı Avrupa'da üstünlük kurmak isteyen İspanya-Almanya imparatoru Şarlken'le işbirliği yapmaya çalışması, Osmanlı'nın Avrupa'da Fransa'yı desteklemesi politikasını doğurdu. Bu politikanın gereği olarak Fransa ile yakın ilişkiler kurulup, Osmanlı Devleti ile Fransa arasında 1569'da 18 maddelik, 1579'da 32 maddelik, 1581'de 19 maddelik, 1604'de 53 maddelik, 1743'de 55 maddelik ve 1770'de 84 maddelik kapitülasyon antlaşmaları Padişah iradesi ile yapıldı.

Fransa ile yapılan antlaşmalar, İtalya şehir devletleri ile de yapıldı. 1565'de Ceneviz'le; 1578'de Toscana ile; 1580, 1593, 1603, 1606, 1622, 1624, 1641, 1662 ve 1675 tarihlerinde İngiltere ile; 1617'de Avusturya ile; 1678'de Polonya ile; 1700'de Rusya ve 1737'de de İsveç ile ticari imtiyazlar içeren kapitülasyon antlaşmaları yapıldı. Bu antlaşmalara göre, ilgili devletlerin ticari mallarından % 5 vergi alınması kabul edildi. Bu vergi oranını fazla olduğu ısrarı karşısında, Osmanlı vergi oranını %3'e indirdi. Bu kapitülasyonlar, Padişahların iradesi ile verildiğinden, her Padişah değişiminde tekrarlanıyordu.

Bunu gidermek için kalıcı olmak kaydıyla, 1740'ta Fransa ile yeni bir antlaşma yapıp, imtiyazlar genişletilerek, bir ticaret antlaşması haline getirilip sürekliliği sağlandı.

1838 Osmanlı-İngiliz serbest ticaret antlaşması ile "Sultan'ın tebaasının refahının" artacağı ileri sürüldü ³⁵⁷. 1838 antlaşması ile yabancılara tam serbest ticaret yapma hakkı verildi. İhraç edilen ürünlerden de toplam %12 vergi alınması karara bağlandı.

Yabancı tüccarların Osmanlı Devleti sınırları içinde, kendi ülkelerinden daha az vergi vererek, daha serbest ti-

³⁵⁶ Okul kitaplarında kulağı küpeli Yavuz Sultan Selim'e ait olduğu belirtilen resim aslında Şah İsmail'in resmidir.

³⁵⁷ Mutlak AB taraftarları da aynı düşüncüyü dillendirmektedirler.

caret yapması sağlandı. Azınlıklar ve yabancılar bayram ederken, yerli Müslüman unsurlar ise günden güne fakirleşmeye başladı.

Böylece, Osmanlı batılılara ekonomik anlamda teslim oldu. Bu antlaşmalar, iç ticareti yapan yerli Müslüman unsurların fakirleşmesine, azınlıkların zenginleşmesine ve Osmanlı'nın borç batağına sürüklenmesine sebep oldu. 1838 Antlaşması sırasında tek kuruş borcu olmayan Osmanlı devleti, gelişmiş teknoloji ile üretim yapan ve ölçek ekonomisinin nimetlerinden faydalanan kapitülasyon taraftarı batılı devletlerin üretim kalitesi ve fiyatı altında ezilerek, 1854 yılında %6 faizle borç almak zorunda kaldı.

1860 yılında mali bunalım başladı. 1861'de imzalanan yeni ticaret antlaşması ile ayrıcalıklar daha da genişletilerek, ihraç mallarından alınan vergi %12'den % 8'e indirildi. Vergiler 1879'da %1'e indirilerek, Osmanlı Devleti son sürat iflasa sürüklendi.

1862'de tekrar borç alınarak, 1875'e gelindi. Bu tarihte Osmanlı bütçesinin %75'i dış borç ödemesine gidiyordu.

6 Ekim 1875 tarihinde Osmanlı Devleti, borçları ödeyemeyeceğini ilan etti. Alacaklılar paniğe kapıldı ve 1881 yılına gelindiğinde Muharrem Kararnamesi ile "Borçlar İdaresi" (Duyun-u Umumiye) kurularak, Osmanlı'nın gelirlerine el koydu.

Buna ilaveten tütün tekelide verilerek, on kuruşa köylüden alınan tütünün %250 karla 35 kuruşa satılmasının yolu açıldı. Duyun-u Umumiye ile İngiltere, Fransa, Hollanda, İtalya, Almanya ve Avusturya, Osmanlı ekonomisine hakim oldu.

Bunlar yetmezmiş gibi, birde şirketlere, demiryolu yapılması ve işletilmesi gibi özel imtiyazlar verildi. Bu uygulamalar sonunda, Osmanlı Müslüman ahalinin askerlik yapması ve fakirleşmesi, işbirlikçi azınlıkların ise zenginleşmesinin önündeki engeller kaldırıldı.

Balkan Savaşı'ndan yenik çıkılması üzerine, İttihat ve Terakki hükümeti, kapitülasyonları kaldırmak istedi. Ancak ekonomik hakimiyeti ellerinde tutmak isteyen İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya işbirliği içinde daha da bastırınca, Osmanlı kendisini I.Dünya savaşı içinde Almanya saflarında buldu ³⁵⁸.

I.Dünya Savaşı'na girilmesi ile, 9 Eylül 1914 tarihinde Osmanlı Devleti tek taraflı olarak kapitülasyonları 1 Ekim 1914 tarihinden geçerli olmak üzere kaldıracağını ilan etti. İşte bu ilanla birlikte tüm felaketler başladı.”³⁵⁹

Başlayan bu felaketler sonunda, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Kuvayi Milliye, emperyalist İngiltere destekli Yunan işgal güçlerini ülkeden atmak için kenetlendi. Bu kenetlenme sonunda Sakarya ve Büyük Taarruz Savaşları kazanıldı.

³⁵⁸ Balkan savaşlarından önce, İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nin emperyalist itilaf devletlerince parçalanacağına kesin olarak karar verdiklerinden, bunlardan biriyle "ittifak" yapma çareleri aradılar. Önce Maliye Bakanı Cavit Bey aracılığı ile Ekim 1911'de İngiltere'nin kapısını çaldılar. Aldıkları cevap; "yeni yükümlülük altına giremeyecekleri" gerekçesiyle "hayırdı". 1914 yılı başında Rusya'nın ultimatonu ve İtilaf devletlerinin baskısı ile 8 Şubat 1914 tarihinde Ermenilere Erzurum, Trabzon, Sivas, Van, Harput (Elazığ), ve Diyarbakır vilayetlerinde "özerklik" veren antlaşma imzalandı. Bu antlaşmanın verdiği sıkıntıdan kurtulmak için, bu defa "ittifak" teklifi Temmuz 1914'de Cemal Paşa aracılığı ile Fransa'ya yapıldı. Cevap, "Rusya bu birlikteliğe onay vermediği" gerekçesi ile "hayırdı". Sırada Rusya ile ittifak vardı. Talat Paşa, Rus Çarı ile Yalta'da bu teklifin "olası" olup olmadığını araştırdı. Cevap: "İngiltere ve Fransa ile müttefik olduklarından, onların rızası olmadan olmaz" gerekçesiyle yine "hayırdı". İttifak yapılacak devlet olarak Almanya kalmıştı. İttihatçılar da Almanya ile "Enver, Talat ve Said Halim Paşa'nın bilgisi dahilinde" 2 Ağustos 1914'de Sadrazam ve Wanganhaym arasında "gizli ittifak antlaşması" imzaladı. Aynı gün seferberlik ilan edilip, harp vergisi kanununda değişiklik yapıldıktan sonra, ertesi gün bedelli askerlik yasası "bütçeye kaynak temin etmek amacıyla" çıkarıldı.

³⁵⁹ Teoman Alpaslan, Kapitülasyonların İntikamı, Kum saati yay., 2007, s.:11 v.d.

EK-4: BATIDA EGEMEN OLAN TÜRK DÜŞMANLIĞI'NIN KÖKENİ

Martin ve Kelvin'in fikirlerine inananlara Protestan denir.

"16. yüzyılda Din'de reform hareketi sonunda Avrupa'da yeni bir Hristiyanlık mezhebi olan Protestanlık doğdu. Protestanlık, Avrupa'da başta Almanya olmak üzere özellikle Kuzey Avrupa'da ve daha sonra ABD'de egemen oldu.

Protestan kapitalistler, ilham ve ahlaki kaynağını Martin ve Kalvin'den alıp, vicdanlarını temiz tutarken, insanların sömürülmesini, bilhassa İslam ülkelerinin ezilmesini Martin öğretisi sonucu "şeytani düzenin" ıslah edilmesi olarak algıladılar.

Protestanlık düşüncesi batı Avrupa'nın gelişmesini sağlamış, insanlar kazandıklarını har vurup harcamamış ve tekrara yatırıma dönüştürmüştür.

Bunun sonucunda ise, tanrı zenginleri daha çok sevdiğinden "kapitalizm" doğmuştur. Bugünlerde dillerde dolaşan ılımlı İslam politikasının dayanağı budur.

Avrupa Birliği sürecindeki özellikle Hristiyan Demokratların Türk-İslam Düşmanlığı hakkındaki referansları diğerlerinin de esin kaynağı Luther'e dayanır.

Luther'e göre Türkler Şeytandır. , Nikolaus Hausmann'a 26 Ekim 1529 tarihinde yazmış olduğu mektuplarda, Luther daha ileri giderek Türkleri şeytan olarak tanımlamaktadır:

"Fakat Papa nasıl Deccal'in kendisi ise, Türk de gerçek şeytandır" diyor Martin Luther "Türkler'e karşı savaş hakkında" başlıklı yazısında. Johannes'e dayanarak Hz. Muhammed ile ilgili olarak "Şeytan yalancı ve katil biridir: Yalanları ile ruhları, cinayetleri ile de bedeni öldürüyor" diyor; "Muhammed yalancı bir ruha sahip olduğundan ve şeytan

da Kur'an-ı ile ruhları öldürdüğünden O'nun da yola koyulup kılıcını da alarak bedenleri öldürmek için saldırması gerekiyordu ve böylece Türk inancı vaazlarla ve mucizelerle değil bilakis kılıç ve katliamla ilerledi..."

Böyle değerlendiriyor Luther 1529 yılındaki "Türkler'e karşı savaş hakkında" yazısında. Türkler'e karşı ordu vaazında Luther, Haçlı seferleri çağrısında bulunur:

"Hristiyanlar her şeyleriyle dünyevi hükümrana bağlı olduklarından ve her biri hükümrana tarafından Türkler'e karşı savaşmaya çağrıldığından, sadık ve itaatkar kullar olarak (şüphesiz her gerçek Hristiyanın yapacağı gibi) davranmalı ve severek yumruklarını havaya kaldırmalı, gönül rahatlığıyla vurmali, istedikleri kadar öldürmeli, yağmalamalı, zarar vermeli, çünkü ancak bu şekilde bir damar harekete geçirilebilir.

Bu iş onların sadakat ve hizmetle sorumlu oldukları dünyevi hükümrana görevidir ve Tanrı bu görevi ona ölene dek yüklemiştir."

Kalvinizm'in fikir babası ise, meşhur Alman papazı Martin Luther'dir.

Luther'in temel doktrini ise 1529 senesinde teorize ettiği, "batı medeniyetini İslam tehlikesinden korumak için Türklere karşı savaşmanın her Hristiyanın üzerine görevdir" ilkesidir.

Ona göre, İslam şeytani(?) bir öğretisi, Hz. Muhammet şeytanın yeryüzünde reenkarnasyon³⁶⁰ geçirmiş sureti ve Türklerde bu öğretinin koruyucularıdır. İşte bu fikirlerle büyüyen batı toplumu, biz Türklere Martin Luther'in teorize ettiği ve daha sonra Fransız Calvin'in kurduğu mezhep ile yetiştirilmiştir.

Biz Türkler ise saf saf okullarımızda reformu gençlerimize "Avrupa'nın ilerlemesine rönesansla birlikte etki eden süreç" olarak öğretirken aslında, onların işbirlikçilerinin beyinlerimizi yıkadığından habersizdik.

³⁶⁰ Yeniden doğma.

Martin'in hoşgörü sahibi bir reformist olduğu anlatılıp öğretilirken, biz Türkler'i Avrupa'da şeytan olarak gösterdiği asla anlatılmamaktadır.

Batı emperyalizmi kendine yeni kaynaklar bulmak amacıyla, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ticaretini denetlemeye başlaması sonunda 1500'lü yılların başında yeni arayışlara yöneldi.

Bu arayışlar keşifleri ve yeni ticaret yollarının bulunması, Amerika kıtasının işgaliyle sonuçlandı. Bu işgal ve sömürü düzeninin ahlaki altyapısını ise Reform ³⁶¹ düşüncesi şekillendi.

Reform yani "değiştirme; ³⁶² aslında pratik alanda az hissedilen, biçimsel olan bir otoritenin özel ve toplum yaşamının bütün alanlarında etkili olan, sonsuz yetkili ve güçlü bir otoriteye yerini vermesidir."

Bu güçlü otorite, kilisenin bireyler üzerinde güçlü otorite kurmasıdır. Yani zannedildiği gibi, kilise otoritesinin zayıflaması, gevşek tutulması yada daha hoşgörülü olması değil, aksine daha disiplinli ve baskıcı olmasıdır. İşte bu baskıcı otorite, aslında hoşgörülü olarak lanse edilen, bugünkü Batı Avrupa'nın devlet yapısını şekillendiren, temel ülküsü olan Kalvinizm'dir. ³⁶³

³⁶¹ Max Weber'e göre reform, kilise otoritesinin yaşam üzerinden tam olarak kaldırılması değil, var olan biçimin farklı bir anlamda değiştirilmesidir.

³⁶² Max Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Hil yay., 1985, s.:28 v.d.

³⁶³ Kalvinizm, Luther'in fikirlerini kabul edip, benimseyen John Calvin'in 16. yüzyıl başlarında ortaya attığı ve öze dönüş, yani ilk Hristiyan düşüncesine dönmeyi amaçlayan görüşlere dayanarak kurulan bir Hristiyanlık mezhebi. Bu dinsel inanç sistemi, ilk kez Cenevre'de, daha sonra Hollanda, İskoçya, Almanya ve Fransa'da kurulan yeni kiliselerde örgütlendi. Bu mezhep Fransa'da Nant Fermanı ile kabul edildi. Kalvincilik, toplumsal kurumları; gelenekçi din anlayışına göre değil de, Hristiyanlığın başlangıcındaki özüne göre düzenlemeyi savundu. Bu amaçla bilimsel gelişmelere koşut bir eğitim-öğretim uygulamaya çalışarak yeni bir teknoloji oluşturdu. Calvin ferdietçiliğin özel mülkiyetin ve burjuvazinin çıkarları uyarınca başarının tanrı gözünde iyi bir kul olmaya yettiğini söylemektedir. Bunu ilkel ve sade olarak şöyle diyebiliriz, Tanrı bile zengini sevmektedir. Bu nedenle burjuva feodalleri tarafından çok kabul gördü. Calvin'e inananlara Protestan denir.

EK-5: I. DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA, 12 ADANIN YUNANİSTAN'A VERİLMESİ VE TÜRKİYE'NİN (MİLLİ ŞEF'İN) KAYITSIZ KALMASI

"2. Dünya Savaşı barış görüşmeleri sırasında, Amerika, İngiltere, Sovyet Rusya ve Fransa Dışişleri Bakanları, "Dışişleri Bakanları Konseyi"ni oluşturdu.

Bu Konsey, Barış Antlaşmasını hazırlamak için ilk toplantısını 11 Eylül 1945'te Londra'da yaptı.

İlk ele alınan sorunlardan biri de İtalya ile barış antlaşması ve bu arada 12 adanın durumuydu.

Konuyu ortaya atan da Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı James F. Byrnes olur. O'nu bu girişime yönelten neden ise Yunanistan'ın 28 Nisan 1945'te adı geçen Konsey'e uzun bir muhtıra sunarak, bu adaların İtalya'dan alınıp kendisine verilmesini istemesidir.

Bu muhtıra, Almanya'nın 7 Mayıs 1945'te, Japonya'nın da 2 Eylül 1945'te tesliminden, yani Almanya'nın tesliminden 10 gün önce, 2. Dünya Savaşı'nın bitmesinden 4 ay öncedir.

Konsey'in 1945 Eylül ayı toplantıları sırasında yapılan özel görüşmede, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov;

"ABD, Sovyet Rusya ve İngiltere'den her birine, İtalyan sömürgelerinden birinin "vesayetinin" verilmesini" önerdi.

A.B.D. ve İngiltere Dışişleri Bakanları bunu kabul etmediler. Bundan sonraki toplantılarda da, 12 Ada sorununun her gündeme gelişinde bu defa Molotov bu sorunun görüşülmesine yanaşmaz ve erteletmeye çalışır.

Daha sonra yapılan görüşmelerde, 12 Ada sorunu bu defa A.B.D. tarafından gündeme getirilir ve 12 Ada ilk defa 29 Nisan 1946'da İngiltere Dışişleri Bakanı'nın önerisi ile ayrıntılı olarak tartışılır.

İngiltere Dışışleri Bakanı; “Almanlar’dan alındığından beri İngiltere’nin 12 adaları elinde tuttuğunu, bu duruma son vermek ve bu adaların Yunanistan’a verilmesi gerektiğini” belirtir. Ona göre, bu adalar İtalya’nın sömürgesi değildir. Çünkü üzerinde Rumlar yaşamaktadır. Bu nedenle bu adalar Yunanistan’a verilmelidir.

Bunun üzerine İngiltere Dışışleri Bakanı, 12 Ada’nın Yunanistan’a geri verilmesi konusundaki ilke kararının zapta geçirilmesini ve diğer ayrıntıların bir yana bırakılmasını önerir.

10 Mayıs 1946’da yine gündeme gelen konu, 11 Mayıs’taki Konsey toplantısında doğrudan ele alınır.

Bu toplantıda esas olarak Molotov, Sovyet Rusya’nın Akdeniz konusundaki ilgisini belirtmekle yetinir.

Londra’da toplanan bu Konsey 15 Mayıs’ta tatile girer ve bir ay sonra, 15 Haziran 1946’da, Paris’te Lüksemburg Sarayında yeniden toplanır.

12 Ada konusu 20 Haziran’da yeniden gündeme geldiğinde, Molotov işi sürüncemede bırakmak için; “Moskova’daki Yunan Büyükelçisi’nin şu sırada Paris’te bulunduğunu ve Sovyet Dışışleri Bakan Yardımcısı Vyshinsky ile görüşmek istediğini bu nedenle 12 Ada’nın da bu görüşme sonrasına ertelenmesini” ister.

Bunun üzerine konu ertesi güne ertelenirse de ancak 22 Haziran 1946’da görüşülür. Bu toplantıda konuyu açan gene İngiltere Dışışleri Bakanı olur.

Aradan bir yıldan fazla zaman geçmesine karşın hala bir karar alınamadığını belirtmek için; “Yunanistan’ın 12 Ada konusunda, 28 Nisan 1945 günü Konsey’e başvurduğunu ve Konsey Sekreteryası’na da uzun bir belge verdiğini” söyler.

24 Haziran’da bu konuyu ABD Dışışleri Bakanı açar ve “daha önce bunun tartışıldığını, kanısına göre 12 Ada’da bir görüş ayrılığı bulunmadığını, bu nedenle de üzerinde görüşülmesi gerektiğini” söyler.

27 Haziran'daki toplantıda Sovyet dışışleri Bakanı Molotov bir sürpriz yaparak; "bu adaların Yunanistan'a verilmesine Sovyet Rusya'nın itirazının olmadığını" bildirir.

Sonuçta, İtalya 12 Ada üzerindeki tüm egemenliğini Yunanistan'a devretmeyi kabul eder.

Yunanistan ise, "On İki Ada" deyiminden sonra bu adaların adlarının sayılmasını ister.

Buna dayanak olarak Lozan'ın 15. maddesini gösterir ki, söz konusu adaların adı teker teker sayılarak İtalyan Barış Antlaşması tasarısının 12. maddesine yazılır.

Bu madde daha sonra, 10 Şubat 1947'de İtalya ile birlikte 21 devlet tarafından imzalanan "İtalyan Barış Antlaşması'nın" 14. maddesi olur.

Böylece Yunanistan 14. madde ile 12 Ada'yı sahiplenir.

Dışışleri Bakanları Konseyi'nin bu şekilde 12 Ada'yı Yunanistan'a bırakması, Yunanistan'da coşku ile kutlanır.

Atina'da büyük gösteriler yapılır ve uçaklar 12 Ada üzerine Yunan bayrakları atar. Tüm Yunan kentlerinde bir bayram havası yaşanır.

Yine Yunan Başbakanı Çaldaris, Paris'teki 4 dışışleri bakanına bir telgraf göndererek, 12 Ada'nın Yunanistan'a verilmesinden dolayı teşekkürlerini bildirir.

Türkiye'de ise, belki de İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında büyük devletlerin Türkiye'ye verdiği sıkıntılardan ötürü, adaların zayıf Yunanistan'a bırakılması olumsuz bir hava uyandırmaz.

Basında bu konuda olumlu yazılar da yazılır.

Yeni Asır gazetesi bu gelişmeyi "Paris Konferansı Dün Mesut Bir Sürprizle Karşılaştı On iki Adalar Meselesi Halledildi" başlığıyla duyurur.

Hüseyin Cahit Yalçın da, Haber Gazetesi'nde 1 Temmuz'da; "On İki Ada" başlığı altında yazdığı makalesinde

İngiltere Dışışleri Bakanı; “Almanlar’dan alındığından beri İngiltere’nin 12 adaları elinde tuttuğunu, bu duruma son vermek ve bu adaların Yunanistan’a verilmesi gerektiğini” belirtir. Ona göre, bu adalar İtalya’nın sömürgesi değildir. Çünkü üzerinde Rumlar yaşamaktadır. Bu nedenle bu adalar Yunanistan’a verilmelidir.

Bunun üzerine İngiltere Dışışleri Bakanı, 12 Ada’nın Yunanistan’a geri verilmesi konusundaki ilke kararının zapta geçirilmesini ve diğer ayrıntıların bir yana bırakılmasını önerir.

10 Mayıs 1946’da yine gündeme gelen konu, 11 Mayıs’taki Konsey toplantısında doğrudan ele alınır.

Bu toplantıda esas olarak Molotov, Sovyet Rusya’nın Akdeniz konusundaki ilgisini belirtmekle yetinir.

Londra’da toplanan bu Konsey 15 Mayıs’ta tatile girer ve bir ay sonra, 15 Haziran 1946’da, Paris’te Lüksemburg Sarayında yeniden toplanır.

12 Ada konusu 20 Haziran’da yeniden gündeme geldiğinde, Molotov işi sürüncemede bırakmak için; “Moskova’daki Yunan Büyükelçisi’nin şu sırada Paris’te bulunduğunu ve Sovyet Dışışleri Bakan Yardımcısı Vyshinsky ile görüşmek istediğini bu nedenle 12 Ada’nın da bu görüşme sonrasına ertelenmesini” ister.

Bunun üzerine konu ertesi güne ertelenirse de ancak 22 Haziran 1946’da görüşülür. Bu toplantıda konuyu açan gene İngiltere Dışışleri Bakanı olur.

Aradan bir yıldan fazla zaman geçmesine karşın hala bir karar alınamadığını belirtmek için; “Yunanistan’ın 12 Ada konusunda, 28 Nisan 1945 günü Konsey’e başvurduğunu ve Konsey Sekreteryası’na da uzun bir belge verdiğini” söyler.

24 Haziran’da bu konuyu ABD Dışışleri Bakanı açar ve “daha önce bunun tartışıldığını, kanısına göre 12 Ada’da bir görüş ayrılığı bulunmadığını, bu nedenle de üzerinde görüşülmesi gerektiğini” söyler.

27 Haziran'daki toplantıda Sovyet dışışleri Bakanı Molotov bir sürpriz yaparak; "bu adaların Yunanistan'a verilmesine Sovyet Rusya'nın itirazının olmadığını" bildirir.

Sonuçta, İtalya 12 Ada üzerindeki tüm egemenliğini Yunanistan'a devretmeyi kabul eder.

Yunanistan ise, "On İki Ada" deyiminden sonra bu adaların adlarının sayılmasını ister.

Buna dayanak olarak Lozan'ın 15. maddesini gösterir ki, söz konusu adaların adı teker teker sayılarak İtalyan Barış Antlaşması tasarısının 12. maddesine yazılır.

Bu madde daha sonra, 10 Şubat 1947'de İtalya ile birlikte 21 devlet tarafından imzalanan "İtalyan Barış Antlaşması'nın" 14. maddesi olur.

Böylece Yunanistan 14. madde ile 12 Ada'yı sahiplenir.

Dışışleri Bakanları Konseyi'nin bu şekilde 12 Ada'yı Yunanistan'a bırakması, Yunanistan'da coşku ile kutlanır.

Atina'da büyük gösteriler yapılır ve uçaklar 12 Ada üzerine Yunan bayrakları atar. Tüm Yunan kentlerinde bir bayram havası yaşanır.

Yine Yunan Başbakanı Çaldaris, Paris'teki 4 dışışleri bakanına bir telgraf göndererek, 12 Ada'nın Yunanistan'a verilmesinden dolayı teşekkürlerini bildirir.

Türkiye'de ise, belki de İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında büyük devletlerin Türkiye'ye verdiği sıkıntılardan ötürü, adaların zayıf Yunanistan'a bırakılması olumsuz bir hava uyandırmaz.

Basında bu konuda olumlu yazılar da yazılır.

Yeni Asır gazetesi bu gelişmeyi "Paris Konferansı Dün Mesut Bir Sürprizle Karşılaştı On iki Adalar Meselesi Halledildi" başlığıyla duyurur.

Hüseyin Cahit Yalçın da, Haber Gazetesi'nde 1 Temmuz'da; "On İki Ada" başlığı altında yazdığı makalesinde

şöyle diyordu: “Bundan 25 yıl önce On İki Ada’nın Yunanistan’a verilmesi söz konusu olsaydı Türkiye’de büyük fırtına kopardı. Bugün ise fırtına değil memnuniyet dalgalanıyor...”

Yine 14 Temmuz’daki bir başka yazısında da “... Türk-Yunan milletleri arasında birbirlerini anlamaktan ve tecrübeden geçirmekten doğmuş hakiki bir dostluk hüküm sürmektedir. Yunanistan’la siyasi ve ekonomik bütün çıkarlarımız müşterektir. Bundan dolayı On İki Ada’nın Yunanistan’a terki, Türkiye’de ancak memnuniyet uyandırmıştır...” diye görüş belirtir.”³⁶⁴

³⁶⁴ Hurşit Saral, 25 Haziran 2007, <http://wowturkey.com/forum/>

EK-6: KAFKAS CEPHESİ'NDE AŞİRET ALAYLARI BÖLGESİNDE VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN AŞİRETLER VE MİLİS BİRLİKLERİ

“Birinci Dünya Savaşı’nda Kafkas (Doğu) Cephesini, savaşın başlangıcından 1916 yılının Mayıs ayı ortalarına kadar 3. Ordu savundu.

1891 yılında Hamidiye Hafif Süvari Alayları kuruldu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında gördüğümüz Aşiret Alayları, Hamidiye Hafif Süvari Alayları’nın devamıdır.

Aşiret Alayları’nın oluşturulduğu bölge ve çevresinde yaşayan aşiretler;

1- Kemah’ın güneyinden başlayıp, daha güneye doğru Hozat’a kadar Seydanlı, Şeyh Hasenanlı, Batı Dersim; doğuya doğru Pülümür’e kadar Pülümür, Mazgirt istikametine doğru Hasenanlı, Nazimiye, Doğu Dersim, Çan ve Ekrek aşiretleri.

2- Bu bölgeden güneye doğru Palu ile Darahini (Bingöl Genç İlçesi) arasında Palu Aşiretleri, Çapakçur ve Darahini (Genç) Aşiretleri, Kulp’tan Silvan’a kadar olan bölgede Zerikan ³⁶⁵, Hıyan, doğuya doğru ise Muş-Bitlis arasında Sason, Zamanhan, Mutki ve Piran Aşiretleri.

3- Silvan’dan Mardin-Siirt arasına uzanan bölgede Reşkütan, Babüs, Penciyar, Raman, Dükşüdi, Behramkı, Kiki, Südgiçi, Ömergan ve Havriki Aşiretleri.

4- Siirt’ten Botan çayının güneyi boyunca uzanan bölgede Eruh Aşiretleri, Şirvan Aşiretleri, Şırnak Pervari Aşiretleri, Halilan, Hoyşinan ve Kiravyan Aşiretleri.

5- Siverek bölgesinde Karakeçili Aşiretleri.

³⁶⁵ Varto Hormek kökenli olup, Mazgirt’in Zerikan Köyü’ne yerleştiklerinden bu adla anılmaktadır.

6- Viranşehir bölgesinde Milli aşiretlerinin oturdukları belirlenmiştir.

Cephe gerisindeki hizmetlerin yerine getirilmesi için yukarıdaki aşiretlerin bir kısmından istifade edilerek milis birlikleri meydana getirilmiştir.

Bunların teşkilatı da şu şekilde tespit edilmiştir:

A- 2. Kolordu'ya bağlı olanlar:

1- Genç Milis Alayı: Komutanı, Yarbay Emir Bey, 3 taburlu bir alay,

2- Dariki Milis Alayı: Komutanı, Hacı İsmail Ağa, 3 taburlu bir alay,

3- Piçar Milis Alayı: Komutanı, Salih Bey, 3 taburlu bir alay,

4- Hıyan Milis Alayı: 3 taburlu bir alay,

5- Çapakçur Milis Taburu

6- Sason Milis Taburu

7- Birinci Milis Amele Taburu

B- 4.Kolordu'ya bağlı olanlar:

1- Şeyh Şerif Milis Alayı: 3 taburlu bir alay,

2- Pülümür Milis Alayı: Komutanı, Yarbay Mustafa Bey, 3 taburlu bir alay

3- Nazimiye Milisleri: 1 tabur,

4- Birinci Şeyh Hasenanlı Alayı: Komutanı, Kanfuzade Mehmet Ağa, 3 taburlu bir alay,

5- İkinci Şeyh Hasenanlı Alayı: Komutanı, Seyit Rıza Ağa, 4 taburlu bir alay,

6- Seydanlı Birinci Alayı: Komutanı, İdare İbrahim Ağa, 2 taburlu bir alay,

7- Seydanlı İkinci Alayı: Komutanı, Kasımoğlu Mustafa Ağa, 3 taburlu bir alay ve 1 bölük Pejkar bölüğü,

- 8- Müstakil Kalan Taburu,
- 9- Çan Taburu,
- 10- Erkek Taburu,
- 11- Ohi Amele Taburu,
- 12- Bulanık Amele Taburu,
- 13- Karaçor Amele Taburu,

C-5.Tümen'e bağlı olanlar:

- 1- Mutki Milis Alayı: Komutanı, Musa Bey, 4 taburlu bir alay,
- 2- Müstakil Mutki Taburu,
- 3- Penciyar Milis Taburu,
- 4- Dancüb Müfrezesi Milis Kıtası,
- 5- Haydaranlı Bölüğü,
- 6- Hasenanlı Bölüğü,
- 7- Şeyh Masum Bölüğü,
- 8- Zamanhan Bölüğü,
- 9- Halilan ve Hoyşinan Bölüğü.

Bu şekilde oluşturulan milis birlikleri, cephe gerisindeki bazı hizmetleri yapmak üzere görevlendirilmişlerdir. Buna göre milis alaylarının görev yerleri şu şekilde belirlenmiştir.

- 1- Genç Milis Alayı: Murat güneyi Kıran deresinden Ma-salla deresine kadar olan bölgede örtme faaliyetinde,
- 2- Dariki Milis Alayı: Heşek Meydanında,
- 3- Picar Milis Alayı: Bir taburu Lice-Hazro, bir taburu Ha-ni-Merivan yolunda inşaatla meşgul,
- 4- Kulp Milis Alayı: Şin-Pasur yolunda inşaatla,
- 5- Hıyan Milis Alayı: Pasur-Hazro yolunda inşaatla,
- 6- Çapakçur Milis Taburu: Elmalı'da,
- 7- Lice Milis Taburu: Tuzla'da yol inşaatında,
- 8- Sason Milis Taburu: Kalurik-Moguruk hattında,

9- Birinci Milis Amele Taburu: Pasur-Hazro yolunda inşaatta,

10- Şeyh Şerif Milis Alayı: 12. Tümen bölgesinde Eznefir-Cürsan hattında,

11- Pülümür Milis Alayı: Doğu Dersim’de Yağacık-Sekbanbaba tepesi hattında,

12- Nazimiye Milisleri: Doğu Dersim’de Nazimiye civarında,

13- Birinci Şeyh Hasenanlı Alayı, İkinci Şeyh Hasenanlı Alayı, Seydanlı Birinci Alayı, 13-İkinci Alayı, Müstakil Kalan Taburu : Batı Dersim bölgesinde,

14- Ekrek Milis Taburu: Haçtur’da 36. Alay bölgesinde,

15- Ohi Amele Taburu, Bulanık Amele Taburu, Karaçor Amele Bölüğü: 4. Kolordu bölgesinde yol inşaatında çalışmaktadırlar.

16- Mevaçiki Milis Alayı: Mutki Müfrezesi cephesinde,

17- Müstakil Mutki Taburu: Keltepe güney doğusunda
13. Alay bölgesinde,

18- Van Güney Müfrezesi: Sarik’te,

19- Haydaranlı Bölüğü: 15. Alay karargâhında,

20- Hasenanlı Bölüğü: Ali Han güney köylerinde,

21- Şeyh Masum Bölüğü: Raçor-Müskân hattında bulunmaktadır.

22- Çan Milis Taburu ve Penciyar Milis Taburu ile Halılan ve Hoyşinan Bölüğü’nün görev yerleri tespit edilememiştir.”³⁶⁶

³⁶⁶ Doç. Dr. Mehmet Evsile, Birinci Dünya Savaşı’nda Kafkas Cephesi’nde Aşiret Mensuplarından Oluşturulan Milis Birlikleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 36, Cilt: XII, Kasım 1996

**EK-7: SARIKAMIŞ KUŞATMA HAREKATI'NIN
OLDUĞU BÖLGEDEKİ İLÇELERE BAĞLI
KÖYLERİN ESKİ-YENİ KÖY ADLARI ³⁶⁷:**

Sarıkamış Harekatı'na ait piyasada bulunan tüm kitaplar-
da ve doğal olarak tarihi belgelerdeki yerleşim yerlerinin ad-
ları, Harekatın yapıldığı Aralık 1914 yılındaki adıdır.

Daha sonradan yerleşim yerlerinin adlarının değiştirilmiş
olması, meraklıların harita üzerinde Harekatı anlamasını son
derece güçleştirmekte, hatta imkansız kılmaktadır.

Bu durum ise, Sarıkamış Çevirme Harekatı'nın sadece es-
ki adı da Allahüekber Dağları olan, "Allahüekber Dağları"
yürüyüşünün akıllarda kalmasına ve burası ile Harekatın öz-
deşleşmesine sebep olmaktadır.

Bu handikapı gidermek, yeni nesillerin Harekatı tam ola-
rak anlayabilmelerini sağlamak ve okudukları belgelerdeki
yerleşim yerlerinin isimlerini bilmesi amacıyla yerleşim yer-
lerinin eski-yeni isimlerini listeledik.

Kaynak olarak en doğru kaydın tutulduğu, Tapu ve Ka-
dastro Genel Müdürlüğü verileri kullanıldı.

Harekat'ın yapıldığı coğrafyadaki yerleşim yerlerinin es-
ki ve yeni adları tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

³⁶⁷ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kadastro kayıtlarından derlenmiştir.

**7-A: ERZURUM İLİ HORASAN İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:**

BULDU	BİRİKİ MADİ	ESKİ ADI	MAHALİ KÖY
	Adnanmenderes		MAHALLE
	Çamlıkeleş		MAHALLE
	ESENTEPE		MAHALLE
	Fahtun Han		MAHALLE
	Hacıbaba		MAHALLE
	İnönü		MAHALLE
	Kazım Karabekir		MAHALLE
	MÜMTAZ TURHAN		MAHALLE
	Şereliye		MAHALLE
	Yeni		MAHALLE
	ACIILI	AGÜLLÜ	KÖY
	AKÇATAŞ	ZANZAK	KÖY
	AKÇATÖPRAK	HOSRAVEREN	KÖY
	AKYAŞLAR	EŞEKİLYAS	KÖY
	ALAGÖZ		KÖY
	ALİCEYREK		KÖY
	ARDI		KÖY
	AKPAÇAYIR		KÖY
	AŞAĞI BADEMOZU	AŞAĞIHAHALIK	KÖY
	AŞAĞI ÇAMLIKALE	AŞAĞISIÇANKALE	KÖY
	AŞAĞI KIZILCA		KÖY
	AŞAĞI TAHIRIOĞLU		KÖY
	AZAP		KÖY
	BAHÇE	SITAVIT	KÖY
	BULGURLU	HADİK	KÖY
	ÇAMLIKALE		KÖY
	ÇAYIKDÜZÜ	İLİMİ	KÖY
	ÇİFTLİK		KÖY
	DALIAŞI	ZARS	KÖY
	DANİŞMENT		KÖY
	DEKİM ENİK	ARDOS	KÖY
	DİKLİ		KÖY
	DÖLLEK		KÖY
	DÖNER TAŞ	HÖŞAP	KÖY

ÜĞÜRTAŞLAR		KÖY
ÇENEK		KÖY
GÜNDÜĞER	ÇİÇEK EK	KÖY
GUZELYAYLA		KÖY
HACIİMİT	KUŞGURNUSANAMERİ	KÖY
HACIHALİL		KÖY
HARÇLI		KÖY
HASANBEY		KÖY
HAYDARLI	HAYDAKKÖMLERİ	KÖY
HIZARDERE		KÖY
HİZİRLİYAS		KÖY
İĞDOLU		KÖY
İÇİRMİÇİN		KÖY
İNCEŞU		KÖY
KADICELALİ		KÖY
KALENDER		KÖY
KAKAHİYEK		KÖY
KARACAKÖREN	KARACAVEREN	KÖY
KARAÇILHA		KÖY
KARŞINAR		KÖY
KAYNARCA		KÖY
KEMERLİ	İXDİN	KÖY
KÖPEKTEK		KÖY
KIRIK		KÖY
KIRKÖKME	HARAN	KÖY
KIRKGÜZELER	KUMASUR	KÖY
KIRKILAR	GİRİSON	KÖY
KIZILARKALE		KÖY
KÜÇÜKKONAK	MENEVÜRİ	KÖY
KLIKURTLI	TODAVEREN	KÖY
MOLLAİMİT		KÖY
MOLLAHİK		KÖY
MURATBAÇI	KUTLUŞ	KÖY
PIŞIRLI		KÖY
PIRALİ		KÖY
PIRHAŞAN		KÖY

SAÇLIK		KÖY
SEKMAN		KÖY
SİĞİRY USUT		KÖY
TAVŞANCIK		KÖY
TEKNEÇİK		KÖY
VİHİRABA		KÖY
YARBOĞAZ	İNDEK	KÖY
YAYLACIK	AŞAĞI HAYDAKCI	KÖY
YAZLIYIŞ		KÖY
YEŞİLDÜRE	YATIKESİT (ALAKİLİSE)	KÖY
YEŞİLÖZ	KALIBULAS	KÖY
YILDIRAN	GEÇİK	KÖY
YÖRÜKAĞLI		KÖY
YUKA RİT ADEMÖZÜ		KÖY
YUKA RİT OKUM		KÖY
YUKA RİT AĞRIHOCA		KÖY
YUZÖREN	YUZVEREN	KÖY

A-3

**7-B: ERZURUM İLİ KÖPRÜÇAY İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:**

KÖY ADI	YENİ ADI	ESKİ ADI	MAHALLE
CAMİKEHİR			MAHALLE
ŞEHİTLER			MAHALLE
ZİYARET			MAHALLE
AĞLAŞAR		İŞKİ	KÖY
AKCAM			KÖY
ALACA			KÖY
AŞAĞIÇAKMAK			KÖY
AŞAĞIKIZILKALE			KÖY
ATAKÖY			KÖY
BİĞDAYLI		MINDIVAN	KÖY
ÇULLU			KÖY
DÖKME AŞI			KÖY
DÜLER			KÖY
DUYATEPE		PİSİKLİ	KÖY
DUMANKAYA		VAÇAVLIK	KÖY
EĞİRMİZ		SÜLÜCÜ	KÖY
EMİRE		EMREKÖM	KÖY
EYÜPLER			KÖY
GEYİKLİ			KÖY
GÖLÇAYIR		EKKEK	KÖY
GÜZELİBAR		AVNIK	KÖY
ILKİSİ		ÇERMIKSU	KÖY
KARATAŞLAR		TAVNİS	KÖY
KAYABAŞI		KERİNKAR	KÖY
KIYIKONAK		KIRDA BAZ	KÖY
MARİFET			KÖY
MERKİTİ-İ RUÇAK MERKEZİ			KÖY
ORENTAŞ		HARABASIRREHAN	KÖY
ORTAKLAR		PAZAÇUR	KÖY
PEKEÇİK			KÖY
SARITAŞ		KÜKİ KALMAZ	KÖY
SAVATLI		TAPDIKER	KÖY
SÖĞÜKSU			KÖY

Teoman ALPASLAN

249

	TOPÇU	KÖY
	YAPAÇILI	HOPFİK KÖY
	YEMLİK	KÖY
	YEŞİLOZ	HOMMİ KÖY
	YILANLI	KÖY
	YİKA RİKİZİLİ A	KÖY
	YİKA RİKİZİLİ KALF	KÖY
	YİKA RİSOĞITLI II	KÖY
YAĞAN	CUMHURİYET	MAHALLE
YAĞAN	KAZIM KARBEBEKİR	MAHALLE
YAĞAN	ŞEHİTLER	MAHALLE

B-2

**7-C: ERZURUM İLİ NARMAN İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:**

BELDE	BİRİM ADI	ESKİ ADI	MAH/KÖY
	Camikebir		MAHALLE
	Camısazlar		MAHALLE
	Yuzla		MAHALLE
	ALAHALIK		KÖY
	ALACAYAR	KARŞIM	KÖY
	ARAKÖY	ŞOSA	KÖY
	AŞAĞIYAYLA	AŞAĞIHIÇOV	KÖY
	BAŞKALE		KÖY
	BEYLER	ATA	KÖY
	BOĞAKALE		KÖY
	ÇAMLIYAYLA	BAZILAK	KÖY
	ÇİMENLİ	PIRTANOS	KÖY
	DAĞYILDIZ	KÖÇERMEK	KÖY
	DEMİRDAĞ	KUTUMAR(ÇARIKLI)	KÖY
	ERGAZI	KINAVUT	KÖY
	GÖKDAĞ	FERTİVAN	KÖY
	GÖLÜD	HOHOR	KÖY
	GÜLLÜDAĞ		KÖY
	GÜVENLİK	KÖRNEZ	KÖY
	KAMIŞÖZÜ	HIJDAÇOR	KÖY
	KARADAĞ	MINASOR	KÖY
	KARAPINAR		KÖY
	KİLİMLİ	KIZILKİLİSE	KÖY
	KIŞIKÖY	LAHSOR	KÖY
	KOÇKAYA	ARİSTİ	KÖY
	KÖYÜNÖREN	KENZESOR	KÖY
	KURUÇALI	VEŞKESOR	KÖY
	MAH MUTÇAVUŞ	KIKANI	KÖY
	MEKİM MEKİ	CANSOR	KÖY
	ÖTLÜTEPE	VERİNTAP	KÖY
	PINARÇIĞI	KÜRDİKAN	KÖY
	SARIKALE		KÖY

C-2

	SAPANI		KÖY
	SAVAŞÇILAR	TODAN	KÖY
	ŞEİTLER	DEĞİRM ENSUYUKSÖMSEKİSİ	KÖY
	SİTRİNGİLİ	KAMHIŞ	KÖY
	ŞİLİKİTİ	AKNİR	KÖY
	GÜTİNAR	KUK, KANS	KÖY
	TAŞDURUN	MİHİKAR	KÖY
	TELLİ		KÖY
	TOYGARLI	KOŞA	KÖY
	TUXTAŞI	KİİNEK	KÖY
	YANIKTAŞ	EKKER	KÖY
	YOLDERE	VERİLİLAN	KÖY
	YUKA RIYAYLA	Y. HİCOV	KÖY
ŞEKERLİ	Şekirli		MAHATTE

**7-D: ERZURUM İLİ OLTU İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:**

BELDE	BİRİM ADI	ESKİ ADI	MAHALLE/KÖY
	ASLANPAŞA		MAHALLE
	ÇİMHURİYET		MAHALLE
	HALİT PAŞA		MAHALLE
	KAZIM KARABEKİR		MAHALLE
	ALATARLA	HOYAK	KÖY
	ARIT AŞ	İSASOR	KÖY
	AŞAĞIÇAMLI	AŞAĞI TERFENK	KÖY
	AŞAĞIKUMLU	AŞAĞI SİMR DÖN	KÖY
	AYVALI	HASOR	KÖY
	AYYILDIZ	PİTKİR	KÖY
	BAHÇETİK		KÖY
	BALÇELİKEİLA		KÖY
	BALLICA	KOZAHOR	KÖY
	BASAĞLI	KİÇİK	KÖY
	BASBAĞLAR	MELETOR	KÖY
	ÇAMLIBEL	ARDOS	KÖY
	ÇANAKPINAR	KILGIR	KÖY
	ÇATAK		KÖY
	ÇATALSÖĞÜT	SORİK	KÖY
	ÇAYÜSTÜ	URUT	KÖY
	ÇENGELİ	HAYDOS	KÖY
	DAĞDÜZÜ	HAYVALAR	KÖY
	DAMARLI AŞ	KOMTUR	KÖY
	DEMİR TAŞ	HANKİÇ	KÖY
	DİREB AŞI	ÖRÜK	KÖY
	DOKUZ DİĞİRMEN	ÇANIK	KÖY
	DURULAR	SÜYKAN S	KÖY
	DUTLU	TUTLU (İSREK)	KÖY
	ELMADÜZÜ	KENEPOS	KÖY
	ERDOĞANUS	PESTASOR	KÖY
	ESENYAMAÇ	İNÜKOTİK	KÖY
	GÖKÇEDERE	ŞİHSOR	KÖY
	GÜNLÜCE	İZİNSOR	KÖY

D-2

GÜRYAPRAK	PIREKİS	KÖY
GÜZEL SU	ŞİŞÇEK	KÖY
İĞİRLİ		KÖY
İNANMIŞ	İSLAMKÖTTİK	KÖY
İNCİKÖY		KÖY
İPEKÇİ AYIK		KÖY
İRİAÇAÇ	PERNEK	KÖY
KALFONCAZI		KÖY
KARAYIŞ		KÖY
KAYA ALTI	ANZAV	KÖY
KEMERKAYA	PAK İHİ	KÖY
KÖNÜKSEVEN	DAĞGER	KÖY
KÜÇÜK KÜÇÜK		KÖY
NIĞURCÜK		KÖY
OLAYAYLA	TECEKE K	KÖY
ORCÜK		KÖY
OZDERE	ŞAMHI	KÖY
SACLICAK	KANTEK	KÖY
SARISAZ	ZERDENİS	KÖY
ŞENDURAK	YANKUT	KÖY
ŞİBAYUK	ÇİCİKİTİŞ	KÖY
SÜLEYMANLI		KÖY
SÜLÜNKAYA	KEÇEK	KÖY
TEKEHİ	DÜZKUM	KÖY
TOKELİ	KEÇİKÖM	KÖY
TUFGA YNAK	DÖCEKİ	KÖY
TOPRAKKALE		KÖY
TUTLU		KÖY
TUTMAÇ		KÖY
TUZLU AKOY	SİĞİT	KÖY
ÜNLÜKAYA	NARMAKALLI	KÖY
VIŞNELİ	SİRDASOR	KÖY
YARBAŞI	SANANİS	KÖY
YAYLAÇAYIR	ÇARZOF	KÖY
YOLBOYU	DÜZGAH	KÖY
YUKARIÇAMLI	Y. TERPENT	KÖY
YUKARIKUMLU	Y. MİSİRDAN	KÖY

**7-E: ERZURUM İLİ OLUR İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:**

BELDE	BİRİMLERİ	ESKİ ADI	MAHALLE
	Merkez		MAHALLE
	Yeni Emplur		MAHALLE
	AKDAYIR	KAH	KÖY
	ALTINKAYA	MEHENT	KÖY
	AŞAĞIÇAYIRLI	AŞAĞIKIZIL	KÖY
	AŞAĞIKARACASI	AŞAĞIĞENTSKIRT	KÖY
	AHI	ORİ	KÖY
	BEGENDİK	PIRDANOS	KÖY
	BEŞKAYA	PARŞOK	KÖY
	BOĞAZÖREN	ÖREK	KÖY
	BOZDİĞAN	MUHIŞ	KÖY
	ÇAYIRSU	TAVUŞKIR	KÖY
	ÇOŞKUNLAR	EGİRİKİŞE	KÖY
	ÇÖLEK	ORTİZ	KÖY
	EKİNLİK	ÇİĞDAĞAP	KÖY
	FILIZ	KELAŞOT	KÖY
	ĞİNGÖRÜNÜ	KONK	KÖY
	İLİKAYNAK	ARKÜNİS	KÖY
	KABAN		KÖY
	KATEDİMİ		KÖY
	KARAKOÇLAR	PULUR	KÖY
	KEÇİLİ	NİTA KUM	KÖY
	KEKÜKLİ	SALAÇUR	KÖY
	KOPRUHAŞI		KÖY
	ÖĞÜZKENT	HÖRKET	KÖY
	ÖLÜCÜN	AKHİRTİS	KÖY
	ÖLÜRDÜRE		KÖY

E-2

ORMAN AĞZI	KARNAVAS	KÖY
ŞALPAZARI	MALAKİS	KÖY
SARIBAŞAK	HAYNİS	KÖY
SİĞİRKÖZE	KAPK	KÖY
SÜNCÜBAYIRI	İNİSET	KÖY
TAŞIKÖT	GESMANI	KÖY
TAŞLIKÖY	İHÜKAM	KÖY
İFRİNLİ	ÇİLEKER	KÖY
UZUNILARMAN	İLAYDOS	KÖY
YAYLABAŞI	KAMİS	KÖY
YEŞİLBAĞLAR	NURPET	KÖY
YILDIZKAYA	KIVI	KÖY
YULGÜZLER		KÖY
YUKA RIÇAYIRLI		KÖY
YUKA RI KARACASI		KÖY

F-2

DEMİR DÖV İN	SÜBBEHAN	KÜY
EPSEMCE	EBSEMCE	KÜY
ESENDİRE	RADİKAN	KÜY
GERDEKKA YA		KÜY
GÖLCÜCÜZ		KÜY
HANAHMET		KÜY
KARAKALE	YUKA BIKARAKALE	KÜY
KARAVELET		KÜY
KAY UŞTUKAN	ALIA	KÜY
KEVENTİK	HAYKİRT	KÜY
KIZILÖREN	KZILVEREN	KÜY
KORUCUK		KÜY
KUTANDÜZÜ		KÜY
KÜÇÜKTÜY		KÜY
KURBANÇAYRI	HİNS	KÜY
ÖTLÜKKAP'I	HEKTE Y	KÜY
ÖVAKO Y	FZIRMIK	KÜY
ÖVENLER	MÜCELDİ	KÜY
PELİTİ	MAHROM	KÜY
PORSUK		KÜY
PUSİNDERE		KÜY
SAKSI	PERTEK	KÜY
SERÇER OĞAZI		KÜY
SUNAK	PULUR	KÜY
TAŞAÇIL	HAMİDİNKÖMÜ	KÜY
TAŞKAYNAK	KRYANK	KÜY
TAŞUGÜNEY	SANSOR	KÜY
TAŞLIYUKT	AĞZE HIR	KÜY
TEPEÇİK		KÜY
TIMAK		KÜY
ÜCÜMÜ		KÜY
İZLENARK	TORTAN	KÜY
YASUKTEPE	KÜYAN	KÜY
YAVUZLU	PİSYANIKOMU	KÜY

YAYLA		KÖY	F-3
YAYLADAGI	YUKA RI KAL BULAS	KÖY	
YENİKÖY		KÖY	
YIGİTPINARI		KÖY	
YİĞİTLAĞI		KÖY	
YUKARI DANIŞMENT		KÖY	
YUKA RI ÇAKMAK		KÖY	
ALVAR M. LİMİ		MAHALLE	
ALVAR Şehi		MAHALLE	

7-G: ERZURUM İLİ ŞENKAYA İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:

BİRİM ADI	ESKİ ADI	MAH/KÖY
AŞAĞI MAH		MAHALLE
YILKA RİH MAH		MAHALLE
AKŞAR-DUÇAK MERKEZİ	KOSOK	KÖY
AKTAŞ	YAKTANIT	KÖY
ALICIK		KÖY
AŞAĞI AKTRAÇLI	AŞAĞI ERİNTİS	KÖY
ATYOLU	KOM	KÖY
AYDOĞDU	MÜŞK	KÖY
BALKAYA		KÖY
BEREKETLİ	DOLGAH	KÖY
BİŞPİNARLIK	YAGAYER	KÖY
BİLYKAYNAK	PERTUVAN	KÖY
ÇAMLIALAN	ARMUŞEN	KÖY
ÇATALÉLMA	NÜSÜNK	KÖY
DEĞİRMENLİ DERE	AYIENDER	KÖY
DELEKTAŞ		KÖY
DOĞANKÖY	EĞİTKOM	KÖY
DOKUZELMA	ŞAMKAS	KÖY
DOLUNAY		KÖY
DÖRİYÜL	ZAFERAKOM	KÖY
ESENCE	PAGIR	KÖY
ESENLERİ	NORŞEN	KÖY
EYBAKAN	SOĞMUN	KÖY
GAZİLER-DUÇAK MERKEZİ	HARDIZ	KÖY
GEZİNEK	POŞİK	KÖY
GÖREŞKEN		KÖY
GÜZALAN	HİKESOK	KÖY
GÖZHAŞI	YILKA RİHAMAS	KÖY
GÜLVEREN	İZNOS	KÖY
HOŞKÖY		KÖY
KİMESELİ	AŞAĞI HAMAS	KÖY
KİDELLİ		KÖY
KIZILPINAR	KALKOZ	KÖY
KINTEÇAY	PANCİROT	KÖY

KAYALISI	ÇAKSOĞUR	KÖY
KAYNAK	ÇERMIK	KÖY
KIRIÇLI	AKKILIŞ	KÖY
KÜMÜRLÜ	ÇALIŞ	KÖY
KÜROĞLU	DIĞASOĞUR	KÖY
KÜSEKÖY		KÖY
KÜRKÇÜ		KÖY
NIŞANTAŞI	KEVİTK	KÖY
ORMANCI	ERİNK	KÖY
ÖYÜKTAŞ	ÖSKÜNAT	KÖY
ÖZYURT	BARİK	KÖY
PENİK		KÖY
SARIKAYALAR	MUŞKİKİŞLA	KÖY
SARIVAR	ÇAKOĞ	KÖY
ŞİNPINAR	ZAKİM	KÖY
SINDIRAN	EKKİK	KÖY
SÖCÜTLER	LİBİ	KÖY
SUSUZ		KÖY
TAUTKÖY		KÖY
TAZERKÖY		KÖY
TEKETAS	KAHİBİS	KÖY
TIMURKİŞLA		KÖY
TURNALI	KEZİLKÖTİK	KÖY
TUTENOÇAK	ERİZ	KÖY
UGURLU	HANIMKOM	KÖY
Y. BAKRAÇLI	Y. MERİS	KÖY
YANIKKAVALLI	KAMİS	KÖY
YAYMEŞF	TECİREK	KÖY
YAZILI	İLDİR (NAZIR VASİ)	KÖY
YELKERAN	MURHİ	KÖY
YEŞİLDEMET	İÇNAKİ	KÖY
YEŞİLKAYA	MİTİNİFER	KÖY
YOKLUKTÇULAR	ZULVART	KÖY
YİĞİTÖREN		KÖY
YİĞİTKİT	ZATÇİREK	KÖY
ZİMRİT	PERTİS	KÖY
PAŞALI Altınova	BERDİK	MAHALLE
PAŞALI Merkez		MAHALLE
PAŞALI Orta		MAHALLE

**7-H: ERZURUM İLİ TORTUM İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:**

BELDE	BİRİMLERİ	ESKİ ADI	MAHALLE
	ALPASLAN		MAHALLE
	Buhaylı	SAMSOR	MAHALLE
	Çamhca	ALİSKAV	MAHALLE
	FATİH		MAHALLE
	Halilpaşa		MAHALLE
	Kaledibi		MAHALLE
	Konak	OS	MAHALLE
	Sığırtlı	NOHURTAŞ	MAHALLE
	Yedigöller		MAHALLE
	AKBARA	ŞİPEK	KÖY
	AKSU	AHPİRİK	KÖY
	AKTAŞ	PETİMAR	KÖY
	ALAPINAR	MOĞENS	KÖY
	ARLI	MİHİR KÖM	KÖY
	BALCI	MOĞOS	KÖY
	ÇAKILI	VARÇIN	KÖY
	ÇARDAKLI	CİNAÇOR	KÖY
	ÇATALDERE	KÖRKER	KÖY
	ÇAYLACA	KÖRMERİ	KÖY
	ÇİFTLİK KÖY		KÖY
	CİFTLİKAYA		KÖY
	DEMİRCİLER	ERREK	KÖY
	DEREKAPISI	KİŞİAKAPU	KÖY
	DERİNPINAR	AHPİRİK	KÖY
	DÜKME	GÖKÜLLAN	KÖY
	DOĞRUKULU	SOHTOROT	KÖY
	ESEN DÜRAK	SACIR	KÖY
	GÖKDERE		KÖY
	HAMİDİYE		KÖY
	İNCEDERE	MEŞİNGÖZ	KÖY

KALIBOYNU	ÇAĞIRINDI	KÖY
KAPIKAYA	KEÇİK	KÖY
KARU	NORSEN	KÖY
KAZANDIR	ZINAVIR	KÖY
KEMEKAYA	RABAT	KÖY
KIREÇLİ	AĞASOR	KÖY
KIRMALI	DANKAR	KÖY
MEYDANLAR	HAŞITVANK	KÖY
MEYNİRLİ	KOÇANS	KÖY
SUYATAĞI	ARURNES	KÖY
TAŞBAŞI	KAZERİŞ	KÖY
TAŞOLUK	AŞAĞIHNZORİK	KÖY
TATLISI	MOXUÇOR	KÖY
TİPİLİ	VAKTANOS	KÖY
TORTUMKALE		KÖY
UZUNKAVAK	VERİNKİÇ	KÖY
VIŞNELİ	EKİK	KÖY
YAĞCILAR	KARINKÖS	KÖY
YAMANKAYA	YUKA RİHNZORİK	KÖY
YAZIURDU	ALİÇÖRK	KÖY
YELETEPE	KASIK	KÖY
YUKA KISIVRI	Y.İSKAY	KÖY
YUMAKLI	BAT	KÖY
ZİYARETLİ	HOSPIRİK	KÖY
BACBAŞI	Cumii	MAHALLE
BACBAŞI	Mendons	MAHALLE
BACBAŞI	Sağlar	MAHALLE
BACBAŞI	Süslümar	MAHALLE
BACBAŞI	Taşmeçit	MAHALLE
PEHLIVANLI	Cumii	MAHALLE
PEHLIVANLI	Derekapı	MAHALLE
PEHLIVANLI	Mullahebi	MAHALLE

H-3

PEHLIVANLI	Şeyhşefendi	VİHİK	MAHALLE
ŞENYURT	ÇİHANLI	MEKSOR	MAHALLE
ŞENYURT	Cumhuriyet	UNCULAR(KİSHA)	MAHALLE
ŞENYURT	Fatih	UNCULAR(KİSHA)	MAHALLE
ŞENYURT	Hasdar	UNCULAR(KİSHA)	MAHALLE
ŞENYURT	Şeyhşefendi	UNCULAR(KİSHA)	MAHALLE
ŞENYURT	Yavuz	UNCULAR(KİSHA)	MAHALLE
SERDARLI	Azıçlı Karıklı	AŞAĞI ODİİK	MAHALLE
SERDARLI	Evcenpaşa		MAHALLE
SERDARLI	Fevziyapaşa		MAHALLE
SERDARLI	Kemalpasa		MAHALLE

**7-İ: KARS İLİ SARIKAMIŞ İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:**

BELDE	BİRİM ADI	ESKİ ADI	MAHALLE/KÖY
	Cumhuriyet		MAHALLE
	Frenler		MAHALLE
	İncönü		MAHALLE
	İstasyon		MAHALLE
	Kazım Karabekir		MAHALLE
	Tepe		MAHALLE
	Yeni		MAHALLE
	AKKOZ		KÖY
	AKÖREN	AKYERAN	KÖY
	ALISOĞU		KÖY
	ALTINBUĞAK		KÖY
	ARNUĞLU		KÖY
	AŞAĞISALIPINAR	AŞAĞISALIT	KÖY
	ASBOĞA	TANSUK	KÖY
	BALABANTAŞ	KEÇESOR	KÖY
	BALIKLI		KÖY
	BAŞKÖY		KÖY
	BELENCİK	ŞADIVAN	KÖY
	BEŞYOL	GÜLANTEP	KÖY
	BÖYALİ		KÖY
	ROZAT		KÖY
	ÇAMYAZI	YURAKIM: İNGİRT	KÖY
	ÇARDAKÇAYI	ÇÜRÜK	KÖY
	ÇATAK		KÖY
	ÇULAKLI		KÖY
	FİSMEÇAYIR	SİTHAN	KÖY
	ÇEÇİRMİZ	HOŞVERAN	KÖY
	GLUHİCE	GLUHİCELER	KÖY
	HAMAMLI		KÖY
	HANDERE		KÖY
	İNKAYA	AŞAĞIMİCİNGİRT	KÖY
	İSİSÜ	İSİSÜ	KÖY
	KALEBAŞI		KÖY

İ-2

KARAKÖŞÜ	KÖY
KARAKURT BULAK MERKEZİ	KÖY
KARAPINAR	KÖY
KARAHİRCİ AN-BULAK MERKEZİ	KÖY
KATILDOĞAZ	ÇERMLİ KÖY
KAZANTAŞ	MAMAÇ KÖY
KAZIKKA YA	KÖY
KEZİÇÜBUK	KIZILKILISE KÖY
KOÇOĞLU	KÖY
KOROĞLU	KÖY
KOZAN	KÖY
KURBANÇAYIRI	ARUTRAKT KÖY
MESİTLİ	KÖY
ODALAR	KÖY
ORTAKALE	KÖY
PARMAKDERE	KİSMASOR KÖY
ŞEHİT EMİN	KÖY
ŞEHİT HALİT	KÖY
SIRATAŞLAR	ZEK KÖY
SIRBAŞAN	KÖY
SİNGİLTAŞI	ZEVİN KÖY
TAŞIKÜNEY	İSLAMSOR KÖY
TOKKA YA	SAATKÖY KÖY
UZUNGAZI	KÖY
YAĞRASAN	KÖY
YAKKA YA	ŞORLU KÖY
YAYIKU	DIVIK KÖY
YENİGAZI	KÖY
YENİKÖY	KÖY
YIKKA RİSALEPINAR	KÖY
YUKA RİSAKAMİŞ	ÇERKEZKÖY KÖY

**7-K: KARS İLİ SELİM İLÇESİ ESKİ VE
YENİ KÖY ADLARI LİSTESİ:**

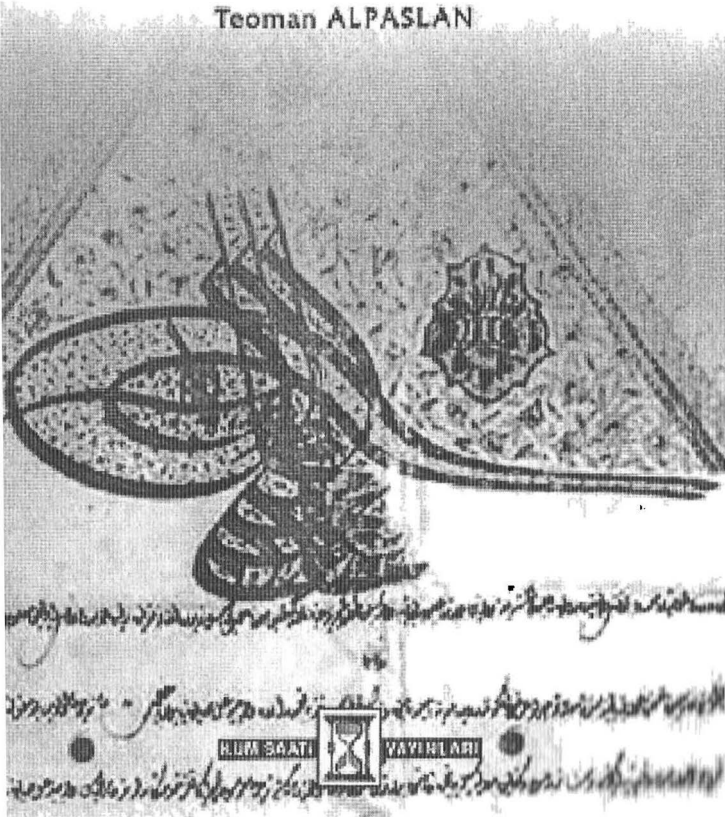
BELDE	BİRİMLER	ESKİ ADI	MAH/KÖY
	Çarşı		MAHALLE
	Çınarlı meşeyi		MAHALLE
	Koprubazı		MAHALLE
	AKÇAKALE		KÖY
	AKPINAR		KÖY
	AKYAR	AGYAR	KÖY
	ALISOĞU		KÖY
	AŞAĞIDAMLAPINAR	AŞAĞIÇEPEK	KÖY
	AŞAĞIKUTANLI		KÖY
	BAŞKÖY		KÖY
	BAYBURT		KÖY
	BAYKARA		KÖY
	BEFİLİ AHMET		KÖY
	BETKÖY		KÖY
	BOLLUKHAŞ		KÖY
	BOZKUŞ		KÖY
	BÜYÜKDERE	TIKNIS	KÖY
	ÇAYLAK		KÖY
	ÇAYBAŞI	SÜPHİANAZAT	KÖY
	ÇIPLAKLI		KÖY
	DARBOĞAZ	ZELİKE	KÖY
	DÜLSENİLİ		KÖY
	ESKİCAZİ		KÖY
	ESKİGEÇİT	BEZİRCİ AHMET	KÖY
	CELİNALAN	KARAKİLE	KÖY
	ÇİĞİRCİLER	VERİŞAN	KÖY
	İLASBEY		KÖY
	İÇİNE		KÖY
	KAMIŞLI		KÖY

KARACAYIR		KÖY	K-2
KARAHAMZA		KÖY	
KARAKALE		KÖY	
KATRANLI		KÖY	
KAYNAKLI	ÇERMELİ	KÖY	
KEKEÇ		KÖY	
KIKKINAR		KÖY	
KIŞAPINAR		KÖY	
KÖYÜNÜKÜ	BERNİ	KÖY	
LALOĞLU		KÖY	
MULIAMUSTAFA		KÖY	
OLUKLU		KÖY	
ORTAKALE		KÖY	
SARIGÜN	KARCIK	KÖY	
SÖĞÜTLÜ		KÖY	
YOZLUCA		KÖY	
TUĞGİN		KÖY	
YALNIZÇAM		KÖY	
YAMAÇLI	SİPKÖR	KÖY	
YASSICA		KÖY	
YAYLACIK	MIRHİL	KÖY	
YENİCE		KÖY	
YEŞİLTEPE	KİREYDİKKAMAGAZI	KÖY	
YOLGEÇMEZ		KÖY	
YUKA RİDAMLAPINAR		KÖY	
YUKA RİKOTANLI		KÖY	

EK-8:YAZARIN DİĞER ESERLERİ:

ERMENİ SOYKIRIM DAYATMASI kapitülasyonların intikamı

Teoman ALPASLAN

Yazarla İletişim: teoalpaslan@hotmail.com

TEOMAN ALPASLAN

SEVR ve LOZAN'IN ORTAK HÜKÜMLERİ

Musul ve Kerkük Elden Nasıl Çıktı

Yazarla İletişim: teoalpaslan@hotmail.com

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN KORUMA BİRLİĞİ KOMUTANI
"ÖNCÜ KUVVACI" GAZİ MİLİS YARBAĞI

Topal Osman ağa

Teoman ALPASLAN

KİM SAATİ

KAYI HLARI

birinci baskı
10.000

Yazarla İletişim: teoalpaslan@hotmail.com

SARIKAMIŞ

*Bir Destandır..!
"Bu Destan'ın Bilinmeyen Öyküsü"*

Önce bir oldular; birlik oldular... Sonra, verilen görevi yapmak için karla kaplı arazilerde ayakta çarık, midede yufka ekmeği yürümeye başladılar. Önce 2000 m. rakımlı dağları aştılar; siste yollarını kaybettiler. Narman'ı alıp, Oltu'ya yürüdüler. 2850 Rus askerini esir alıp, takibe başladılar. Ardahan yolunda 22 km. kar altında, ayazda geri çekilen Rus güçlerini takip ettiler. Olur İlçesi kavşağında, Harapka'de süngü savaşları yaptılar. Rus güçlerini mevzilerinden söküp geri attılar. Sayıları azalmaya başladı. Sonra yine takip ettiler; emir geldi:

"Derhal Alahüekber Dağları'nı aşın, Sarıkamış'a gelin."

16 km. daha karla kaplı yollarda, ayaz altında eksi 20 derece soğukta yürüdüler. Sonra 7 km. daha yürüyüp, 1300 m. rakımlı Akşar Boğazı'ndan, 1765 m. rakımlı Ormanlı köyüne vardılar. Köylüler sıcak yemek hazırlamıştı; yiyemediler. Allahüekber Dağları'nın kuzey yamacından zirvesine yürüyüp, güney yamacındaki 2200 m. rakımlı Beyköy ve Başköy'e varacaklardı.

Önce yola 88. Alay ile 89. Giresun Alayı'nın sağ kalan askerleri çıktı. Saat: 03.00'tü. 17 Saat yürüdükten sonra öncüleri Beyköy'e vardı. Ama, bir kısmını "Mor Sarıkamış Kardeleni" gibi, Allahüekber Dağlarında bırakarak. 12 saat sonra arkalarından 93. Ordu-Ünye Alayı yola çıktı. Gelenlerin, yürüyecek halleri kalmamıştı.

Üç saat sonra yine emir geldi: "Selimköy'ü alacaksınız."

88. ve 89. Alay'ın kalan askerleri tekrar yola çıktılar. Karahamza köyünde geceleyip, sabahleyin Selim köyüne saldırıp, 250 esir aldılar. 93. Alay'ın yürüyüşü 15 saat sürdü. Sonra, 7 saat daha yürüyüp Başköy'dan Yağbasan köyündeki Rus mevzilerine taarruz ettiler. Rusları geri atıp, ayaz altında dere yatağında gecelediler.

Sonra sayılarının azalmasına aldırmadan, Sarıkamış'a girip süngü savaşları yaptılar.

Bir başka Kahraman Alay daha vardı: 87. Alay. 27 Aralık'ta Yukarı Sarıkamış Köyü'ne giren öncüleri, burada kuşatma altında üç gün direndiler. Diğerleri de, yürüdüler, aç kaldılar, bit ve tifüsle boğuşarak savaşmış, direndiler ve tükendiler. Kalanları ile yola devam ettiler. Onların da buna benzer kahramanlıkları vardı.

Tek kurşun atmadan Şehit oldu diyenlere arz olunur.

Onlar yüreğimizde yaşayan Mor Sarıkamış kardelenleridir. Asla bu kahramanları unutmayacağız. Kar izleri örtmesin.